

IV. INSAC

International Social, Human and Administrative Sciences Congress

October 11-13, 2019

insac

Publication Date
October 22, 2019

ISBN: 978-605-7749-42-0

Proceedings Book

Editörün Notu/ Editor's Note

11-13 Ekim 2019 tarihlerinde Ereğli-Konya ili, Mirel Hotel’de düzenlenen Uluslararası Doğa ve Mühendislik Bilimleri Kongremiz yoğun bir katılım ile gerçekleştirilmiştir.

Kongremizde bilim dünyasının önemli isimleri akademik çalışmalarını sunmuş ve tartışma ortamı bulmuşlardır. Kongremize bizzat katılarak bizleri onurlandıran yabancı davetli konuşmacılarımıza özellikle teşekkür ederim.

Kongremize katılan ve ilgi gösteren tüm akademisyenlerimize teşekkür eder, gelecek kongrelerimize de katılımlarından onur duyarız.

International Social, Human and Administrative Sciences Congress held in Mirel Hotel in Ereğli-Konya on October 11-13, 2019 with a great participation.

Important names of the scientific world presented their academic studies and found a discussion ambience. Especially, I would like to thank foreign invited speakers who joined us in insac congress.

We would like to thank all of academics who have participated in insac congress.

Doç. Dr. Mehmet Dalkılıç

Organizing Committee and Secretary / Düzenleme Kurulu

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Dalkılıç

Prof. Dr. Adnan Çelik

Prof. Dr. Hakan Salim Çağlayan

Prof. Dr. Abdullah Karaman

Prof. Dr. Vüsale Musali

Prof. Dr. Serpil Ağcakaya

Assoc. Prof. Dr. Hüdaverdi Mamak

Assoc. Prof. Dr. Özgür İşleyici

Assoc. Prof. Dr. Metin Açıkyıldız

Assoc. Prof. Dr. Halil Uzun

Assoc. Prof. Dr. Yavuz Topkaya

Dr. Hale Köksoy

Dr. Seda Uğraş

Dr. Yakup Doğan

Res. Assist. H. Banu Kesinkaya

İsmail Kırmızı

Dr. Meliha Uzun

Davetli Konuşmacılar / Invited Speakers

	<p>Prof. Dr. Mehmet AKGÜL Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörü</p>	
	<p>Prof. Dr. Mehmet Emin Erkan Şırnak Üniversitesi Rektörü</p>	
	<p>Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY Gaziantep Üniversitesi</p>	
	<p>Prof. Dr. Olcobay Karatayev, Kırgızistan</p>	
	<p>Prof. Dr. Vüsale Musali, Azerbaycan</p>	
	<p>Prof. Dr. Zilola Khudaybergenova, Özbekistan</p>	
	<p>Prof. Dr. MA Jasmin Latoviç, Bosna Hersek</p>	

	Assoc. Prof. Dr. Cildiz İsmailova, Kirgizistan	
	Assoc. Prof. Dr. Alsou Kamaliev, Rusya	
	Assoc. Prof. Dr. Zivar Huseynli, Azerbaycan	
	Assoc. Prof. Dr. Hülya Gül, Türkiye	
	Dr. Sahl Derchawi, Suriye	
	Dr. Murad Halmet, Özbekistan	
	Dr. Badiossadat Hassanpour, Malaysia	
	Elnaz Bagherinabel, İran	

Bilim Kurulu /Science Committe

- Prof. Dr. Adnan Çelik, Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. A. Ahmet Doğan, Kırıkkale Üniversitesi
- Prof. Dr. A. Azmi Yetim, Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Abdullah Karaman, Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aghamirza Bashirov , Eastern Mediterranean University
- Prof. Dr. AgwuEkwe, University of Nigeria
- Prof. Dr. Akamigbo Frank, University of Nigeria
- Prof. Dr. Angelo Sifaleras, University of Macedonia
- Prof. Dr. Arslan Kalkavan, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
- Prof. Dr. Asuman Seda Saracaloglu, Adnan Menderes Üniversitesi
- Prof. Dr. Atilla Pulur, Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Bayram Dalkılıç, Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Prof. Dr. Bilal Uçar, Uluslararası Travnik Üniversitesi
- Prof. Dr. Eleni Sella, National and Kapodistrian University of Athens
- Prof. Dr. Adnan Çelik, Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Ercan Oktay. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
- Prof. Dr. H. Mustafa Paksoy, Gaziantep Üniversitesi
- Prof. Dr. Lynn Rose, American University of Iraq
- Prof. Dr. Orhan Çoban, Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Sadettin Paksoy, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
- Prof. Dr. Serpil Ağcakaya, Süleyman Demirel Üniversitesi
- Prof. Dr. Suat Gezgin, İstanbul Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Hatira Yusifova, Khazar Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Mehmet Mustafa Yorulmazlar. Marmara Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ulukan, Adnan Menderes Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Mübariz Ağalarlı, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Namiq Musalı, Khazar Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Reza Sirjani, Eastern Mediterranean University
- Assoc. Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu, N. Erbakan Üniv.Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv.
- Assoc. Prof. Dr. Yagut Aliyeva, Bakü Devlet Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Yaprak I. Özdemir, Karadeniz Teknik Üniversitesi
- Assoc. Prof. Dr. Yener Özen, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

- Assoc. Prof. Dr. Zivar Huseynli, Khazar University
- Dr. Ahmet Öztürk, Rosen College of Hospitality Management
- Dr. Atheer Matroud, The American University of Iraq in Sulaimani
- Dr. Badiosadat Hassanpour, Eastern Mediterranean University
- Dr. Erkan Akgöz, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi/Selçuk Üniversitesi
- Dr. Guita Farivarsadri, Eastern Mediterranean University
- Dr. Günel Orucova, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi
- Dr. Mehdi Bashiri, Khazar University
- Dr. Mohamad Alhijazi, Eastern Mediterranean University
- Dr. Mohammed Bsher A. Asmael, Eastern Mediterranean University
- Dr. Sahl Derchawi, Suriye
- Dr. Alper Ateş, Selçuk Üniversitesi
- Dr. Sevgi Dursun Ateş, Selçuk Üniversitesi

Oral Presentations/Sözlü Sunumlar

İçindekiler

Editörün Notu/ Editor's Note	2
Organizing Committee and Secretary / Düzenleme Kurulu	3
Bilim Kurulu /Science Committe	6
Oral Presentations/Sözlü Sunumlar	8
Auditing of Elections in Modern Democratic Regimes (Cansu Büşra ÖLMEZ).....	10
The Right to Education of Prisoners and Convicts in Terms of International Law and Turkish Law (Cansu Büşra ÖLMEZ).....	12
Global Emtia Fiyatlarının Enflasyona Etkisi: Türkiye İçin Frekans Nedensellik Analizi (Taner TURAN, Hüseyin Alperen ÖZER)	14
Türkiye- Irak Petrol İlişkileri Üzerine Bir İnceleme (Emrah KIRATOĞLU, San Salar Sami ALASAADI)	23
Kambiyo Senetlerinde Aval (Burcu ALAKUŞ).....	41
Sosyal Medya Hesaplarının Mirasçılara İntikali (Mehmet AKÇAAL).....	54
Vergi Denetimi ve Bilgi Teknolojileri Denetimi İlişkisi (Tuğçe UZUN KOCAMIŞ)	56
Etkinlik ve Festivallerin Şehirlerin Turizm Potansiyelini Geliştirmedeki Rolü: Karadeniz Ereğli Örneği (Fatih ERCAN, Makbule CİVELEK)	58
Akıllı Şehir-Akıllı Turizm Bağlamında Akıllı Turizm Destinasyonu Uygulamaları (Fatih ERCAN, Taner DALGIN).....	66
Yumuşak Güç Pazarlaması Bakımından Marka Kent İstanbul'un Uluslararası İnşasına Yönelik Bir Araştırma (Uğur ÜNAL)	75
Muhasebe Hilelerinin Tespitinde Adli Muhasebenin Rolü (Gülçin YILDIRIM).....	77
Göç ve Din İlişkisi: Konya Ereğli Örneği (Hilal Anık).....	79
Yeni İktisat Sosyolojisi Perspektifinden Sosyal Sermaye (İsmail KİTAPCI).....	88
Women's leadership and political participation in Albania after the changes in the Electoral Code in 2008 (Laura AGOLLI, Rriollza AGOLLI)	90
ANAS, Institute of Linguistics named after Nasimi (AMRAHOVA (AKHUNDOVA) LIANNA,)....	98

Dijitalleşen Dünyanın Dijital Sorunu: Sayısal Uçurum ve Çözüm Önerileri (Ali ŞAHİN, Merve TERLEMEZ).....	101
Türk Halk Kültüründe Bektaşılık ve Bektaşılıkde Maneviyat ve Eğitim (Rüfat Latif oğlu HÜSEYNZADE).....	118
Kar ve Zarar Esaslı İki Finansal Modelin Türkiye'ye Uyumu: Mudârebe ve Müşâreke (Mustafa Canbaz).....	124
Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi Dilbiliminde Devrik Tümcenin İncelenmesi Üzerine (Zilola Khudaybergenova)	127
Azerbaycanın Tarım Sanayi İşletmelerinde İhracat Ürün Üretimi İçin Devlet Desteğinin Stratejik Yönleri (Hajiyeva Zulfiya ELMAN)	136
Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinin Eğitim Kalitesine Etkisi (SEVİNC KARİB KIZI ALİYEVA).....	142
Şumerlerde Nuh Tufanı (Fahriyye Telman kızı Hudiyeva)	147
Beden Eğitimi ve Sporun Örgütlenmesinde Yaptığı Çalışmalar: Selim Sırrı Tarcan (Mehmet DALKILIÇ, Oruç Ali UĞUR).....	150
Pierre De Coubertin'in Kişiliği, Hayatı ve Olimpizm Anlayışı (Oruç Ali UĞUR, Mehmet DALKILIÇ)	157
Topics / Konular	170

Auditing of Elections in Modern Democratic Regimes (Cansu Būşra
ÖLMEZ)

Auditing of Elections in Modern Democratic Regimes

Cansu Büşra ÖLMEZ
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
cansubkartal@hotmail.com

Abstract:

In democratic regimes, it is obligated for elections to comply with certain standards. The most important aspect of these standards is realising the management and auditing processes of elections in accordance with the principles of democracy. The common factor in both developed and developing democracies is the necessity of auditing of the elections. In addition, the body to exercise the auditing the elections differ from country to country. Two basic approaches have been adopted in terms of the auditing body of elections. The first one of these is entitling all authority to audit the elections to the parliament, which is also named as the classical model. The second one is entitling the authority to audit to an independent and impartial judicial body. In the case of leaving the duty of auditing the elections and settling the electoral disputes to a judicial body, two different practices are seen. According to this, the duty of auditing the elections and settling the electoral disputes can be entitled as an additional duty to one of the current judicial bodies as well as to a separate independent electoral board. Adopting different systems on the management and auditing of elections by countries derive from the political, socio-cultural and even economic structures of countries being different from each other. For example, in countries such as the USA, England, Italy, Belgium, Denmark, Switzerland and Norway, an election management and auditing model with parliament dominance, which can be defined as the classical model, has been adopted. In France, where the mixed model is adopted, the settlement of electoral disputes is performed by independent judicial organs. Generally, the auditing model in which the management and auditing of elections are performed by independent and autonomous boards is seen in Latin American countries. In this respect, a uniform practice on the management and auditing of elections is seen as impossible. Therefore, it is possible to say that the management and auditing of elections get formed according to the internal political dynamics of countries. Despite the fact that the effective bodies in election process differ, the common point is that the auditing of elections are carried out in accordance with democratic rules.

As a result, it can be said that the auditing method adopted for reaching democratic election results in the light of modern democratic examples is a mixed system, in which the relevant country parliament or administrative boards are involved necessarily as well as the judicial bodies (mostly as a final decisive body).

Key Words: *election, electoral dispute, auditing of elections, judicial bodies, parliament*

The Right to Education of Prisoners and Convicts in Terms of
International Law and Turkish Law (Cansu Büşra ÖLMEZ)

The Right to Education of Prisoners and Convicts in Terms of International Law and Turkish Law

Cansu Büşra ÖLMEZ
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
cansubkartal@hotmail.com

Abstract:

Education is the necessity of every person. Social state is liable to take all necessary measures for the exercising of the right to education and training by citizens, which is recognised as a constitutional right to every citizen. Because, the right to education is one of the prior rights adopted universally. For the purpose of all human beings benefit from this right, provisions for the right to education and training take place in national and international regulations.

The right to education must be recognised to everyone without any discrimination of race, gender, language, religion and religious section, as a requirement of the principle of equality. Especially concerning the provision of the right to education of people in prisons, the legal texts published by the competent authorities established within the body of the European Council in particular, as well as numerous regulations in the United Nations texts impose significant obligations on states. Hence, Article 77 of the United Nations Minimum Standard Rules for the Rehabilitation of Prisoners state as: "All prisoners shall be provided with training that will provide benefits to them. Training of illiterate and young prisoners is obligatory and a special attention shall be exercised by the administrations for the training of such people. The training given to the prisoners for them to be able to maintain their trainings without encountering any difficulty when they are released shall be integrated with the education system of the country as much as possible". This provision states in particular that the prisoners and convicts may not be deprived of the right to education. In addition, Article 6 of the United Nations Fundamental Principles of Treatment to Prisoners includes the regulation of "All prisoners own the right benefiting from the necessary training and cultural activities for the full development of their personalities". Many international regulations like this emphasise the necessity of prisoners to be able to exercise their rights to education and training.

Prisoners and convicts must continue to have all other human rights except of the rights that they have lost as the consequence of being deprived from freedom. The right to education — even though there are exceptions — is not among the rights lost as a natural consequence of being deprived from freedom. These regulations stipulated by legal texts should also be reflected in the practice. Prisoners and convicts are subject to adverse treatments within society and are forced to pay the price of their acts considered as crime. Encountering obstacles on exercising certain fundamental rights do not serve reintegrating these people into society, but force them to be excluded from society. In this respect, maintaining a decent life, which is considered as a fundamental value in international law must be considered as a value on the prisoners and convicts maintaining their lives. It must not be forgotten that they are human beings despite the fact that they have committed crimes and the necessary opportunities for the right to education and training with which they can form their futures must be provided to them even when they are in prison.

Key Words: *right to education, social state, principle of equality, convict rights, international regulations*

Global Emtia Fiyatlarının Enflasyona Etkisi: Türkiye İçin Frekans
Nedensellik Analizi (Taner TURAN, Hüseyin Alperen ÖZER)

Global Emtia Fiyatlarının Enflasyona Etkisi: Türkiye İçin Frekans Nedensellik Analizi

Taner TURAN¹, Hüseyin Alperen ÖZER²

¹Doçent Doktor, Gebze Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü, E-mail: tturan@gtu.edu.tr

²Araştırma Görevlisi, Gebze Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü, E-mail: aozer@gtu.edu.tr

Özet: Bu çalışma Türkiye ekonomisi için global emtia fiyatlarının enflasyona olan etkisini araştırmaktadır. Bu kapsamda uzun ve kısa dönemli nedensellik ilişkilerini incelemek amacıyla 1960-2016 dönemi verileri ve frekans nedensellik testi kullanılmaktadır. Ampirik bulgularımız enerji, tarım, kereste ve gübre fiyatlarından tüketici fiyat endeksine doğru kısa dönemde bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu, hububat fiyatlarının tüketici fiyat endeksinin uzun dönemde Granger nedeni olduğunu, gıda, diğer yiyecekler ve değerli metal fiyatlarından tüketici fiyat endeksine doğru hem uzun hem de kısa dönemde nedensel bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Sonuçlarımız emtia fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkisi incelenirken hem emtia türleri hem de kısa ve uzun dönem arasında bir ayırım yapılmasının önemli olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Global Emtia Fiyatları, Enflasyon, Frekans Nedensellik Testi

1. Giriş

Türkiye’de enflasyon oranları 1970’lerin başından itibaren yaklaşık 30 sene boyunca yüksek seviyelerde kalmıştır. Yüksek enflasyon giderek kronik bir hal almış, temel makroekonomik problemlerden biri olmuştur. Özellikle 1990’lı yıllarda ortalama enflasyon oranlarının sürekli yüksekliği uygulanan iktisat politikalarıyla ilgili sorunları açıkça göstermiştir. Enflasyonu düşürmek amacıyla bazı adımlar atılmışsa da nihai olarak başarılı olunamamıştır. 2000 Kasım-2001 Şubat krizinden sonra 2001 yılında IMF ile yapılan anlaşma doğrultusunda uygulamaya konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla enflasyonla mücadele konusunda önemli tedbirler hayata geçirilmiştir. Söz konusu program özünde Türkiye ekonomisiyle ilgili bazı önemli yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmesini amaçlamıştır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının yasasında yapılan değişikliklerle fiyat istikrarı temel hedef olarak kabul edilmiştir. Bir yandan da para politikasının yürütülmesine ilişkin yeni bir rejim benimsenmiştir. Önce gizli enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmiş, 2006 yılında şartların oluşmasından sonra açık enflasyon hedeflemesi kabul edilmiştir. Gerek Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının kararlılıkla uygulanması gerekse de para politikası alanında yapılan değişikliklerin etkisiyle enflasyon oranları 2001 yılından itibaren aşamalı olarak düşme eğilimine girmiş, 2004 yılında da tek haneli rakamlara gerilemiştir. 2004 yılından sonra da enflasyon oranları 2018 yılına kadar nispeten istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bununla birlikte 2006 yılında küresel finansal piyasalardaki risk algısındaki değişiklik nedeniyle Türk Lirasının ani değer kaybetmesi, 2007 ve 2008 yıllarında global emtia fiyatlarındaki kalıcı fiyat artışları enflasyon üzerinde bir etkiye neden olmuştur. Yine de belirtilen dönemlerde enflasyon oranları genel olarak temel bir istikrarsızlık kaynağı veya makroekonomik sorun olmaktan çıkmıştır. 2018 yılında ise özellikle yaşanan kur şokunun da etkisiyle enflasyon oranları yeniden yükselme eğilimine girmişse de bunun geçmiş dönemlere nazaran kalıcı bir nitelik sergilemediği anlaşılmıştır. Bununla birlikte iki noktanın altının çizilmesinde fayda olduğu değerlendirilmektedir. Birincisi 2004 yılından

İtibaren enflasyon oranlarında nispi bir azalma ve istikrar görülse de gerçekleşen enflasyon rakamları genel olarak TCMB enflasyon hedefinin üzerinde kalmaya devam etmiştir. Enflasyon oranlarını oldukça yüksek düzeylerden tek haneli rakamlara indirme konusunda başarılı olunmakla birlikte enflasyon hedefinin tutturulması ve enflasyonun kalıcı biçimde yüzde 5’ler civarına çekilmesi mümkün olmamıştır. İkinci nokta ise genel olarak benzer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’de enflasyon oranları daha yüksek düzeylerde seyretmeye devam etmektedir. Bu iki husus aslında fiyatlama davranışları ve enflasyon oranlarıyla ilgili yapısal bazı sorunların olduğunu ima etmektedir.

İktisat literatüründe özellikle 1970’lerde yaşanan petrol krizlerinden sonra global emtia fiyatlarındaki değişikliklerin yerel enflasyona geçişkenliği konusu yoğun olarak incelenmektedir. Bu gelişmeler arz veya fiyat şoklarının enflasyon olgusunu açıklama konusunda ne denli önemli olabileceğini ortaya koymaktadır. Başta enerji ve gıda olmak üzere emtia fiyatlarındaki artışların enflasyon oranı üzerinde güçlü bir etkide bulunması enflasyonu açıklamaya çalışan teorik yaklaşımların da yeniden gözden geçirilmesine yol açmaktadır. Başka bir anlatımla emtia fiyatlarındaki keskin değişiklikleri de içeren arz şoklarını dikkate almadan enflasyon oranlarıyla ilgili gelişmeler tam olarak açıklanamamaktadır. Bu nedenle günümüzde enflasyonla ilgili teorik ve uygulamalı yaklaşımlarda arz şoklarının önemi kabul edilmektedir.

Literatürde emtia fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkisi temelde iki geniş başlık altında toplanmaktadır (De Gregorio, 2012; Sekine ve Tsuruga, 2018). Bunlardan birincisi enflasyon sepetinde yer alan emtialarla ilgili fiyat değişikliklerinin enflasyonu doğrudan etkilemesidir. Bu nedenle söz konusu kanal direk etkiler olarak adlandırılmaktadır. Bu kanala göre enflasyon sepetinde emtiaların ne kadar ağırlık taşıdığı önem arz etmektedir. Emtialar enflasyon sepetinde daha çok ağırlığa sahip olduğunda emtia fiyatlarındaki artışlar da enflasyon oranı üzerinde o kadar güçlü bir etkide bulunmaktadır. İkinci kanal ise dolaylı veya tali etkiler olarak adlandırılmaktadır. Emtia fiyatlarındaki değişiklik üretim ve fiyatlama davranışlarını etkilemektedir. Esasen enerji ve diğer emtia türleri üretim sürecinde önemli girdiler olarak kullanıldığından emtia fiyatlarındaki bir artış üretim maliyetlerinin, dolayısıyla enflasyonun artmasıyla sonuçlanmaktadır. Benzer şekilde emtia fiyatlarındaki artışlar enflasyon beklentilerini etkileyerek de enflasyon oranlarını değiştirebilmektedir. Bu nedenle merkez bankalarının emtia fiyatlarındaki değişikliklere nasıl tepki vermeleri gerektiği konusu önem kazanmaktadır.

Emtia fiyatlarındaki değişikliklerin enflasyon üzerindeki etkileriyle ilgili olarak çok sayıda faktör rol oynayabilmektedir (Gelos ve Ustyugova, 2017). Bu kapsamda emtia fiyatlarındaki değişikliklerin enflasyon üzerindeki etkilerinin ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılaşabileceği ileri sürülmektedir. Gelişmiş ülkelere nazaran gelişmekte olan ülkelerde enerji ve gıda gibi emtia türleri enflasyon sepetinde veya tüketim harcamaları içinde daha fazla ağırlık taşıdığı için emtia fiyatlarındaki gelişmeler söz konusu ülkelerde enflasyonu daha güçlü etkilemektedir. Bunun dışında emtia fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkisiyle ilgili olarak benimsenen para politikası çerçevesi, para politikasıyla ilgili kurumsal yapı, emek piyasalarının işleyişi, dışa açıklık gibi çok sayıda faktörün dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Gelos ve Ustyugova, 2017). Başka bir anlatımla global emtia fiyatlarındaki artışların enflasyon oranları üzerindeki etkilerinin ülkeden ülkeye değişmesi ancak ilave bazı unsurların varlığıyla açıklanabilmektedir.

Benzer şekilde emtia türleri arasında da bir ayırım yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda üretim sürecinde veya tüketim alışkanlıklarını temsil eden sepetlerde daha fazla ağırlığı olan

emtia fiyatlarındaki artışların enflasyonu görece olarak daha güçlü etkileyebileceği düşünülmektedir. Literatürde başta petrol olmak üzere enerji fiyatlarındaki değişikliklerin etkileri daha çok ilgi çekmekle birlikte özellikle son dönemlerde gıda fiyatlarındaki artışların etkilerinin daha kalıcı ve önemli olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır (De Gregorio, 2012). Özellikle 2000’li yıllardan itibaren enerji dışı emtia fiyatlarındaki görece artışlar daha çok dikkat çekmektedir. Net emtia ithalatçısı ülkelerde bu durum daha fazla önem taşımaktadır. Ayrıca, emtia fiyatlarındaki değişiklikler ülkelerin ticaret hadlerini etkileyerek ilave bazı etkilerde bulunabilmektedir.

Literatürde emtia fiyatlarından enflasyona geçişkenliği inceleyen çok sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır (Mork, 1989; Hamilton, 1996; Cunado ve Gracia, 2005; Shawarby ve Selim, 2012; Ianchovichina vd., 2012; Zoli, 2009; Peeters ve Albers, 2013). Bu kapsamda öncelikli olarak petrol fiyatlarındaki değişikliklerin etkilerinin yoğun olarak analiz edildiği görülmektedir (Hamilton, 1983; Hooker, 2002. Yanıkkaya vd., 2015). Örneğin 1980’lerin ortasında petrol fiyatlarında yaşanan genel bir düşüşten sonra Mork vd. (1994) petrol fiyatlarındaki şokların ekonomik aktivite üzerindeki etkilerin 1970’lerdeki petrol şoklarından daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Diğer yandan petrol dışındaki emtia fiyatlarındaki değişikliklerin etkileri de giderek daha çok analiz edilmektedir (Moosa, 1998 ;Zhang vd., 2018; Mahadevan ve Suardi, 2013). Emtia fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkilerini araştıran literatürün halen çok canlı ve aktif olduğu görülmektedir.

Türkiye verisini inceleyen çalışmalara bakıldığında, daha çok döviz kuru geçişkenliği konusunun ele alındığı fark edilmektedir. Örnek olarak; Rossi ve Leigh (2002), Arat (2003) ve Kara ve Ögünç (2008) genellikle 2001 krizi öncesindeki döviz kuru geçişkenliğini araştırmaktadır. Bu çalışmaların ortak bulgusu ise, sabit döviz kuru rejimi altında döviz kuru geçişkenliğinin çok yüksek olduğudur. Yeni bir çalışmada Turan ve Özer (2018) petrol fiyatlarının enflasyona uzun ve kısa dönem etkilerini ARDL ve NARDL metodolojileriyle incelemektedir. Buna göre, Türkiye’de petrol fiyatları ile enflasyon oranı arasında uzun dönemde bir ilişki bulunmamaktadır. Petrol fiyatları, yiyecek fiyatları ve enflasyon arasındaki ilişkiyi SVAR metodolojisiyle inceleyen Alper (2018) petrol ve yiyecek fiyatlarının Türkiye’deki enflasyonu arttırdığını bulmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı global emtia fiyat endekslerinin Türkiye’de tüketici fiyat endeksi üzerinde uzun ve kısa dönemde nedensel bir etkide bulunup bulunmadığını araştırmaktır. Bu amaçla, Breitung – Candelon’un (2006) geliştirdiği frekans nedensellik testi kullanılmaktadır. Frekans nedensellik testi sonuçlarına göre enerji, tarım ürünleri, kereste ve gübrenin global fiyatlarından tüketici fiyat endeksine doğru yalnızca kısa dönemde nedensellik ilişkisi görülmektedir. Buna karşın hububat fiyatları tüketici fiyat endeksinin yalnızca uzun dönemde Granger nedeni iken gıda, diğer yiyecekler ve değerli metal fiyatları hem kısa hem de uzun dönemde TÜFE’nin Granger nedenidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kullanılan ekonometrik metodoloji açıklanmakta, üçüncü bölümde kullanılan veri ve ampirik bulgular paylaşılmakta ve dördüncü bölümde ise kısa bir sonuç bölümü yer almaktadır.

2. Ekonometrik Metodoloji

2.1. Frekans Nedensellik Testi

Breitung ve Candelon (2006), Granger (1969), Geweke (1982) ve Hosoya (1996)’nın çalışmalarını kullanarak değişik frekans aralıklarındaki nedensel ilişkiyi test etmek amacıyla yeni bir yöntem geliştirmektedir. Buna göre, frekans nedensellik testi, “w” frekansında

değişkenler arasındaki uzun ya da kısa dönemli nedensel ilişkiyi incelemek açısından son derece kullanışlıdır.

Breitung ve Candelon (2006) frekans nedensellik testini p gecikme sayısına sahip bir VAR modeli çerçevesinde incelemektedir. VAR (p) modeli aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$x_t = c_1 + a_1x_{t-1} + \dots + a_px_{t-p} + \beta_1y_{t-1} + \dots + \beta_py_{t-p} + e_{1t} \quad (1)$$

VAR(p) modeline göre, Y değişkeninden X değişkenine doğru tek yönlü nedenselliğin test edildiği sıfır hipotezi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$H_0: M_{Y \rightarrow X}(w) = 0 \quad (2)$$

Geweke (1982) ve Taştan (2015) VAR modelindeki sahte nedensellikten kaçınmak amacıyla, model 1'e ek değişkenler eklenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu durumda, frekans testi koşullu nedensellik testi haline gelmektedir. Geweke'nin yaklaşımına göre, VAR modeline Z değişkenini eklediğimizde H_0 hipotezi aşağıdaki hale dönüşmektedir.

$$H_0: M_{Y \rightarrow X|Z}(w) = 0 \quad (3)$$

Ayrıca, Breitung ve Candelon (2006), Toda ve Yamamoto (1995) ve Dolado ve Lütkepohl'un (1996) geliştirdiği Modified-Wald testini frekans nedensellik testine uygulanabilir hale getirmektedir. Buna göre geleneksel Wald istatistikleri "w" frekansında p gecikmeli VAR modeli kapsamında Granger nedenselliğin araştırılmasını mümkün kılmaktadır. Buna göre VAR modeli izleyen şekilde yazılabilir:

$$x_t = c_1 + \sum_{j=1}^p a_j x_{t-j} + \sum_{j=1}^p \beta_j y_{t-j} + \sum_{k=p+1}^{p+dmax} a_k x_{t-k} + \sum_{k=p+1}^{p+dmax} \beta_k y_{t-k} + e_t \quad (4)$$

4. denkleme bakıldığında ek gecikme değerlerinin eklenmediği görülebilir. Toda-Yamamoto testine göre, optimal gecikme değeri (Akaike, Schwarz vd.) ve değişkenlerin maksimum integrasyon mertebesinin toplamı, oluşturulacak VAR modelinin gecikme değerini vermektedir. Lakin Granger nedensellik testleri yalnızca optimal gecikme değerleri üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin, iki değişkenli bir VAR modelinde bütün değişkenler I(1) mertebesinde durağan olduğunda ve VAR modelinin optimal gecikme sayısını üç olarak hesaplaması durumunda kullanılacak model VAR(4) modeli olup, Granger nedensellik testleri yalnızca VAR(3) modelinden hesaplanacaktır.

3. Veri Seti ve Ampirik Sonuçlar

3.1. Veri Seti

Çalışmada kullanılan global emtia fiyat endeksleri ve tüketici fiyat endeksi, 1960 – 2016 dönemini kapsamakta olup sırasıyla Dünya Bankası (The Pink Sheet) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) alınmıştır. Bütün değişkenler doğal logaritması alınarak ekonometrik analize dâhil edilmiştir. Çalışmada kullanılan emtia fiyat endeksleri sırasıyla; enerji, tarım ürünleri, yiyecek, hububat, kereste, gübre ve değerli metallere oluşturmaktadır. Ek olarak emtia fiyat endeksleri, imalat birim değer endeksi (manufacturing unit value index = MUV) ile deflate edilmiştir (bkz. Spatafora ve Tytell, 2009; Cavalcanti vd., 2015). Değişkenlerin durağanlık derecelerinin belirlenebilmesi amacıyla ADF

ve PP testlerinden yararlanılmıştır. Buna göre, ekonometrik analize dâhil edilen tüm değişkenler I(1) düzeyinde durağandır¹.

3.2. Frekans Nedensellik Testi Sonuçları

Bu bölümde literatürden yola çıkılarak enerji, tarım ürünleri, yiyecek, hububat, kereste, gübre ve değerli metaller ile TÜFE arasındaki nedensel ilişkinin varlığı araştırılmaktadır. Granger (1969) nedensellik testi zaman serileri arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını göstermek amacıyla yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak ilgili serilerin durağanlık değerlerinin farklı olması dolayısıyla Granger nedenselliğin güvenilir sonuçlar vermeyeceği düşünülmektedir. Buna karşın Breitung ve Candelon (2006) frekans testi durağanlıkla ilgili testlerin yapılmasına gerek olmadan nedensellik ilişkisinin uzun ve ya kısa dönem bağlamında incelenmesine izin veren farklı bir yaklaşım önermektedir. Tablo 1’de frekans nedensellik testi sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 1. Frekans Nedensellik Testi Sonuçları ²				
Frekans (Wi)	Uzun Dönem		Kısa Dönem	
	0.01	0.05	2.00	3.00
Enerji -> TÜFE	3,532	2,692	6.669**	6.845**
Tarım Ürünleri -> TÜFE	0.831	1.606	4.773*	4.346
Gıda -> TÜFE	3.688	4.740*	5.605**	5.150**
Hububat -> TÜFE	4.728*	4.954*	3.556	3.513
Diğer Yiyecekler -> TÜFE	10.773***	11.148***	9.424***	9.265***
Kereste -> TÜFE	1.738	2.34	7.064**	6.438**
Gübre -> TÜFE	3.916	4.028	5.748*	5.605***
Değerli Metaller -> TÜFE	5.236**	4.339	8.467***	8.571***

Tablo 1’de yer alan nedensellik testi sonuçlarına göre “enerji fiyatları, TÜFE’nin Granger nedeni değildir” hipotezi kısa dönemde reddedilmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de enerji fiyatlarının enflasyona geçişkenliliğinin kısa dönemli olduğu uzun dönemde enflasyona etkisinin olmayacağı söylenebilir. Özellikle global petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların kısa süreli etkileri Türkiye’deki makro dinamikleri olumsuz yönde etkilemekte olup, enflasyonun üzerinde belirsizlik yaratmaktadır. Enerji fiyatlarının enflasyona geçişkenliğini gösteren bu sonuç Chen (2009) ve Habermeier vd. (2009) çalışmalarıyla uyumludur. Analize göre hububat fiyatları uzun dönemde TÜFE’nin Granger nedenidir. Ayrıca bu sonucun Zoli (2009) ve Peersman ve Van Robays (2009) ile uyumlu olduğu söylenebilir. Buna ek olarak, kısa dönemde tarım ürünleri, kereste ve gübre fiyatları Türkiye’deki enflasyonu etkilemektedir. Buna karşın, gıda, diğer yiyecek ve değerli metallerin global fiyatları hem uzun hem de kısa dönemde TÜFE üzerinde etkide bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada global emtia fiyatlarının Türkiye’de tüketici fiyat endeksine olan etkileri incelenmektedir. Bu doğrultuda Breitung ve Candelon (2006)’nın geliştirdiği frekans

¹ Birim kök testleri uygulanmış olup raporlanmamıştır. Yazarlardan istenildiği takdirde paylaşılabilir.

² Wi uzun ve kısa dönem frekansı göstermektedir. ***,**,* sembolleri sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Frekans (Wi) değerleri Adıgüzel vd. (2013) ve Yılancı (2013)’den alınmıştır.

nedensellik testi kullanılmaktadır. Ampirik bulgular enerji, tarım, kereste ve gübre fiyatlarının TÜFE'yi yalnızca kısa dönemde etkilediğini göstermektedir. Buna karşın, hububat fiyatları uzun dönemde TÜFE'yi etkilerken, gıda, diğer yiyecekler ve değerli metal fiyatları TÜFE'yi hem kısa hem de uzun dönemde etkilemektedir.

Ampirik bulgularımızın önemli implikasyonlarından biri emtia fiyatlarındaki değişikliklerin enflasyon üzerindeki etkileri araştırılırken emtia türleri arasında bir ayırım yapılmasının ne kadar önemli olduğudur. Diğerleri ise söz konusu nedensellik ilişkileriyle ilgili olarak uzun ve kısa dönem arasında ayırım yapılmasının gerekliliğidir.

Global emtia fiyatları ve enflasyon arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan bundan sonraki çalışmalar için birkaç temel araştırma konusu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, söz konusu ilişkinin arz şokları kanalıyla maliyet enflasyonunu etkileyip etkilemediğinin ortaya konulmasıdır. İkincisi global emtia fiyatlarının enflasyona olan etkisinin asimetrik olup olmadığının belirlenmesidir. Çünkü emtia fiyatlarındaki artışlarla azalışların enflasyon üzerindeki etkisi aynı büyüklükte olmayabilir. Üçüncüsü ise Türkiye'de enflasyon hedeflemesi rejiminin global emtia fiyatları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğinin analiz edilmesidir. Bu araştırma alanlarının tamamının para politikalarının belirlenmesi ve uygulanması açısından önemli implikasyonlara sahip olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Alper, F. Ö. (2018). Petroloum Prices, Food Prices And Inflation Relationship: Findings Of Structural Var Analysis. *Electronic Turkish Studies*, 13(22).
- Al-Shawarby, S., & Selim, H. (2012). Are international food price spikes the source of Egypt's high inflation?. *The World Bank*.
- Arat, K. (2003). Choice of Optimum Exchange Rate Regime in Turkey and an Analysis of Exchange Rate Pass-Through. *Expert Report, Central Bank of the Republic of Turkey, Ankara*.
- Breitung, J., & Candelon, B. (2006). Testing for short-and long-run causality: A frequency-domain approach. *Journal of Econometrics*, 132(2), 363-378.
- Chen, S. S. (2009). Oil price pass-through into inflation. *Energy Economics*, 31(1), 126-133.
- Cunado, J., & De Gracia, F. P. (2005). Oil prices, economic activity and inflation: evidence for some Asian countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 45(1), 65-83.
- De Gregorio, J., Landerretche, O., Neilson, C., Broda, C., & Rigobon, R. (2007). Another pass-through bites the dust? Oil prices and inflation., *Economia*, 7(2), 155-208.
- De V. Cavalcanti, T. V., Mohaddes, K., & Raissi, M. (2015). Commodity price volatility and the sources of growth. *Journal of Applied Econometrics*, 30(6), 857-873.
- Dolado, J. J., & Lütkepohl, H. (1996). Making Wald tests work for cointegrated VAR systems. *Econometric Reviews*, 15(4), 369-386.
- Gelos, G., & Ustyugova, Y. (2017). Inflation responses to commodity price shocks—How and why do countries differ?. *Journal of International Money and Finance*, 72, 28-47.
- Geweke, J. (1982). Measurement of linear dependence and feedback between multiple time series. *Journal of the American statistical association*, 77(378), 304-313.

- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424-438.
- Habermeier, K. F., Kokenyne, A., Veyrune, R., & Anderson, H. (2009). Revised system for the classification of exchange rate arrangements. International Monetary Fund, Monetary and Capital Markets Department.
- Hamilton, J. D. (1983). Oil and the macroeconomy since World War II. *Journal of political economy*, 91(2), 228-248.
- Hamilton, J. D. (1996). This is what happened to the oil price-macroeconomy relationship. *Journal of Monetary Economics*, 38(2), 215-220.
- Hooker, M. A. (2002). Are oil shocks inflationary? Asymmetric and nonlinear specifications versus changes in regime. *Journal of Money, Credit and Banking*, 540-561.
- Hosoya, Y. (1996). The quasi-likelihood approach to statistical inference on multiple time-series with long-range dependence. *Journal of econometrics*, 73(1), 217-236.
- Ianchovichina, E., Loening, J., & Wood, C. (2012). How vulnerable are Arab countries to global food price shocks?. The World Bank.
- Kara, H., & Ögünç, F. (2008). Inflation targeting and exchange rate pass-through: the Turkish experience. *Emerging Markets Finance and Trade*, 44(6), 52-66.
- Mahadevan, R., & Suardi, S. (2013). An examination of linear and nonlinear causal relationships between commodity prices and US inflation. *Economic Inquiry*, 51(4), 1932-1947.
- Moosa, I. A. (1998). Are commodity prices a leading indicator of inflation?. *Journal of Policy Modeling*, 20(2), 201-212.
- Mork, K. A. (1989). Oil and the macroeconomy when prices go up and down: an extension of Hamilton's results. *Journal of political Economy*, 97(3), 740-744.
- Mork, K. A., Olsen, Ø., & Mysen, H. T. (1994). Macroeconomic responses to oil price increases and decreases in seven OECD countries. *The Energy Journal*, 19-35.
- Peersman, G., & Van Robays, I. (2009). Oil and the Euro area economy. *Economic Policy*, 24(60), 603-651.
- Peeters, M., & Albers, R. (2013). Food prices, government subsidies and fiscal balances in south Mediterranean countries. *Development Policy Review*, 31(3), 273-290.
- Rossi, M. M., & Leigh, M. D. (2002). Exchange rate pass-through in Turkey (No. 2-204). International Monetary Fund.
- Sekine, A., & Tsuruga, T. (2018). Effects of commodity price shocks on inflation: a cross-country analysis. *Oxford Economic Papers*, 70(4), 1108-1135
- Spatafora, N., & Tytell, I. (2009). Commodity terms of trade: The history of booms and busts. IMF Working Papers, 1-34.
- Tastan, H. (2015). Testing for spectral Granger causality. *Stata Journal*, 15(4), 1157-1166.
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), 225-250.

Turan, T. ve Özer, H.A. (2018), “The Effects of Oil Prices on Selected Macroeconomic Variables in Turkey: Evidence from ARDL and NARDL Models”, Editörler: Florina Oana Vilnatura, Ayhan Yatbaz, Strategic Approaches in Social Sciences II, Lambert Academic Publishing, 133- 152, ISBN: 978-613-9-96903-6.

Yanikkaya, H., Kaya, H., & Akgul, D. (2015). Petrol Fiyatlarının Enflasyona Geciskenligi Degisti mi?. Central Bank Review, 15(3), 75-88.

Zhang, X., Liu, X., Hang, J., & Yao, D. (2018). The dynamic causality between commodity prices, inflation and output in China: a bootstrap rolling window approach. Applied Economics, 50(4), 407-425.

Zoli, E. (2009). Commodity Price Volatility, Cyclical Fluctuations, and Convergence: What is Ahead for Inflation in Emerging Europe?. International Monetary Fund.

Türkiye- Irak Petrol İlişkileri Üzerine Bir İnceleme (Emrah KIRATOĞLU, San
Salar Sami ALASAADI)

Türkiye- Irak Petrol İlişkileri Üzerine Bir İnceleme

Emrah KIRATOĞLU³, San Salar Sami ALASAADI⁴

Özet

Enerji, toplumsal hayatı devam ettirebilmemiz için gerekli olan süreçlerin büyük çoğunluğu için vazgeçilmez bir girdi olup; sanayi, ulaştırma, konut ve ticarethane alt sektörlerinde kullanılmaktadır. Bu yönüyle enerji, bir ülkenin ekonomik ve sosyal bakımından gelişiminde temel belirleyici ve sürükleyici bir niteliğe sahiptir. Bugün dünyada tüketilen enerji, çok sayıda enerji kaynağından elde edilirken; petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil kaynaklar, bu kaynakların %86'sını oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında Türkiye'nin enerjiye artan talebinden sonra ve iki ülke arasında 2008 yılından sonra artan ticari ilişkilerini ele alarak 2008-2019 yılları arasındaki petrol sektörü ve gelişimi, petrol üretimi ve tüketimi, petrol arama ve taşıma faaliyetleri, rafineri ve dağıtım faaliyetleri, petrol ürünleri hareketliliği, petrol ithalatı ve ihracatı konularında yayınlanmış resmi istatistikler dikkate alınarak bilgi verilmiştir. Son olarak Türkiye ile Irak arasındaki petrol anlaşmaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Jel: H27, Q43, Q48.

GİRİŞ

Küresel enerji kullanımına bakıldığında birinci derecede kullanılan enerji kaynakları arasında nükleer enerji, hidro enerji, yenilenebilir enerji, doğalgaz, kömür ve petrol kaynakları olduğu görülmektedir.

Türkiye özelinde, birincil enerji kaynakları arasında en yoğun tüketilen petrolün, genel sektörel durumuna bakıldığında, petrol tüketiminin küresel bazdaki görünümüne paralel bir durum arz ettiği görülmektedir. Türkiye, konumu itibarıyla petrol rezervlerinin %65'ine sahip bir coğrafyanın komşusudur. Sadece kara alanlarında petrol üretimi gerçekleştiren Türkiye'nin söz konusu üretimi son on yılda sadece %18 oranında artış gösterebilmiş ancak bu seviye, petrol talebini karşılamaktan oldukça uzak olup kalan enerji taleplerinin ithalat yoluyla gerçekleştirilmesi ise zorunlu bir hal almıştır.

Türkiye jeostratejik konumu sebebiyle petrol arz eden ülkeler ile enerji talebinde bulunan ülkeler arasındaki bölgesel petrol ve doğal gaz projelerinde önemli ve aktif bir rol üstlenmektedir. Gerek ham petrol boru hatları gerekse kara ve denizyolu aracılığıyla ülkemiz üzerinden taşınan petrol hacmi oldukça yüksektir.

Türkiye'de 4'ü TÜPRAŞ bünyesinde olmak üzere toplam 5 adet rafineri bulunmaktadır. Gerek petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar gerekse küresel ölçekte zaman zaman yaşanan ekonomik darboğazlar, rafinerilerin toplam üretiminde de dalgalanmaya yol açmış olmakla birlikte incelenen son 10 yılda genel olarak ürün grupları toplamında üretimin artan bir trend izlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye petrol ticareti bakımından dış ticaret açığı veren bir ülkedir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, ülkenin onaylanmış petrol rezervlerinin yetersiz olması, yapmış olduğu üretim için gerekli olan enerjiyi ise başka ülkelere ithal etmek zorunda kalması yatmaktadır.

³ Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

⁴ Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

1. IRAK PETROL REZERVLERİNİN ANA HATLARI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Petrol rezervleri, toprak altında stok halinde bulunan petrol miktarının mevcut olan teknik araçlar ile çıkarılabilecek kısmı olarak tanımlanabilir. Çıkarılan ve ilerde çıkarılabilecek petrol miktarı, gelecekteki petrol endüstrisine stratejik etkisinden dolayı petrol rezervlerini araştırmak çok önemli araştırmalardan biridir. Ancak, petrol rezervlerinin sabit olduğu varsayılmamalıdır çünkü teknik ve ekonomik koşullara göre değişkendir. Petrol rezervleri stoklarının hacminden ve ağırlık miktarından bahsederken stokun bulunduğu bölgenin geometrik boyutları araştırıldıktan sonra uzunluğu, genişliği ve kalınlığı ölçülür (Al-Salami, 2008, s. 129).

Öte yandan, petrol rezervleri, çeşitli tiplere ayrılmıştır:

Birinci tip “kanıtlanmış rezervler” olarak bilinir, jeolojik ve mühendislik bilgilerin gösterdiği ve şu anda bilinen teknolojik ve ekonomik koşullar doğrultusunda petrol yataklarından yaklaşık çıkarılabilecek petrol miktarıdır. Kerkük ilinde (13,5 milyar varil) kanıtlanmış rezerv bulunmaktadır. Bu da Irak'ta kanıtlanmış rezervlerinin %12 oranını teşkil etmektedir, petrol üretiminde Kerkük alanı ilin alanlarında tabanı oluşturmaktadır, bu alanın stoku kanıtlanmış rezervi (8,7 milyar varil) ve kalan ilin diğer alanlarına aittir (Al-Sakani, 1992, s. 6).

İkinci tip “varlığı muhtemel rezerv” olarak bilinir, geliştirilmiş olan rezervleri bitişik petrol rezervlerden elde edilebilecek petrol miktarları olup, bunların sabit hem rezerv petrollerini emin olunması hem de petrol üreten tabakaların yatay veya dikey uzantısından ikincil ekstraksiyon yöntemlerinin uygulanması sonucunda elde edilebilecek veya kullanılabilir petrol miktarları içermesidir. Kerkük'te dört gelişmiş alan ve iki keşif edilmiş ama gelişmemiş alan bulunmaktadır. Bunlar tahmini 1,25 milyar varil petrol rezervlerine sahiptir (Süleyman, 1979, s. 74).

Üçüncü tip; “olası rezerv” olarak bilinir, o da uzak bölgelerden elde edilebilir ve muhtemel geliştirilebilir toplam petrolün miktarı ve rezerv miktarıdır. Kerkük'te mevcut siyasi durum nedeniyle, daha fazla olası rezervleri bilmek gelecekteki politik gelişmelere bağlıdır.

Dördüncü tip “potansiyel rezerv” o da gelişmemiş veya sondaj edilmemiş, tortul kayalar kalitesine ve biçimlendirici tarihine göre ve jeologlar içeriğinde potansiyel petrol olabileceğine inandıkları, rezervuarlardan elde edilmesi ve çıkarılması beklenen petrol miktarıdır. Kerkük'te tahmini (40 milyar varil) keşif edilen potansiyel petrol bulunmaktadır (El-Ani, 1979, s. 474).

Son elli yılda Irak'ın toplam bilinen rezervlerine büyük miktarda eklenen yeni keşifler sonucunda petrol rezervleri miktarları üzerinde önemli ölçüde değişiklikler olmuştur. Hiç kuşkusuz özellikle geçen yüzyılın yetmişli yıllarında ki petrole ve Petrol sanayisine artan talep bu keşiflerin yapılmasında motivasyonları artırmıştır.

1927'de Kerkük'te dev petrol sahası keşif edildikten sonra toplam (Kerkük petrol sahaları, Hana petrolü ve Gayyarah) petrol rezervi (17,12) milyar varile ulaşmıştır. Bunun içeriğinde Kerkük alanının rezervi yaklaşık (17 milyar) varile ulaşıyordu, 1930-1940 yılları arasında rezervi 17,3 milyar varile yükselten Musul'da “Ain Zalah” alanı dışında önemli keşifler yapılmamıştır (Abdullah Ömer, 2001, s. 69).

1940-1950 yılları arasında (Zubair ve Basra'daki Omar nehri) alanları keşif edildi ve rezerv (22,8 milyar) varile yükseldi, 1960'a kadar (Hasan Beyve jumboor), Basra'da “Rumaila” alanı ve Musul'da “Batme” alanı keşif edildikten sonra rezervler (39 milyar) varil yükseldi. Kerkük'ün asıl petrol rezervi 1960 yılında (20 milyar) varile ulaşmıştır. Dolayısıyla Irak'ın toplam rezervlerinin %51'ini Kerkük oluşturmuştur. 1960 yılında Kerkük'te kalan rezervler ise (18 milyar) varile ulaşmıştır. Buda Irak'ta kalan rezervinin %53,7 oranını oluşturduğunu gösterir. 1980'li yıllarda kamulaştırma politikalarından sonra yabancı şirketlerin yerine geçen Ulusal Petrol Şirketi 1982 yılına kadar kendi petrol politikası nedenleriyle yeni keşiflerini ilan etmemiştir. (Abdullah Ömer, 2001, s. 71)

Irak'ta 1985'te asıl rezervler iki kattan fazla artmış ve 83 milyar varile yükselmiştir. 1985 yılında kalan rezervler ise 65 milyar varile yükselmiştir. 1990'dan sonra yeni alan keşifleri sonucunda Irak'ın kalan rezervleri tutarı 100 milyar varile aşmıştır. 2000 yılına ise kalan rezerv 112 milyar varile aşmıştır. 2005 yılında üretim yine yükselmiş ve 115 milyar varil ulaşmıştır (Hassib, 2004, s. 218).

Tablo 1: Irak Petrol Sahaları ve Yıllar İtibariyle Petrol Rezervleri (Milyar Varil)

Yıllar	Keşfedilen Saha Adı	Keşfedilen Sahanın Bulunduğu Vilayet	Keşfedilen Tahmini Milyar Varil	Toplam Keşifteki Kerkük Petrolü Milyar Varil (Yaklaşık)	Kerkük Petrolü Yüzdeleri Dilim %	Kalan Rezerv /Milyar Varil
1927	Hana ve Ğayyarah	Kerkük	17,12	-	-	
1930 - 1940	Ain Zalah	Musul	17,3	17	-	
1940 - 1950	Zubair / Omar Nehri	Basra	22,8	-	-	
1960	Rumaila/ Batme	Basra/ Musul	39	20	51	
1970	-	-	-	-	-	Kerkük/ 18
1985	-	-	-	-	-	Irak/65
1990 - 1999	-	-	-	-	-	Irak/100
2000	-	-	-	-	-	Irak/112
2005	-	-	-	-	-	Irak/115

Kaynak: Muna Ali Duaj, *1968-1998 dönemi için Irak'ta petrol Filtreleme Endüstrisi*, Bağdat Üniversitesi, Kız Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, Bağdat, 2002, s. 205.

2. SÖZLEŞME MÜZAKERELERİ VE PETROL REZERVLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Irak petrolü, Federal Hükümet'in ekonomisini belirlemede stratejik öneme sahip olduğu kadar, komşu ülkelerle özellikle Türkiye ile ikili ilişkilere yön verilmesi açısından çok önem arz etmektedir. Çünkü Türkiye'den aynı zamanda petrol boru hatları geçmektedir. Türkiye Petrol ihracat boru hattının ülkesinden geçmesi nedeniyle 400 ila 600 milyon dolar arasında yıllık kar elde etmektedir. Ayrıca iki ülke arasında 1983 yılında imzalanan anlaşmalara dayanarak Türkiye tarafından ihraç edilecek her Irak varilinden 35 sentlik bir indirim elde etmektedir (OPEC, 2007. s. 54).

Türkiye, petrol ihtiyacını Irak'tan birçok nedenden ötürü tercih etmektedir. Özellikle Irak'a yakın olması, Türkiye'ye petrol taşıma maliyetlerinin düşük olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye uluslararası piyasa fiyatlarının aksine, Irak petrolünü daha düşük fiyatlarla ithal etmektedir.

Yukarıdakilere ek olarak, Irak petrolünün Türkiye'den geçen boru hatları ile ihracatı birçok ekonomik faaliyetin oluşturulmasına, özellikle Türkiye'deki petrol rafinerilerinin kapasitesinin artırılmasına ve Tanker ile yük taşımacılığının aktifleşmesinde, katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda, bu ihracat ve taşımacılıktan bahsederken Türkiye'de birçok iş sahalarının oluşmasında yardımcı olmuş ve ayrıca sınır bölgelerinin ekonomik olarak yeniden canlandırılmasına katkıda bulunmuştur (OPEC, 2007, s. 56).

1980 yılında, özellikle İran-İrak arasındaki savaş nedeniyle Türkiye ile Irak arasındaki ikili ekonomik ilişkilerde dikkate değer gelişmeler kaydedilmiştir. 1980'lerde İran ile Irak arasındaki savaş gerginliği sebebiyle Irak mallarının Körfez limanlarından ihraç edilip ithal edilemesi mümkün değildi. Bu nedenle Türkiye, Irak'ın önemli ticaret komşusu oldu, Irak'tan Türkiye'ye yapılan ihracatın değeri bir milyon doları geçmiştir. Irak ham petrolünü Türkiye üzerinden ihraç etmeye başlamıştır. 1990'lı yılların ilk yarısında bu ikili ilişkiler ilerlemeye devam etmiştir ve ticari alış-veriş iki milyon dolara yaklaşmıştır (OPEC, 2007, s. 56).

Fakat bu iyi ilişkiler Irak'a uygulanan ekonomik ambargo nedeniyle zayıflamıştır. Çünkü Türkiye, Körfez Savaşı'nın politik baskısına dayanamamıştır. Ocak 1996'da Petrol, Türkiye'den Kerkük'e geri pompalanmıştır. Bu durumda Irak petrol ihracatının düşüşüne neden olmuştur. Ekonomik ambargo nedeniyle Türkiye ağır ekonomik kayba uğramıştır. Türk hükümetinin kayıpları telafi etmek için ambargoyu kırma girişimlerine rağmen yaklaşık 35 milyar dolarlık bir kaybı olmuştur (OPEC, 2007, s. 58).

Türkiye için Irak ile ekonomik ilişkiler çok önem taşır. Çünkü Körfez Savaşından önceki Türkiye-İrak arasındaki ticaret hacmi yadsınamayacak kadar genişti ve her iki ülkede bu durumdan önemli kazançlar elde ediyorlardı. 2000'li yıllardan sonra Türkiye-İrak arasındaki ikili ilişkiler hızlanmış yapılan anlaşmalar sonucu birçok Türk yatırımcı Irak'ta ticari faaliyete başlamıştır (OPEC, 2007, s. 56).

3. TÜRKİYE DEVLET PETROL KURUMLARI

Türkiye'de birçok firma petrol arama ve üretme faaliyetine katılmaktadır. Bu firmaların bazıları kamuya ait olup bazıları ise özel sektör firmalarıdır. 1957 yılında kabul edilerek uygulamaya giren 6987 sayılı Kanun ile yabancıların lehine petrol arama ve çıkarma sektöründe elverişli yatırım imkânı sağlanmıştır. Böylece, Mobil, BP, California Texas, Shell gibi uluslararası şirketlerin bulunduğu 58 şirket kanundan yararlanarak ülkemizde yatırım yapmıştır. Bu süreçte 898 kuyu açılmış, bunların içinde arama amaçlı kuyu sayısı 373 olup, toplam arama faaliyetlerinin % 62'sini Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), % 38'ini özel kesim gerçekleştirmiştir. Dönem içinde dikkat çeken gelişmelerden bir diğeri de, 1960 yılında İstanbul'un yakınında, resmi kurumların ve kentlerin gaz ihtiyacını karşılamak amacıyla İstanbul Petrol Rafinerisi AŞ'nin (İPRAŞ) % 51 TPAO, % 49 ABD'li CALTEX firması ile ortaklık halinde kurulması olmuştur (Akalin ve Tüfekçi, 2014, s. 57).

Türkiye'de faaliyette bulunan özel sermayeli petrol kurumlarının bazılarının isimleri aşağıda belirtildiği gibidir (Kaygusuz, 2002, s. 44);

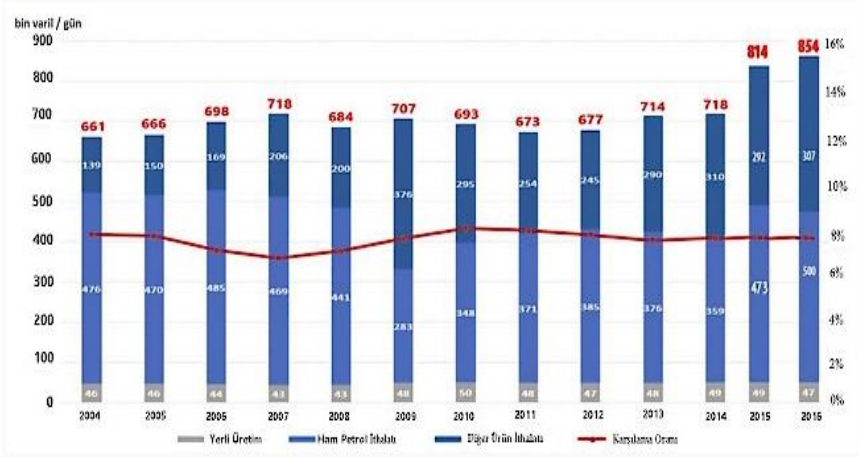
- Shell
- Arco
- Mobil
- Aladdin Middle East Ltd
- Amity

Türkiye'deki tek kamu sermayeli petrol şirketi ise, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'dur. 1954 yılında çıkarılan petrol kanununa istinaden kurulan TPAO, Türkiye'de devlet adına, arama, sondaj, üretim, taşıma, rafinaj ve pazarlama faaliyetlerini yürütmek görevini üstlenmiştir (PİGM, 2012).

Şekil 1'de Türkiye'de petrol üretiminin tüketimi karşılama oranı bin varil/gün cinsinden verilmiştir. Buna göre, petrol üretiminin, 2008, 2010, 2011 ve 2012 yılları haricinde artış gösterdiği görülmektedir. 2004 yılında 661 bin varil olan petrol üretimi, 2015 ve 2016 yıllarında sırasıyla günlük 814 ve 856 bin olmuştur.

Bununla birlikte, yerli üretim analiz dönemi olan 2004-2016 yılları arasında yaklaşık günlük 46 bin varil üretim olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, Türkiye'nin yerli petrol üretiminin, petrol tüketimini karşılamakta yetersiz kaldığını ve tüketimin büyük bir kesiminin ithalat yolu ile karşılandığını ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Üretimin Tüketimi Karşılama Oranı (%) (2004-2016)

Kaynak: <https://www.tech-worm.com/turkiyede-dunyada-petrol-rezervi-uretimi-tuketimi/>

Ayrıca uluslararası faaliyetleri yönetmek amacıyla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'ya bağlı olarak Turkish Petroleum International Company (TPIC) kurulmuştur. Bu şirket petrol endüstrisinin bütün değer zincirlerinde faaliyet göstermek üzere kurulmuştur. Temel faaliyet alanları ise (TPIC, 2018):

- Denizcilik Yakıtları,
- Ham Petrol ve Petrol Ürünleri Ticareti,
- Petrol Sahası Hizmetleri ve
- Depolama olarak belirlenmiştir.

3.1. Türkiye'deki Petrol Şirketlerinin Payları

Türkiye'nin stratejik konumu, Orta Doğu ve Hazar Denizi bölgelerindeki başlıca petrol üreten bölgeler ile Avrupa'daki pazarlar arasındaki doğal enerji köprüsünü oluşturmaktadır. Türkiye'nin doğal enerji kaynakları oldukça çeşitlilik göstermekte olup ülkemizde; doğal gaz, linyit, taş kömürü, petrol, jeotermal gibi enerji kaynakları üretilmekte ve tüketilmektedir. Türkiye'nin doğal gaz ve petrol rezervleri yeterli olmasa da, kömür rezervleri oldukça fazladır (Kaygusuz, 2002).

1954 yılında kurulan TPAO Türkiye'de petrol piyasasında etkin aktör rolündedir. Yasaların verdiği yetki doğrultusunda, zaman ile ham petrol rafinajı, taşıma, pazarlama, petrokimya ve gübre sanayi alanlarında faaliyet göstermektedir. TPAO, pazarda herhangi bir yasal tekele sahip değildir. Üç yerli şirket de dahil olmak üzere yirmi beş şirket, ülkede petrol sektöründe faaliyet göstermektedir (TPAO, 2017).

Şekil 2: Yerli Ham Petrol Üretimi, 1965-2010 (milyon ton)

Kaynak: PETFORM, <https://www.petform.org.tr/arama-uretim-sektoru/turkiyede-petrol-uretimi/>

Yukarıdaki Şekil 2’de, Türkiye’de 1965-2016 yılları arası petrol üretim (milyon ton) grafiği yer almaktadır. Petrol üretiminin yıldan yıla değişmekte olduğu net bir şekilde görülmektedir. Kırmızı çizgi grafiği TPAO’nun üretimini göstermekte iken, sarı çizgi grafiği ise, özel sektör üretimini göstermektedir. Buna göre, özel sektör üretimi, devlet eliyle TPAO tarafından yapılan üretimi 1985 yılına kadar geçmekteyken bu durum son yıllarda tam tersi bir trend izlemiş ve TPAO’nun üretimi ile özel sektör üretimi arasındaki makas 1985 yılı itibarıyla açılmıştır. 2016 yılında ise toplam üretim 2,6 milyon ton olurken, TPAO bunun 1,8 milyon tonunu üretmiştir.

Türkiye’de petrol üretiminin önemli bir kısmı (yıldan yıla değişmekle birlikte son yıllarda yaklaşık % 75’i TPAO tarafından gerçekleştirilmektedir. TPAO dışında petrol üretimi yapan özel şirketlerde bulunmaktadır. Bu şirketlerin en önemlileri (TPAO, 2017):

- TPIC
- Tiway
- Amity
- Perenco
- Transatlantic ve bağlı şirketi DMLP
- Aladdin Middle East ve ortakları’dır.

Yani TPAO dışındaki üretimin çok büyük bir bölümü yabancı şirketler tarafından yapılmaktadır.

3.2. Türkiye-İrak Petrol Anlaşmaları

Türkiye’nin komşuları dünyaki toplam petrol rezervinin %65’ine sahip olmasına, dünyadaki toplam petrol üretiminin ise %40’ını komşuları yapmasına karşın komşuları İran, Irak ve Suriye gibi zengin petrol kaynaklarına sahip değildir. Ülkemizde bulunan kaynaklar hem sayıca daha az hem rezerv olarak küçük hem de çıkarılma maliyetleri komşularına kıyasla daha yüksek maliyet gerektiren türdendir (EPDK, 2018). Bu nedenle petrol ihtiyacı için gerek komşuları ile gerekse de diğer ülkeler ile ticaret içindedir.

Irak bu ülkelerin başında gelen bir ülkedir. Çünkü onun hem çok sayıda kaynağı bulunmakta hem de kendisi ile Türkiye arasında Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı gibi bir araç bulunmaktadır. Bu hat 1977 yılında işletmeye alınmış, 1984 ve 1987 yıllarında kapasite artırımına gidilmiş olup yıllık taşıma kapasitesi 70 milyon ton üzerindedir. Ancak, Irak’ın kendi siyasi durumu nedeniyle günümüzde bu etkinlikte kullanımı mümkün değildir.

Yakın tarihli sorunlarına bakıldığında, önce Saddam rejiminin devrilmesi sonrasında ise ortaya çıkan iç karışıklıklar, sonrasında Irak Kürt Bölgesel Yönetimiyle (IKBY) merkezi Irak hükümeti arasında yaşanan sorunlar sebebiyle Türkiye-İrak ilişkileri ve buna bağlı petrol ticareti oldukça dalgalı ve sancılı bir seyir izlemiştir. Özellikle 2007-2014 döneminde Türkiye, Irak’ın toprak bütünlüğüne sürekli bir vurgu yapmakla birlikte stratejik çıkarları doğrultusunda IKBY ile doğrudan petrol ve ticareti anlaşmaları imzalamıştır. Bu durum Ankara-Erbil arasında coşkuyla karşılanırken, Ankara-Bağdat arasında ciddi siyasi krizlerin çıkmasına neden olmuştur (Demiryol ve Pekşen, 2018, s. 127-130).

Türkiye ile Irak arasında dönemlere göre petrol ticareti aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo3: 2008-2017 Dönemi Türkiye-İrak Petrol Ticareti Miktarları (ton)

Dönem	İthalat		İhracat	
	Miktar	Oran	Miktar	Oran
2008	1.874.000	9,00	0	0
2009	1.733.000	12,00	0	0
2010	2.001.000	12,00	0	0
2011	3.071.000	17,00	0	0
2012	3.739.174	19,19	0	0
2013	6.000.377	32,24	0	0
2014	5.482.987	31,37	10.754	0,12
2015	11.409.810	29,00	11.753	0,11
2016	9.251.528	23,09	15.174	0,16
2017	7.057.602	16,55	36.351	0,36

Kaynak: (EPDK, 2008-2017 yılları Petrol Piyasası Sektör Raporlarından derlenmiştir)

Tablo 15'deki bilgilere bakıldığında 2015 yılına kadar Irak'tan yapılan petrol ithalatının hem miktar hem de oran olarak arttığı görülmektedir. Dönem başında yaklaşık 1,9 milyon ton olan petrol ithalatı 2015 yılında 11,4 milyon ton seviyesine çıkmıştır. Yine 2013-2015 dönemlerinde Türkiye'nin petrol ithalatının yaklaşık 3'te biri Irak'tan yapılmıştır. Ancak 2015 yılından sonra ithalata hem miktar hem de oran olarak büyük bir gerileme yaşamıştır. 2017 yılı itibariyle Türkiye petrol ithalatının yaklaşık %17'lik bir kısmını Irak'tan yapmıştır. Türkiye, Irak'tan ham petrol ithalatı yapmaktadır. Irak yaşamış olduğu siyasi sorunlar nedeniyle rafineri imkanları bakımından oldukça geri durumdadır. Bu nedenle Türkiye'nin Irak'tan işlenmiş petrol ürünü ithalatı yoktur.

İhracat rakamlarına gelindiğinde ise 2008-2014 döneminde herhangi bir ihracatımız yoktur. 2014'ten başlayarak yapılan çok küçük çaplı işlenmiş petrol ürünleri ihracatımız olmakla birlikte bunların oranı toplam petrol ürünleri ihracatı için %1 seviyesinin bile altındadır. Yapılan bu ihracatlar daha ziyade IBKY/Erbil tarafına yapılan işlenmiş ürün ihracatıdır.

Türkiye, Irak ile ticaretinde Körfez Savaşı sonrasında büyük bir yara almıştır. Bu savaşın doğrudan ve dolaylı maliyetleri onlarca milyar dolar seviyesindedir. Ayrıca, halihazırda kurulu bulunan Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattını siyasi nedenlerden dolayı aktif ve verimli bir şekilde işletilememektedir. Bu durum da zararın artmasına neden olmaktadır.

4. TÜRKİYE'NİN PETROL İTHALATI

İthal edilen enerji kaynakları, özellikle petrole olan bağımlılık, 1970'lerin petrol krizleri döneminden başlayarak dünya enerji arz güvenliğinde en önemli sorun haline gelmiştir (Hughes, 2009). Bu tarihten itibaren, petrol ithalatı, özellikle ithalat bağımlı ülkelerin enerji politikalarını derinden etkiledi. Dolayısıyla, enerji ihracat / ithalat ilişkileri "siyasi silah" olarak kullanılmaktadır ve tüm ekonomik sistemin kırılganlığına etki etmektedir (Löschel, 2010).

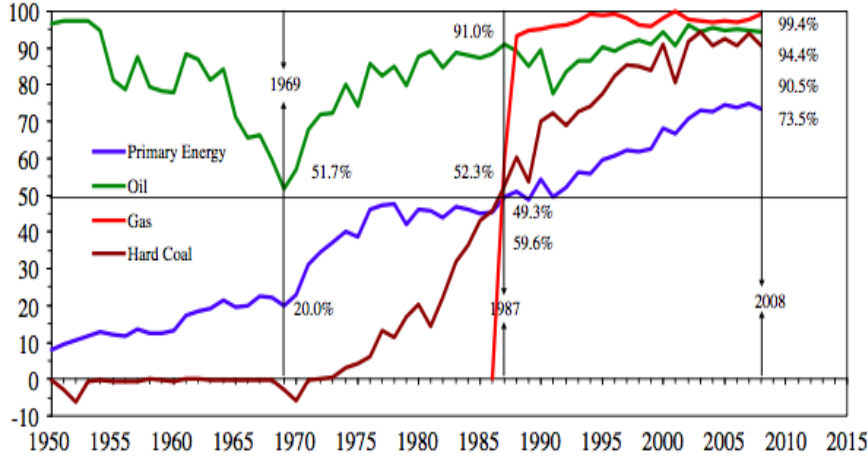
Taleple karşılaştırıldığında sınırlı enerji kaynaklarına sahip ülkelerdeki ham petrol rezervlerinin tükenmesi, tüm dünyadaki toplam ithal petrol miktarında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Petrol ihraç eden ülkeler bu durumdan yararlanırken, ithalata bağımlı ülkelerin bütçesi üzerindeki aşırı yük oluşmuş, iç politik ve ekonomik dengesizliklere katkıda bulunmuştur.

1950'den bu yana üretime kıyasla talebin hızlı artmasının bir sonucu olarak Türkiye, enerji ithalatına bağımlı bir ülke olmuştur (Ediger vd., 2007). Öte yandan, yurt içi üretimi 1950 yılında 6,43 milyon ton iken, 1998 yılında 23,78 milyon tona düşmeden önce 29,32 milyon ton seviyesine yükseldi. 2003'ten bu yana kademeli olarak artmasına rağmen, 2008 yılında 29,26 milyon ton seviyesine ve son olarak 2018 yılında ise 20,9 tona ulaşmıştır.

Şekil 3, net enerji ithalatı bağımlılığının tarihsel gelişimini, yani her fosil yakıtın ve birincil enerji tüketiminin tüketim başına ithalat ve ihracat arasındaki farkını göstermektedir. Şekilden açıkça görüldüğü gibi, 1987'den beri Türkiye kritik olarak ithal fosil yakıtlara ve birincil enerjiye bağımlı olmuştur. İthalat bağımlılığı için kritik sınır %50 olarak kabul edilirse, iki yapısal kırılma noktası söz konusu olmaktadır.

Bu sınır ilk önce 1969'da, ikinci olarak ise 1987'de geçilmiştir. 1987 yılında doğal gazın devreye girmesiyle birlikte ülke, doğal gaza bağlı olarak petrol ve kömürden daha net ithalat olmuştur. Şu anda, Türk enerji sisteminin net enerji ithalatına olan bağımlılığı son derece kritiktir, bu bağımlılık doğal gazda %99,4, petrolde %94,4, kömürde %90,5 ve birincil enerjide %73,5'e ulaşmıştır.

Şekil 3: Petrol İthalatına Bağımlılık, 1950–2015

Kaynak: <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Anasayfa>

Tablo 4 Türkiye'nin 2002'den itibaren petrol ithalatını vermektedir. Buna göre, petrol ithalatı bazı dönemlerde azalsa da, genel olarak 20 milyon ton üzerinde bir ithalat söz konusudur. 2002 yılında 23.7 milyon ton olan petrol ithalatı 2009 yılında muhtemelen ABD'de patlak veren krizin etkisiyle 14.2 milyon tona düşmüştür. Bununla birlikte, 2018 yılında yeniden 20.9 milyon ton seviyelerinde gelmiştir.

Tablo 4: Türkiye'nin Petrol İthalatı, 2002-2019 (Ton)

Yıl	Ton
2002	23.707.589
2003	24.028.667
2004	23.917.019
2005	23.389.647
2006	23.786.875
2007	23.445.764
2008	21.833.471
2009	14.219.427
2010	16.873.392
2011	18.049.163
2012	19.479.238
2013	18.554.147
2014	17.481.481
2015	25.065.977
2016	24.957.388
2017	25.766.549
2018	20.970.669
2019	12.084.424

Kaynak: TÜİK

5. TÜRKİYE PETROL GİDERLERİNİN CARİ AÇIKTAKİ YERİ

Küreselleşmenin gelişmesi ve Türkiye'nin bunun bir parçası olması neticesinde, ekonomi daha fazla bir şekilde dış faktörlere maruz kalmaktadır ve bu durum ekonomide bir kırılmalığa neden olmaktadır. Petrol de bu dış faktörlerin en başında gelmektedir. Bunun temel nedeni Türkiye'nin yerli üretimini ihtiyacını karşılamasının çok ötesinde olmasıdır.

Ekonominin kırılmalığının en önemli göstergelerinden birisi cari açıktır. Cari açık ne kadar fazla ise ülkenin fon ihtiyacı o kadar yüksektir ve bu yüksek ihtiyaç daha yüksek faizle borçlanma anlamına gelmektedir.

Aşağıdaki tablo 5 petrol fiyatlarının değişimi ve Türkiye'nin cari açığının buna tepkisini göstermektedir. Buna göre, 1992-2015 yılları arasın verilere bakıldığında, bazı istisnalar dışında, örneğin 2001 (kriz dönemi olduğu için ithalat azalmış ve bu durum da cari fazla verilmesi sağlamıştır) haricinde petrol fiyatları arttığında cari açığın arttığı net bir şekilde görülmektedir. 1992 yılında brent petrol fiyatı 19,31 dolar iken cari açık 974 milyon dolar idi. 2015 yılına gelindiğinde petrol fiyatı 52,32 dolar olmuştur ve cari açık 31 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.

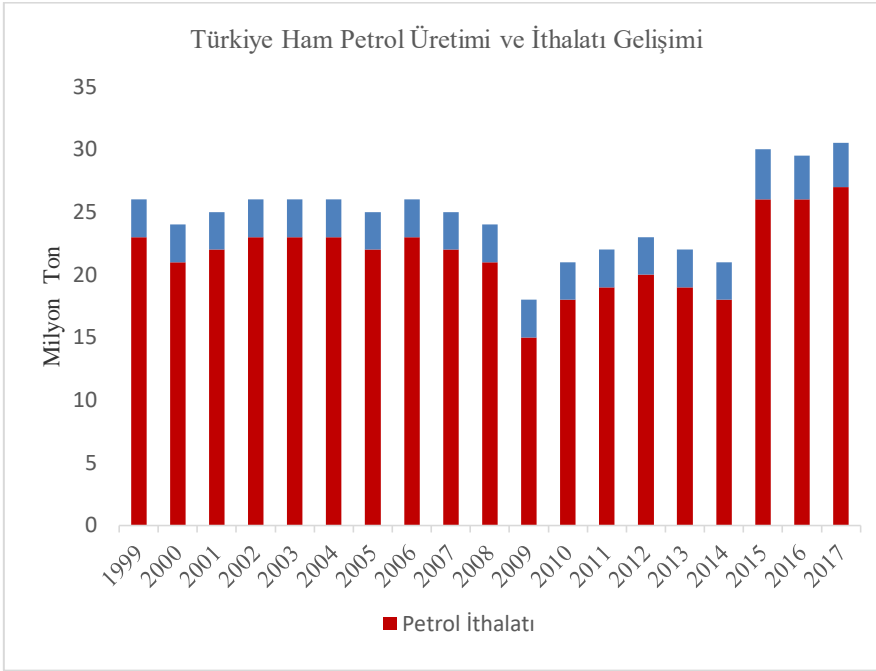
Dolayısıyla, petrol cari açığı Türk ekonomisini derinden etkileyen bir değişkendir. Bu nedenle, milli gelir dolayısıyla bütçe içerisindeki payının tespit edilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 5: Petrol Fiyatları ve Cari Açık

Yıllar	Petrol Fiyatları	Cari Açık (Milyon Dolar)
1992	19,32	-974
1993	17,01	-6.433
1994	15,86	2.631
1995	17,02	-2.339
1996	20,64	-2.437
1997	19,11	-2.638
1998	12,76	2.000
1999	17,9	-925
2000	28,66	-9.920
2001	24,46	3.760
2002	24,99	-626
2003	28,85	-7.554
2004	38,26	-14.198
2005	54,57	-20.980
2006	65,16	-31.168
2007	72,44	-36.949
2008	96,94	-39.425
2009	61,74	-11.358
2010	79,61	-44.616
2011	111,26	-74.402
2012	111,63	-47.961
2013	108,56	-63.608
2014	98,97	-43.552
2015	52,32	-32.192

Kaynak: Güngör, S., Sönmez, L., Korkmaz, Ö., & Karaca, S. S. (2016). Petrol Fiyatlarındaki Değişimlerin Türkiye'nin Cari İşlemler Açığına Etkileri. Maliye ve Finans Yazıları, (106), 29-48.

Genel anlamda petrol fiyatında meydana gelen artış, ithalatçı ülkelerden ihracatçı ülkelere doğru yapılan gelir transferi niteliğindedir. Bu transferin büyüklüğü, petrolün milli gelir içindeki payı ile petrole olan bağımlılık durumuna bağlı olarak şekil almaktadır. Ham petrol ile petrolün işlenerek benzin elde edilmesi arasındaki bağıntı da bu bağlamda önemlidir. Dolayısıyla, petrol fiyatlarındaki artış boyutu ve süresi ne kadar büyükse, bu durumun ekonomi üzerine etkisi de o kadar büyük olacaktır (Öztürk ve Karpuz, 2006).

Şekil 4: Türkiye’de Ham Petrol Üretimi ve İthalatı (milyon ton)

Kaynak: Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, TÜİK, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) Ekonomik Araştırmalar, s. 39.

Dünya Bankası verilerine göre, dış enerji açığı Türkiye’nin GSYİH’nin %6’sı iken, enerji açığı, dış ticaret açığının %58’ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, ortalama yıllık enerji ithalatı, toplam mal ithalatının neredeyse %23’ünü oluşturmaktadır.

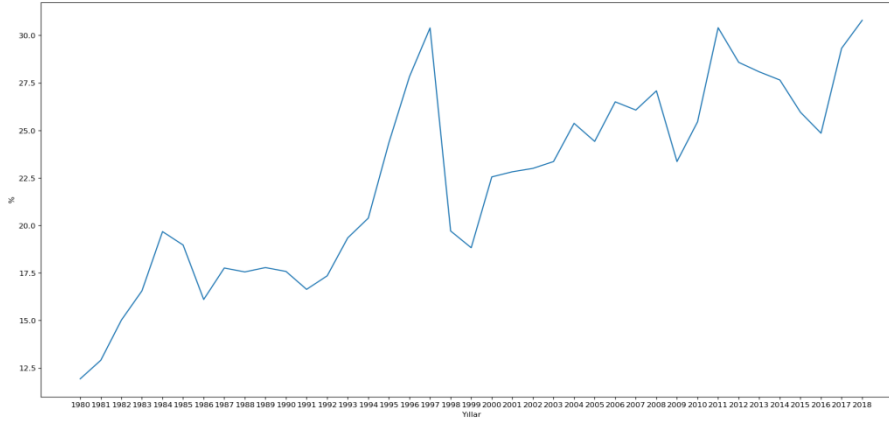
Sonuç olarak, petrol fiyatları ve petrol ithalatı Türkiye ekonomisini derinden etkilemektedir. Petrol fiyatının düşmesi hem cari açığı hem de enflasyonu ciddi oranda azaltmakta ve büyümeyi de artırmaktadır.

6. IRAK’TAN YAPILAN PETROL İTHALATININ GSYİH İÇERİSİNDEKİ PAYI

Bohi ve Toman (1996) ekonomik refah kaybına neden olan üç potansiyel enerji güvenliği dışsallığı olarak “enerji ithalatı hacmi”, “enerji fiyatı değişkenliği” ve “ulusal güvenlik ve askeri harcamaları” belirlemiştir. Bu bağlamda, toplam enerji ithalatının en büyük kısmını oluşturan ve Türkiye ekonomisine aşırı yük oluşturan ham petrol ithalat faturasının Türkiye’nin ham petrol ithalat politikasının belirleyici faktörlerinden olmaktadır.

Ham petrol ithalatı, Türkiye’nin ithalatı içerisinde en büyük paylardan birini oluşturmuş ve makroekonomide her zaman önemli bir faktör olmuştur. Şekil 5, ham petrol ithalatının toplam ithalat içindeki ve Türkiye’nin GSYİH’sı içindeki payını göstermektedir. Buna göre, Türkiye’nin petrol ithalatının ekonomi için önemi 1980’lerden itibaren ciddi bir artış göstermektedir. 1980’lerde GSYİH’nin %12,5 civarında olan petrol ithalatı sonrasında hızla yükselerek önce %30 seviyesine ulaşmıştır. Sonrasında 1999 başında petrol ithalatının GSYİH içerisindeki payı %20’lere düşmüş ancak 2000 sonrası artış trendi daha net görülür hale gelmiştir. 2000 sonrası dönemde sadece 2008 küresel finansal krizin olduğu dönemde ve 2017 yılı sonunda petrol ithalatının GSYİH içerisindeki payı ciddi bir azalma göstermiştir. Sonuç olarak 2018 yılında petrol ithalatının GSYİH içerisindeki payı %30 seviyesindedir.

Şekil 5: Petrol İthalatının GSYİH İçerisindeki Yeri, 1980-2018

Kaynak: <https://data.worldbank.org/>

7. TÜRKİYE-IRAK ARASINDAKİ PETROL TİCARETİ

Irak, ticaret ve ekonomik ilişkiler açısından, Türkiye'nin önde gelen ticari ortaklarından biridir. Son yıllarda, iki ülke arasındaki artan ticaret ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Türkiye'nin Irak ile olan ihracatı 2005 2,75 milyar dolardan, 2017 itibariyle 9,1 milyar dolara yükselmiştir. Irak ile ithalat ise aynı dönemde 66 milyon dolardan 1,5 milyar dolar seviyesine gelmiştir (Muslu, 2019).

Doğru planlama ve politikalarla, iki ülke arasındaki potansiyel bundan daha fazlasını vaat etmektedir. Irak işgalinin gerçekleştiği 2003 yılından, 2010 yılına kadar devam eden yeniden yapılanma süreci, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler için elverişli bir ortam sunmaktadır.

Dış enerji kaynaklar açısından dışa bağımlı bir ülkenin bunu çeşitlendirmek için izlemesi gereken politikalar esastır. Bu bağlamda, alternatif olmayan kaynaklardan hem petrol hem de gaz ithalatında Türkiye'nin Irak ile stratejik bir ticari ortaktır.

Son elli yılda, Irak, Orta Doğu'daki siyasi ve ekonomik zorluklardan en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ülkenin sürdürülebilir kalkınması için engel haline gelen din, etnik köken ve kabilelere dayanan birçok kafa karışıklığına yol açan birkaç savaş da dahil olmak üzere tüm sorunlar bu dönemde meydana gelmiştir. Irak bugünlerde kendisini sıfırdan inşa etmeye çalışsa ve zengin kaynaklar yardımıyla dünyaya entegre olmak istemesine rağmen, siyasi sorunlar ve terör ülkenin hala çok önemli sorunlarıdır (Özmen, 2012).

Irak, Türkiye'nin ikinci en büyük ihracat pazarı olup, Türk inşaat şirketleri Irak'ın yeniden inşasında aktif bir rol oynamaktadır. Ayrıca, her iki ülke de Irak'ın zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarını dünya pazarlarına sunmak için enerji konusunda karşılıklı olarak yararlı bir iş birliğine sahiptir. 1990'daki ilk Körfez Savaşı'ndan önce, Türkiye-Irak arasındaki yıllık ikili ticaret hacmi yaklaşık 5.5 milyar dolardı. Bununla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'nin Kuveyt'in 1990'daki işgali nedeniyle Irak'a yapacağı ekonomik yaptırımlar, iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin minimize edilmesine neden olmuştur.

Irak, 2000 yılından itibaren Türkiye üzerinden hem Türkiye'ye hem de diğer petrol ihraç etmektedir. 2003 yılındaki Irak Savaşı ve Saddam Hüseyin'in 24 yıllık diktatörlükten sonra hükmetmesinin ardından ekonomik ve ticari ilişkiler bir büyüme dönemine yeniden girilmiştir. (Dışişleri Bakanlığı - Türkiye, 2014).

Türkiye ile Irak arasındaki karşılıklı bağımlılığın artması enerji, ekonomik ve ticari ilişkilere dayanmaktadır. İstikrarlı bir Irak, Türk şirketlerine mal, hizmet ve malzeme talebinde bulunan önemli iş fırsatları anlamına geliyor. Irak'taki en büyük ticari yatırımcıyı oluşturan Türk şirketleri, petrol sektörü hariç, genellikle mamul mallar, mobilya, el sanatları, özel amaçlı ürünler ve bunlarla ilgili sarf malzemeleri sağlamaktadır (Turunç, 2011). Her ne kadar Irak ile Türkiye arasındaki coğrafi yakınlık

uluslararası ticaret için büyük bir avantaj olsa da en büyük sorunlardan biri iki ülke ile sınırlı kapasitede çalışan bir gelenek arasındaki ulaşım altyapısının olmamasıdır (Özmen, 2012).

Irak, net petrol ihraç eden bir ülkedir. Petrol fiyatlarının 2011-2014 yılları arasında 100 doları aşması, Irak'ın bu dönemde yıllık 43 milyar dolarlık ticaret fazlası olduğu anlamına gelmekteydi. Petrol fiyatlarındaki kademeli düşüşü sonrası, önce 2014 yılının ikinci yarısından bu yana 50 dolara, Irak ihracatında 55 milyar doların altına düşmesini sağlamıştır. Bunu müteakip, Irak'ın dış ticaret fazlası da keskin bir şekilde düşmüştür.

Irak'ın ithalat seviyesi petrolden sağladığı geliri ile orantılıdır. Petrol gelirlerindeki artışa bağlı olarak Irak'ın ithalat hacmi istikrarlı bir şekilde artmıştır. 2013 yılında 50 milyar dolar olan ithalat, 2014 yılında 58,6 milyar dolara yükselmeye devam etmiştir. 2015 yılında sert bir şekilde gerileyen Irak'tan yapılan ithalat, keskin bir şekilde 40 milyar dolara gerilemiştir. 2016 yılında bu seviyedeki ithalat, 2017 yılında 50 milyar dolar seviyesine yükselmiş ve aşmıştır.

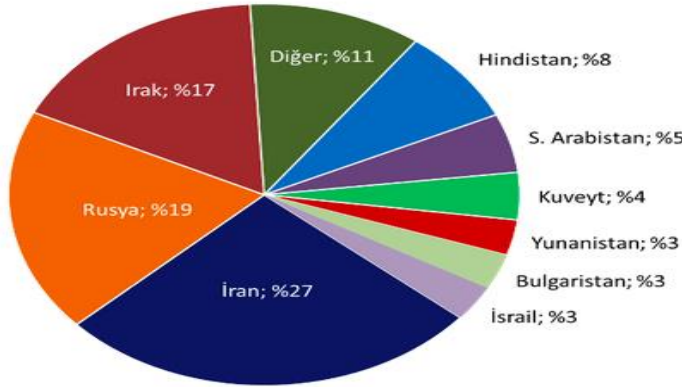
Petrol, Irak ihracatının %98'ini sağlamaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar, altyapı ve güvenlik problemleri sebebiyle Irak, sanayi sektöründe ciddi bir ilerleme kaydetmemiştir. Bu nedenle, her türlü ihtiyaç için ithalata bağımlılığı devam etmektedir.

Petrol, ilaçlar, Otomotiv, kümes hayvanları, telefonlar, ekranlar, ayçiçek yağı, televizyon alıcıları, aşular, bisküviler, demir veya çelik yapılar ve konstrüksiyon parçaları, şeker, sıvı pompaları, musluklar ve vanalar, yumurtalar, sigaralar, sıhhi havlular, çocuk bezleri Irak devletinin en fazla ithalatını gerçekleştirdiği ürünler arasındadır.

Irak ihracatının çoğunu Çin, Hindistan, ABD, Güney Kore, Yunanistan, Hollanda, İtalya, Singapur ve Türkiye'ye yapmaktadır. İthalatının çoğunu ise, Türkiye, Çin, İran, B.A.E, Güney Kore, ABD, Hindistan, Irak, Rusya ve Almanya'ya yapmaktadır.

Türkiye'nin ile Irak arasındaki petrol ticaretinin detaylarına girmeden önce, Türkiye'nin petrol ithalatının gerçekleştiği ülkeleri tartışmakta fayda görülmektedir. Şekil 6 Türkiye'nin petrol ithalatının gerçekleştiği ülkeleri göstermektedir. En çok petrol ithal edilen ülke oranlamasında İran (%27), Rusya (%19) ve Irak (%17) ile öne çıkmaktadır.

Şekil 6: Ülkeler Bazında Petrol İthalatı

Kaynak: <http://www.tpao.gov.tr/?mod=sektore-dair&contID=39>

Tablo 6'da Türkiye'nin Irak ile olan dış ticaretinin durumunu gözler önüne sermektedir. Buna göre, 2009 yılında Türkiye'nin ihracatı 5 milyar dolar civarında iken, ithalatı 120 milyon dolardır. Türkiye, Irak ile olan dış ticaretinden hem cari fazla sağladığı görülmekte iken nominal anlamda Türkiye'nin hem ihracatı hem de ithalatı artmaktadır. En son 2018 yılında 8.3 milyar dolar ve ithalatı ise 1.4 milyar dolar olmuştur.

Tablo6: Türkiye-İrak Dış Ticaret Değerleri (milyon dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2009	5.123	120	5.243	5.003
2010	6.036	153	6.189	5.883
2011	8.310	86	8.396	8.224
2012	10.830	149	10.979	10.681
2013	11.958	146	12.104	11.812
2014	10.896	268	11.164	10.628
2015	8.558	297	8.855	8.261
2016	7.640	836	8.477	6.804
2017	9.057	1.528	10.584	7.529
2018	8.350	1.420	9.770	6.929

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/irak/ulke-profilu/turkiye-ile-ticaret>

Türkiye'nin Irak ile olan ithalatının detayına girildiğinde ise, altın ve petrol ithalatı öne çıkmaktadır. 2016-2018 döneminde petrol ithalatı nominal olarak 15 milyon dolardan 53 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo7: Türkiye'nin Irak'tan İthalatında Başlıca Ürünler (1.000 Dolar)

ÜRÜNLER	2016	2017	2018
TOPLAM İTHALAT	836 298	1 527 573	1 420 433
Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	768 576	1 398 993	1 251 303
Petrol koku, petrol bitümeni ve petrol yağlarının veya bitümenli minerallerden elde edilen yağların diğer kalıntıları	15 878	51 976	53 505
İşlenmemiş alüminyum	0	988	32 585
Bakır teller	0	0	23 480
Kağıt ve karton döküntü ve kırıntıları	19 657	32 831	21 889
Plastikten döküntü, kalıntı ve hurdalar	14 855	10 734	10 728
Sığır (bufalo dahil) ve at cinsi hayvanların ham post ve derileri	4 311	9 866	7 427
İşlenmemiş kurşun	46	1 915	3 918
Koyun ve kuzuların ham derileri	301	1 299	2 325
Kümes hayvanlarının etleri ve yenilen sakatatı (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş)	78	429	1 907
Mücevherci eşyası ve aksesuarı (kıymetli metallere veya kıymetli metallere kaplama metallere)	577	1 952	932
Hijyenik havlular ve tamponlar, bebek bezleri ve benzeri hijyenik eşya	0	546	633
Sığır (bufalo dahil) ve at cinsi hayvanların dabalı ve crust (arakutmalı) post ve derileri	2 190	647	614
Kuş ve kümes hayvanlarının kabuklu yumurtaları	414	138	575
Esasım tabii asfalt, tabii bitümen, petrol bitümeni, mineral katran veya mineral katran zifti teşkil eden karışımlar	1 514	1 233	541
Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	7	608	488

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/irak/ulke-profilu/turkiye-ile-ticaret>,

8. TÜRKİYE İRAK PETROL İLİŞKİLERİNİN ÖNEMİ

Türkiye'nin petrol ithalatında Irak, en eski boru hattına sahip komşusu olarak 2015 yılında %46, 2016 yılında %23 pay ile birinci sırada olmuştur. 2017 yılı itibarıyla Türkiye'nin petrol ithalatında Irak'ın payı ise %17'dir (TPAO, 2019).

Türkiye Irak ekonomik ilişkilerinin temelini petrol alışverişi oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2005'te Irak'a 2,75 milyar dolar olan toplam ihracatı 2018 itibarıyla 8,3 milyar dolara; Aynı dönem içerisinde 66 milyon dolar olan ithalat ise 2018 yılında 1,4 milyar dolar seviyesine çıkmıştır (TÜİK, 2019).

Türkiye'nin Irak ile kurduğu enerji ilişkisi hem Türkiye'nin önemli bir enerji tüketicisi olarak pozisyonu, hem de Avrupa ve dünya pazarlarına açılan bir koridor olma iddiası üzerinden şekillenmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye Irak'ın hem enerji talep hem de transit güvenliğine katkı verebilecek kritik bir bölgesel ortağı konumundadır. Böylece Türkiye, Irak üzerinde siyasi ve ekonomik etki gücü elde etmektedir.

Türkiye, Irak yerine başka ülkelerden petrol tedarikine yöneldiği sürece, Irak üzerindeki siyasi etkisini kaybedecektir, ayrıca cari açık oranları artacaktır. Çünkü Türkiye, Irak'tan aldığı petrole karşılık daha çok altyapı yatırımı yaparak dış ticaretini olumlu yönde arttırmaktadır. (TPAO, 2019).

Ayrıca İran ve Rusya'nın sürekli olarak ABD tarafından ambargo tehlikesi altında olması, Irak'ın Türkiye'nin istikrarlı şekilde petrol ihtiyacını karşılamasını sağlamaktadır. Türkiye, başka ülkeler üzerine petrol ticaretini kaydirdiği durumunda, olası ambargo durumlarında petrol tedarikinde zorlanacaktır.

Türkiye'yi Irak ile olan petrol ilişkilerini arttırmaya yönlendiren ve ülkemizin ekonomik çıkarlarını en iyi vurgulayan terim, dış ticaret dengesidir. Türkiye'nin diğer büyük petrol ithalatçısı olduğu ülkelere bakıldığında, Rusya ile olan dış ticaret dengesi 18,6 milyar dolar Rusya lehinedir. Aynı şekilde İran ile olan ilişkiler incelendiğinde, dış ticaret dengesini 4,6 milyar dolar İran lehine olduğu görülmektedir. Oysaki Irak ülkemize ağırlıklı olarak petrol satmasına rağmen, Türkiye Irak'a başta elektrik, gıda, makine ve teçhizat olmak üzere günlük kullanıma yönelik mallar satmaktadır. Dış ticaret dengesinin Türkiye lehine olması Irak ile petrol ilişkilerinin sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Irak'ın ve özellikle de Kuzey Irak bölgesinin elektrik ihtiyacı Türkiye tarafından karşılanmaktadır. Türkiye ithal ettiği doğal gazı dönüşüm tesislerinde elektriğe çevirip Irak'a satmaktadır. Türkiye'nin sattığı elektrik olmadan Irak'ın altyapısını idame ettirmesi mümkün değildir. Bu sebeple enerji alanındaki bu karşılıklı alışveriş Irak'ı Türkiye'ye bağımlı hale getirmektedir. Ayrıca Kuzey Irak bölgesinde, Türk girişimcilere ait yatırımlar İran ve Rusya ile kıyaslanamayacak kadar çoktur. Diğer iki ülkenin korumacı politikaları ekonomik açıdan Irak'ın Türkiye için daha karlı bir pazar olmasına sebebiyet vermektedir (Enerji Bakanlığı, 2019).

Türkiye petrol ihtiyacını karşılayabileceği kaynakları çeşitlendirirken, Irak'ın petrol ihracatı Basra limanı üzerinden ya da Kerkük-Ceyhan botu hattından yapılmaktadır. Basra limanı daha çok Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerine petrol ihracatını sağlarken, Irak petrollerinin Batı Avrupa ülkelerine ulaşması Türkiye üzerinden olmaktadır. Bu stratejik konum ülkemizi Avrupa açısından enerji tedariki sağlayabileceği kritik bir transit ülke konumuna getirmektedir.

Son olarak, Türkiye-Irak ilişkilerinde petrol aynı zamanda siyasi ilişkiler içinde büyük önem taşımaktadır. Örneğin 2017 yılında Kuzey Irak'ta yapılan sözde bağımsızlık referandumu sonucu Türkiye bölge üzerinde ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır. Böylece petrol gelirleri hızla azalan Kuzey Irak yönetimi ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan ülkemize bağımlı hale gelmiştir.

Türkiye gerek dış ticaret hacminde kendi lehine denge kurulmuş olması sebebiyle, gerekse sosyal ve siyasi açıdan baskı unsuru olarak kullanabilme potansiyeliyle Irak ile olan petrol ilişkilerinde yüksek çıkar sağlayan ülke konumundadır. Buna ek olarak petrol alabileceği kaynakları çeşitlendirmesi, Türkiye'nin Irak karşısında manevra imkânlarını arttırmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin birincil enerji talebinde petrolün ağırlığı yadsınamayacak kadar büyüktür. Benzer şekilde, küresel enerji kaynakları içerisinde stratejik öneme sahip olan ham petrol 2017 yılı itibarı ile dünya enerji talebinin %33,7'sini karşılamıştır. Türkiye, bulunduğu coğrafya itibarıyla zengin petrol yataklarına sahip olmamakla birlikte, sınır komşusu ülkelerin dünya petrol rezervlerinin %65'ini bünyesinde bulundurması, Türkiye'yi bu enerji kaynağının geçiş noktasında olması sebebiyle jeostratejik bir öneme

kavuşturmaktadır. Irak petrol sektörünün ve ekonomisinin kalkınması (ekonomik, endüstriyel, tarımsal) sektörlerde olumlu bir sonucu ortaya çıkaracaktır. Ayrıca bunun sosyal, sağlık, eğitim, vb. sektörlerde de olumlu bir etkisi olacaktır.

Türkiye'nin petrol üretimine son 10 yıllık perspektiften bakılacak olursa, üretimin kısmen dalgalı olmakla birlikte yükselme eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak toplam tüketiminin ortalama %7'sini karşılayan üretim hacminin oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Petrol bakımından dışa bağımlılığı oldukça yüksek olan Türkiye'de, ekonomik büyümenin artışına bağlı olarak artan üretim, petrol tüketimini de tetiklemektedir.

Ürettiği ham petrolden daha fazlasını talep eden Türkiye, eksik kalan enerji talebini, dış ülkelere ithal ederek karşılamaktadır. Gerek ham petrol gerekse işlenmiş petrol ithalatı yapan Türkiye'de, petrol rafinerilerinin üretim kapasitelerinin artmasına bağlı olarak işlenmiş petrol ihracatı da artış göstermektedir. Ancak cari dönem itibarıyla petrol ürününün de dış ticaret açığının devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin Irak ile ticaretinde petrol çok önemli bir yer tutmaktadır ve bu ticaret doğrudan Türkiye'nin ekonomisini etkiler bir büyüklüğünü etkiler hale gelmiştir. Yıldan yıla artan petrol ticareti düşünüldüğünde, Irak ile ilişkilerin güçlendirilmesi kaçınılmazdır. Bununla birlikte, Türkiye ve Irak arasındaki ticaret sadece petrol ithalatına dayanmamaktadır. Irak aynı zamanda özellikle 2010 sonrası Türkiye'nin çok önemli bir ihracat partneri de olmuştur. Hatta 2011 yılında Almanya'nın ardından ikinci sırada yer almıştır. Bu ihracat büyük ölçüde inşaat, müteahhlik, enerji, turizm, tarım, alt yapı çalışmalarından oluşmaktadır.

Dolayısıyla hem Türkiye'nin petrol ithalatına bağımlılığı hem de Irak'a yapılan ihracatın büyüklüğü göz önüne alındığında, Irak'ın, Türkiye'nin yükselen ticari ortaklarından biri olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akalın, U. ve Tüfekçi, S. (2014). Türkiye'nin petrol politikaları ve enerji özelleştirmelerine bir bakış. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 51-66.
- Al-Sakani, J. (1992). *Irak ve Orta Doğu Petrol Jeolojisi kısıltması*, Kerkük: Kuzey Petrol Şirketi.
- Al Salami, E.H.R. (2008). *Çimento endüstrisinin mekânsal analizi ve Irak'taki kalkınma stratejisi*, (yayınlanmamış doktora tezi), Coğrafya Bölümü, İbn Rüşd Eğitim Fakültesi, Bağdat Üniversitesi.
- Demiryol T. ve Pekşen H. D. (2018). Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2018), *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 127-157.
- Duaj, M.A. (2002). *1968-1998 dönemi için Irak'ta petrol Filtreleme Endüstrisi, Sanayi Coğrafyası Üzerine Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bağdat: Bağdat Üniversitesi,
- Ediger, V.S. Hoşgör, E., Sürmeli, A.N. Tatlıdil, H. (2007). Fossil fuel sustainability index: An application of resource management. *Energy Policy* 35 (5), 2967-2977.
- El Ani, H.S. ve El-Arazi, N.H. (1979). *Irak Coğrafyası*, Bağdat: Bağdat Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, S. Sönmez, L. Korkmaz, Ö. ve Karaca, S.S. (2016). Petrol fiyatlarındaki değişimlerin Türkiye'nin cari işlemler açığına etkileri. *Maliye ve Finans Yazıları*, (106), 29-48.
- Hassib, K. (2004). *Irak'ın Geleceği*, Beyrut: Arap Birlik Çalışmaları Merkezi, Arap Kitaplarının Gelecek Dizileri 35, 1. bs.
- Hikmet S. S. (1979). *Irak Petrolü "Ekonomik ve Politik Çalışma"* Bağdat: Dâru'l-Hürriyye.

- Hughes, L. (2009). The four 'R's of energy security. *Energy policy*, 37(6), 2459-2461.
- Kaygusuz, K. (2002). Oil and gas production and consumption in turkey. *Energy Exploration & Exploitation*. 20(1), 463-478.
- Löschel, A. Moslener, ve U. Rübhelke, D.T.G. (2010). Indicators of energy security in industrialised countries. *Energy Policy* 38 (4), 1665–1671.
- Muhammed A.Ö. (2001). *Kerkük'ün Araplaştırılmasında Suyun Rolü*, Kerkük Üzerine Araştırma Sempozyumu, Erbil, Dar Aras.
- OPEC. (2007) *Annual Statistical Bulletin*, Printed in Austria. P. 56. (1)
- Özmen, Ö. (2012). Irak'ın Yeni İthalat Kalite Programının Türkiye ve Irak Ticareti Üzerindeki Etkileri: SWOT.
- Turunc, H. (2011). Turkey and Iraq. Turkey's Global Strategy, Special Report, 7.
- EPDK. (2009). 2008-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- EPDK. (2010). 2009-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 18.05.2019.
- EPDK. (2011). 2010-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 11.02.2019.
- EPDK. (2012). 2011-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 10.01.2019.
- EPDK. (2013). 2012-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- EPDK. (2014). 2013-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- EPDK. (2015). 2014-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- EPDK. (2016). 2015-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- EPDK. (2017). 2016-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- EPDK. (2018). 2017-Petrol Piyasası Sektör Raporu. www.epdk.org.tr, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-168/resmi-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- ETKB, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Anasayfa>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.

- TÜİK. (2019). Trafiğe kayıtlı otomobillerin yakıt cinsine göre dağılımı, 2004 – 2019. www.tuik.gov.tr, [tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1582](http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1582), Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- PETFORM, <https://www.petform.org.tr/arama-uretim-sektoru/turkiyede-petrol-uretimi/> Erişim Tarihi: 03.04.2019.
- Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/irak/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>, Erişim Tarihi: 21.08.2019
- TPAO, (2018). Erişim Adresi <http://www.tpao.gov.tr/?mod=sektore-dair&contID=38>, Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- TPAO, 2018. Mayıs-2018 Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu-2017, www.tpao.gov.tr, http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/sector_rapor_2017.pdf, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- TPAO, 2019. <http://www.tpao.gov.tr/?mod=sektore-dair&contID=39>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- TPAO. (2017). Mayıs-2017 Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu-2016. www.enerji.gov.tr, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- TPIC (2018). Erişim Adresi: <http://www.tpic.com.tr/tr/kurumsal/>, Erişim Tarihi: 31.03.2019.
- PIGM (2012). Erişim Adresi: <http://www.pigm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 30.03.2012.
- World Bank Data, <https://data.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 08.03.2019.
- <https://www.tech-worm.com/turkiyede-dunyada-petrol-rezervi-uretimi-tuketimi/> Erişim Tarihi: 03.04.2019.

Kambiyo Senetlerinde Aval (Burcu ALAKUŞ)

Kambiyo Senetlerinde Aval

Burcu ALAKUŞ⁵

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, burcualakus95@gmail.com

Özet: Aval kambiyo senetlerinde verilen bir taahhüt türüdür. Bu taahhüt ile aval veren, senet ödenmediği takdirde, lehine aval verdiği kişi gibi sorumlu olmaktadır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 700-702 maddeleri arasında düzenlenen aval kurumunun amacı, kambiyo senedinin tedavülünü kolaylaştırmak ve senede duyulan güvenin artırılmasını sağlamaktır. Aval beyanı, kambiyo senedinin ödeneceği hususunun garanti altına alınması ve aval veren kişinin gerektiğinde senet bedelini bizzat ödeyeceğini temin etmesi nedeniyle senede duyulan güvenin artmasına yardımcı olur. Aynı zamanda kambiyo senetleri üzerindeki aval beyanı, senet ile borç altına girmiş kişilerden biri lehine verilerek, kambiyo senedinin ticari hayattaki tedavülünün kolaylaşmasını sağlamaktadır. Güvenilir bir avalist tarafından verilen aval beyanı, senede güven duyulmasını ve senedin kolaylıkla devredilmesini sağlamakta ise de aval çoğu zaman senet ile borç altına girmiş kişilere karşı mevcut bir güvensizliği de göstermektedir. Kişisel bir teminat olan aval beyanı kambiyo senetleri hukukunun tüm kurumlarına değinilmesini gerektiren geniş kapsamlı bir çerçeveye sunmaktadır. Bu çalışmada, esas itibarıyla avale dair kambiyo hukuku düzenlemeleri ele alınmıştır. Bununla birlikte, aval kurumuyla ilgili olduğu ölçüde borçlar hukuku ve diğer hukuk dallarındaki düzenlemeler incelenmiş, konuyla ilgili Yargıtay kararları ve doktrindeki görüşler ışığında aval kurumu irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: aval, kambiyo, kefalet, eşin rızası

Giriş

Kambiyo kefaleti olarak da bilinen aval, kambiyo senedinin bedelinin kısmen ya da tamamen, kambiyo senediyle sorumluluk altına girmiş kişi lehine şahsi teminat verilmesi suretiyle kambiyo senetleri hukukuna göre teminat altına alınmasıdır. Aval verene avalist, lehine aval verilen kişiye ise avalat adı verilmektedir. Avalist, aval beyanı ile kambiyo ilişkisine dahil olmaktadır.

Günümüz ticari hayatında, risk altına giren herkes, bir teminat ile hukuki durumunu daha güvenilir hale getirmek istemektedir. Bu istek, kambiyo senetleri hukukunda, aval kurumu ile karşılanabilir. Aval, kişisel teminat amacı güden bir kambiyo taahhüdüdür. Bu sebeple, aval, kambiyo senetleri hukukunun tüm kurumlarına değinilmesini gerektiren geniş kapsamlı bir çerçeveye sunmaktadır.

Aval Kavramı

⁵ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, Hatay 2. Ağır Ceza Mahkemesi Üye Hâkimi

Aval, bir kambiyo borcunun Ticari Senetler Hukukuna göre teminat altına alınmasıdır⁶. Aval, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun poliçe kısmında 700- 702. maddelerinde düzenlenmektedir. Bununla birlikte, avale ilişkin hükümler, TTK m. 778, f. 3 uyarınca bonoya ve TTK m. 794 uyarınca çeke de uygulanacaktır. Bu sebeple, aval kambiyo senetleri hukukuna ilişkin bir kavramdır⁷.

Aval kurumunun amacı, kambiyo senedinin tedavülünü kolaylaştırmaktır⁸. Güvenilir bir imzanın, kambiyo senedinin ödeneceğini garantilemesi ve gerektiğinde bizzat ödemede bulunacağını belirtmesi, senede güven duyulmasını ve hamilin bu senedi kolaylıkla devretmesini sağlar. Avale günümüzde en fazla forfaiting işlemlerinde⁹ ve ihracatın finansmanında rastlanmaktadır¹⁰.

Diğer yandan Öztan'a ve Tekinalp'e göre aval senette imzası bulunanlara karşı bir güvensizliği ifade eder, çünkü ek teminat, ödeyeceğinden şüphe duyulan kişiden istenir. Bu nedenle uygulamada avale sağlanmak istenen güvencenin çoğu kez ciro vasıtasıyla sağlanmakta olduğu görülmektedir¹¹.

Avalin Tarihsel Gelişimi

Avalin ortaya çıkışına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, kambiyo senetlerinin oluşumuna ilişkin süreç bu konuda bize ipucu vermektedir. Kambiyo senetleri 12. ve 13. yüzyıllar arasında bono benzeri senetler olarak ortaya çıkmış, 15. ve 16. yüzyıllar arasında havale niteliği taşıyan poliçe ortaya çıkmıştır. Bu senetlerle amaçlanan tacirlerin yanlarında para taşıma zorunluluğunun ortadan kaldırılmasıdır. 18. yüzyıllarda ciro ortaya çıkmış böylelikle bu senetler tedavül yeteneği kazanmıştır¹².

Avalin bu tarihi gelişim içerisinde ne zaman ortaya çıktığına dair fikir birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre aval, 11-13. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Diğer bir görüşe göre ise cironun teminat fonksiyonu ile avalin birbirinden ayrılması 18. yüzyılda mümkün olmuştur. Avalin kıymetli evrak hukukunu birleştirme çabaları sırasında uygulamada olan bir kurum olduğu, tüm metinlerde avale ilişkin bir hüküm bulunmasından anlaşılmaktadır. Uygulamada bulunmasına rağmen, avalin kanuni düzenlemelere girmesi zaman almıştır¹³.

Avalin Hukuki Niteliği ve Özellikleri

Avalin hukukî niteliğinin doğru şekilde tespiti uygulanacak hükümlerin belirlenmesinin yanı sıra, benzer kurumlarla ilişkisinin ortaya konulabilmesi bakımından da büyük önem arz etmektedir. Avalin şekli ve maddî özellikleri ile kıymetli evrak hukuku bakımından doğurduğu sonuçlar hukukî niteliğin oluşumunda belirleyici unsurları oluşturmaktadır. Buna göre; Aval, Türk Ticaret Kanunu'nun 701. maddesi gereği belli başlı şekil kuralları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Hukukî işlemlerin türleri ayrımında, aval tek taraflı hukukî işlem kategorisinde yer almaktadır¹⁴. Buna göre, aval, aval verenin veya yetkili temsilcisinin poliçe veya alonj üzerine atılan imzasıyla oluşmaktadır. Zira, avalin şekline ilişkin TTK m. 701, f. 1 ve 2'de, avalin, poliçe veya alonj üzerinde aval veya buna eş anlamlı bir ibareyle ifade edilmesi ve

⁶ Öztan, Fırat (2017) Kıymetli Evrak Hukuku, 21. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 161.

⁷ Aksu, Raziye (2015) Aval Kurumu (Yüksek Lisans Tezi) Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 3.

⁸ Pulaşlı, Hasan (2017) Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları, 5. Baskı, Ankara, Adalet, s. 189.

⁹ Forfaiting, mal ve hizmet ihracatından doğan ve belirli bir ödeme planına göre tahsil edilebilecek alacakların bir banka ya da bu alanda uzmanlaşmış bir finans kurumu tarafından satın alınmasıdır. Forfaiting diğer tanımları için bkz. Akartepe, Alpaslan, Forfaiting Sözleşmesi, Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VIII, S. 3-4, 2004, s. 441

¹⁰ Öztan, s. 161.

¹¹ Öztan, s. 162., Poroy, Reha& Tekinalp, Ünal (2010) Kıymetli Evrak Hukuku Esasları, 20. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s.179.

¹² Demirkapı, Ertan (2005) Kambiyo Senetlerinin Aval Yoluyla Temini, İzmir, Güncel Hukuk Yayınları, s.12.

¹³ Demirkapı, s. 14.

¹⁴ Aksu, s. 54., aksi görüş için bakınız: Demirkapı, s. 104 vd.

bu beyanın aval veren tarafından imzalanması gerektiği düzenlenmiştir. Bir başka deyişle, aval suretiyle bir poliçe borçlusu lehine aval verilebilmesi için, sadece aval verenin veya yetkili temsilcisinin irade beyanı yeterli görülmüştür¹⁵.

Aval diğer kambiyo taahhütleri gibi kayda ve şarta bağlanamaz. Ancak Türk Ticaret Kanunu'nun 700. maddesi gereği aval veren, lehine aval verdiği kişinin borcunun bir kısmından sorumlu olacağını şart koşabilir¹⁶. Aval kayda veya şarta bağlanır ise kambiyo taahhüdü olarak kabul edilemez.

Avalin maddî yönden asıl borçla nasıl bir ilişki içerisinde olduğu tartışmalıdır. Doktrinde ağırlıklı olarak kabul gören görüş, avalin maddî anlamda asıl borçtan bağımsız olduğu yönündedir. Zira aval verenin teminatı, (şekle ilişkin bir eksiklik haricinde) asıl borcun batıl olması halinde dahi geçerli kalmaya devam etmektedir. Ancak aksi görüşü savunan yazarlar aynı maddenin birinci fıkrası ile aval verenin, lehine aval verilen gibi sorumlu tutulduğuna işaret ederek, özel nitelikte olan bu hükmün genel nitelikte olan ikinci fıkra hükmüne göre öncelikle uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir¹⁷.

Avalin müteselsil sorumluluk oluşturan bir kambiyo taahhüdü oluşu ise Türk Ticaret Kanunu'nun 724. maddesinin ilk fıkrasında "*Bir poliçeyi düzenleyen, kabul eden ciro eden veya poliçeye aval veren kişiler hamile karşı müteselsil borçlu sıfatıyla sorumludur*" denilmek suretiyle belirtilmiştir. Bu durumda aynı maddenin ikinci fıkrasında düzenlendiği üzere alacaklı borçlanma sırasına bağlı kalmaksızın her birine, bazılarına veya hepsine başvurabilecektir. Aynı kişi lehine birden fazla aval verenin bulunması halinde bunlar arasında da müteselsil sorumluluk geçerli olacaktır¹⁸.

Aval Kurumunun Benzer Kurumlardan Farkları

Aval kavramı ile karşılaştırılması gereken kurumlardan ilki kabuldür. Kabul poliçenin muhataba ibrazı, muhatap tarafından kabul edilmesi ya da iadesi sonucu oluşan bir kambiyo taahhüdüdür. Poliçenin havale niteliği, kendisine ödeme yetkisi verilen muhatapın, bu beyanla havaleyi kabul etmesi ve ödeme borcu altına girmesi sonucunu doğurmaktadır. Muhatap, düzenleyen ile arasındaki temel ilişki sebebiyle poliçeye katılmakta ve borçlu olmaktadır. Ancak kabul beyanı bu ilişkinin geçerliliğine bağlı olmayan soyut bir taahhüttür¹⁹.

Aval, kişisel teminat amacı güden bir kambiyo taahhüdüdür ve aval veren, bir başvuru borçlusudur. Bu sebeple, hamil, muhataba vadede ödeme için poliçeyi ibraz ettiğinde, poliçeden kaynaklanan başvurma hakkının kullanabilmesi için ödememe protestosu çekilmesi lazımdır ve ancak bu protestonun çekilmesinden sonra aval verene de başvurabilir; oysa, hamil, başvuru borçlularına başvurma hakkını yitirmiş olsa bile poliçeden doğan zamanaşımı süresi içerisinde kabul eden muhataptan poliçe bedelini ödemesini isteyebilir²⁰. Aval, tüm kambiyo senetleri için verilebilir; oysa, kabul sadece poliçede vardır; çünkü bonoda muhatap yoktur, çekte ise TTK m. 784 uyarınca, kabul yasağı vardır. Keza, poliçede kabul beyanında sadece muhatap olarak gösterilmiş kişi bulunabilir. Oysa, aval, TTK m. 700/3 uyarınca, poliçede borçlu olan bir kişi veya üçüncü bir kişi tarafından da verilebilir.

¹⁵ Aksu, s. 54.

¹⁶ Bozer, Ali & Göle, Celal (2017) Kıymetli Evrak Hukuku, 7. Baskı, Ankara, Banka ve Ticaret Enstitüsü Yayınları, s. 162.

¹⁷ Koşer, Nihal Aval ve Avalin Diğer Kişisel Teminat Sağlayan Sözleşmelerle İlişkisi, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 241-264

¹⁸ Koşer, s. 243.

¹⁹ Demirkapı, s.129.

²⁰ Ülgen, Hüseyin & Helvacı, Mehmet & Kendigelen, Abuzer & Kaya, Arslan (2013) Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul, On İki Levha s. 111;

Aval ile benzerlik gösteren diğer bir kurum ise cirodur. Ciro; emre yazılı senetlerde, senetten doğan hakları, ciro edenin amacına göre tedavül ettiren bir irade beyanıdır. Cironun yapılma amacı, genellikle emre yazılı kıymetli evraktan doğan hakların devredilmesidir. Buna göre, cironun türü, yapılma amacına bağlı olarak temlik cirosu olabileceği gibi tahsil veya rehin olabilir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, uygulamada aval senette imzası bulunanların ödeme gücüne yönelik bir güvensizliği ifade ettiği için, aval yoluyla sağlanacak teminat, ağırlıklı olarak, ciro vasıtasıyla sağlanmaktadır. Ancak poliçe ile sorumluluk altına girecek kişi bakımından, aval veren sıfatıyla poliçeden sorumlu olmak ciranta sıfatıyla poliçeden sorumlu olmaya nazaran daha avantajlıdır; çünkü, cirantanın aksine, aval veren lehine aval verilenin savunma imkânlarından yararlanabilecektir. Ayrıca, ciro edenin poliçe bedelinin tamamından sorumlu olmasına karşılık, aval veren poliçe bedelinin bir kısmı için sorumlu olabilecektir. Öte yandan, bu şekilde salt teminat amacıyla ciro yapıldığı durumda, hukuki sonuçları açısından bu amaçla ciro yapılmış olması bir fark doğurmaz²¹.

Cironun temlik fonksiyonu olmasına rağmen, avalin temlik fonksiyonundan bahsedilemez. Ayrıca senedin ön yüzünde yer alan tek imza aval olarak kabul edilirken, senedin arka yüzünde yer alan tek imza ciro olarak nitelendirilmektedir.

Aval Kurumunun Teminat Sözleşmeleri ve Bazı Borçluluk Türlerinden Farkı

Kambiyo kefaleti olarak da adlandırılan aval kurumunun karşılaştırılması gereken en önemli teminat sözleşmesi türü kefalet sözleşmesidir. Kefalet sözleşmesi TBK m. 581’de tanımlanmıştır. Buna göre “*Kefalet sözleşmesi, kefilin alacaklıya karşı, borçlunun borcunu ifa etmemesinin sonuçlarından kişisel olarak sorumlu olmayı üstlendiği sözleşmedir.*”

Kefalet sözleşmesi ile kefil, asıl borçlunun alacaklısına karşı, asıl borcun ödenmemesi durumunda borcun ifasından sorumlu olmayı taahhüt eder. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kefalette üç taraflı bir borç ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişkinin tarafları; kefil, asıl alacaklı ve asıl borçludur. Kefilin ifasından sorumlu olduğu borca asıl borç denir. Kefalet sözleşmesi kefil ile alacaklı arasında kurulur; kefilin borç altına girebilmesi için asıl borçlunun rızasına ve hatta bu konu hakkında bilgi sahibi olmasına gerek yoktur. Çünkü kefalet sözleşmesinin asıl borçlunun sorumluluğu üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi yoktur, aksine borçlunun lehine bir durum söz konusudur. Kefalet sözleşmesinin kurulmasıyla, kefil ile borçlu arasında herhangi bir borç ilişkisi meydana gelmez. Kefalet sözleşmesinin üç köşeli bir ilişkiye yol açtığı söylenebilir, bu söylem biçimi kefalet sözleşmesinin taraflarıyla ilgili değildir, sözleşmenin tarafları her zaman için kefil ve asıl borcun alacaklısıdır²².

6098 sayılı TBK’nın 582. maddesinde kefalet sözleşmesi, mevcut ve geçerli bir borç için yapılabileceği düzenlenmiştir. Asıl borcun herhangi bir şekilde geçersiz olması durumunda (örneğin; imkânsızlık, emredici kanuna aykırılık, irade uyuşmazlığı, irade sakatlığı, ehliyetsizlik vb.) kefalet sözleşmesi de geçersiz olacaktır. Kefalet sözleşmesinin kanunda mevcut bir borç için yapılacağı belirtilse de söz konusu hususu içeren maddenin ikinci cümlesinde gelecekte doğacak veya şarta bağlı bir borç için de bu borç doğduğunda veya koşul gerçekleştiğinde hüküm ifade etmek üzere kefalet sözleşmesi kurulabileceği düzenlenmiştir. Kefalet sözleşmesinde asıl borcun, kefalet sözleşmesinin kurulduğu anda mevcut olması gerekmez, kefalet sözleşmesinin ifasının talep edildiği anda mevcut olması yeterlidir²³. Bu borcun kaynağı sözleşme, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşme olabilir. Yani her türlü borç kefaletle güvence

²¹ Aksu, s. 89., Demirkapı, s.131.

²² Aral, Fahrettin/ Ayrancı, Hasan (2014) Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 10. Bası, Ankara, Yetkin, s. 437., Zevkliler, Aydın/ Gökyayla, Emre (2016) Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 16. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 700.

²³ Reisoğlu, Seza (2013) Türk Kefalet Hukuku, 1. Baskı, Ankara, s 47., Tandoğan, Haluk (2010) Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Cilt II, 5. Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, s. 721.

altına alınabilir. Ancak avale temin edilebilecek borç, kambiyo taahhüdü ile sınırlanmıştır²⁴. Kefalet kullanılarak kambiyo senetleri ile oluşan borcun da temin edilebilmesi mümkün olduğundan kefaletin avale göre daha geniş bir uygulama alanına sahip olduğu söylenebilir²⁵.

Kefalet ile avalin şekil şartları birbirinden farklıdır. Aval ancak kambiyo senedi üzerine yazılan bir beyanla kurulabilirken, kefalette yazılılık şartı yeterli olup, bunun asıl borcu gösteren belge üzerinde bulunması zorunlu değildir. Bunun dışında aval kefaletin aksine, sadece bir imza ile oluşabilir²⁶.

Aval, maddî anlamda asıl borçtan bağımsız iken, kefalet fer'i nitelikte bir teminattır. Aval verenin teminatı, şekle ilişkin bir eksiklik haricinde, asıl borcun batıl olması halinde dahi geçerli kalmaya devam etmektedir. Kefalet sözleşmesi ise kefil tarafından teminat altına alınan asli borcun varlığını gerektirir. Asıl borcun sona ermesi halinde, sona erme sebebi ne olursa olsun, kefalet de sona erer. Kefalet, kural olarak ivazsızdır. Ancak kefalette bir ivazın ya da başka bir edimin kararlaştırılması geçerli kabul edilmektedir. Öyle ki, alacaklının kefile karşı bir edim vaat etmesi ve bunu yerine getirmemesi halinde, kefil, Türk Borçlar Kanunu'nun 97. maddesine dayanarak kefalet sözleşmesini feshedebilir. Aval ise kayıtsız şartsız bir teminattır. Aval veren ile lehine aval verilen arasında bahsi geçen şekilde bir karşılıklılık oluşturulması hali, avalin kayda ve şarta bağlanması anlamına geleceğinden kabul edilmemektedir. Son olarak kefalet Borçlar Kanunu'nda türlerine göre adî, müteselsil, birlikte, kefile ve rücu kefil olmak üzere dört şekilde düzenlenmiştir. Aval ise hangi senet sorumlu lehine verilirse verilsin taktır; ayrı bir türünden söz edilemez²⁷.

Aval müteselsil sorumluluk oluşturan bir kambiyo taahhüdüdür. Buna göre, alacaklı borçlanma sırasına bağlı kalmaksızın doğrudan aval verene gidebilir. Müteselsil borçluluğun kabul edilmediğine ilişkin bir hüküm avale geçersiz kılar. Kefalet ise kural olarak tâli, diğer bir deyişle, ikincil bir borçtur. Alacaklı aksi kararlaştırılmamışsa borçluya başvurmadan kefile başvuramaz. Talilik zorunlu bir unsur değildir. Müteselsil kefil olunmak istendiği takdirde ise bu hususun açıkça, kefilin el yazısıyla kefalet sözleşmesinde belirtilmiş olması gereklidir. Ticarî borçlara kefalet halinde ise Türk Ticaret Kanununun 7. maddesi gereği, aksi kararlaştırılmadığı müddetçe, müteselsil borçluluk esastır²⁸. Kefilin sorumluluğu kefalet sözleşmesinin karşı tarafını oluşturan alacaklıya karşıdır. Aval veren ise senet hamili dışında lehine aval verdiği kişiye başvurabilecek tüm kişilere karşı sorumludur. Sorumluluğun kapsamına baktığımızda kefil, Türk Borçlar Kanunu'nun 589. maddesi gereğince; kefalet sözleşmesinde belirtilen azami miktarla sınırlı olmak üzere borcun aslı, dava ve takip masrafları ile işlenmiş bir yıllık ve işleyecek faizden sorumludur. Aval verenin sorumluluğu ise kendisinden önce ödeme yapan kişinin ödemiş olduğu miktar ile fer'ilerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla sorumluluk senet bedeliyle sınırlı olmayacak, kendisinden önce ödeme yapan kişi sayısına göre artacaktır²⁹.

Ödeme sonrası haklar bakımından; ödemede bulunan aval veren poliçeden doğan hakları edinir. Kefil ise ödemede bulunmakla alacaklının haklarına halef olur. Bunun sonucu kefil rücu hakkını kullanabileceği kişiler ve kapsamı alacaklıya göre belirlenir. Avalde ise aval veren, lehine aval verilen ve ona karşı sorumlu olanlar aleyhine bağımsız bir rücu hakkı kazanır.

6098 sayılı TBK m 584'de, 818 sayılı yasada yer almayan İsviçre Borçlar Kanunu m. 494'de yer alan hükme benzer nitelikte eşin rızası başlıklı yeni bir maddeye yer verilmiştir. Söz konusu bu hükme TBK'da yer verilmesinin sebebi evli kişilerin ehliyetlerine bir sınırlama getirmekten

²⁴ Demirkapı, s. 133.

²⁵ Kinacıoğlu, Naci (1999) Kıymetli Evrak Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Nobel Dağıtım, s. 213.

²⁶ Demirkapı, s. 134.

²⁷ Koşer, s. 254.

²⁸ Eren, Fikret (2012) Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara, Yetkin, s. 809 vd., Özen, Burak (2017) 6098 sayılı Borçlar Kanunu Çerçevesinde Kefalet Sözleşmesi, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 314 vd.

²⁹ Demirkapı, s. 137.

ziyade kişilerin ve aile kurumunun ekonomik varlığını koruması düşüncesidir. Eşin yazılı rızası bir geçerlilik şartıdır ve söz konusu rızanın yokluğu kefalet sözleşmesinin kesin hükümsüz olması sonucunu doğuracaktır. Rızanın genel olarak önceden verilmiş olması eşin rızası şartını gerçekleşmesi için yeterli değildir. Eşin rızası şartının gerçekleşebilmesi için rızanın bir borca yönelik olması gerekmektedir³⁰.

Düzenlenen hüküm uyarınca eşlerden birinin kefalet sözleşmesi düzenleyebilmesi iki şarta bağlanmıştır. Bunlardan ilki kefil olacak eş, kural olarak ancak diğer eşin yazılı rızasını almak zorundadır. İkinci olarak ise yasa koyucu tarafından öngörülen zamanda bu rıza alınmalıdır. Buna göre, söz konusu bu rızanın kefalet sözleşmesinin kurulmasından önce veya en geç sözleşmenin kurulması sırasında verilmiş olması gerekmektedir. Sözleşme akdedildikten sonra diğer eş tarafından sözleşmeye icazet verilebilmesine kanun koyucu tarafından imkân tanınmamıştır³¹. İlk fıkrada yalnızca iki durumda; mahkemece verilmiş bir ayrılık kararı olmadıkça veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı doğmadıkça kefalet sözleşmesinde diğer eşin rızasının aranacağı öngörülmüştü ancak daha sonra 2013 yılında getirilen ek fıkra ile ticaret siciline kayıtlı ticari işletmenin sahibi veya ticaret şirketinin ortak ya da yöneticisi tarafından işletme veya şirketle ilgili olarak verilecek kefaletler, mesleki faaliyetleri ile ilgili olarak esnaf ve sanatkârlar siciline kayıtlı esnaf veya sanatkârlar tarafından verilecek kefaletler, Kamu Sermayeli Bankalar Tarafından Yürütülen Faiz Destekli Kredi Kullanılmasına Dair Kanun kapsamında kullanılacak kredilerde verilecek kefaletler ile tarım kredi, tarım satış ve esnaf ve sanatkârlar kredi ve kefalet kooperatifleri ile kamu kurum ve kuruluşlarınca kooperatif ortaklarına kullanılacak kredilerde verilecek kefaletler için eşin rızası aranmayacağı düzenlenmiştir³².

TBK 603 hükmü, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun getirmiş olduğu bir yenilik olup; gerek 818 Sayılı Borçlar Kanunu'nda, gerek kaynak kanun İsviçre Borçlar Kanunu'nda böyle bir düzenleme mevcut değildir³³. Bu nedenle uygulanması konusunda çeşitli uyuşmazlıklar çıkması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim Yargıtay da avale eşin izninin alınmasının zorunlu olup olmadığı konusunda farklı dairelerden çelişen kararlar çıkmıştır. 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu yürürlüğe girdikten sonra ilk olarak konu hakkında Yargıtay 11. Hukuk Dairesi 25.04.2014 tarihinde şu kararı tesis etmiştir: *“Avalde poliçe ile sorumluluk altına girmiş kişi lehine, şahsi teminat sağlamak amacı taşıyan bir müessese olup kişisel güvence verilmesinin kıymetli evrak hukukundaki görünümüdür. Şahsi teminat sağlayan akitlere ve özellikle de kefaletle benzemesi yönünden avale 'poliçe kefaleti' ismi de verilmektedir...Bu nedenle, kefalette eşin rızasına dair hükümlerin TBK'nın 603. maddesi uyarınca 'aval'de de uygulanması gerekmekte olup...mahkemece bu yön üzerinde durulup sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması doğru bulunmamış, kararın bozulması gerekmiştir...”*³⁴. Hükümün metninden de anlaşılacağı gibi, Daire eşin izninin alınmasına ilişkin hükümlerin avale de uygulanması gerektiğini kararlaştırmıştır. Öte yandan, benzer bir uyuşmazlık Yargıtay 12. Hukuk Dairesi'nin önüne gelmiş ve Daire tarafından şu karar tesis edilmiştir: *“Aval ile kefaleti birbirinden ayırmak gereklidir. Kefalet, fer'i nitelikte olmasına karşın, aval bağımsız ve aslî bir nitelik taşır. Aval veren, lehine aval verilenin ileri sürebileceği ve senedin şekline ilişkin olanlardan başka geçersizlik sebeplerini def'i veya itiraz olarak*

³⁰ **Dinç**, Mutlu (2013) Gerekçeli Türk Borçlar Kanunu, 6. Bası, Ankara, Seçkin, s.478., **Erkan**, Vehbi Umut& **Merhacı**, Selin (2015) Türk Borçlar Kanunu ve İlgili Mevzuat, 1. Bası, Ankara, Seçkin, s.572.

³¹ **Yılmaz**, Merve (2011) Türk Borçlar Kanununa Göre Kefalet Sözleşmesinin Geçerlilik Şartları, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Cilt: 1, Yıl: 2, Sayı: 7, s. 77-79, **Kırca**, İsmail (2006) Türk Borçlar Kanunu Tasarısı Kefaletle Eşin İzni, Tuğrul Ansay'a Armağan, 1. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 447., **Reisoğlu**, s. 89-92.

³² **Yalçınduran**, Türker (2016) Kefalet Sözleşmesinde Eşin Rızasına ve Bu Rızanın Türk Borçlar Kanunu'nun 603. Maddesi Gereğince Gerçek Kişilerin Taraf Olduğu Kişisel Güvence Verilmesine İlişkin Diğer Sözleşmelerde de Bulunmasına Dair Türk Borçlar Kanunu'nda Yapılan Düzenlemenin Değerlendirilmesi, İÜHF M Cilt LXXIV, Sayı 1

³³ **Yüce**, Halil (2016) Türk Borçlar Kanunu'nun 603. Maddesi Çerçevesinde Aval ve Kefalet Hükümleri, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 127-153

³⁴ Y11HD, E. 2014/1231, K. 2014/7837, T. 25.04.2014 (www.kazanci.com)

alacaklıya karşı ileri süremez. Oysa kefil, asıl borçluya ait kişisel delillerden yararlanabilir. Kefaletin, mutlaka asıl borç senedi üzerinde gösterilmesine lüzum olmadığı halde, aval şerhinin mutlaka poliçe, bono veya alonj üzerine yazılması gerekir...Bu açıklamalar doğrultusunda Türk Ticaret Kanunu'nda özel hükümler olması nedeniyle kambiyo senetlerinde BK'nın 584. ve 603. maddeleri uygulanamaz. O halde mahkemece borçlunun şikayetinin reddine karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçe ile takibin iptaline karar verilmesi isabetsizdir... ”³⁵. Kararda Daire özetle kefalet ve aval müesseselerinin birbirinden farklı olduğu ve Türk Ticaret Kanunu'nda aval için getirilen hükümlerin kefalet hükümleri karşısında özel hüküm teşkil ettiği için TBK 603. maddesi kapsamında yer almayacağına hükmetmiştir. Karar metinlerinden de anlaşılacağı üzere daireler arasında görüş ayrılığı mevcut olup, hemen hemen aynı vakalar üzerine kurulu olaylar hakkında farklı hükümler tesis edilmektedir³⁶. Hukuka duyulan güvenin azalmasına yol açacak bu durumun giderilmesi için daireler arası görüş ayrılığının ortadan kaldırılması amacıyla içtihatı birleştirme yoluna gidilmiştir. Yargıtay 20.04.2018 tarihli içtihatı birleştirme kararında avalde eşin rızasının aranmayacağını kabul etmiştir.

Aval ile farklılığı ortaya konulması gereken diğer bir teminat sözleşmesi garanti sözleşmeleridir. Garanti sözleşmeleri hukuk sistemlerinde kendisine pek düzenleme alanı bulamamış olması dolayısıyla Türk Borçlar Kanununda garanti sözleşmesine ait bir tanıma rastlanmamaktadır. Garanti sözleşmesi hakkında düzenlemenin olmama nedeni, garanti sözleşmesinin hükümleri konusunda ortak bir payda bulunmamasıdır.

Garanti sözleşmesinin saf ve kefalet benzeri olmak üzere iki türü vardır ve yukarıda verilen tanımlar iki türü de genel olarak kapsamakla birlikte yine de iki türün kendine özgü tanımları bulunmaktadır. Buna göre saf garanti sözleşmeleri; “garanti verenin bir borcun konusunu oluşturan edimin yerine getirilmemesi dışında kalan riskleri üstlendiği sözleşmelerdir.” Kefalet benzeri garanti sözleşmeleri ise “garanti verenin garanti alanın tarafı olduğu bir borç ilişkisinde asıl borçlunun borcunu hiç veya gereği gibi veya zamanında ifa etmemesinden dolayı sorumlu olmayı, garanti alan ve asıl borçlu arasındaki temel borç ilişkisinin varlığı, geçerliliği ve takip edilebilirliğinden bağımsız olarak taahhüt ettiği garanti sözleşmesi türüdür.” Garanti sözleşmesinin türlerine ilişkin tanımlar birlikte değerlendirildiğinde garanti sözleşmesinin ana tanımına ulaşılmaktadır. Buna göre garanti sözleşmesi; garanti alanı herhangi bir işe girişmeye sevk gayesi olmaksızın, lehtar ile garanti alan arasında yapılan sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmediği hallerde, asıl sözleşme ilişkisinden bağımsız olarak doğan riske ilişkin verilmiş teminatın üzerine aldığı sözleşme türüdür³⁷.

Garanti sözleşmesi ve aval arasındaki belki de en önemli fark garantinin bir sözleşme, avalin ise tek taraflı bir hukuki işlem olmasıdır. Avalin bir sözleşme olduğunu savunan görüşler bulunmakla birlikte yukarıda da belirtildiği üzere buna katılmamaktayız. Zira aval erenin poliçe metnine imza atması ile birlikte aval verilmiş olur ve borç altına girilmiş olur. Avalin geçerli olabilmesi için karşı tarafın kabul beyanına ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu nedenle de aval, sözleşme niteliğinde bir hukuki işlem değildir³⁸.

Aval veren asıl borçlu ile birlikte müteselsil olarak sorumludur. Senetten kaynaklı borcun tahsili için cirantaya başvurulabileceği gibi, ciranta adına aval veren avaliste de başvurulabilir. Garanti sözleşmesinde ise garanti veren ve asıl borçlu arasında müteselsil borçluluk ilişkisi bulunmamaktadır. Zira asıl borcu doğuran sözleşme ve teminat sözleşmesi olan garanti sözleşmesi birbirinden farklıdır³⁹.

³⁵ Y12HD, E. 2014/10176, K. 2014/14470, T. 15.05.2014

³⁷ Çelik, Esra (2014) Garanti Sözleşmeleri (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8 vd.

³⁸ Çelik, s.63.

³⁹ Çelik, s.64.

Aval veren kişi, poliçe bedelini ödediği takdirde, poliçeden dolayı lehine taahhüt altına girmiş olduğu kişiye ve ona, poliçe gereğince sorumlu olan kişilere karşı poliçeden doğan haklarını iktisap eder⁴⁰. Hâlbuki garanti sözleşmesinde halefiyet ilkesi geçerli değildir.

Aval şerhi, poliçe veya alonj üzerine yazılır. Senet dışında ayrı bir belge ile verilen teminat, aval olarak kabul etmez. Garanti sözleşmesi ise asıl sözleşme ilişkisinden tamamen bağımsız olup asıl sözleşmeden farklı bir belgede yer alır.

Müteselsil borçlulukta ise yapı olarak alacaklı karşısında aynı hukukî sebeple borç altına girmiş birden fazla borçlu birlikte, sorumlu olmaktadır. Öyle ki bunların her biri alacaklıya karşı bir borcun tamamından asıl borçlu sıfatıyla sorumludur, ancak içlerinden herhangi biri veya birkaçı ifada bulunduğu ve borcu sona erdirdiği durumda, ifa edilen miktar oranında diğer borçlular da borçtan kurtulmaktadır⁴¹. Müteselsil borçluluk tarafların iradesinden veya kanundan kaynaklanmaktadır. Borcun konusu para olabileceği gibi, misli eşya da olabilir. Bölünebilen her türlü borç için müteselsil borçluluk kurumundan faydalanmak mümkünken, aval yalnızca para borçlarına ilişkin kurulabilir. Kambiyo senetleri hukukunda imzaların bağımsızlığı ilkesi geçerlidir. Bu nedenle avalde de bu durum geçerlidir. Ancak imzaların bağımsızlığı ilkesi müteselsil borçlulukta uygulanamamaktadır. Nitekim ehliyetsiz birinin müteselsil borca katılma iradesinin bulunmadığının anlaşılması halinde diğerlerinin de borca katılmayacağı anlaşılıyorsa buna bağlı olarak sözleşmenin hükümsüzlüğü ve müteselsil borçlularının tümünün borçtan kurtulması mümkün olur⁴².

Birlikte borç üstlenme kurumu incelendiğinde TBK m. 201 uyarınca, borca katılma ilişkisi için, mevcut bir borç ilişkisi olmalı; alacaklı ile borca katılan kişi arasında borca katılma sözleşmesi yapılmalı ve bu sözleşmede, borca katılan kişinin, ilk borçlu gibi asli bir yüküm olarak borcu üstlenmeye yönelik irade beyanı olmalıdır. Borca katılanın, borçlu ile birlikte borçtan sorumlu olması sonucunu doğuran borca katılma sözleşmesi gereğince, borca katılan ile borçlu, alacaklıya karşı müteselsilen sorumludur. Aval, tek taraflı bir hukuki işlem olmasına rağmen, borca katılma, alacaklı ile borçlu arasında yapılan bir sözleşme sonucu oluşmaktadır. Avalin şekli TTK m. 701’de düzenlenmiştir; ancak, borca katılmanın şekli TBK’da düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, teminat amaçlı borca katılmayı TBK m. 603 ile birlikte değerlendirmek gerekir. Zira borca katılma da kişisel güvence verme amacı güden bir sözleşmedir. Bu sebeple, borca katılma sözleşmesi, yazılı şekilde yapılmalı; borca katılan tarafından, kendi sorumlu olduğu miktar ve borca katılma tarihi elle yazılmalı ve şayet borca katılan evli ise eşin izni alınmalıdır. Dolayısıyla, borca katılma sözleşmesinin şekli avalden tamamen farklıdır⁴³. Aval, bir kambiyo taahhüdü olduğu için, aval verenin borcu bir şarta bağlanamaz; ancak, borca katılma sözleşmesi şarta bağlı olarak da yapılabilir. Aval veren, hamile ödemede bulunduktan sonra poliçeden doğan hakları iktisap eder ve başvurma hakkını kullanır; oysa, TBK m. 201, f. 2’nin müteselsil borçluluğa göndermesi uyarınca, şayet borca katılan, borcu ödemişse, borcu ödediği kişinin, bir başka deyişle alacaklının haklarına halef olacak ve borçluya rücu edebilecektir⁴⁴.

Avalin Maddi Şartları

Aval, poliçe bedelinin ödenmesini temin amacı güden bir kambiyo taahhüdü olduğu için, aval verenin kambiyo senediyle borçlanmaya ehil bir kişi olması gerekmektedir; ancak, Ticaret Kanununda, kambiyo senetleriyle borçlanma konusunda özel bir ehliyet şartı aranmamış, bu husus TTK m. 670’de genel hükümlere gönderme yapılarak düzenlenmiştir. Bu hüküm

⁴⁰ TTK m. 702/3 “Aval veren kişi, poliçe bedelini ödediği takdirde, poliçeden dolayı lehine taahhüt altına girmiş olduğu kişiye ve ona, poliçe gereğince sorumlu olan kişilere karşı poliçeden doğan haklarını iktisap eder.”

⁴¹ **Kapancı**, Kadir Berk (2013) Birlikte Borçlulukta Borçlular Arasındaki İlişkiler (Doktora Tezi), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 22.

⁴² **Demirkapı**, s. 146.

⁴³ **Aksu**, s. 87.

⁴⁴ **Aksu**, s. 88.

uyarınca, “Sözleşme ile borçlanmaya ehil olan kişi, kambiyo senetleriyle borçlanmaya da ehildir” Hükümde gerçek veya tüzel kişi ayrımı yapılmamıştır. Dolayısıyla, kambiyo senedine imza atarak senet dolayısıyla sorumluluk altına girecek kişinin ehliyetinin olup olmadığı, gerçek veya tüzel kişi olmasına göre, TMK’nın ve TTK’nın ehliyete ilişkin hükümleri uyarınca belirlenecektir⁴⁵.

Avalin maddi şartlarından diğeri, aval suretiyle temin edilecek borcun kambiyo senedinden doğan bir borç olması bir başka deyişle bir kambiyo senedinin bulunmasıdır. Kişisel teminat vermeye yönelik bir irade açıklamasının aval olarak nitelendirilebilmesi için, bu irade açıklamasının poliçe, bono veya çek bedelinin ödenmesini temin amacına yönelmesi gerekmektedir.

Avalın Şekli Şartları

Avalin senet ile birlikte tedavül etmesi, senet üzerinde bulunmasını gerektirir. Bu nedenle avalin olağan yeri senedin üzeri, diğer sorumlulukların bulunduğu yerdir. Bunun dışında senedin tedavülü sırasında konulan kayıtların çokluğu sebebiyle oluşan ve senedin devamı niteliğindeki alonj üzerine de aval şerhinin konulması da mümkündür⁴⁶. Avalin yalnızca senet ve alonj üzerinde yer alabileceği, TTK m. 701/1 hükmünde “*aval şerhi, poliçe veya alonj üzerine yazılır*” yer almaktadır. Ayrıca; İsviçre, Almanya, İtalya hukuklarında da kabul edildiği gibi, kambiyo senedi dışında verilmiş bulunan bir teminatın, aval olarak değerlendirilmesi mümkün değildir⁴⁷.

TTK m. 743, f. 1 uyarınca, poliçenin aynı nitelikte olmak üzere birden fazla sayıda düzenlenebilmesidir. Poliçenin birden fazla nüshası birbiri ile ilişkilendirilmelidir, aksi takdirde her biri ayrı poliçe olarak kabul edilir. Ancak her nüshanın poliçe gibi hakkı temsil etmektedir dolayısıyla poliçe üzerine konabilecek bir kaydın nüshalardan birinin üzerine konulmasının mümkün olduğunu kabul etmek gerekir⁴⁸.

TTK m. 746/1 uyarınca, hamil tarafından düzenlenen suret, poliçenin aslının kopyasıdır; ancak, surete, nüshanın aksine kabul şerhi konulamaz. Zira, TTK m. 746/3 uyarınca, suret ancak ciro edilebilir ve aval taahhüdüne konu olabilir. Bu, senedin aslı bir yerde kalmasına rağmen tedavülünü sağlamaya yarar. Suret üzerine konulan bir aval kaydı, poliçenin aslının üzerine konulan aval kaydının sonuçlarını yaratır. Suret üzerine yazılan aval şerhi ile asıl üzerinde imzası bulunanlar lehine aval verilebilir⁴⁹.

Aval verenin, temin etme iradesini açıklamasına aval beyanı denir. Teminat iradesi senet üzerinde görünmesi gerektiğinden, bu aval şerhinin bir unsuru olarak ortaya çıkar. Kıymetli evrakta, senet üzerinde oluşan sorumlulukların üçüncü kişiler tarafından rahatlıkla anlaşılması için, bunların mümkün olduğu kadar açık olması ve yoruma gerek bırakmaması ilkesi egemendir. Aynı ilke aval için de geçerlidir. Dolayısıyla aval veren kişinin temin etme iradesini senet üzerine belirtmesi, avalin üçüncü kişiler tarafından tanınmasını sağlayacaktır.⁵⁰

Poliçe üzerinde, aynı kişi tarafından, avale ilişkin beyanın yanında, bundan farklı bir irade açıklamasında da bulunmuş olabilir. Bu durumda, bu kişinin aval verdiği kabul edilmelidir. Aval beyanı bulunmaksızın aval verilip verilemeyeceği durumunun, aval beyanının senedin ön yüzünde veya arkasında bulunmasına göre incelenmesi gerekmektedir. Zira, kanun koyucu aval beyanı olmaksızın senedin ön yüzüne atılan imzaya ilişkin bir kanuni karene öngörmektedir. Bu

⁴⁵ Aksu, s. 5.

⁴⁶ Demirkapı, Ertan (2004) Avalın Şekli Şartları, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 6, Sayı: 2, 2004, s.61-95

⁴⁷ Kınacıoğlu, s. 208

⁴⁸ Demirkapı (2004), s.66; Aksu, s.27

⁴⁹ Aksu, s. 28, Demirkapı (2004) s. 67

⁵⁰ Öztan, s. 166; Demirkapı (2004) s. 76

bağlamda, bir imzanın aval olarak kabul edilebilmesi için, senedi düzenleyen ve muhatabın imzasından ayrı olarak, poliçenin ön yüzüne atılması gerekmektedir. Zira, aval şerhinde kural TTK m. 701/1 uyarınca aval beyanının bulunmasıdır. Bu kuralın istisnasını, poliçenin yüzünde aval beyanı bulunmaksızın sadece imza ile aval verilebileceğini düzenleyen TTK m. 701/3 hükmü oluşturmaktadır; ancak, poliçenin yüzüne atılan imza, muhatabın veya düzenleyenin kambiyo taahhüdüne ilişkin olmamalıdır⁵¹.

Aval şerhinin unsurlarından birisi de avalin kimin için verildiğinin belirtilmesidir. Bu unsur, avalin kimin için verildiği belirtilmemişse, düzenleyici lehine verilmiş sayılacağını düzenleyen TTK m. 700/4 hükmünden çikartılmaktadır.

Lehine aval verilen kişinin, poliçeden sorumlu bir kişi olması gerekmektedir. Poliçeden sorumlu olmadan kasıt, avalden doğan hakların ileri sürüldüğü sırada, lehine aval verilen kişinin poliçeden dolayı sorumlu olarak gözükmemesidir. Aksi takdirde, aval geçersizdir. Zira, TTK m. 700/ 1 uyarınca, aval ile poliçe bedelinin ödenmesi teminat altına alınmaktadır. Dolayısıyla, poliçe bedelinin ödenmesinden sorumlu olmayan bir kişi lehine aval verilemez⁵².

Aval, poliçe bedelinin tamamı veya bir kısmı için verilebilir. Zira, TTK m. 700/1 uyarınca, poliçe bedelinin ödenmesi aval suretiyle tamamen veya kısmen teminat altına alınabilir. Aval veren, poliçe bedelinin bir kısmı için sorumlu olacağını belirtecek şekilde kısmi aval beyanında bulunabilir; ancak, kısmi aval vermek istiyorsa, bunu açıkça senet üzerinde belirtmelidir.

TTK m. 701/2 uyarınca, aval beyanının aval veren kişi tarafından imzalanması gerekmektedir; ancak, TTK m. 756 uyarınca, bu imzanın el ile atılmış olması şarttır. Aval veren, el ile atılan imza yerine, mekanik herhangi bir araç veya el ile yapılan veya onaylanmış bir işaret kullanamaz. Keza, parmak basmak suretiyle imza da mümkün değildir. Aksi takdirde, aval geçersizdir⁵³.

Aval Veren Sorumluluğu ve Hakları

Aval veren kimse, poliçe bedeli ödendiği takdirde, poliçeden dolayı lehine taahhüt altına girmiş olduğu kimseye ve ona karşı poliçe gereğince mesul olan kimselere karşı, poliçeden doğan hakları iktisap eder. Aval veren poliçeyi ödemekle, lehine aval verdiği şahsın haklarını iktisap etmez yani bir halefiyet söz konusu olmaz. Bu haklar kanun hükmü gereği aval verenin şahsında doğmaktadır. Aval veren, yaptığı ödemeye poliçenin mülkiyetini iktisap eder. Bunun sonucu, avalistin, lehine aval verdiği şahsa ve ona karşı sorumlu olanlara başvurma imkanına kavuşmasıdır⁵⁴. Aval verenin haklarından biri de poliçeyi gerekli olması halinde, kabul edecek bir şahıs gösterebilmektir, poliçenin kabul edilmemesi veya ödenmemesi halinde çekilen protestonun aval verene de ihbarı gerekir. Aval verenin de poliçeye, protestodan muafiyet kaydı koymaya hakkı vardır⁵⁵.

Avalistin bir diğer hakkı poliçeye protestosuz veya masrafsız kaydını koyabilmesidir. Bu durumda, kendisine rücu eden kişinin protesto düzenlemesine gerek kalmaz. Ancak bu kayıt yalnızca avalist için geçerli olup diğer müracaat borçluları için hüküm ifade etmez. Avalist, kendisiyle hamil arasındaki mevcut ilişkiden doğan kişisel def'ileri, hamile karşı ileri sürebilir. Buna karşın, aval verdiği kimse ile arasındaki def'ileri hamile karşı ileri süremez⁵⁶.

Aval veren, poliçedeki borç dolayısıyla, lehine aval verdiği şahıstan müstakil olarak ve diğer bütün poliçe borçlularıyla birlikte müteselsilen sorumlu olur. (TTK m. 724) Alacaklı, lehine

⁵¹ Aksu, s.33.

⁵² Aksu, s.40.

⁵³ Aksu, s. 46.

⁵⁴ Öztan, s. 167.

⁵⁵ Öztan, s. 167.

⁵⁶ Pulaşlı, s. 204.

aval verilene gitmeye gerek duymadan doğrudan doğruya aval verenden ödeme talebinde bulunabilir. Aval veren kimse, kimin için taahhüt altına girmişse, tıpkı onun gibi sorumludur. Avalist, avalat hangi şartlar altında mesul tutuluyorsa, aynı şartlar altında ödemekle sorumlu olacaktır. Yani ikisinin de sorumluluklarının şartları aynıdır⁵⁷.

Sonuç

Aval, poliçe bedelinin kısmen veya tamamen ödenmesini temin amacına yönelik bir kambyo taahhüdüdür. Avalin özellikli bir kambyo taahhüdü olmasının iki sebebi bulunmaktadır: Öncelikle, aval, kambyo taahhütlerine ilişkin genel kurallar yanında özel aval hükümlerine tâbidir. Ayrıca, aval veren ile lehine aval verilen arasında bulunan teminat bağı, avalin hukuki sonuçlarına etki ederek, avalî, diğer kambyo taahhütlerine nazaran özellikli bir hale getirmektedir.

Aval, kişisel teminat içeren bir kambyo taahhüdüdür. Bu bağlamda aval, bu amacı güden hukuki işlemlerden kefalet sözleşmesinin bir alt türü değildir; aksine, aval ve kefalet sözleşmesi, kişisel teminat amacı güden hukuki işlemlerin birer alt türüdür. Zira, bu amaç dolayısıyla her iki kurumun da benzer özellikleri bulunmaktadır. Bu sebeple, aval, kefaletin şekline, kefil olma ehliyetine ve eşin rızasına ilişkin hükümlerin gerçek kişilerce kişisel güvence verilmesine ilişkin olarak başka ad altında yapılan diğer sözleşmelere de uygulanacağını düzenleyen hükmün (TBK m. 603) kapsamına girmez. Keza, garanti sözleşmesi, borca katılma gibi diğer kurumlar da kişisel teminat amacı güden hukuki işlemlerin birer alt türüdür ve hepsinin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Bu sebeple, geçersiz olan bir poliçenin adi yazılı senet haline dönüştürülmesi durumunda, avale ilişkin irade açıklaması başka bir hukuki işlem olarak geçerli sayılamaz.

Avalin oluşumu için gerekli şartlar, avalin maddi ve şekli şartları ayrımı yapılarak incelenebilir: Avalin maddi şartlarından ilki, aval verenin ehil olmasıdır. Avalin maddi şartlarından ikincisi, aval suretiyle temin altına alınacak borcun, kambyo senedinden doğan bir borç olmasıdır. Avalin şekli şartları ise; avalin yeri, aval beyanı, kimin için aval verildiği, aval miktarı ve imza avalin şeklidir

Kaynakça

- Akartepe, A. (2004). Forfating Sözleşmesi. Erzincan: Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VIII, S. 3-4, 2004
- Aksu, R. (2015). Aval Kurumu. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aral, F./ Ayrancı, H. (2014). Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri. 10. Bası, Ankara: Yetkin
- Bozer, A./ Göle, C. (2017). Kıymetli Evrak Hukuku. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Can, M. (2012). Kıymetli Evrak Hukuku. Ankara: İmaj
- Çelik, E. (2014). Garanti Sözleşmeleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Demirkapı, E. (2004). Avalin Şekli Şartları. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 6, Sayı: 2

⁵⁷ Öztan, s. 166.

- Demirkapı, E. (2005). Kambiyo Senetlerinin Aval Yoluyla Temini. İzmir: Güncel Hukuk Yayınları
- Dinç, M. (2013). Gerekçeli Türk Borçlar Kanunu. 6. Bası. Ankara: Seçkin
- Eren, F. (2012). Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Yetkin
- Erkan, V.& Merhacı, S. (2015). Türk Borçlar Kanunu ve İlgili Mevzuat. 1. Bası. Ankara: Seçkin
- Kapancı, K. (2013). Birlikte Borçlulukta Borçlular Arasındaki İlişkiler. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kendigelen, A. (2017). Türk Ticaret Kanunu (Notlu). İstanbul: On İki Levha
- Kınacıoğlu, N. (1999). Kıymetli Evrak Hukuku. Ankara: Nobel
- Kırca, İ. (2006). Türk Borçlar Kanunu Tasarısı Kefaletle Eşin İzni. Tuğrul Ansay'a Armağan. 1. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi
- Özen, B. (2017). 6098 sayılı Borçlar Kanunu Çerçevesinde Kefalet Sözleşmesi. İstanbul: Vedat Kitapçılık,
- Öztan, F. (2017). Kıymetli Evrak Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi
- Pulaşlı, H. (2017). Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları. Ankara: Adalet
- Reisoğlu, S. (2013). Türk Kefalet Hukuku. 1. Baskı. Ankara
- Tandoğan, H. (2010). Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri. Cilt II. 5. Baskı. İstanbul:Vedat Kitapçılık
- Ülgen, H.& Helvacı, M. & Kendigelen, A. & Kaya, A. (2013). Kıymetli Evrak Hukuku. İstanbul: On İki Levha
- Yalçınduran, T. (2016). Kefalet Sözleşmesinde Eşin Rızasına ve Bu Rızanın Türk Borçlar Kanunu'nun 603. Maddesi Gereğince Gerçek Kişilerin Taraf Olduğu Kişisel Güvence Verilmesine İlişkin Diğer Sözleşmelerde de Bulunmasına Dair Türk Borçlar Kanunu'nda Yapılan Düzenlemenin Değerlendirilmesi. İstanbul: İÜHFİM Cilt LXXIV, Sayı 1
- Yılmaz, M. (2011). Türk Borçlar Kanununa Göre Kefalet Sözleşmesinin Geçerlilik Şartları: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi. Cilt: 1. Yıl: 2,.Sayı: 7
- Yüce, H. (2016). Türk Borçlar Kanunu'nun 603. Maddesi Çerçevesinde Aval ve Kefalet Hükümleri: Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,
- Zevkliler, A./ Gökyayla, E. (2016). Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri. 16. Bası. Ankara: Turhan Kitabevi

Sosyal Medya Hesaplarının Mirasçılara İntikali (Mehmet AKÇAAL)

Sosyal Medya Hesaplarının Mirasçılara İntikali

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKÇAAL¹

¹Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk ABD., E-mail: mehmetakcaal@hotmail.com

Özet: Teknoloji ve buna bağlı olarak internet hızla gelişmektedir. Hatta, sosyal medya platformları aracılığıyla gelir bile elde edilmektedir. Meselâ, youtube, instagram, facebook ve twitter buna imkân tanıyan dijital platformlardır. Ancak, bu durum aynı zamanda birçok hukukî meseleyi de beraberinde getirmektedir. Bahse konu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan dijital miras kavramı ise henüz Türk Hukuku'nda yaygın bir kullanıma sahip değildir. Bu konuda kanunkoyucu tarafından henüz herhangi bir özel düzenleme de yapılmamıştır. Sosyal medya hesaplarının ölümden sonraki hukukî akıbeti hakkında doktrinde ise bazı monografik eserler bulunmaktadır. Almanya ve Amerika'dan farklı olarak, konu hakkında henüz Türk Yargısı'nın herhangi bir kararı da bulunmamaktadır. Öncelikle dijital malvarlığından, videolar, fotoğraflar, e-postalar, kişisel sosyal medya hesapları gibi elektronik olarak depolanan ve yalnızca dijital formda bulunan diğer varlıklar anlaşılmaktadır. Buna göre, dijital miras bahse konu değerlerin mirasçılara intikal etmesini ifade eder. Sosyal medya hesaplarının mirasçılara intikali hususunda ikili bir ayırım göz önünde bulundurulabilir. Bunlar, sadece iletişim amacıyla kullanılan hesaplar ile kazanç sağlayan hesaplardır. Sadece iletişim amacıyla kullanılan hesapların terekeye dahil olup olamayacağı hususunda bazı anayasal ilkelerden hangisinin ağırlık kazandığına göre bir değerlendirilme bulunmalıdır. Bunlar, özel hayatın gizliliği ilkesi (AY. m. 20) ve haberleşmenin gizliliği ilkesi (AY. m. 22) ile miras hakkıdır (AY. m. 35). Kanaatimizce, burada miras hakkı ağırlık kazanmaktadır. Sosyal medya hesaplarına ait şifrelerin, mirasçılara veya başka bir kişiye verilmesi için geçerli bir ölüme bağlı tasarruf düzenlendiği takdirde buna riayet edilmelidir. Böyle bir ölüme bağlı tasarruf yoksa, bahse konu hesaplar hukukî niteliği itibarıyla eşya olmamakla birlikte, özel anı niteliği taşıyan eşya ile aynı esaslara tâbi kılınmalı; yani, kanunî mirasçılara intikal etmelidir. Aynı şekilde, kazanç sağlayan sosyal medya hesapları da satış sözleşmesi gibi sağlararası hukukî işlemlere konu olabilmektedir. Dolayısıyla, bunlara ilişkin ölüme bağlı tasarruflar da yapılabilir. Hal böyle olunca, kazanç sağlayan sosyal medya hesaplarının mirasçılara geçmesi de düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: sosyal medya, miras hukuku, küllî halefiyet, miras hakkı, tereke.

Vergi Denetimi ve Bilgi Teknolojileri Denetimi İlişkisi (Tuğçe UZUN
KOCAMIŞ)

Vergi Denetimi ve Bilgi Teknolojileri Denetimi İlişkisi

Tuğçe UZUN KOCAMIŞ¹

¹Dr. Öğr. Ü., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa SBMYO, tugce.uzun@istanbul.edu.tr

Özet

Dünyayı saran bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim işletmeleri de değişime ayak uydurmak zorunda bırakmıştır. Verilere kolay ulaşım, kolay ve rahat iletişim, verimlilik ve etkinliği artırma gibi konularda sunduğu yeni imkânlar nedeniyle başta finans, medya, eğitim olmak üzere hemen her alanda bilişim teknolojisinin kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Geldiğimiz noktada bir işletmenin varlığını sürdürürken büyük ölçüde bilişim teknolojilerinden yararlanmaktadır.

Mali işlerden operasyonlara kadar işletmelerin birçok alanında kullanılmaya başlayan bilgi teknolojileri yolu ile örneğin sipariş talebinin alınmasından sevk edilmesine kadar işletmeye ilişkin herhangi bir işleme ilişkin süreçlerin tamamı elektronik ortamda gerçekleşebilmektedir. Bu kadar geniş bir alanda etkisinin olması elektronik ortamların denetimlerinin yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Eğer bir sistem kontrol edilemiyor, denetlenemiyorsa o sistemin güvenilirliğinden, verimliliğinden bahsedilemez. Denetimden uzak bir bilgi teknolojileri sisteminin, ne kadar iyi kurulmuş olursa olsun ve ne kadar iyi çalışırsa çalışsın, işletmelere zarar vereceği tabidir. Elektronik bilgi sistemleri temelde denetimin genel amaç ve kapsamını değiştirmemekle birlikte, süreçte uygulanacak tekniklerde değişikliklere neden olmaktadır. Denetimin yeni olduğu kadar önemli bir alanı olan bilgi teknolojileri denetimi, risk değerlendirme süreçlerindeki katkısı ile yüksek bir verimlilik seviyesine yönlendirir. İşletmelerin iş süreçlerinde daha fazla bilgi teknolojileri kullanması ve son yıllarda gerçekleştirilen e-fatura, e-defter, e-arşiv, elektronik kayıt saklama gibi uygulamalar vergi denetimi ile bilgi teknolojileri denetiminin bazı noktalarda kesişmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada bilgi sistemleri denetiminin vergi denetim sürecini nasıl etkileyebileceği anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi denetimi, bilgi teknolojileri, vergi denetim süreci

Etkinlik ve Festivallerin Şehirlerin Turizm Potansiyelini
Geliştirmedeki Rolü: Karadeniz Ereğli Örneği (Fatih ERCAN, Makbule CİVELEK)

Etkinlik ve Festivallerin Şehirlerin Turizm Potansiyelini Geliştirmedeki Rolü: Karadeniz Ereğli Örneği

Fatih ERCAN¹, Makbule CİVELEK²

¹Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, fatih.ercan@beun.edu.tr

²Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, makbule.civelek@beun.edu.tr

Özet

Etkinlik ve festivaller düzenlendiği yöreye ekonomik katkı sağlamanın yanı sıra sosyo-kültürel anlamda da etki etmektedir. Yerel halkın sosyal gelişiminde, ekonomik kalkınmada, yörenin ve yöresel ürünlerin tanıtımında, geleneklerin sürdürülmesinde ve gelecek kuşaklara aktarılmasında festival ve etkinliklerin rolü önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Karadeniz Ereğli’de düzenlenen etkinlik ve festivallerin ekonomik, sosyo-kültürel etkilerini tespit etmek, yöre turizmi açısından fayda ve etkinliğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda festivalde görev almış ya da etkileşimde bulunmuş alanında uzman kişilerle yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulguların analizleri ile festivallerin yörede sosyo-kültürel yaşamı olumlu etkilediği, ekonomiye pozitif yönlü katkı sağladığı, yöre imajına olumlu katkı sağladığı ve tanıtımda önemli bir görev üstlendiği şeklinde sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik ve Festivaller, Turizm Potansiyeli, Karadeniz Ereğli.

1.GİRİŞ

Etkinlik ve festivaller düzenlendiği yörenin, bölgenin kalkınmasına, tanıtımının sağlanıp bilinirliğinin artmasına olanak tanırken, bir turizm destinasyonu olarak gelişiminde de önemli rol oynamaktadır. Etkinlik ve festivaller, gerçekleştiği dönemlerde sosyal ve kültürel aktiviteler aracılığıyla insanların kaynaşmasını, birlikteliğin sağlanmasını ve hoşgörü ortamının oluşmasını da beraberinde getirmektedir. Farklı kültür ve yapıdaki insanları bir araya getirerek ortak bir paydada buluşmalarını sağlamaktadır. Ayrıca, bölgeye yönelik dışarıdan ziyaretler de bu dönemlerde artmakta, ek bir turistik bir talep oluşturmaktadır. Bu sebeple turistik birer çekim unsuru olarak değerlendirilebilecek etkinlik ve festivallerin bir yöre, bölge turizmine yönelik etkilerinin çeşitli açılardan incelenmesi önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Etkinlik ve festivaller sosyal yaşama katkısı dışında ekonominin gelişmesine ve çeşitlenmesine etki etmektedir. Bu faaliyetlerin yapıldığı dönemde ziyaretçi sayısının artmasıyla birlikte konaklama sektöründen, yiyecek içecek sektörüne, ulaşım sektöründen eğlence hizmetlerine kadar katma değer yaratmaktadır. Yaratılan katma değer etkinlik ve festivallerin yerel halk için önemini göstermektedir.

Karadeniz Ereğli’de 2019 yılı itibariyle 21. si düzenlenen Sevgi Barış ve Dostluk Festivali, 5-7 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Genel itibari ile saat 9’da başlayan faaliyetler çeşitlilik göstermiştir. Bu faaliyetler; doğa yürüyüşü, su sporları, mim sanatçıların gösterileri, seramik heykel gösterisi, halk dansları, açık hava resim sergisi, gemi maketleri sergisi, tarihi yerlerin ziyareti, çocuk tiyatroları, turnuva ve yarışmalar, futbol maçları, amatör ve profesyonel sanatçıların yer aldığı konserlerden oluşmaktadır. Bu festivalin dışında yörede yıl içinde yerel yönetimlerin girişimleriyle gerçekleştirilen çeşitli etkinlikler de mevcuttur. Cehennemağzı Mağaralarında gerçekleştirilen çeşitli sergiler, müzik dinletileri, dans gösterileri, ilçe merkezinde yapılan açık hava sinema gösterileri, yağlı direk yarışları, yemek yarışmaları, doğa oyunları, kamplar, çeşitli gösteriler, yamaç paraşütü, Avrupa Dostluk Rallisi gibi büyük organizasyonlar Karadeniz Ereğli’yi etkinlik ve festivaller açısından önemli bir turistik çekim merkezi durumuna getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Karadeniz Ereğli’de düzenlenen etkinlik ve festivallerin ekonomik, sosyo-kültürel etkilerini tespit etmek, yöre turizmi açısından fayda ve etkinliğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma kapsamında cevap aranacak temel sorular şu şekildedir:

- Karadeniz Ereğli’de gerçekleştirilen etkinlik ve festivallerin yöredeki sosyo-kültürel yaşam üzerindeki etkileri nelerdir?
- Karadeniz Ereğli’de gerçekleştirilen etkinlik ve festivallerin yöre ekonomisi üzerindeki etkileri nelerdir?
- Karadeniz Ereğli’de gerçekleştirilen etkinlik ve festivallerin yörenin tanıtımı, destinasyon imajı, tarihi ve turistik yerlerin pazarlanması üzerindeki etkileri nelerdir?

2. LİTERATÜR

Çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen kutlamalar, şenlikler, festivaller, gösteriler, sergiler ve benzeri faaliyetler, hem yerel halk hem de ziyaretçiler için çekici özelliğe sahip etkinlikler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gibi etkinliklerin düzenlendiği şehirlere sosyal, ekonomik ve kültürel katkıları ön plana çıkmaktadır (Yolal, 2017). Bu sebeple, etkinlik turizmi kavramının ilgili alanyazında (Panfiluk, 2015; Timur, Çevik ve Kıyık-Kıdır, 2014) üzerinde önemle durulan konulardan biri olduğu dikkat çekmektedir.

Etkinlikler, destinasyonların sahip olduğu en önemli çekicilik unsurlarından biri olmakla birlikte turistlere yerel kültür, toplum ve tarih hakkında güncel bilgiler de sağlayan faaliyetler olarak nitelendirilmektedir (Çelik ve Çetinkaya, 2013). Timur ve diğerlerine (2014) göre, etkinliklerin düzenlendiği şehirler ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda çok sayıda fayda elde etmekte, bu sebeple günümüzde birçok şehir etkinlik turizmine yönelmektedir.

Etkinlik turizmi kapsamında festivallerin diğer etkinlikler arasında önemli bir yere sahip olduğu ve araştırmacılar arasında bu konunun yaygın bir biçimde ele alındığı görülmektedir (Mohammad, 2014; Karabağ, Yavuz ve Berggren, 2011; Felsenstein ve Fleischer, 2003). Festivallerin etkinlik turizmi içindeki yeri, festival turizmi, festivallerin şehirler üzerindeki sosyo-kültürel ve ekonomik etkileri, bu alanda araştırılan temel konular olarak görülmektedir (Laing, 2018; Okech, 2011).

Festivalleri günümüzde, büyük veya küçük birçok şehirde ulusal ya da uluslararası boyutta gerçekleştirilen, farklı kültürlerden insanları bir araya getiren önemli sosyal etkinlikler olarak değerlendirmek mümkündür. İlgili alanyazında festivaller etkinliklerle birlikte anılan, uzun bir zaman diliminde geleneklerin yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması ihtiyacından ortaya çıkan sosyal bir aktivite türüdür (Congcong, 2014). Yıldırım ve diğerlerine (2017) göre festivaller, düzenlendiği yörenin öz değerlerini, kimliğini sergileyen etkinliklerdir. Yazarlar, yöreye özgü gelenek-görenekler, el sanatları, yöresel lezzetler, halk dansları, yerel kıyafetler, dini ritüeller gibi soyut ya da somut kültürel miras unsurlarının festivaller sayesinde yaşatıldığını ve gelen turistlere aktarıldığını belirtmektedirler. Bogan vd, (2017), festivallerin insanlık tarihi kadar eskiye dayanan, turist çekmek, yörenin kültürünü aktarmak, rahatlama ve eğlence aktivitelerine alternatif oluşturan etkinlikler olduğunu belirtmektedirler. Festivaller, önemli bir turistik çekicilik unsuru olarak organize edilen, geçmişini olan, farklı kültürlerden insanları bir araya getirerek kültür alışverişinde bulunulmasını sağlayan, aynı zamanda eğlence, dinlenme faaliyetlerini de kapsayan etkinliklerdir.

Turizm bağlamında etkinlik ve festivallerin, çekicilik oluşturarak düzenlendiği şehre ya da yöreye turist ziyaretlerini artırdığı, turizm potansiyelini geliştirdiği yapılan farklı araştırmalarda ortaya konulmaktadır. Kim ve Uysal (2003), etkinlik ve festivallerin destinasyonlar için önemli bir çekicilik unsuru olarak hizmet ettiğini ve ziyaretçilerin benzersiz deneyimler yaşamasını sağladığını belirtmektedirler. Yazarlar, etkinlik ve festivallerin, ek gelir sağlama, vergi geliri elde etme gibi hem somut hem de toplumun manevi değerlerini, duygularını yaşatma, olumlu destinasyon imajı oluşturma gibi soyut faydalar sağlayacağını ifade etmektedirler.

Etkinlik ve festivallerin düzenlendiği şehre, yöreye yönelik etkileri ve önemi, çok sayıda araştırmacı tarafından üzerinde çalışılan önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde (Nagy ve Nagy, 2013; Robertson, Rogers ve Leask, 2009; Kim ve Uysal, 2003) etkinlik ve festivallerin sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Robertson ve diğerleri (2009: 159), etkinlik ve festivallerin, düzenlendiği şehrin, yörenin gelişimine katkı sağlayan bir kültürel üretim ve deneyim şekli olduğunu belirterek hem sosyo-kültürel hem de ekonomik önemine vurgu yapmaktadırlar.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak, görüşme tekniği araştırmanın amacı ve temel sorunu doğrultusunda tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla uzman kişilerden elde edilen bilgiler ile veriler toplanmıştır. Görüşmeler 10 Temmuz – 17 Temmuz 2019 tarihleri arasında yüz yüze yapılmış olup, önceden randevu alınarak çalışma konusu ve amacı hakkında bilgiler verilmiştir. Görüşmelerin ortalama süresi 53 dakikadır. Tüm görüşmeler izinler doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Araştırma kapsamında alanında uzman 9 kişiye, 6 soru yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan kişiler, Karadeniz Ereğli’de düzenlenen etkinlik ve festivallerin organizasyonunda görev alan, bunları takip eden, festival düzenleyicileri ve katılımcılarla doğrudan etkileşim içindeki kişilerden seçilmiştir.

Görüşmeler kapsamında yanıt aranan sorular aşağıdaki gibidir:

- Kdz. Ereğli’de etkinlik (spor müsabakaları, yarışmalar, konserler) ve festivallerin sosyo-kültürel açıdan önemini nasıl yorumlarsınız?
- Kdz. Ereğli’de etkinlik ve festivallerin ilçe ekonomisi açısından önemi nedir?
- Kdz. Ereğli’de yapılan festival ve etkinlikler ilçede turizmin gelişimine nasıl bir katkı sağlamaktadır?
- Etkinlik ve festivallerin Kdz. Ereğli destinasyon imajı üzerindeki etkileri sizce nelerdir?
- Kdz. Ereğli’nin tanıtımında ilçedeki etkinlikler ve festivallerin yeri ve önemi nedir?
- Etkinlik ve festivallerin tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde kullanılan iletişim araçlarını yeterli buluyor musunuz?

4.BULGULAR

Araştırma kapsamında görüşülen 9 kişiden 7’si erkek 2’si kadındır. Görüşme yapılanların ortalama yaşları 47,3’tür. Görevleri dernek başkanı (görüşmeci 1), resmi bir kurumda basın başkanı (görüşmeci 2) resmi bir kurumda kültür koordinatörü (görüşmeci 3), resmi bir kurumda kültür ve sosyal işler müdürü (görüşmeci 4), Karadeniz Ereğli Tarih Doğa ve Kültürünü Yaşatma Derneği üyesi (görüşmeci 5), iş adamları derneği şube müdürü (görüşmeci 6), gazeteci (görüşmeci 7), dernek başkanı (görüşmeci 8) ve resmi bir kurumda yazı işleri müdürü (görüşmeci 9) olmak üzere çeşitlilik göstermiştir.

a) Festivallerin sosyo-kültürel etkisi: Katılımcıların tamamı festivallerin sosyo-kültürel yapıyı olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar derlendiğinde kültürel hayatı zenginleştirdiği, birlik ve beraberliği sağladığı, kaynaşma ve bütünleşme sağladığı, kırsal kesimde yaşayan kişilerin de etkinliklere katılarak kültür alışverişi sağladığı yönünde olmuştur. 2 katılımcı ise özellikle gençlerin ve çocukların festival boyunca yapılan etkinlik ve faaliyetlerden pozitif yönlü çıkarımlar yaptıklarını gördükleri ressamlar, müzisyenler, mim sanatçıları ve heykeltıraşlardan ufuklarının açıldığını eklemiştir.

“...Festival sosyal ve kültürel yapıyı inanılmaz etkiliyor. Gençler ve çocuklar gördüklerini kendilerine uyarlamaya çalışıyor. Sokak ressamlarını görüyor, ressam olmaya karar veriyor. Heykeltıraşları izliyor ve nasıl bir his olduğunu deneyimleyebiliyor. Cehennemağzı Mağaralarında kendi yaşatlarının piyano çaldığını görüyor. Bir benzeşim kuruyor.”

b) Festivallerin ekonomik etkisi: Katılımcıların hepsi festivallerin ekonomik yapıyı olumlu etkilediği yönünde görüş bildirmiştir. Genel değerlendirme festivallerin yerel halka katkı sağladığı, esnafın gündelik ticari yaşamı hareketlendirdiği yönündedir. 2 katılımcı ise festivallerin ekonomik etkisinin daha çok turizm sektörüne yönelik olduğunu belirtmiştir.

“... Şehri ekonomik olarak toptan etkileyecek bir önemi olduğunu düşünmüyorum. Daha çok turizme (yeme-içme-barınma ve eğlenme) dayalı sektörlerde kısmen de olsa yuları doğru bir hareketlenmeden söz edilebilir. Öte yandan büyük sektörlerin (otomotiv-inşaat-mobilya vs) stantlarda yer alması daha doğru olur.”

c) Festivallerin gelişime etkisi: Katılımcılar festivallerin ilçenin gelişmesinde olumlu bir katkısı olduğu yönünde hemfikir olmuşlardır. Festival ve etkinlikler boyunca birçok tarihi yerin gezildiğini, yeni yerlerin ziyaret edildiğini, yöresel yemeklerin yendiğini ve ilçenin tanınırlığını arttığını söylemişlerdir. Genel kanı turizm potansiyelinin gelişmesi ve ilçenin bilinir olması şeklindedir.

“...Şehrin ve arz edilen ürün ve hizmetlerinin tanıtımında çok önemli katkı sağlamaktadır. Sanayi şehri olarak anılan ancak çok önemli turizm potansiyelini barındıran, henüz atıl halde bulunan değerlerin festival sayesinde gündeme gelmesi önemlidir. Dışarıdan gelen yerli-yabancı turistlerin bunların farkında olması turizme eşsiz, pratik ve ekonomik katkı sağlıyor.”

d) Festivallerin imaja etkisi: Katılımcılar festival ve etkinliklerin imaj yaratmada, olumsuz imajı olumlu imaja dönüştürmede, ilçenin ismini duyurmasına katkı sağlamada etkili olduğunu düşünmektedir. 1 katılımcı kişilerin yıllık tatillerini ilçede yapılan festivallere göre belirlediklerini eklemiştir. 3 katılımcı ilçe hakkında duman, is karanlık gibi algıları olan kişilerin festivallerle değiştiğini de belirtmiştir.

“...Ereğli'nin kara dumanlarla kaplıymış gibi düşünülen havasının aslında öyle olmadığını, denizinin Ege sahilleri ile yarışabilir nitelik taşıdığı, geceleri rahatça kadınların ve çocukların dolaşabileceği bir yer olduğu imajına katkı sağlıyor.”

e) Festivallerin tanıtıma etkisi: Festivallerin Ereğli ilçesinin bilinirliğini sağladığı, festival ve etkinliklerle yerel tatların tanıtıldığı, turistik merkezlerin ziyaretçiler tarafından gezildiği, ulusal, uluslararası basında haberlere konu olduğu gibi sebeplerle katılımcılar tarafından festivallerin tanıtım üzerinde olumlu etkisi olduğu görüşü hakimdir.

“... Festivaller ve etkinliklerle nüfus 750.000'e kadar çıkıyor. 1400 sitenin yurt içi ve yurt dışı bazlı olmak üzere haber yaptığını biliyoruz. Bu yüzden festivaller Ereğli'yi anlatıyor ve öne çıkarıyor.”

f) Festivallerde kullanılan tanıtım araçları: Katılımcılar genel olarak sosyal medyanın kullanılması, TV haberleri ve billboard reklamlarının tanıtım amaçlı kullanıldığını belirtmiştir. Katılımcıların geneli sosyal medyanın aktif olarak kullanılmasının Youtube, Instagram ve Facebook gibi sosyal ağlardan anlık paylaşımların yapılmasını önemli bulmuştur.

“...Etkinliklerin tanıtımında en etkin yol günümüzde internet haber siteleri, sosyal medyada organize eden kurumun oluşturduğu sayfalar ve SMS ile telefonlara gönderilen mesajlar hayli etkili oluyor. Birde şehir merkezlerinde ve otobüs duraklarında faaliyet haberleri içeren billboardlar etkili oluyor.”

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Etkinlik ve festivaller şehirlerin gelişimi, yerel halkın sosyo-kültürel anlamda kendini ispatlayabilmesi ve anlamlandırabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarından biri olan festivallerin sosyo-kültürel yaşamı olumlu yönde etkilemesinden hareketle festivaller şehirlerin canlanmasını ve hareketlenmesini sağlamaktadır. Yerel halkın sosyal ve kültürel bazda kendisini ifade etmesinin bir yoludur. Bunun yanı sıra hoşgörü ortamı

oluşturarak farklı yapıdaki bireyleri bir ortak paydada buluşturmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarla elde edilen sonuç benzerlik göstermektedir. Nagy ve Nagy (2013) yaptıkları çalışmalarda festivallerin sosyal ve kültürel yönden gelişimi sağladığını vurgulamıştır.

Çalışmanın bir diğer sonucu etkinlik ve festivallerin ekonomik hayata olumlu etki etmesidir. Etkinlik ve festivaller boyunca artan ziyaretçi sayısı ile birlikte her sektörde bir canlanma oluşmaktadır. Bu canlanmayla birlikte yerel halkın ve işletmecilerin refah düzeyinde artış meydana gelmektedir. Robertson ve diğerleri (2009) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Etkinlik ve festivallerin sosyal ve kültürel katkılarının yanında ekonomik katkısının da yadsınamaz olduğu belirtilmiştir.

Etkinlik ve festivaller şehirlerin turistik çekim merkezi olmalarını sağlamaktadır. Çalışmanın sonuçlarından biri de bu yargıyı doğrular niteliktedir. Elde edilen bulgular aracılığıyla Karadeniz Ereğli'deki turistik ve tarihi yerlerin festival döneminde sıklıkla ziyaret edildiği, farklı illerden gelen kişilerce ziyaret edildiği görülmüştür. Çalışmanın etkinlik ve festivallerin bilinirliği artırması, çekim merkezi oluşturması sonucu diğer çalışmalarla örtüşür nitelik taşımaktadır. Kim ve Uysal'ın (2003) bu konuda yaptıkları çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlardan bir diğeri etkinliklerin ve festivallerin ilçe imajını olumlu yönde etkilediği yönünde olmuştur. Özellikle endüstriyel yapısıyla anılan ve bu imajı oluşturan ilçenin etkinlik ve festivaller aracılığıyla bu imajı değiştirmesi önemli bir unsurdur. Görüşmeler esnasında elde edilen veriler, festival boyunca görevliler aracılığıyla ziyaretçilerden alınan geri bildirimlerin olumlu olduğunu göstermiştir. Özellikle bireylerin zihinlerindeki Ereğli ile deneyimledikleri arasında farklılıklar olduğu, olumlu izlenimlerle ilçeden ayrıldıkları belirtilmiştir. Buradan hareketle etkinlik ve festivaller ile Karadeniz Ereğli imajının olumsuz bir imajdan olumlu bir imaja dönüşmesinde etkin bir rol oynadığı şeklinde çıkarım yapmak mümkündür.

Çalışmada etkinlik ve festival boyunca medyanın etkin bir biçimde kullanıldığı görülmüştür. Faaliyetler öncesinde ve süresince daha fazla ziyaretçi çekebilmek adına tanıtımlar yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası basın organları ve sosyal medya araçları tanıtım araçları olarak kullanılmıştır. Özellikle sosyal medya araçlarından faaliyetler boyunca canlı yayımlar yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen tüm sonuçlar etkinlik ve festivallerin olumlu etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tip faaliyetlerin çeşitlenmesi ve sıklaştırılması gerekliliği belirtilmiştir. Etkinlik ve festivallerin sosyo-kültürel anlamda ve ekonomik anlamda canlılık sağladığı, bireyleri bir arada tuttuğu, birleştirici gücü olduğu ve hoşgörü ortamı yaratması bu düşüncenin hakim çıkış noktası olmuştur.

Kaynakça

- Bogan, E., Constantin, D. M., Roanghes-Mureanu, A. M., Grigore, E. ve Dirloman, G. (2017). The Role of Festivals in Developing and Promoting the Urban Tourism in the Bucharest Municipality. *Academic Journal of Economic Studies*, 3(4), 12-18. Erişim adresi: http://www.ajes.ro/wp-content/uploads/AJES_article_1_124.pdf
- Congcong, T. (2014). The Study of Festival Tourism Development of Shanghai. *International Journal of Business and Social Science*, 5(4), 52-58. Erişim adresi: http://www.ijbssnet.com/journals/Vol_5_No_4_Special_Issue_March_2014/6.pdf
- Çelik, S. ve Çetinkaya, M. Y. (2013). Festivals in Event Tourism: The Case of International Izmir Art Festival. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 3(1), 1-21. Erişim adresi: <http://www.ijceas.com/index.php/ijceas/article/view/73>

- Felsenstein, D. ve Fleischer, A. (2003). Local Festivals and Tourism Promotion: The Role of Public Assistance and Visitor Expenditure. *Journal of Travel Research*, 41, 385-392. Erişim adresi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047287503041004007>
- Karabağ, S. F., Yavuz, M. C. ve Berggren, C. (2011). The Impact of Festivals on City Promotion: A Comparative Study of Turkish and Swedish Festivals. *Orijinal Scientific Paper*, 59(4), 447-464. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/ec2c/6f5c49be5876fc99c031d3e9c7c87bd0f5e1.pdf>
- Kim, K. ve Uysal, M. (2003). Perceived Socio-Economic Impacts of Festivals and Events Among Organizers. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 10(3/4), 159-171. Erişim adresi: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J150v10n03_10
- Laing, J. (2018). Festival and Event Tourism Research: Current and Future Perspectives. *Tourism Management Perspectives*, 25, 165-168. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211973617301381>
- Mohammad, B. A. A. (2014). Festival Tourism in Saudi Arabia: A Study of Image and Motivation of Participating in Janadriyah Festival. *American Journal of Tourism Management*, 3(2),45-54. Erişim adresi: <http://article.sapub.org/10.5923.j.tourism.20140302.01.html>
- Nagy, A. ve Nagy, H. (2013). The Importance of Festival Tourism in the Economic Development of Hungary. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 2(2),57-59. Erişim adresi: <https://content.sciendo.com/view/journals/vjbsd/2/2/article-p57.xml>
- Okech, R. N. (2011). Promoting Sustainable Festival Events Tourism: A Case Study Of Lamu Kenya. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 3(3), 193-202. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/241675609_Promoting_sustainable_festival_events_tourism_A_case_study_of_Lamu_Kenya
- Panfiluk, E. (2015). Impact of a Tourist Event of a Regional Range on the Development of Tourism. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 213, 1020-1027. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815058759>
- Robertson, M., Rogers, P. ve Leask, A. (2009). Progressing Socio-Cultural Impact Evaluation For Festivals. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 1(2), 156-169. Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19407960902992233>
- Timur, M. N., Çevik, S. ve Kıyık-Kıdır, G. (2014). Etkinlik Turizmi: Kültür Başkenti Etkinliklerinin Başarı Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2/1), 56-83. Erişim adresi: <http://www.asosjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=155&Detay=Ozet>
- Yıldırım, M. ve Çevik, S. (2017). Etkinlik Turizminin Sağladığı Faydalar Açısından Erdek Zamanı Festivali Katılımcılarının Memnuniyet Düzeylerinin Belirlenmesi. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(7). 241-251. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/321675795_ETKINLIK_TURIZMININ_SAGLADIGI_FAYDALAR_ACISINDAN_ERDEK_ZAMANI_FESTIVALI_KATILI
- Yolal, M. (2017). Türkiye'nin Etkinlik Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 35-51. Erişim adresi:

<https://www.researchgate.net/publication/320708584> TURKIYE'NIN ETKINLIK TURIZMI POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ An Evaluation of Event Tourism Potential of Turkey

Akıllı Şehir-Akıllı Turizm Bağlamında Akıllı Turizm Destinasyonu
Uygulamaları (Fatih ERCAN, Taner DALGIN)

Akıllı Şehir-Akıllı Turizm Bağlamında Akıllı Turizm Destinasyonu Uygulamaları

Fatih ERCAN¹, Taner DALGIN²

¹Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, fatih.ercan@beun.edu.tr

²Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Meslek Yüksekokulu., Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, tanerdalgin@mu.edu.tr

Özet

İnternet teknolojilerinin insanların günlük hayatında önemli yer tutmaya başlaması, günümüzde “akıllı” olarak nitelendirilen yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına ve şehir hayatına bu akıllı teknolojilerin uyarlanmasına olan ihtiyacı arttırmıştır. Akıllı şehir kapsamında değerlendirilebilecek uygulamalar ile belirli bir şehirde yerleşik olarak yaşayanlara yönelik pratik çözümler geliştirilmesinin yanı sıra, o şehri geçici olarak ziyaret edecek kişilere de bu deneyimlerini zenginleştirecek pratik çözümlerin sunulması mümkündür. Akıllı turizm kavramı ise, teknolojinin turizm alanında yaygın kullanımı sonucu teknolojiye, kaliteye ve çevreye duyarlı yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, dünya çapındaki bazı önemli turistik destinasyonlardaki mevcut akıllı şehir uygulamaları incelenerek, destinasyonlarda akıllı turizm uygulamaları kapsamında neler yapılabileceğinin ortaya konulması ve destinasyonlar için çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Barselona, Dubai, Amsterdam gibi önemli destinasyonlardaki akıllı turizm uygulamaları doküman incelemesi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen veriler, bu şehirlerdeki mevcut akıllı turizm uygulamalarının genel olarak turistlerin deneyimlerini zenginleştirici, zaman kullanımını düzenleyici ve turistik çekiciliklere ulaşımını kolaylaştıran faydalar sağladığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Şehir, Akıllı Turizm, Akıllı Turizm Destinasyonu.

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda iletişim, eğlence, boş zaman aktiviteleri, ticaret, pazarlama gibi birçok farklı konuda insanların gelişen teknolojiden yoğun bir şekilde faydalandığı görülmektedir. Birçok insan için günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası durumuna gelen yoğun teknoloji kullanımı artık insanların yaşadığı şehirlerde de modern hayatın önemli bir unsuru olmaya başlamıştır. Özellikle internet teknolojilerinin insanların gündelik hayatında önemli yer tutmaya başlaması, günümüzde “akıllı” olarak nitelendirilen yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına ve şehir hayatına bu akıllı teknolojilerin uyarlanmasına olan ihtiyacı arttırmıştır.

Akıllı şehir kapsamında değerlendirilebilecek uygulamalar ile bir şehirde yaşayanlara yönelik teknolojiye dayalı çözümler geliştirilmesinin yanı sıra, o şehri geçici olarak ziyaret edecek kişilere de bu deneyimlerini zenginleştirecek pratik çözümlerin sunulması mümkündür. Akıllı turizm uygulamaları olarak nitelendirilebilecek olan bu çözümler, turistik ziyaretleri kolaylaştırmak ve deneyimleri zenginleştirmekle birlikte destinasyona da artı bir değer kazandıracaktır.

Bu araştırmanın odak noktasını, turistik amaçlarla bir şehri ziyaret edecek kişilere yönelik olarak akıllı turizm destinasyonu kapsamında gerçekleştirilebilecek uygulamalar oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı, akıllı şehir ve akıllı turizm kapsamında dünya çapındaki bazı önemli turistik destinasyonlardaki örnek uygulamaların incelenmesi ve diğer turizm destinasyonları için genel çıkarımlarda bulunmaktır.

2. AKILLI ŞEHİR VE AKILLI TURİZM KAVRAMLARI

Teknolojinin giderek gündelik hayatta daha fazla yer tutmaya başlaması beraberinde, insanların zaman ve mekana bağlı kalmaksızın birçok teknolojik imkandan yararlanma talebini ortaya çıkarmıştır. Bu talebe bir cevap olarak nitelendirilebilecek olan akıllı şehir, akıllı turizm kavramları birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan kavramlar olarak ele alınabilir.

2.1. Akıllı Şehir

Sanayi devrimi ile birlikte teknolojinin, kentsel gelişim ve değişimlerin nedeni olarak karşımıza çıktığını belirten Akbaş (2018: 140), akıllı şehirlerin insan ihtiyaçlarının anında karşılandığı, teknolojiyi etkin kullanan modern şehirler olduğunu ifade etmektedir. Jasrotia ve Gangotia (2018:48), giderek popülerlik kazanan “akıllı şehir” kavramının, henüz yeterince ele alınmadığını, kapsamını belirlemenin zorluğunu vurgulamaktadır. Yazarlara göre akıllı şehir, bilgi teknolojilerinin günlük şehir hayatında kullanılarak sorunlara akıllı çözümler üretildiği sürdürülebilir ve yaşanabilir şehirleri ifade etmektedir. Harrison vd. (2010), şehirlerin fiziki ve sosyal altyapısının bilgi iletişim teknolojileriyle birleştirildiği ve böylece şehir yaşamının operasyonel etkinlik ve kalitesinin arttırıldığı uzun dönemli uygulamalar olarak akıllı şehir kavramını kapsamlı bir şekilde tanımlamaktadırlar.

Esas olarak “akıllı şehir” kavramı, yenilikçi sistem ve süreçlerin, belirli hedeflerin yerine getirilmesinde şehirler tarafından paydaş yönlü olarak nasıl kullanıldığını gösteren bir iş modeli olarak açıklanmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, yenilik ve değişimin teknolojik çözümlerle yönetilmesi düşüncesi bulunmaktadır. Şehirlerde akıllı uygulamalara olan yönelim, teknolojik sistemlerin yenilikçi bir şekilde kullanılması sanatı olarak tanımlanmakta, şehirlerde belirlenen yönetim hedeflerine ulaşmada teknolojiyle işbirliği içinde süreçlerin yürütülmesi gerekliliğine işaret edilmektedir (Khan, Woo, Nam & Chathoth, 2017: 2). Akıllı şehir kavramının aynı zamanda, turizm endüstrisine yönelik akıllı kavramların da temelini oluşturduğu (Yalçınkaya, Atay ve Karakaş, 2018: 86) görüşünden hareketle, akıllı şehir ile ilgili yapılanmaların akıllı turizm altyapısının temelini oluşturduğu söylenebilir. Akıllı şehir uygulamalarına yönelik geliştirilen alt yapı üzerine eklenebilecek bazı uygulama ve içeriklerle, aynı şehirde akıllı turizme yönelik çalışmaların yapılması oldukça kolay ve düşük maliyetli olacaktır.

2.2. Akıllı Turizm

Ülkelerin gelişiminde önemli bir role sahip olan turizm endüstrisi, diğer tüm sektörler gibi gelişen teknolojiyle birlikte önemli değişimler yaşamaktadır. Teknolojik yeniliklerin ve gelişmelerin beraberinde getirdiği turizmle ilgili en son kavramlardan biri de “akıllı turizm” kavramıdır. Akıllı turizm; akıllı şehirden farklı olarak sadece yerel halka değil aynı zamanda turist deneyimlerine de odaklanmakta ve yerel halkın yaşam kalitesi kadar, turistlerin ziyaret/yaşam kalitesi, hareketliliği, kaynaklara erişim kolaylığı ve sürdürülebilirliği de önem arz etmektedir (Gretzel, Sigala, Xiang & Koo, 2015: 180). Akıllı turizm kavramının, ücretsiz kablosuz internet (wi-fi) hizmeti sağlama ya da mobil uygulamalardan daha geniş bir kavram olduğunu ifade eden Gretzel vd. (2015: 180-181), akıllı turizm kavramını etkinlik, sürdürülebilirlik ve deneyim zenginleştirmeye odaklı olarak, destinasyonlardaki fiziksel altyapı, sosyal bağlantılar, kamu kaynakları ve insan hareketlerinin/düşüncelerinin gelişmiş teknolojilerle birleştirilerek turizme yönelik verilerin elde edilmesi ve bu verilerin değer oluşturacak şekilde turizmde kullanılması olarak kapsamlı bir şekilde tanımlamaktadır.

Günümüzde akıllı turizm teknolojilerine, destinasyonların turizm planlama süreçlerinde stratejik bir araç olarak öncelik verilmekte, akıllı havalimanları, akıllı oteller, akıllı ulaşım sistemlerine yönelik projeler gündeme gelmekte ve uygulanmaktadır (Khan vd., 2017: 4). Yavuz (2019: 204), akıllı turizmin, internet ve akıllı teknolojilerden yararlanan bir turizm işleyişini ifade ettiğini, akıllı teknolojilerin bizzat deneyimlendiği yerler olarak akıllı

destinasyonlar ile akıllı turizmin yakın ilişkili kavramlar olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, akıllı destinasyon kavramı, akıllı turizm teknolojilerinin etkin şekilde kullanıldığı turistik çekicilik unsurlarına sahip bölgeleri kapsayan bir anlam taşımaktadır. Akıllı turizm destinasyonunun, ilgili alanyazında (Jasrotia ve Gangotia, 2018; Khan vd., 2017; Civelek, 2018) akıllı turizm ve akıllı şehir kavramlarıyla birlikte ortaya çıkan bir kavram olarak ele alındığı görülmektedir.

3. AKILLI TURİZM DESTİNASYONU

Akıllı turizm kavramının, teknolojinin turizm alanında yaygın kullanımı sonucu teknolojiye, kaliteye ve çevreye duyarlı yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, Dünya Turizm Örgütü tarafından 2017 yılında akıllı turizm kavramı, “akıllı destinasyon” olarak tanımlanmakla birlikte (Yalçınkaya, Atay ve Karakaş, 2018:85-90), “akıllı turizm şehri”(Guo, Liu & Chai, 2014) ve “akıllı turizm destinasyonu” (Khan, Woo, Nam & Chathoth, 2017) gibi isimlendirmelerin de ilgili alanyazında yer aldığı görülmektedir. Liberato, Alen-Gonzalez & Liberato (2018: 75-76), bilgi iletişim teknolojilerinin günümüzde giderek artan bir şekilde turizm endüstrisine entegre edildiğini, bunun sonucu olarak şehirlerin hem yerel halk hem de ziyaretçiler açısından daha ulaşılabilir ve daha çekici hale geldiğini belirtmekte ve “akıllı turizm destinasyonu” kavramının çıkış noktasından bahsetmektedir.

Akıllı turizm destinasyonu, akıllı şehir ve akıllı turizm uygulamalarının bir bileşimi olmakla birlikte, burada bilgi iletişim teknolojilerinin şehirlerin fiziksel altyapısı ile bütünleşmesi söz konusudur. Akıllı turizm destinasyonlarında, akıllı şehir uygulamalarının sadece yerel halka yönelik değil aynı zamanda turistlere yönelik, onların hareketliliğini, sürdürülebilirliği destekleyici ve yerel yaşamın, ziyaretlerin, turist deneyimlerinin kalitesini artırıcı bir faktör olarak kullanılması söz konusudur (Gretzel vd., 2015: 180).

3.1. Destinasyonlardaki Akıllı Turizm Teknolojileri

Akıllı teknolojilerin turizm destinasyonlarına entegre edilmesi, turizm faaliyetleriyle ilgili kişiler arasında anlık bilgi paylaşımına olanak sağlayan teknolojik bir platforma paydaşların aktif katılımını gerektiren bir süreçtir. Bu platform, çoklu bağlantı noktalarına sahip, anlık turist deneyimlerinin oluşumunu destekleyen, kolaylaştıran, mikro ve makro düzeyde turizm kaynaklarının etkinliğini artıran araçlardan oluşmaktadır. Akıllı turizm destinasyonlarının oluşturulmasındaki temel motivasyonu, sürdürülebilirlikle birlikte tüketici memnuniyeti ve destinasyon rekabet gücünü en üst düzeye çıkarmak için turist deneyimlerini ve kaynak yönetim etkinliğini artırmada teknolojiden en iyi şekilde yararlanmak oluşturmaktadır (Buhalis & Amaranggana, 2014: 557). Tablo 1'de akıllı turizm ile ilgili çeşitli çalışmalara değinilmiş akıllı destinasyonlarda kullanılan bazı teknolojiler ve bunların kullanım alanları özetlenmiştir.

Yazar(lar)	Çalışma Başlığı	Teknoloji	Destinasyonlarda Kullanım Alanları
Buhalis & Amaranggana, 2014.	Smart Tourism Destinations	Mobil Uygulamalar, Yakın Alan İletişimi (NFC), QR Kodlar	Anlık Toplu Taşıma Bilgisi, Tur Rehberi, Turist İzleme
Lİberato, Alen-Gonzalez & Liberato, 2018.	Digital Technology in a Smart Tourist Destination: The Case of Porto	Mobil Uygulamalar, NFC, SMS, Giyilebilir Teknolojiler, Sanal Gerçeklik (VR), Artırılmış Gerçeklik (AR), Küresel	Mobil Ödeme, Bilgi Edinme ve İletişim, Müze, Tarihi Anıt Ziyaretleri, Konum Bilgisi

Tablo 1: Akıllı Destinasyonlarda Kullanılan Bazı Teknolojiler ve Kullanım Alanları

		Konumlama Sistemi (GPS), Öneri Sistemleri	
Gretzel vd., 2015.	Smart Tourism: Foundations and Developments	Nesnelerin İnterneti (IoT), RFID, NFC, Mobil Uygulamalar, Beacon Teknolojisi, Sensörler	Otobüs Durakları, Mobil Telefon Şarj Noktaları, Bilgi Edinme ve İletişim, Çeviri Yapma (Tercüme), Kalabalık Yönetimi, Turist Otobüs Servisleri, Turist Konum Belirleme ve İzleme
Divya, K., 2016.	Study and Reviews of Smart City Based Tourism Mobile App	Mobil Uygulamalar	Otobüsle Ulaşım Noktaları ve Hareket Zamanı Bilgisi, Etkinlik Bilgisi, Şehir Trafik Bilgisi, Şehir Rehberi, Araç Park Alanı Bilgisi, Alışveriş Merkezleri Bilgisi
Civelek, A., 2018.	Smart Cities and Smart Tourism: Smart City Projects and Applications in Turkey	WiFi, Sensörler, Mobil Uygulamalar, Akıllı Kartlar	Toplu Ulaşım, Trafik Kontrol ve Yönetim, Bisiklet ve Araç Paylaşım Sistemleri, Elektrikli Araç Durakları, Güneş Enerjisi, Yenilenebilir Enerji, Anlık Ziyaretçi Verisi Toplama, Akıllı Binalar

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir.

Tablo 1’de, farklı yazarlar tarafından yapılan çalışmalara göre destinasyonlardaki akıllı teknolojiler ve bunların kullanım alanları görülmektedir. Akıllı telefonlar aracılığıyla kullanılan mobil uygulamalar, destinasyonlarda en çok kullanılan akıllı teknoloji türü olarak tabloda yer almaktayken, yakın alan iletişimi (NFC), QR kodlar, küresel konumlama sistemi (GPS), sensör, kablosuz internet ağı (WiFi) gibi teknolojiler destinasyonlarda sıklıkla kullanılan diğer akıllı teknolojiler olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, bu akıllı teknolojilerin destinasyonlarda toplu ulaşım, bilgi edinme ve iletişim, anlık ziyaretçi verisi toplama, müze, tarihi anıt ve benzeri yer ziyaretlerinde kullanıldığını tablodaki bilgilerden hareketle belirtmek mümkündür.

3.2. Örnek Akıllı Turizm Destinasyonları ve Uygulamaları

Turizm endüstrisinde akıllı şehir uygulamalarının destinasyonlara uyarlanmasıyla akıllı turizm destinasyonlarının ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür. Ulaşım, bilgi ve iletişim, ziyaretçi izleme ve destinasyonlarda sunulan çeşitli hizmetlerde akıllı teknolojilerin kullanımının dünya genelinde giderek yaygınlaştığı görülmektedir (Civelek, 2018: 327). Dünyanın önde gelen bazı turizm destinasyonlarındaki örnek akıllı uygulamalar şu şekilde özetlenebilir:

Barselona: 2015 yılında “Dünyanın En Akıllı Şehri” olarak bilinirliğini pekiştiren Barselona, eğitimden ulaşım birçok alanda akıllı şehir projesi geliştirmiştir. Örneğin, sanal buluşma noktası portalı olan Apps4 BCN uygulaması, şehirle ilgili akıllı uygulamaları araştıran ve şehir deneyimlerini artırmak isteyen farklı bölge ve ilgi alanlarından kişileri

buluşturmaktadır. Bir diğer akıllı uygulama olan “Smart Transportation”, daha az enerji tüketip çevreye daha az zarar veren elektrikli araçların kullanımı için geliştirilmiştir(Rahyaputra, Muna & Rizal, 2019).

Dubai: 2014 yılında başlatılan “Smart Dubai” uygulaması, havalimanlarında e-kapı hizmetleri, akıllı park uygulaması, akıllı taksi, akıllı ev ve binalar, etkinlik yönetimi, akıllı enerji yönetimi, akıllı ulaşım sistemi yönetimi gibi ulaşımdan yaşam ve çevreye şehir genelinde birçok alanda kullanılmaktadır (Khanvd., 2017: 7-8).

Amsterdam: Dünyanın önemli başkentlerinden biri olan Amsterdam, enerjiden ulaşım, eğitilden yaşama geniş bir alanda akıllı uygulamaların yer aldığı bir destinasyondur. Akıllı Trafik Yönetimi, boş ve dolu park yerlerini gösteren Elektronik Park Sinyali, şehir için akıllı, temiz enerji ve elektrikli araçlar uygulaması (SEEV4), su yolu trafiğinin yönetimi (Smart Shipping Traffic) ve dijital bir tur rehberi olan Amsteram Smart City Experience uygulamaları bu destinasyondaki akıllı uygulamalardan bazılarıdır (<https://amsterdamsmartcity.com/>).

4. SONUÇ

Birçok sektör gibi turizm sektörünü de yakından ilgilendiren teknolojik gelişmeler akıllı turizm ve akıllı turizm destinasyonu kavramlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Turizme yönelik akıllı kavramların temelinde akıllı şehir yaklaşımı yatmaktadır. Bu nedenle bir turizm destinasyonunda akıllı turizme yönelik uygulamaların gerçekleştirilebilmesi için öncelikle o şehir için akıllı şehir altyapısına yatırım yapılmış olması gerekmektedir. Dolayısıyla akıllı şehir ve akıllı turizm uygulamalarını birbiri ile bütünleşik, hem yerel halkın o şehirdeki yaşam kalitesini arttıran, zenginleştiren, hem de o şehri geçici süreli ziyaret edenlerin deneyimlerini zenginleştiren, gelişmiş internet teknolojileri ile desteklenen uygulamalar olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. İnternet teknolojilerindeki ve teknolojik donanımlardaki hızlı gelişim, ihtiyaca bağlı olarak, akıllı şehir ve akıllı turizm anlamında yapılabilecek yeniliklerin sınırını her geçen gün giderek genişletmektedir.

Akıllı turizm ile ilgili olarak dünya çapında güncel örnekler bakıldığında, önemli turizm destinasyonlarında özellikle turistlerin zaman kullanımını düzenleyen, ulaşım hizmetlerinden yararlanmasını ve turistik çekicilikler hakkında bilgi edinmesini, kullanımını kolaylaştıran internet destekli uygulamaların geliştirildiği görülmektedir. Bunlar, turistlerin destinasyonda gerçekleştirdiği turistik deneyimin kalitesine önemli katkılar sağlayan uygulamalardır. Bu nedenle, özellikle dünya çapında bilinirliğe ve önemli turistik çekiciliklere sahip olan destinasyonlarda akıllı turizmle ilgili uygulamaların geliştirilmesi oldukça önemlidir. İstanbul başta olmak üzere Türkiye'deki önemli destinasyonlara akıllı şehir ve akıllı turizm kapsamında dünyadaki başarılı örnekler model alınarak yatırımlar yapılması, uluslararası anlamda rekabetçi olabilmeleri açısından önemli bir gerekliliktir. Gelecek çalışmalarda ülke içindeki önemli bazı destinasyonlarda akıllı turizm teknolojilerinin ne düzeyde kullanıldığı, mevcut uygulamaların destinasyonlara sağladığı katkılar, turistlerin destinasyonlardaki akıllı turizm uygulamalarından memnuniyet düzeylerinin araştırılması, mevcut durumun tespiti açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Akbaş, İ. (2018). Akıllı kentler: AB ve Türkiye Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(26), ss. 139-163.

Amsterdam Smart City (2019). Amsterdam Apps, erişim tarihi: 19.07.2019, <https://amsterdamsmartcity.com/visit>.

- Buhalis, D. & Amaranggana, A. (2014). Smart Tourism Destinations. Xiang, Z. & Tussyadiah, I. (Ed.) *Information and Communication Technologies in Tourism* içinde (s. 553-564). Switzerland: Springer International Publishing.
- Civelek, A. (2018). Smart Cities and Smart Tourism: Smart City Projects and Applications in Turkey. Multidisciplinary Academic Conference on Management, Marketing and Economics, 7-9 eceMBER: Prague. ss. 323-332.
- Divya, K. (2016). Study and Reviews Of Smart City Based Tourism Mobile App. *International Journal of Computer Trends and Technology*, 33(5), ss. 226-230.
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z. & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments, *Electron Markets*, 25, ss. 179-188.
- Guo, Y., Liu, H. & Chai, Y. (2014).The Embedding Convergence Of Smart Cities And Tourism Internet Of Things In China: An Advance Perspective. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 2(1), ss. 54-69.
- Harrison, C., Eckman, B., Hamilton, R., Hartswick, P., Kalagnanam, J., Paraszczak, J. & Williams, P. (2010). Foundations for smarter cities. *IBM Journal of Research and Development*, 54 (4), ss. 1-16.
- Jasrotia, A. & Gangotia, A. (2018). Smart Cities To Smart Tourism Destinations: A Review Paper. *Journal Of Tourism Intelligence And Smartness*, 1(1), ss. 47-56.
- Khan, M. S., Woo, M., Nam, K. & Chathoth, P. K. (2017). Smart City And Smart Tourism: A Case Of Dubai. *Sustainability*, 9, ss. 1-24.
- Liberato, P. M. da C., Alen-GozaLez, E. & Liberato, D. F. V. de A. (2018). Digital technology in a smart tourist destination: the case of porto. *Journal of Urban Technology*, 25(1), ss. 75-97.
- Rahyaputra, V., Muna, N. K. ve Rizal, N. S. (2019). Barcelona's Smart City: The Frontrunner in Digital Transformation, erişim tarihi: 19.07.2019, http://cfds.fisipol.ugm.ac.id/uploads/files/posts/72/CFDS_CASESTUDIES_BARCELONA.pdf.
- Yağınkaya, P., Atay, L. & Karakaş, E.(2018). Akıllı Turizm Uygulamaları. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2(2), ss. 34-52.
- Yavuz, M. C. (2019). Akıllı Destinasyon: Turizm, İnovasyon, Girişimcilik ve Çözüm Bekleyen Konular. *Journal Of Tourism Theory and Research*, 5 (2), ss. 203-211.

Yumuşak Güç Pazarlaması Bakımından Marka Kent İstanbul'un
Uluslararası İnşasına Yönelik Bir Araştırma (Uğur ÜNAL)

Yumuşak Güç Pazarlaması Bakımından Marka Kent İstanbul'un Uluslararası İnşasına Yönelik Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÜNAL

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İletişim Fakültesi, unalugur09@gmail.com

Özet: Küresel ekonomide bir ülkenin şehirlerinin marka şehir olması hayati önem taşımaktadır. Yeni dünyada ülkelerin her alanda gelişmesinin katalizörü olan bu şehirler aynı zamanda ülkelerden daha çok anılmaktadır. Her yıl düzenli olarak *Resonance Danışma Merkezi* dünyanın en iyi şehir markalarını altı kategoride belirlemektedir. Söz konusu bu altı başlık yer/mekan (place), programlama (programming), refah (prosperity), ürün (product), insan (people), tanıtım (promotion) olarak ele alınmaktadır. *Yer/mekan* olarak şehrin doğası, kent tasarımı/çarpık yerleşimi, hava kalitesi, güvenliği gibi durumlar ifade edilmektedir. *Ürün* olarak ise, şehrin eğitim kurumlarının kalitesi, tarihi/kültürel müzeleri, sanatsal merkezleri niceliksel hale getirerek değerlendirilmektedir. *Programlama* kategorisinde ise şehrin ziyaret/gezi yerleri, yeme içme kültürü, eğlence yerlerinin durumunu ele alınarak değerlendirilmektedir. *İnsan* kategorisinde ise şehrin kozmopolitan olup olmadığı ele üzerinde durulmaktadır. Şehrin *refah* durumu ise hem ekonomik hem de sosyal refah (işsizlik oranı, kişi başına düşen gelir, global ilk 500 şirkete sahip olma, sağlık, eğitim, inanca vb.) göstergeleri ile belirlenmektedir. *Tanıtım* kategorisini ise bir şehrin deneyimcilerinin referansları üzerinden olumlu algı oluşturması durumu ifade edilmektedir. Ziyaretçilerin o şehir hakkında geleneksel (yazılı/görsel) ya da yeni medya mecralarında oluşturdukları içerikler dikkate alınarak şehirlerin sıralamaları belirlenmektedir. Merkezin 2018 yılı raporuna göre, Amerika'nın San Francisco'su, New York'u, Los Angeles'ı, Hollanda'nın Amsterdam'ı, Fransa'nın Paris'i, İtalya'nın Venedik'i, Roma'sı Milano'su, Avusturya'nın Viyana'sı, İngiltere'nin Londra'sı, İspanya'nın Barselona'sı Madrid'i, BAE'nin Dubai'si, Japonya'nın Tokyo'su, Rusya'nın Moskova'sı, Çin'in Shangay'ı ve Türkiye'nin İstanbul'u vb. şehirler ülkelerin marka yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya genelinde *We are social* ve *Hootsuite* tarafından her yıl düzenli olarak hazırlanan internet ve sosyal medya istatistikleri 2018 verilerine göre de en aktif kullanılan sosyal medya platformu *Youtube*'dur. Türkiye'nin marka yüzü İstanbul'un çevrimiçi ortamlarda izler hedef kitlenin zihinlerinde nasıl konumlandırıldığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada da sosyal medya platformu YouTube inceleme alanı olarak seçilmiştir.

İstanbul'un şehir imajını ortaya koyabilmek için YouTube'da anahtar kelime olarak 'İstanbul' terimi taranmıştır. Tarama sonrası ilgili videolar içerisinden görüntüleme sayısı en çok ve en uzun zamanlı video, örnekleme belirlemede temel kriteri oluşturmuştur. Tarama sonucunda çalışmaya tabi tutulan video *Rick Steves'Europe*'da yayımlanmış bir videodur. Örneklem olarak seçilen 'İstanbul' adlı en trend videonun görüntülenme sayısı 2.210.727, beğeni sayısı 12.000, süresi 24 dakika ve yapılan yorum sayısı 1.247'dir. Çalışmada dünyanın farklı yerlerinden farklı kültürlere mensup bireylerin kişisel görüşlerinin Türkiye'nin marka yüzü olarak İstanbul hakkında yaptıkları 1.247 yorum içerik ve betimsel analiz yöntemi ile incelemeye tabi tutulmuştur.

Youtube'da İstanbul'a ait en uzun süreli ve en çok izlenen videonun Türkiye menşeli olmaması, bağımsız bir yabancı gezgine ait olması ve de videoya yapılan yorumlarda birbirinden bağımsız farklı ülkeden içerik üreticilerinin değerlendirmelerde bulunmuş olması kent markalaşması açısından çok değerli bir *içgörü* yaratmaktadır. Bu içgörüler ne kadar iyi değerlendirilirse kentin marka değerini yükseltmek de o kadar olası olacaktır. Bu şekilde yükselen marka değerleri de yumuşak güç pazarlamasında daha etkin olabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: yumuşak güç, yumuşak güç pazarlaması, kent markalaması,
kent İstanbul

marka

Muhasebe Hilelerinin Tespitinde Adli Muhasebenin Rolü (Gülçin
YILDIRIM)

Muhasebe Hilelerinin Tespitinde Adli Muhasebenin Rolü

Gülçin YILDIRIM¹

¹Dr.Öğr.Ü., İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, gulcin.yildirim@izu.edu.tr rum Bilgileri, E-mail:

Özet: Hile konusunda başta ACFE (Association of Certified Fraud Examination) tarafından yapılan çalışmalar ve diğer araştırmalar göstermektedir ki günümüzde muhasebe hilesi, şirketlerin hazır olması gereken ciddi bir sorun haline gelmiştir. Hilenin şirketler üzerinde yıkıcı bir etkisi olabileceği gibi, bariz maddi zararın yanı sıra şirketin itibarını ve çalışanların motivasyonunu da olumsuz etkileyebilmektedir.

Şirketlerin hile tespitinde kullandıkları popüler kavramlardan biride Adli Muhasebe'dir. Adli muhasebe, farklı disiplinlerin iç içe geçtiği yeni bir bilim dalıdır. Mahkemeye intikal etmiş veya henüz etmemiş, konunun önemli bir kısmının muhasebesel olduğu ihtilaflarda ilgili bilim dallarından (psikoloji, suç bilimi gibi) faydalanarak olayın çözülmesine, adaletin sağlanmasına kendi yöntemleriyle katkı sağlayan bir bilim dalıdır. Adli muhasebe yöntemleri temel olarak ileri bilgi teknolojisi sonucunda daha karmaşık hale gelen finansal bilgi manipülasyonunu tespit etmek ve caydırmak için kullanılır. Adli muhasebecilik hizmetleri finansal skandallar ve finansal suçların artmasıyla hızla ilerlemiştir. Adli muhasebe Türkiye için yeni olmasına karşın, gelişmiş ülkelerde yaklaşık 100 yıla yakın tarihi olan bir çalışma alanıdır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da uygulanmakta olan adli muhasebe hizmetleri, mali anlaşmazlıklar içeren adli konularda muhasebe, denetim ve analitik incelemelerden yararlanarak mahkemelere ve avukatlara destek sağlamaktadır.

Bu çalışmada adli muhasebe kavramı ve muhasebe hilelerinin, tespitinde adli muhasebe tarafından kullanılan teknikler ve adli muhasebe sürecine ilişkin genel bir bakış sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adli Muhasebe, Hile, Muhasebe Hilesi

Göç ve Din İlişkisi: Konya Ereğli Örneği (Hilal Anık)

Göç ve Din İlişkisi: Konya Ereğli Örneği¹

Hilal Anık

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

ÖZET

Göç kavramı, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan ve fiziki hareketliliği ifade eden bir olgudur. Sosyolojik olarak göç olgusu, sadece mekânsal anlamda bir değişikliği ifade etmenin ötesinde ekonomik, sosyal ve kültürel arka plana sahiptir. Bu da göçün hem bireyi hem de toplumu etkileyen bir fenomen olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar, göç olgusunun sebep ve sonuçlarıyla beraber sosyolojik olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır. Göç kavramının sosyolojik açıdan tek bir tanımı yoktur. Göç olgusunun farklı boyutlarına vurgu yapan ve çeşitlilik arz eden birçok tanımı yapılmıştır. Tanımların çeşitliliği, göç teorilerinin de çeşitlilik göstermesine kapı açmıştır. Bu çalışmada da göç ve dini hayat ilişkisi ağ teorisi (network theory) çerçevesinde incelenmiştir. Göç ve din olgusu, hem birbirleriyle hem de toplumla karşılıklı etkileşim içerisindedir. Bu etkileşim olumlu veya olumsuz yönde gerçekleşebilmektedir. Bu çalışma da göç ve din ilişkisini ve bu ilişkinin toplumsal hayata etkisini Konya-Ereğli örneğinde olumlu ve olumsuz yönleriyle açıklamayı amaçlamaktadır. Ereğli, İç Anadolu'nun güneyinde yer alıp şehirlerarası bağlantı yolları üzerinde bulunduğu ve verimli topraklara sahip olduğundan göç almaya açık bir yerleşim birimidir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ise Türkiye'deki iç göç dalgalarından, göç alan bölge olarak Ereğli de etkilenmiştir. Özellikle doğu ve güneydoğu illerinden çokça göç alan şehir iç göç bağlamında göçmen yaşantısını incelemek için elverişli bir karaktere sahiptir. Yukarıdaki teorik temellendirme çerçevesinde bu çalışma, din ve göç ilişkisi ile bu olguların Ereğli'deki göçmenlerin toplumsal ve dini hayatlarına etkisini incelemektedir. Araştırma bireylerin dini tutumlarını inanç, ibadet, ahlak ve bilgi boyutları üzerinden değerlendirmiştir. Çalışmada, karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede 2018 yılında Ereğli ilçesinde 350 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Daha sonra bu kişiler arasından rastgele seçilen 15 kişiyle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak bu araştırma, göç olgusunun katılımcıların inanca yönelik tutumlarında kısmen, dinin diğer boyutlarına yönelik tutumlarında ise belirgin bir farklılaşmanın olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Din, İç Göç, Toplumsal Değişim.

Relation Between Migration and Religion: Case of Konya Ereğli²

ABSTRACT

The concept of migration is a phenomenon that has existed since the beginning of human history and expresses physical mobility. Sociologically, the phenomenon of migration has an economic, social and cultural background that goes beyond merely change of place. This shows that migration is a phenomenon affecting both the individual and the society. All these require the sociological examination of the phenomenon of migration along with its causes and consequences. There is no single definition of migration from a sociological point of view.

¹ Bu çalışma 24.05.2019 tarihinde tamamladığımız “Göç Olgusunun Sosyal ve Dinsel Yaşama Etkisi - Konya Ereğli Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

² This article is extracted from my master thesis “The Influence of Migration on Individuals' Religious Attitudes and Social Life-Case of Konya Ereğli” Ankara University, 2019

Many definitions have emphasized the different dimensions of migration and show diversity. The diversity of definitions has caused the diversity of migration theories. In this study, the relationship between migration and religious life has been examined within the framework of network theory. The phenomenon of migration and religion interacts both with each other and with society. This interaction can be in positive or negative ways. This study aims to explain the relationship between migration and religion and its impact on social life with positive and negative aspects in Konya-Eregli sample. Eregli is a site that is open to receiving immigrants since it is located in the south of Central Anatolia and dominates the transition point and has fertile soil. Since the mid-19th century, Eregli region as a migration-receiving settlement is also affected by the waves of internal migration in Turkey. Especially the city, which has received a lot of migration from the eastern and southeastern provinces, has a suitable character to examine the immigrant life in the context of internal migration. Within the framework of the theoretical grounding above, this study examines the relationship between religion and migration and the impact of these two phenomena on the social and religious life of immigrants in Eregli. In this study, mixed research method was used. In the light of the data obtained from the questionnaires and interviews, pre-migration and post-migration religious attitudes were analyzed. As a result, the effectiveness of migration phenomenon in the changes experienced was discussed.

Keywords: Migration, Religion, Internal Migration, Social Change.

Giriş

Göç, insanlık tarihinin en eski çağlarından beri tecrübe edilmekte olan sosyal bir olgudur. Toplumsal karakteri yönüyle göç, sosyolojide çokça araştırılan konulardan biri olmuştur. Göç olgusuna yalnızca sosyolojik çalışmalarda değil, psikoloji, eğitim, siyaset bilimi, antropoloji, tarih vb. disiplinlerin çalışmalarında da çokça yer verilmektedir. Göç, ülkeler arası olabildiği gibi (dış göç) ülke içinde (iç göç) meydana gelen yer değişikliğini de ifade etmektedir. Göç, kimi zaman gönüllü kimi zaman ise zorunlu olarak gerçekleşmektedir. Çalışmaya konu olan Eregli’de yaşayan göçmenlerin kimileri zorunlu kimileri de gönüllü olarak iç göç sürecine dâhil olmuşlardır. Göçle birlikte göçmenlerin dini ve sosyal hayata yönelik tutumlarında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. İlerleyen bölümlerde bu farklılaşmalar detaylı olarak incelenecektir.

1. Göç Kavramı

Göç, birçok disiplin için araştırma konusu olan bir kavramdır. Göç kavramına yönelik yapılan tanımlamalar, hangi disiplinin penceresinden bakıldığıyla da ilişkili olarak çeşitlilik göstermektedir. Göç, Uluslararası Göç Örgütü tarafından en genel anlamıyla “*Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek*” şeklinde tanımlanır. Göç tanımlarında vurgulanan boyut yalnızca fiziki hareketlilik değildir. Bunun yanı sıra kalıcılık ve göçün sebepleri gibi kriterler de göç tanımlarında dikkat çeken noktalardır. Göç olgusunun en kapsamlı tanımını C. Yalçın, göçün sebeplerine de işaret ederek “*ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadede geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.*” şeklinde yapmıştır (Yalçın, 2004, s. 13). Yalçın’ın tanımında, göçün sebepleri arasında din olgusuna değinilmemiştir. Ancak göçle karşılıklı etkileşim içerisindeki bir olgu olarak din de göçün hem itici hem de çekici sebeplerinden biridir.

2. Göçün Nedenleri ve Eregli’ye Göç

Bireylerin göç kararını vermesinde etkili olan birçok neden vardır. Bu nedenleri açıklamada çoğunlukla Everett Lee’nin itme—çekme kuramı kullanılır. Bu kurama göre, yaşanılan yerin iticiliği ve göç edilecek yerin çekiciliğini ifade eden karakteristikler ortaya konulmaktadır. Bu

teori ekseninde iç göçe ülkemiz veya gelişmekte olan ülkelerde “1950’li yıllarda kırsalın ‘iticiği’, 1960’ların sonu ile 1980’lere kadar kentlerin ‘çekiciliği’ etkenleriyle” açıklama getirilebilmektedir (Yakar, 2017, s. 374).

Göç alan illerin çoğunluğunun Ordu-Hatay hattının batısında kalan sanayi şehirleri olduğu bilinmektedir (Abadan-Unat, 1975). Ülkemizde göç nedenlerinin itici faktörlerin en başında ekonomik sebepler gelmektedir. Kentin çekiciliği ve kırsalın iticiliği büyük ölçüde ekonomik temellidir. Göçün nedenleri arasında, gidilecek yerdeki işçi geliri, kiralık mesken, kira oranı, eğitim olanakları, sağlık hizmetleri gibi çekici faktörler sayılabilir. Göç alan sanayi şehirleri, çekici faktörlerin birçoğuna sahiptir. Çekici faktörlerin yanı sıra göçe neden olan itici faktörler de vardır. Kırsalın bireyi göçe iten nedenlerini ifade eden, başta ekonomi olmak üzere birçok itici faktör de bireyin göç kararında etkilidir. Örneğin tarım alanındaki gelişmelerle birlikte Marshall yardımları daha çok tarımda makineleşme için kullanılmıştır. Bu gelişmeyle birlikte; tarımda makineleşmenin emeğin yerini alması ve tarım sektörünün artan nüfusu istihdam edememesi gibi sonuçları ortaya çıkmıştır. Toprak mülkiyetinin dengesiz dağılımı, kişi başına düşen tarımsal gelirin düşük olması ve kimi bölgelerde kullanılan teknolojinin yetersiz olması da göçe neden olmuştur. Sonuç itibarıyla Türkiye’de kırdan kente göç sürecine girilmiştir. Bütün bunlara ek olarak kırsalda eğitim olanaklarının ve sağlık hizmetlerinin kısıtlı olması, deprem, terör gibi itici faktörler, göçün nedenleri arasında sayılmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 47). Ülkemizde genel anlamda 1950’lerden 1980’lere kadar gönüllü olan göçler, 1980’lerde doğu illerindeki terör olaylarının artmasıyla beraber çoğunlukla zorunlu göç halini almıştır. Göçün nedenleri arasındaki çekici faktörler ise göç edilen yerdeki işçi geliri, kiralık mesken, kira oranı, eğitim olanakları, sağlık hizmetleri gibi faktörlerdir. Göç olgusunda ekonomik faktörler kadar siyasal faktörler de itici güç olmaktadır. Olağanüstü hal (OHAL) raporuna göre, terör tehdidi sebebiyle bölgede OHAL kapsamında kimi köylerin boşaltılarak, kişiler zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Hatta OHAL bölgesi dışında kalan Ağrı, Kars, Erzurum, Erzincan, Sivas, Şanlıurfa, Adıyaman, Iğdır ve Elazığ gibi illerde de terör tehdidi altında olan kırsal alanlarda da bu uygulamanın yapıldığı görülmüştür. (TBMM, 1998). Çalışmaya konu olan göçmenler de Ereğli’ye çoğunlukla raporda ismi geçen yerleşim yerlerinden göç etmişlerdir. Ereğli’nin şehir karakteristiği, göç veren şehirlerdeki itici faktörleri taşımamaktadır. Bunlara şehrin, bağlantı yolları üzerindeki coğrafi konumu da eklenince şehir göçmenler için tercih edilen bir durak olmuştur.

Türkiye’de iç göç sürecine katılan göçmenlerin Ereğli’yi tercih etme sebepleri yalnızca ekonomik, coğrafi ya da eğitim gibi sebepler değildir. Hemşehrilik ve akrabalık bağı da Ereğli’ye göçte oldukça etkilidir. Göç teorilerinden ağ teorisi (network theory) bu duruma açıklık getirmektedir. Teoriye göre göçmen ilişkiler ağı, gidilmek istenen yere daha önce göç etmiş olan öncü grupla onları takip eden yeni göçmenleri, arkadaşlık, akrabalık ya da hemşehrilik sebebiyle birbirine bağlayan kişilerarası bir ağ olarak betimlenmektedir (Massey, ve diğerleri, 1993, s. 448). Buna göre ilk olarak 1950’lerde Ereğli’ye göç etmiş olan öncü grupları takip eden göçmenlerin sayısı hatırı sayılır orandadır.

~~Tablo: Ereğli’ye Göç Nedeni—1950’lerden 1980’lere kadar çoğunlukla gönüllü olan göçler, 1980’lerde terör olaylarının~~

~~artmasıyla beraber zorunlu göç halini almıştır. OHAL raporuna göre bölgede OHAL ve müevir~~

~~alan dışında olup boşaltılan iller Ağrı, Kars, Erzurum, Erzincan, Sivas, Şanlıurfa,~~

Adıyaman, Iğdır ve Elazığ’dır. Ereğli’ye Göç Nedeni	N	%
Ekonomik	84	27,5
Hemşehrilik	27	8,9
Evlilik	27	8,9
Akraba	104	34,1
Gelişmişlik Düzeyi	30	9,8

İş	15	4,9
Diğer	13	4,3
Cevapsız	5	1,6
Toplam	305	100,0

Yaptığımız çalışma sonucunda ortaya çıkan tabloda da görüldüğü gibi göçmenlerin Ereğli'yi tercih etmelerindeki etkenlerin başında akrabalık bağı gelmektedir. Göç sürecine katılan bireylerin, kendilerinden önce göç etmiş olan yakınlarının bulunduğu yerleri tercih etmeleri, bu süreçte yaşanılması muhtemel olan olumsuzlukları önleyebilmesi bakımından oldukça önemlidir. Daha açık bir ifadeyle, öncü gruplar gidilecek yere dair “umma”larına göre göçe karar verirken, öncülerini takip eden gruplarda bu durum “umma”nın ötesine geçmiştir (Tekeli, 1975). Bu durumun ortaya çıkmasında, gelişen ulaşım ve haberleşme ağlarının payı büyüktür. Daha önce yaşanan yerle iletişimi koparmayan öncü gruplar, kendilerinden sonra göç edenlerin iş, kalacak yer vb. gibi ihtiyaçlarını karşılamalarında rehberlik yapmışlardır. Bu da kırdan kente göç sürecinin devamını teşvik etmiştir.

3. Din

Din kavramının da göç kavramında olduğu gibi oldukça farklı tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan dinin işlevine vurgu yapan tanımlar fonksiyonel tanımlar, dinin ne olduğuna vurgu yapan tanımlar ise özsel tanımlar olarak anlandırılır. Bu çalışmada dinin en kapsamlı tanımı olarak kabul edilen ve dinin özsel yönüne işaret eden, R. Otto'nun tanımı esas kabul edilmiştir. Ona göre din, “kutsalın tecrübesidir.” (Akyüz & Çapcıoğlu, 2013, s. 42-45)

Din, yalnızca inançlar bütünü değildir. Dinin, bireyin hayatına ve ictimai hayata dokunan farklı boyutları vardır. Bu çalışmada dinin inanç, halk inanışları, ibadet, ahlak ve bilgi boyutlarına yönelik tutumların göç öncesi ve göç sonrasındaki farklılaşmaları incelenmiştir.

4. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

Araştırmanın konusu, Türkiye'nin farklı illerinden göç alarak karakterize olan Konya'nın Ereğli ilçesindeki göçmen grupların dini tutum, inanç ve yaşayışlarının belirlenmesi, göçle birlikte dini ve sosyal hayatlarında değişim bulunup bulunmadığının ya da hangi boyutta bulunduğu analiz edilmesidir.

Araştırma bölgesinde yaşayan farklı kültürel grupların dini tutum, inanç ve yaşayışlarını belirlemek ve göçle birlikte dini hayatın nasıl şekillendiğini ve kültürel farklılığın etkisini ortaya koymaktır. Kültürleşme³ süreçlerinin sonucunda farklı kültürel arka plana sahip olan bireylerin dini tutumunda ne gibi ortak paydaların ortaya çıktığının analizi de çalışmanın amaçlarından. Araştırmaya konu edilen ilçe -Ereğli- birçok farklı yerleşim biriminden göç edenlerle şekillenmiş bir yerleşim yeridir. Kendine özgü karakteri ile göz ardı edilemeyecek bir kültürel çeşitliliği bünyesinde taşımaktadır. Araştırma, Ereğli'de göç ile meydana gelen çeşitliliğin, dinî hayat üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu analiz etmesi açısından önem taşımaktadır. Dinin inanç, halk inanışları, ibadet ve ahlak boyutlarına yönelik tutumlarda göçle birlikte meydana gelen değişimi anlamak açısından da araştırma önem arz etmektedir.

Araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Veriler anket ve görüşme teknikleri ile elde edilmiştir. Beşli likert tipi ölçek kullanılmıştır. Toplamda doldurulan 350 anketten, geçerli olan 305 tanesi veri analizinde kullanılmıştır. Verilerin analizinde t-testi, Mann-Whitney U testi, frekans dağılımı, Anova varyans analizinde LSD ve Dunnett-C testleri kullanılmıştır. Testlerde

³ Kültürleşme, iki kültür teması geldiği zaman bazı kültürel öğelerin mevcut kültür yapısı içinde erimesi yerine, birbirleriyle temasta olan kültürlerin yapısal farklılaşmaya gitmesi demektir. *bk. Kongar,E., Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Ankara,1979, s. 330

anlamli farklılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir. Anket verilerini desteklemesi amacıyla nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede yaşları 40-70 arasında değişen, farklı şehirlerden göç etmiş olan 5'i kadın ve 10'u erkek, toplam 15 katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler de araştırmaya dâhil edilmiştir. Örneklemin belirlenmesinde kota örnekleme tekniği kullanılmıştır.

5. Demografik Özellikler

Nüfusun yaş, cinsiyet, eğitim, meslek gibi özellikleri toplumun sosyo-kültürel ve dini hayatını etkilemektedir. (Karaşahin, 2007, s. 107) Bu nedenle bir araştırmada araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerini belirtmek önem taşımaktadır. Burada gözetilmesi gereken durum, demografik açıdan örneklemin evreni temsil edebilirliğini sağlamaktır. Bu sebeple bu çalışmada da araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek durumu, göç süresi ve Ereğli'ye göç nedeni gibi değişkenlere göre dağılımları dikkate alınmıştır. Katılımcıların %47.2'si kadın, %52.8'i erkeklerden oluşmaktadır. 61+ yaş grubunda olan katılımcılar, %37.1 ile en yüksek orana sahiptir. Katılımcıların yaşı küçüldükçe ankete katılım oranı da düşüş göstermektedir. Araştırmaya katılanların göç öncesinde yaşadıkları yerdeki dini hayatları ile göç sonrasındaki dini hayatlarının mukayesesi için dini yaşantıyı her iki yerleşim yerinde de deneyimlemiş olması şartı gözetilmiştir. Bu durum ise yaş düzeyinin artmasına neden olmuştur. Katılımcıların %46'sı Erzurum doğumlulardır. Nüfusa göre dağılım oranları dikkate alınarak oluşturulan örneklem grubunda en çok katılım Erzurum ilinden göç edenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunu Artvin, Kars ve Ağrı illeri takip etmektedir. Katılımcıların %58.7 gibi büyük bir kesiminin eğitim seviyesi ilköğretim düzeyindedir ve kadınların büyük çoğunluğu ev hanımı iken erkekler emekli grubundadır. Ereğli'de geçirilen süreye göre dağılımlarında ise 41+ yıldır Ereğli'de yaşayanların oranı %24.6 ile en yüksek orana sahiptir. Süre azaldıkça katılımcıların oranı da azalmaktadır. Katılımcıların göç etmek için niçin Ereğli'yi tercih ettikleri sorusuna verilen yanıtlarda ise %34.1 akraba, %27.5 oranında ise ekonomik nedenler yanıtı öne çıkmaktadır.

6. Bulgular

6.1. Dinin İnanç Boyutuna Yönelik Bulgular

Göçmenlerin dinin inanç boyutuna yönelik tutumları, cinsiyet, eğitim seviyesi, meslek, yaş, Ereğli'de geçirilen süre, Ereğli'yi tercih etme nedeni, göç nedeni gibi değişkenlere göre analiz edilmiştir. Gerek göç öncesi inançla yönelik tutumda gerekse göç sonrası tutumda dikkate değer bir değişikliğin söz konusu olmadığı tespit edilmiştir. Daha açık bir ifadeyle, anketler ve mülakatlar analiz edildiğinde göçün bireylerin dinin inanç boyutuna yönelik tutumları üzerinde belirgin bir etkisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Ereğli'ye göç etmeden önce köyde yaşamış olanların hem göç öncesi hem de göç sonrası inançla yönelik tutum düzeyleri, diğer katılımcıların düzeyinden daha yüksektir.

6.2. Halk İnanışlarına Yönelik Bulgular

Halk inanışlarını ifade eden nazar, büyü, cin çarpması gibi inanç ölçütlerine yönelik göç öncesi ve göç sonrasında tutumun ne gibi farklılıklar gösterdiği incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre halk inanışlarına yönelik tutumlar göç sonrasında genel anlamda düşüş göstermiştir. Ancak kadınların erkeklere kıyasla göç öncesinde de göç sonrasında da halk inanışlarına yönelik tutumunun daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun, kadınların çoğunluğunun ev hanımı olması ve sosyal etkileşimlerinin erkeklere kıyasla daha az olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ereğli'ye doğru gerçekleşen göçün dinamiklerinden en etkilisinin akrabalık bağı olduğu göz önünde bulundurulunca da kadının tutum değişikliğinin az olmasının nedeni daha anlaşılır olacaktır. Köktaş'ın dini hayat araştırmasında da bu verileri destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Halk inanışları, kadınlar arasında %33.6, erkekler arasında ise %31.4 oranında yaygınlık göstermektedir. (Köktaş, 1993, s. 105) Halk inanışlarına yönelik tutumlarda, yaş oranı arttıkça halk inanışları düzeyi de aynı şekilde artış göstermektedir. Ereğli'de geçirilen süre ile yaş arasında doğru orantı olduğu bilinmektedir. Bu bilgiden hareketle Ereğli'de en çok yaşamış olanların tutum düzeylerinin daha yüksek olduğu çıkarımı yapılabilir. Daha açık bir deyişle,

Ereğli'ye daha erken göç etmiş olanların halk inanışlarına yönelik göç sonrası tutumları göç öncesi tutumlarına kıyasla olumsuz yönde değişmiştir. Halk inanışları, göçmen gruplar üzerindeki etkililiğini göç sonrasında büyük oranda kaybetmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde de görüşmeciler, halk inanışlarını ölçen nazar, büyü, cin çarpması gibi inanç ölçütlerini aile büyüklerinden öğrenmiş olduklarını ancak bunlara inanmanın köy zihniyetinden kaynaklı bir tutum olduğu kanaatini taşıdıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin ifadelerine göre, göç sonrasında karşılaşılan yeni kültür, göçmenleri kendi inanç değerlerini sorgulamaya itmiştir. Bu da göçle birlikte değişen zihniyeti bize göstermektedir.

6.3. Dinin İbadet Boyutuna Yönelik Bulgular

Dinin ibadet boyutuna yönelik göç öncesi ve göç sonrasındaki tutum düzeyleri karşılaştırıldığında göç sonrasında genel olarak olumlu yönde değişiklik yaşandığı gözlenmiştir. Cinsiyet değişkenine göre ibadete yönelik tutumların analiz sonuçları, kadınların ibadet tutumunun göç öncesine nazaran göç sonrasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Erkeklerle kıyasla kadınlar ibadete yönelik tutumlarında pozitif yöndeki değişimi daha fazla tecrübe etmişlerdir. Bunun başlıca sebebi, kadınların köydeki hayatlarına kıyasla Ereğli'de ibadete ayırabilecekleri zamanlarının daha fazla olmasıdır. Erkekler göç sonrasında da çoğunlukla zorlu iş hayatına devam ettiklerinden değişimi kadınlarda gözlemlendiği kadar fazla yaşamamışlardır. Cinsiyet değişkenine göre ibadet tutumu analizinden elde edilen verileri destekleyen başka verilere de ulaşılmıştır. Ereğli'ye göç etmeden önce yaşanan yere göre ibadet tutumu analizine göre göç sonrasında ibadet tutumu en fazla değişenler köyde yaşamış olanlardır. Göç öncesinde köyde yaşamış olanların göç sonrasında ibadet düzeylerinin artmasının nedeni, cinsiyet değişkenine göre yapılan analizle aynıdır. Daha açık bir ifadeyle, katılımcıların yeni yerleşim yerleri olan Ereğli'deki yaşam tarzının bireysel zamana ve dolayısıyla ibadetlere zaman ayrılabilmesine elverişli olması, göç sonrasındaki ibadet düzeyinde görülen artışta oldukça etkilidir.

6.4. Dinin Ahlak Boyutuna Yönelik Bulgular

Dinin ahlak boyutuna yönelik tutumların analizlerinde dikkate değer sonuçlara ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre göç nedeni, Ereğli'de geçirilen süre ve yaş gibi değişkenler ile ahlaki tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ereğli'nin çoğunlukla göçmen ilişkileri ağı sebebiyle tercih edilen bir yerleşim yeri olduğu daha önce ifade edilmişti. Buna göre Ereğli'ye ekonomik nedenlerle göç etmiş olanların göç sonrası ahlaki tutum düzeyi, hemşehrilik ve arabalık bağı nedeniyle göç etmiş olanların tutum düzeyinden daha düşüktür. Burada ekonomik nedenlerden kasıt; işsizlik, topraksızlık, zanaat sahibi olmamak gibi nedenlerdir. Ereğli'ye ekonomik sebeplerle göç edenlerin, hemşehri ve akrabalarının Ereğli'de yaşaması sebebiyle göç edenlere göre yeni yerleşim yerine uyum sürecinde daha bireysel mücadele vermek zorunda kaldıkları söylenebilir. Bu durum, uyum sürecinde birtakım sıkıntılara yol açabilir ve bireylerin ahlaki değerlerinde değişimlere sebep olabilir. Yüz yüze görüşmelerde, iş hayatında yalan söylemek, işyerinde dini duyarlılık arayışı ve faiz gibi konularda ekonomik kaygıların sebep olduğu bir esnekliğin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Göçmenlerin ahlaki boyuta yönelik tutumlarında anlamlı veri sağlayan değişkenlerin bir diğeri de Ereğli'de geçirilen süredir. Ereğli'de daha uzun yıllar yaşamış olanların hem göç öncesinde hem de göç sonrasındaki ahlaki tutum düzeyleri, daha az zaman geçirmiş olanlara kıyasla olumlu yönde farklılaşmaktadır. Bu durumu yaş faktörüyle açıklamak mümkündür. Ereğli'ye öncü gruplar olarak göç etmiş olanlar, 61+ yaş grubundaki katılımcılardır. Yakın dönemde göç etmiş olanlar ise daha genç bireylerin oluşturduğu gruplardır. Ahlaki ve kültürel değerlere bağlılıkta yaşça daha büyük olanların tutum düzeyleri de aynı oranda yükselmektedir. Bununla birlikte, Ereğli'ye yeni göç etmiş olmasına rağmen ahlaki değerlerin değişimi kaygısıyla memleketine geri dönmek isteyen genç göçmenlerin olduğu da araştırma bulguları arasında yer

almaktadır. Ancak bunların bütün katılımcılar içerisindeki oranının oldukça düşük olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

6.5. Dinin Bilgi Boyutuna Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılanlara dini bilgi düzeylerini yeterli bulup bulmadıkları ve Kur'an-ı Kerim okuma bilgisine yönelik sorular sorulmuştur. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların göç öncesi dini bilgi düzeyine yönelik tutumları düşüktür. Göç öncesi dini bilgi seviyesini yeterli bulmadığını söyleyenler, göç sonrası bilgi düzeylerine yönelik daha olumlu yanıtlar vermişlerdir. Kur'an-ı Kerim okuma düzeyinin göç sonrasında artmış olduğu verisi de bu gelişmeye somut bir örnektir. Kırsalda eğitim imkânının kısıtlı olması, bilgi kaynaklarının yetersiz olması, eğitime ayırabilecek boş zamanın bulunmaması gibi faktörler göç öncesindeki bilgi düzeyinin düşük olmasının etkenleri arasında sayılabilir. Göçle ulaşılan imkânların, dini bilgi düzeyinin artışında etkili olduğu araştırmanın bulgularındandır.

7. Sonuç

Araştırmada göç ve din ilişkisi, bireylerin göç öncesi ve göç sonrasındaki dini tutumlarının tespiti üzerinden incelenmiştir. Bireyin, dinin inanç, halk inanışları, ibadet, ahlak ve bilgi boyutlarına yönelik dini tutumları analize tabi tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, göçle birlikte bireylerin dini tutum düzeylerinde birtakım değişiklikler meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu değişikliklerin düzeyi, her boyutta farklılık göstermektedir. Analiz sonuçları, bireylerin dinin inanç boyutuna yönelik tutumlarında belirgin bir farklılık ortaya çıkmadığını göstermektedir. Ancak dini tutumun diğer boyutlarında daha belirgin farklılıklar saptanmıştır.

Halk inanışları boyutunda cinsiyete göre tutum değişikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların erkeklere, yaşlıların gençlere kıyasla halk inanışları tutum düzeyleri daha yüksektir. Katılımcıların, dinin ibadet boyutuna yönelik tutumları göç öncesine kıyasla göç sonrasında pozitif yönde değişmiştir. Dinin ahlak boyutuna yönelik tutumda, göçmen ağlarının ve yaş düzeyinin ahlaki tutuculukta etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bilgi boyutunda ise göç sonrasındaki tutumun göç öncesine göre pozitif yönde değişmiş olduğu araştırmanın bulguları arasındadır.

Göç sürecinde dini tutum düzeylerinde yaşanan değişimlerin çeşitli sebepleri olabilir. Ancak araştırma sonuçlarına göre en belirgin sebep, Ereğli'nin coğrafi karakteri, sunduğu imkânlar ve şehrin sağladığı yaşam tarzı oldukça önemli bir paya sahiptir.

Araştırmanın örnekleme, yalnızca Ereğli'ye göç eden gruplardan oluşmaktadır. Ancak yörede hâkim olan kültürün ve yöre halkının dini tutumlarının, göçmenlerin tecrübe ettiği değişimde ne derece etkili olduğunun da incelenmesi gerekmektedir. Bunun için daha detaylı bir çalışma yapılması isabetli olacaktır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (1975). *Göç ve Gelişme: Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir İnceleme*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayi.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akyüz, N., & Çapcıoğlu, İ. (2013). Sosyolojik Din Tanımları. N. Akyüz, & İ. Çapcıoğlu içinde, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi* (s. 42-64). Ankara: Grafiker.
- Anık, H. (2019). *Göç Olgusunun Dinsel ve Sosyal Yaşama Etkisi-Konya Ereğli Örneği*. Ankara.
- Karavaşin, H. (2007). *Bir Batı Anadolu Kasabasında Dini Hayat- Gördes Örneği*. Ankara: Birleşik.
- Kongar, E. (1979). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Ankara,: Bilgi Yayınevi.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret.

- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 431-466. <http://www.jstor.org/stable/2938462> adresinden alındı
- TBMM. (1998). *Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. 02 5, 2019 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem20/yil01/ss532.pdf> adresinden alındı
- Tekeli, İ. (1975). *Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 153-176.
- Yakar, M. (2017). Yerlilikten” “Göçmenliğe” Doğru: Türkiye’de İç Göçün Doğum Yeri Verisine Göre Gelişimi. F. Arslan içinde, *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları* (s. 373-398). Ankara: Pegem Akademi.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.

Yeni İktisat Sosyolojisi Perspektifinden Sosyal Sermaye (ismail KİTAPCI)

Yeni İktisat Sosyolojisi Perspektifinden Sosyal Sermaye

İsmail KİTAPCI¹

¹Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, E-mail: i.kitapci@yahoo.com.tr

Özet: 1930'lardan sonra Neo-Klasik iktisatçıların tümdengelim yönteminin iktisatta popüler olması iktisat ve sosyoloji disiplinleri arasındaki bağların zayıflamasına neden olmuştur. 'Robbins ve Parsons Uzlaşması' ile hem iktisadın hem de sosyolojinin alanları kesin çizgilerle tanımlanmıştır. Dolayısıyla 1930'lardan 1970'lere kadar iktisatçılar ve sosyologlar arasındaki iletişim sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. Bu süreçte 'Suç Ekonomisi' üzerine çalışan Becker gibi iktisatçılar her şeyin fayda-maliyet hesabına göre ayarlanarak iktisadi rasyonaliteye indirgenebileceğini ifade etmiştir. Buna karşın 1970'li yıllardan itibaren Neo-Klasik iktisadın sosyolojik konuları analizlerine dahil etmesiyle sosyologların Neo-Klasik iktisadın hegemonyasına karşı gösterdikleri tepki yeni iktisat sosyolojisinin doğmasına zemin hazırlamıştır. 1970'lerden itibaren iki disiplin arasında iletişimin arttığı, iktisatçıların sosyolojinin çalışma alanlarına ilgi duymaya başladıkları, sosyologların da tekrar iktisadi sorunları işlemeye başladıkları görülmüştür. 1980'lerden itibaren ise yeni iktisat sosyolojisi alanındaki araştırmalar Mark Granovetter'in öncü çalışmalarıyla popüler olmuştur.

Yeni iktisat sosyolojisinin araştırma alanlarından biri de sosyal sermaye konusudur. Yeni iktisat sosyolojisi perspektifinden sosyal sermaye, toplumun içsel, sosyal ve kültürel bütünlüğünü, insanlar ve içinde gömülü oldukları kurumlar arasındaki etkileşimi yöneten norm ve değerleri ve bunlar arasındaki güven ve karşılıklılık normlarına dayanan sosyal ilişkileri ifade etmektedir. Sosyal sermaye konusunun bütün ayrıntıları ile analiz edilmesi sosyal, iktisadi, kültürel vs. olguların iç içe (gömülü) olduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü iktisadi aktörlerin sosyal sermayesi, fiziksel, finansal veya beşeri sermaye kadar önemli olabilir. Aynı zamanda birey veya toplumun sahip olduğu sosyal sermayeler, ait oldukları ağların sayısı, yapısı ve büyüklüğü ile yakından ilişkilidir.

Bir sosyal sermaye bileşeni olarak sosyal ağların yeni iktisat sosyolojisinin önemli kavramlarından biri olan gömülülük (embeddedness) kavramı ile çok yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal ağlardaki bilgiler ve iktisadi ilişkiler sosyal yapının ve kişilerarası ilişkinin gömülü olmasından etkilenmektedir. Bu noktada sosyal ağ analizi, gömülü olmanın temelini oluşturmaktadır. Buna karşın sosyal ilişki ağları sosyal ve iktisadi hayat üzerinde her zaman olumlu etkiler ortaya çıkarmayabilir. Bazı sosyal ağlar insanlara pozitif sosyal sermaye olarak hizmet ederken bazıları da toplumsal açıdan her zaman olumlu sonuçlar üretmeyebilirler. Özellikle bazı sosyal ağların farklı kullanılma biçimleri farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu çalışmada 'zayıf bağların gücü', 'güçlü bağların güçlülüğü' ve 'güçlü bağların zayıflığı' kavramları kullanılarak sosyal ağ ilişkilerinin ne türden sonuçlar ortaya çıkardığı açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: yeni iktisat sosyolojisi, sosyal sermaye, gömülülük, sosyal ağlar

Women's leadership and political participation in Albania after
the changes in the Electoral Code in 2008 (Laura AGOLLI, Rriollza AGOLLI)

Women's leadership and political participation in Albania after the changes in the Electoral Code in 2008

Laura AGOLLI
Master in Political Science and Public Administration
Istanbul University
Istanbul, Turkey
laura.agolli@ogr.iu.edu.tr

Rriollza AGOLLI
Department of Education Faculty of Education and Philology
University "Fan S. Noli"
Korçë, ALBANIA
roza_ag@hotmail.com

ABSTRACT

Women's leadership and political participation in Albania after the changes in the Electoral Code in 2008.

Providing an active participation of women in leadership and political arena has been a challenge for a considerable amount of time. Albania, as a country that started to establish its democracy after the 1990s changes, has witnessed a kind of strengthening in the most important institutions and collaboration between citizens but yet there seems to be some problems related to gender inequality in politics and decision-making. This paper aims to analyze the changes in the Albania's Electoral Code in 2008 regarding the representation of women in the leadership structures and office holding as one of the most crucial subjects for countries which aspire to accede to the European Union. This research includes significant clues about the main actors and political parties who supported such a change in the Electoral code.

Expectations from the new law are pretty high and crucial steps are taken towards a more modern and democratic society with a high percentage of women in every sphere of life. Notwithstanding, in search for perfection there do exist some challenges for which Albania needs to develop certain solutions in order to be able to address all the demands and to achieve a better allocation between different levels of the society.

Key Words: leadership, women, political participation, Albania, Electoral Code, European Union.

Providing an active participation of women in leadership and political arena has been a challenge for a considerable amount of time. In fact it is quite difficult to put such a widely discussed topic on paper because it deserves something more than abstract words; it deserves concrete actions. Albania, as a country that started to establish its democracy after the 1990s changes, has witnessed a kind of strengthening in the most important institutions and collaboration between citizens but yet there seems to be some problems related to gender inequality in politics and decision-making. Being a woman who has figured out how to be in the focal point of political issues in a public sphere, which lamentably has not yet reached the balance, can't be considered as a simple exertion.

This paper aims to analyze the changes in the Albania's Electoral Code in 2008 regarding the representation of women in the leadership structures and office holding as one of the most crucial subjects for countries which aspire to accede to the European Union. The reasons for the implementation of Gender Equality Law cannot be understood just as a democratic precondition or a guarantee for it, but at the same time as an economic need, a vigorous strategy in terms of social policies, meanwhile able to cut down poverty to minimum

levels and a strong weapon for Albania's integration in the EU. Obviously, the gender quota is a criterion that should be fulfilled. In this aspect, this paper focuses its attention on the reasons for the issuing of this law and the changes that it generated in the office holding by women. Furthermore, this research includes significant clues about the main actors and political parties who supported such a change in the Electoral code. From 2008 onwards, as a result of new legal provisions the percentage of women's office holding has increased from 7.1% of the XVII Legislature in 2005 to 16.4% in 2009 and to reach its "peak" with a representation of 21% in 2013.

Having an incentive push from the 2008s Gender Equality Law and the following events I ask the question: **"If not women, who will...?"**

To start with, I would like to give brief information about the political background of the Republic of Albania. The term "Parliamentarism" dates back to March 1920, with the emergence of the Congress of Lushnje. This body established the Senate, which later on served as the National Council, which consisted on 37 members. I want to underline the fact that the Albanian society was a patriarchal one and no woman was elected until the year 1928. December 2nd, 1954 can be considered as the turning point in history. For the first time, we see a kind of participation of women in leadership and political arena. Out of 82 seats in the Parliament, women held 6 seats. Surprisingly, their number increased in the following legislatures up to 35%. However, even if the percentage of participation increased, women had a passive role, almost invisible in the Parliament. I want to evoke the fact that 1945 was a period during which the dictatorship was established so the Assembly played the role of formal body which met only twice a year.

Democratic elections were held in 1991, right after the collapse of dictatorship which lasted for almost 50 years.

The subsequent years did not brought about any big change, on the contrary the number of women who were holding an office decreased even more. This situation lasted until 2008 when an amendment in the existing Electoral Code paved the way for a new reality in political arena. Law no. 9970 was issued in 24.07.2008 with a proposal submitted by the Council of Ministers. According to the article 67 of the Electoral Code of the Republic of Albania:

*"For each electoral zone, at least thirty per cent of the multi-name list and one of the first three names on the multi-name list shall belong to each gender. The subject that submits the list declares the seats, according to the gender quota, so as to apply the exception, in accordance with point 2 of article 164 of this Code."*⁶¹

Obviously, there are several reasons that led to such an amendment. In the next section, I will try to take into consideration a few of them.

As I mentioned before, Albania has been for a long time under the rule of dictatorship and furthermore, it has been characterized by strong shadows of patriarchy. Nowadays, it is a country which aspires to accede to the European Union. As a candidate state, to achieve the goal of accession into the European Union, it needs to implement the EU legislation (acquis). The issue of gender equality is an imperative concern for the European Union. So, as it can be understood one of the major reasons of issuing the change is the full implementation of the criteria imposed by the EU. According to a declaration made by the Committee of Ministers of the European Council in 2009, all candidate countries have to adopt the necessary provisions in order to attain a balanced representation of genders. Among its commitments and efforts for integration in the European Union, Albania needs to accomplish all the conditions required by the EU. The support given by UN Women was of a great significance, which increased the awareness of many women and furthermore gave an incentive push to maximize the

⁶¹ OSCE presence in Albania 2015

participation of them in terms of leadership and political arena.

The Council of Europe in its “Declaration of Men and Women” proclaimed:

*“ Reaffirm their commitment to the principle of equality of women and men, as a sine qua non of democracy and an imperative of social justice.”*⁶²

The Council of Europe had been always pushing the candidate countries or member countries of the EU for an active, direct and efficient coordination of representation of women. In consonance with the Council of Europe, achieving the appropriate balance between men and women is an essential element for democracy.

Moreover, one of the reasons that can be considered as a key feature for the implementation of the gender quota in term of representation is the program of the Women’s movement for integration (LGI) association which after a long time achieved the desirable goal. The program of the association was mainly based on the “Universal Declaration of Human Rights” and “International Covenant on Civil and Political Rights” article 21, which are respectively:

*“Everyone has the right to take part in the government of his country and, directly or through freely chosen representatives. **Everyone** has the right to equal access to public service in his country.”*⁶³

*“**Every citizen** shall have the right and the opportunity **to vote and to be elected** at genuine periodic elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret ballot, guaranteeing the free expression of the will of the electors...”*⁶⁴

The success of this program demonstrated that the gender quota had played a significant role in different aspects of women’s representation. In contrast with the previous decades, there can be seen a kind of support for the changes in the Electoral Code.

Up to this point, I tried to elaborate the reasons which emerged the changes in the Electoral Code of the Republic of Albania. Now I find it necessary to mention about the way that political parties in Albania responded to this new law.

Albania has a multi-party system where Democratic Party (PD) and post – communist Socialist Party (PS) play the major role and there are also a considerable number of smaller parties which are successful too. So, what happened after 2008?

In 2009 elections both DP and SP manipulated with their candidate lists, by adding women’s names in the end of the lists. So, in the lists of Democratic Party we could see 29% women, while in the Socialist Party’s lists there was a percentage of 28%. Surprisingly, in 2009 election the smaller parties reached a quota of %30 in the representation of women. For instance, women of G99 Party had a representation of 38%, Socialist Movement for Integration (LSI) 30% and Republican Party (PR) 29.3%. So, it is clear that Democratic Party and Socialist Party did not take much seriously the requirement of the European Union, as they did not achieve the goal of attaining a quota of 30%. None of them put the names of women at the beginning of the lists.

OSCE/ODIHR in its final report in terms of observation mission regarding the 2009 Parliamentary Elections in Albania emphasized the fact that provisions of gender quota stated in the Electoral Code had to be revised in order to attain the 30% required by the Law. According to OSCE/ODIHR it is essential to put a balance in representation system in order to achieve the

⁶² Declaration of Men and Women 1988

⁶³ Universal Declaration of Human Rights 1948

⁶⁴ International Covenant on Civil and Political Rights 1976

goal of accessing the European Union.⁶⁵

2013 elections were pretty much the same compared with the previous elections. OSCE/ODIHR in its final report expressed the fact that neither DP and SP nor SMI met the conditions in terms of gender quota.⁶⁶

Below, I am giving some statistics which reflect the 2009 elections:

Elections	Men	Women
2009	117	23

Having a look at the other side of the medal is important as well. I can assume that, civil society; NGOs and women's associations were decisive aspects of the provision of the gender quota. These were influential actors that showed an immense support during the process of changing the Electoral Code and after the process. There are 614 organizations in Albania and a considerable number; about 112 of them belong to women.⁶⁷ Therefore, from this data it can be presumed that these organizations provide an area where women can act freely and express their demands willingly.

From 2000 on, women's association have been the major actors in terms of changing the existing political climate and establishing a more inclusive political arena, open for everyone. These associations have been focusing mainly on gender equality, its limitations and its challenges, as well as they have taken into account the participation of women in politics with reference to leadership and office holding. So, as a result of these developments and the support given by associations, an appreciable number of women from diverse communities are now crucial in politics. However, it remains still an obstacle finding the necessary funds in order to cover the most essential issues. Sometimes, these fund are provided from international staff but from 2007 onwards the Council of Ministers introduced a fix budget line for associations which was later on enacted by law in 2009 and it seems to have facilitated the activity of the women's associations:

*"On the organization and functioning of the agency for the support..."*⁶⁸

From 2009 on, political forums in which women can participate seems to have increased in number. These structures also had a great impact due to the fact that they contributed in the right operation of the programs of political parties and through their activity these forums have reached to maximize the number of membership in party structures.

Moreover, within the framework of this picture, NGOs are considered to be the most active part of the civil society in Albania. In cooperation with government international have provided several training programs for both party members and women regarding leadership and appropriate skills that should be perceived. The purpose of these training has been boosting the potential of women both in central and local level. NGOs are an essential component to

⁶⁵ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report 2009

⁶⁶ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report 2013

⁶⁷ Official Gazette of the Republic of Albania / Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë 2011

⁶⁸ Official Gazette of the Republic of Albania / Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë 2011

ensure a transparent and comprehensive government in term of gender equality, which is able to afford women's participation, supervise the performance of signed programs and intervene in the right way whenever it is necessary.

Happening up to this moment, Albanian Institute of Statistics (INSTAT) in collaboration with other partners' address data, which create a clear scheme for the current situation in the country. Below I am presenting a table which analyzes the structure of the members of the Parliament, the percentage of women who hold a political office in Albania in 2014:⁶⁹

Members of the Parliament:

	WOMEN		WOMEN
<i>Socialist Party</i>	14	<i>Union for Human Rights Party</i>	0
<i>Democratic Party</i>	9	<i>Justice, Integration and Unity Party</i>	0
<i>Socialist Movement for Integration</i>	2	<i>Christian Democratic Party</i>	0
<i>Republican Party</i>	0		

Position of women in Parliament

	WOMEN
<i>Head of the Parliament</i>	0
<i>Spokesperson of the Parliament</i>	0
<i>Members of Parliament</i>	25
<i>Chairs of Parliamentarian Commission</i>	3
<i>Chairs of Parliamentarian Groups</i>	0

All in all, in this paper I took into account the phenomenon of women's leadership and political participation in Albania after changes in the Electoral Code in 2008. The main aim of my research was to find out the reasons of issuing changes and also the main actors that has shown support to the new Electoral Code. Besides the data and researches made, in order to support my own thesis I think that the changes made in 2008 had an important impact in the subsequent years. Aspiration of adherence into the European Union and the conditions imposed by the EU are the major reasons that led to the amendments. Obviously, the activity of national actors like NGOs or women's associations also made a significant contribution to matter.

In the beginning I tried to give short information regarding the history of Parliamentarism in Albania, making specific reference to the representation of women in politics throughout time. Afterwards I elaborated the main reasons which brought about the changes in the Albanian Electoral Code in 2008, underlining the fact that it has been the EU the one who has made possible such a change regarding the gender quote in Albanian politics as a pre-condition for democracy and for accession in the EU. Political parties have been important actors during this process and according to the evidences I reached to the conclusion that smaller parties took more seriously the quota imposed compared with major parties of Albania. Furthermore, women's associations or other parts of civil society like non-governmental organizations were quite active and successful in their policies.

Expectations from the new law are pretty high and crucial steps are taken towards a more modern and democratic society with a high percentage of women in every sphere of life. Notwithstanding, in search for perfection there do exist some challenges for which Albania needs to develop certain solutions in order to be able to address all the demands and to a achieve a better allocation between different levels of the society.

⁶⁹ Women and Men in Albania, INSTAT 2014

References

- Albania. (1998). *Constitution of the Republic of Albania*. Tirana, Albania: OSCE.
- Albania. (2012). *Kodi civil i Republikës së Shqipërisë: Miratuar me ligjin nr. 7850, datë 29.7.1994, ndryshuar me ligjin nr. 8536, datë 18.10.1999, nr. 8781, datë 3.5.2001, dhe nr.17/2012, datë 16.2.2012*.
- Albanian parliament approves changes to the electoral code regarding gender quota | Qendra për Mbrojtjen e të Drejtave të Fëmijëve në Shqipëri. (n.d.). Retrieved from <http://www.crca.al/news-women-and-youth-politics/albanian-parliament-approves-changes-electoral-code-regarding-gender>
- Anastas, A. (2010). *Te drejtat e gruas ne legjislacionin shqiptar*. Retrieved from <http://www.osce.org/sq/albania/71321?download=true>
- Declaration on equality of women and men*. (1988, November 16). Retrieved from <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=609520&SecMode=1&DocId=699020&Usage=2>
- Dhembo, E. (2010). Women in politics and decision-making in Albania: a qualitative analysis. *The Journal of International Social Research*, 3(13), 74-85.
- Dragoti, E., Tahsini, I., Dhëmbo, E., & Ajdini, J. (2011). *Monitorimi i hapave të Shqipërisë drejt barazisë gjinore: rasti i kuotave gjinore në politikë*.
- Duma, G. (2013). *12 teza liberale të zhvillimit, përtej 2013*.
- Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë*. (2011). Retrieved from http://www.qbz.gov.al/botime/fletore_zyrtare/2011/PDF-2011/127-2011.pdf
- Hillion, C. (2004). *EU enlargement: A legal approach*. Oxford: Hart.
- INSTAT. (2014). *Women and men in Albania*. Retrieved from http://www.instat.gov.al/media/257796/femra_dhe_meshkuj_2014_.pdf
- INSTAT. (n.d.). *Gender statistics, achievements and challenges*. Retrieved from <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/gender/publications/Albania/GenderStatistics.pdf>
- Instituti i Statistikes.. (2008). *Femrat dhe meshkujt në Shqipëri: Women and men in Albania*. (Femrat dhe meshkujt në Shqipëri.) Tiranë: INSTAT.
- Morsink, J. (1999). *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, drafting, and intent*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2009). *Republic of Albania parliamentary elections, 28 June 2009: OSCE/ODIHR election observation mission final report*. Warsaw: ODIHR.

- Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2013). *Republic of Albania parliamentary elections, 23 June 2013: OSCE/ODIHR election observation mission final report*. Warsaw: ODIHR.
- Organisation für Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa. (2011). *The electoral code of the Republic of Albania: (approved by law no. 10019, dated 29.12.2008, and updated to Constitutional Court decision no. 32, dated 21.06.2010)*. Tiranë.
- OSCE Organizata për Sigurim dhe Bashkëpunim në Evropë Prezenca në Shqipëri. (n.d.). *Ligji për barazinë gjinore në Shqipëri*. Retrieved from <http://www.osce.org/sq/albania/36683?download=true>
- OSCE. (2010). *Fuqizimi i Grave në Politike*. Retrieved from <http://www.osce.org/sq/albania/151056?download=true>
- Pjesemarrja e femrave ne politike 1990-2010. (2010). Retrieved from <http://open.data.al/sq/lajme/lajm/lang/en/id/223/Pjesemarrja-e-femrave-ne-politike-1990-2010>
- Përfaqësimi i grave në politikë në sytë e shqiptarëve | Gazeta Mapo*. (n.d.). Retrieved from <http://www.mapo.al/2013/03/perfaqesimi-i-grave-ne-politike-ne-syte-e-shqiptareve>
- Qendra Shqiptare për kërkime ekonomike ACER. (2010). *Studim mbi situatën në Shqipëri të grave lider në nivel vendor*. Retrieved from <http://www.platformmagjinore.al/eng/wp-content/themes/theme1369/pdf/Studim%20mbi%20Situaten%20ne%20Shqiperi%20te%20Grave%20ne%20Nivel%20Vendor%20UNWOMEN%20ACER%20alb.pdf>
- Shkolla e Magjistraturës. (n.d.). *Çështjet e barazisë gjinore në standardet ligjore dhe jurisprudencën kombëtare dhe ndërkombëtare*. Retrieved from http://www.magjistratura.edu.al/media/users/4/UNIFEM_permbajtja.pdf
- United Nations. General Assembly. (2007). *Universal Declaration of Human Rights: 60th anniversary special edition, 1948-2008*. New York: United Nations Dept. of Public Information.
- United Nations. Office of the High Commissioner for Human Rights. (n.d.). *International Covenant on Civil and Political Rights: Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 : entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49*. S.l.: Office of the High Commissioner for Human Rights.
- Woodward, A. (2011). *Të ecësh drejt balancës gjinore: udhëzues për balancimin e marrjes së vendimeve*. Retrieved from [https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/EG-S-BP\(2001\)1_Albanian.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/EG-S-BP(2001)1_Albanian.pdf)
- Xheka, A. (2015). *Sistemet zgjedhore dhe ato të kuotave gjinore, në këndvështrimin e impaktit të tyre në përfaqësimin e barabartë gjinor në pushtetin legjislativ, ekzekutiv, gjyqësor dhe administratën publike* (Doctoral dissertation, University of Tirana, Tirana, Albania).

ANAS, Institute of Linguistics named after Nasimi (AMRAHOVA
(AKHUNDOVA) LIANNA,)

ANAS, Institute of Linguistics named after Nasimi

AMRAHOVA (AKHUNDOVA) LIANNA lianna.axundova@gmail.com

ABOUT KTEMATONIMS

Among the onomastics units that are interesting and in need of extensive research in the departments of onomastics, ktematonim is distinguished. Ktematonim is a Greek word, meaning property. At the name of ktematonim in the topology, the objects of cultural and spiritual monuments, pirates and mosques, works of science and technology, spiritual culture, special property and palaces, belongings, honorary titles, administrative offices and organizations, etc. names of the onomastic units. As known, ktematonim preserves traces of the material and spiritual culture of the people, these names are of special importance in the life of society, they related to the scientific, technical, cultural life, social and economic progress of the people, and are widely used in everyday activities. The study of lexical composition, grammatical structure, orthography, orthoepy and other language features of ktematonim is an important issue for Azerbaijani linguistics as a whole. Recent research suggests that the classification of ktematonims is very broad and varied, and that the existing classification does not fully cover ktematonim. Examples include ktematonim (names of tangible cultural items), karabonim (ship, boat, etc.), erkonim (office, business names), emperon (store, store names), firm (company names), movie (my movie names), parfuytonim (perfume names), choconim (chocolate names), aeronautics (aircraft, rocket names), heteronim (media names), geortonim (festival, competition names) and falconer (orders, medal names) types. All of these classified into four groups: 1) chromatone, 2) erkonim, 3) ideon, and 4) chrono. Each group subdivided in itself: many researchers do not define the boundaries of these subgroups. There is still some controversy over the extent to which ktematonim located within boundaries. For example, honorary titles presented as both ktematonim and anthroponim. In addition, the linguistic literature includes the mosques, buildings, churches, and so on. They sometimes referred to as toponyms and sometimes ktematonim.

From the 50s of the XX century onomology in Turkic linguistics entered the stage of wide and comprehensive development. We do not particularly mention the names of Aghamusa Akhunov, Afad Gurbanov, Aslan Bayramov, Azizkhan Tanriverdi, Kara Mashadiev, Nabi Askerov, Adil Bagirov, Elshad Abishov, Ibrahim Bayramov, Tofiq Ahmedov, Hajar Huseynova and others in Azerbaijani linguistics. High level of development of this sphere in Azerbaijani linguistics connected with Afad Gurbanov's name. His school of onomastics, which he created in Azerbaijani linguistics, continues its path even today. The services of Russian linguists along with Turkish researchers are also invaluable. H.V. Podolski, AV Bebpalova, NV Nosenko, ES Otin, AE Kuntov, A. M. Yemelyanova, IV Kurryukova, N. N. Razanova, T. P. Ramanova, KA Donskova,

R. Y. Namitkov, V. A. Nikonova, A. V. Superanskaya, V. I. Supruna and others.

Ergones are the most frequently modified part of ktematonim and have a wide range of effects. Onomastics departments, cultural, sports, commercial, medical and domestic services, institutions, companies, etc. The following terms are used for the sign: "ergonomics", "ergonomics", "names of city objects", "ergonomonians", "firm", "temmonim", etc. The above-mentioned terms are an internal division of the ego. The term "Ergonim" first proposed by NV Podolski in 1988.

Under the heading of ideologies, a special category of denoting denominations in the areas of mental, ideological and artistic activity of the person is studied. Simply put, the ideologies that give particular names to the objects of spiritual culture are literary or scientific names, special names of music and painting, architecture and sculpture, etc. names included. A group of ktematonims is rich in chromatinim. Chrematomy studies the names given to matter, culture, science and technology, including the names of spacecraft. This includes clothing, food, cloth, furniture, carpet, song, stone, weapon names, names of musical instruments - all of which commonly used in household items. Chrematonim is from the Greek word chrematos + onoma, which means "thing", "work".

The timeline is associated with the notion of time in our language. Contains the names and semantics of a particular period, historical event. The most important days, holidays, sad days, months, weeks, years, chapters, calendar names are included here. The chronographs can be classified into two groups: 1) as a precise chronological framework of time, and 2) as historical and socially significant. For example, chapter names, days of the week, etc. belong to the first group. The names of the holidays and the names of historical events are the second group of chronones. No part of the time can be timed. For example, in the time of Adam and Eve

Dijitalleşen Dünyanın Dijital Sorunu: Sayısal Uçurum ve Çözüm
Önerileri (Ali ŞAHİN, Merve TERLEMEZ)

Dijitalleşen Dünyanın Dijital Sorunu: Sayısal Uçurum ve Çözüm Önerileri

Ali ŞAHİN¹, Merve TERLEMEZ²

¹Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Konya
E-mail: alisahin@selcuk.edu.tr

²Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Konya
E-mail:merveterlemez1@gmail.com

Özet: Dijitalleşen dünyada “sermaye açığı” yerine artık “bilgi açığı” ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirleyen önemli kriterlerden birisidir. Bu bağlamda ekonomik kaynaklı yoksulluk yerini bilgi iletişim teknolojilerine erişim ve kullanma eşitsizliğine bağlı olarak bilgi yoksulluğuna bırakmaktadır. Bunun temel sebebi sayısal uçurumdur. Sayısal uçurum, bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanma ve onlara ulaşma konusundaki eşitsizliklerdir. Ülkemizde e-devlet uygulamasında geline nokta, bazı geçerli ölçütler arasında değerlendirildiğinde pozitif gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Ancak, Türkiye hala e-Devlet sınavında istenilen başarıyı gösterememiştir. Bunun nedenleri arasında siyasal uçurum sorunu daha çok öne çıkmaktadır. Çünkü, sayısal uçurum diğer sorunları da derinleştirebilme özelliğine sahiptir. Sayısal uçurumu; ulusal ve bölgesel bilgi ağı ve altyapısından kaynaklanan farklılıklar, ırk, cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, dil ve teknoloji kullanma yetersizliği etkileyebilmektedir. Bu uçurum ülkeler arasında farklı olduğu kadar ülkelerin kendi içerisinde de farklılık göstermektedir. Türkiye bu konuda sayısal uçurumu azaltmak için, altyapı eksikliklerini giderilmeli, bilgisayar ve internet okur-yazarlığını üst seviyelere taşınmalı, sayısal uçurum kısıtlıları için gerekli tedbirleri almalı, her düzeyde eğitim kurumlarında bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımını yaygınlaştırmalı ve en önemlisi bu konu yalnızca devletin ödevi olarak değil devlet-vatandaş, devlet-sivil toplum ve devlet-özel girişim koordinasyonu olarak görülmelidir. Çalışmada dünyada ve Türkiye’de sayısal uçurum olgusunun genel durumu ortaya konulmakta ve çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: e-Devlet, dijitalleşme, dijital sorunlar, sayısal uçurum, bilgi iletişim teknolojileri.

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde son yıllarda yaşanan hızlı gelişmeler, bireylerin hayatını önemli ölçüde etkilerken; devletlerin yapısı ve görevleri de değişmektedir. Devlet-vatandaş ilişkisinde web tabanlı uygulamalar öne çıkmaya başlamıştır. Öyle ki, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızına yetişmek isteyen devletler bilgiyi bulma, kullanma, karşılaştırma, değerlendirme ve saklama gibi konularda kendini geliştirmeyi bir zorunluluk olarak görmekte ve uygun kamu politikaları geliştirme çabası içerisine girmektedir. Ancak bu çabalar sadece ülkemiz açısından değil dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden kaynaklanan temel sorunlardan birisi olan sayısal uçurum olgusunun çözümünde arzulanan düzeye ulaşamamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde kullanım eşitsizliği olan sayısal uçurum, birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Ekonomik, sosyal, siyasal, hukuki, kültürel, inanç ve psikolojik boyutu olan sayısal uçurumun azaltılması için elzem olan kamu politikalarının oluşturulması ve gerekli altyapının inşası için öncelikli adımların atılması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada öncelikle bilgi ve iletişim teknolojileri içinde e-devletin ne olduğu, Türkiye’de ki e-devletin gelişimi ve sorunları irdelenmiştir. Daha sonra e-devleti etkileyen sorunlarından biri olan sayısal uçurum seçilmiş ve bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Dünyada ve Türkiye’de sayısal uçurumun hangi durumda olduğu araştırılmış ve sayısal uçurumla nasıl mücadele edilebilir sorusuna cevaplar aranmıştır.

1- e-Devlet

İnsanlık tarihinde, tarımdan sanayi toplumuna geçildikten sonra teknoloji alanında ilerlemeler yaşanmış ve bu ilerlemeler bilgi toplumuna geçişi hızlandırmıştır. Bilgi en önemli güç ve gelişmişlik sembolü olarak hayatımıza girmiştir. Bu durum bilginin kontrol edilmesi için devletlerde büyük önem taşırken birey açısından da bilgi edinimi bir o kadar değer kazanmıştır. Devletin verimlilik amacı, verdiği hizmetleri elektronik ortama aktarma, sunma ve değerlendirmesini yapma gerekliliklerini getirmiştir (Şahin, 2008b: 36-38). e-Devlet tam olarak bu gereklilik aşamasında yol gösterici nitelik kazanmıştır.

e-Devlet kelimesine karşılık gelecek, kabul görmüş bir tanım mevcut olmasa da, kavram uluslararası ve ulusal alanlarda farklı görüş açılarından yansıma bulmuştur(Şahin, 2007: 517). Yani devletler, siyasal sistemlerine ters düşmeyecek şekilde, “e-devlet” kavramına çeşitli anlamlar kazandırmışlardır (Şahin, 2016: 74). Elektronik devlet kısaca, kamu yönetimi alanında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. e-Devlet kavramı, “dijital devlet” (digital government), “sanal devlet” (virtual government), “kablolu devlet” (wired government), “online devlet” (online government) gibi kelimelerle de kendine karşılık bulmaktadır (Sobacı, 2012: 6). Daha geniş bir tanım yapılacak olursa e-devlet, kamusal hizmet ve faaliyetlerin dijital ortama taşınması bunun da aracısız olarak bireyler, işletmeler ve kamu çalışanları tarafından karşılıklı aktif olarak kullanılmasıdır. Böylece, devlet hizmetlerinin en kolay ve en etkin yoldan, kaliteli, hızlı, kesintisiz ve güvenli bir şekilde elektronik ortamda vatandaşlara ulaştırılması (e-Devlet Kapısı, 2019) sağlanmış olmaktadır.

e-Devlet, temelinde geleneksel devletin devamı gibi gözükse de, devletin yapısal ve zihinsel olarak değişimini gösterir(Delibaş ve Akgül, 2010:106). e-Devlet öncesi devlet anlayışı ile e-devlet sonrası devlet anlayışı birbirinden çoğu alanda farklıdır. Bu farklılıklar tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Geleneksel Devlet Anlayışı ile e-Devlet Anlayışının Karşılaştırılması

	Geleneksel Devlet Anlayışı	e-Devlet Anlayışı
1	Bürokratik kontroller.	Bireye hizmet ve toplumun güçlendirilmesi.
2	İzole edilmiş idari fonksiyonlar.	Entegre kaynak hizmetleri, açık ve şeffaf devlet.
3	Kâğıt işi ve dosyalama.	Elektronik hizmet teslimatı.
4	Zaman tüketen süreçler.	Hızlı seri iş süreçleri.
5	Elle düzenlenen finansal sözleşmeler.	Elektronik fon transferi.
6	Garip raporlama sistemleri.	Bilgiye esnek erişim.
7	Bağlantısız, kopuk bilgi teknolojileri.	Bütünleşmiş ağ çözümü.
8	Her dönem idareci seçimi.	Gerçek, katılımcı ve sürekli demokrasi.

Kaynak: Şahin ve Örselli, 2003.

Tabloda da görülmektedir ki, e-devlet hizmet verme aşamasında her ne kadar ‘elektronik’ ismini almış olsa da ‘devlet’ kelimesi anlamını korumaktadır. Değişen şey, işlevleri gerçekleştiren araçlarla ilgilidir (Gökbunar ve Baştan, 2004: 73). e-Devlet; kamu kurum ve kuruluşları, kamu çalışanları, vatandaş ve firmalar olmak üzere dört aktöre sahiptir(Kırçova, 2003: 17). Hizmetler bu aktörlerce benimsendiği kadar başarı sağlayacaktır (Şahin, 2007). Ayrıca e-devletin dört aşaması vardır:

- 1- Web sayfalarında bilgi sunumu,
- 2- Bazı hizmetlerin devlet aracılığıyla çevrimiçi sağlanması,
- 3- Tek bir devlet ana kapısı ile hizmetlerin hepsinin tek kaynaktan sunumu,
- 4- Yeni hizmetlerin oluşumu(Odabaş, 2002: 83-94).

2- Türkiye’de e-Devlet’in Gelişimi

E-devlet uygulaması, M.Ö. 3. y.y.’a Atina şehir devletlerinin demokrasi, iyi yönetim, iyi hizmet vs. isteklerinin karşılığı olarak bugünde birçok ülkenin düşlediği yönetime en yakın yol olarak gözükmektedir. Bu sebeple gelişme kaydetmesi büyük önem taşımaktadır (İnce, 2001:3).

e-Devlet ile ilgili kavramlar ilk önce, 1960’larda ABD’de kullanılmaya başlanmış ancak 1990’lı yıllardan sonra e-devlet şeklindeki ifade yaygınlık kazanmıştır. Örneğin, 1993-1998 yılları arasında ABD kamu hizmetlerinde 137 milyar dolar tasarruf sağlamıştır (Akurgal, 2003: 134). Bu durum beklentinin çok daha üzerinde olmuş ve bunu gören Avrupa ülkeleri de, e-Avrupa Girişimi’ni 1999’da Avrupa Komisyonu ile kabul etmiştir. e- Avrupa Girişimi, dünyadaki ekonomik rekabette Avrupa’yı en güçlü pazar yapmak için altyapı oluşumunu sağlamayı amaç edinmiştir (Büke, 2002: 31). e-Devlet altyapısının oluşturulmasında öncelikle; hukuksal altyapı, teknolojik altyapı, insan, e-devlet finansmanı, hizmet altyapı oluşumu, hizmet mekanizması oluşumu, güvenlik, gizlilik ve kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi(Arifoğlu vd., 2002: 39-30) önemlidir.

e-Devlet, 1900’lerden itibaren, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetiminde çok daha sık kullanılmasını, yeniliklerin daha çok kitleye eşzamanlı sağlanmasını, demokratik yönetimin pekiştirilmesini ve internetin kullanımının arttırılmasını öngörür(Şahin vd., 2006: 206). e-Devlet uygulaması için, 1998 yılında 13 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile Kamu Net Teknik Kurulu kurulmuş ve 2002’de eAvrupa+ ve e-Türkiye çalışmaları kapsamında e-Devlet Geçiş Eylem Planı oluşturulmuştur. 2003-2005 arasında e-Dönüşüm Türkiye Projesi kapsamında çalışmalar yapılmıştır (www.edevlet.gov.tr).

Bilgi toplumu olmak için yapılan çalışmaların ileriye dönük daha faydalı olunması amacı ile 2006 yılında Türkiye’de “*Bilgi Toplumu Stratejisi*” çalışması yapılmıştır (DPT, 2006: 1). e-Devlet sorumluluğu, 2011 de yürürlüğe giren 655 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı’na (UDHB) verilmiş, Bakanlık bünyesinde Haberleşme Genel Müdürlüğü çatısı altında e-Devlet Hizmetleri Dairesi Başkanlığı kurulmuştur (www.edevlet.gov.tr). Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı da Türkiye’nin son eylem planı olan, 2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı’nı hazırlamıştır. Etkin e-devlet ile toplumun kalitesini arttırmak bu planın vizyonudur. Planın temel hedefleri; e-devlet hizmet sunumunda etkinlik, e-devlet hizmet kullanımı, e-devlet hizmet memnuniyeti, e-devletten sağlanan kamu yararı ve Türkiye’nin uluslararası e-devlet endekslerindeki konumunun yükseltilmesidir (2016-2019 Ulusal e-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı, 2016 :7). Kısaca e-devlet, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasının vizyon oluşumunda etkili olmuştur (Şahin, 2007: 516).

Kimlik doğrulama işlemiyle tüm hizmetlerin ortak bir noktadan hızlı bir şekilde kullanıcıya ulaştırıldığı “e-Devlet Kapısı” uygulaması 18 Aralık 2008 tarihinden bu yana hizmet veren önemli bir platformdur. e-Devlet Kapısı’nın kurulması, işletilmesi ve yönetilmesi görev ve sorumluluğu Bakanlar Kurulu’nun 10/08/2006 tarihli kararı ile Ulaştırma Bakanlığı’nın koordinasyonunda ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının etkin katılımıyla Türksat A.Ş. tarafından yürütülmektedir. e-Devlet’e “www.turkiye.gov.tr” internet adresi üzerinden ulaşılabilmektedir.

Türkiye’nin e-devlet konusunda değerlendirilmesi gereken ölçeklerden biri; AB üyelerinin e-devlet konusunda hizmet gelişimlerini karşılaştırmak için belirlediği 20 temel kamu hizmetidir. 12’si vatandaşlara ve 8’i iş dünyasına yönelik olan bu hizmetler:

Tablo 2:AB e-Devlet 20 Temel Kamu Hizmeti

Vatandaşlar için: Gelir vergi beyannameleri, iş arama hizmetleri, Sosyal Güvenlik Katılımları, kişisel evrak, araç kayıtları, inşaat ruhsatı başvuruları, polise bildirim ve şikâyetler, halk kütüphaneleri, kişisel halleri (doğum, evlilik gibi), yüksek eğitim / üniversite kayıt işlemleri, taşınma duyuruları (adres değişikliği) ve sağlık ile ilgili hizmetler;
Şirketler için: Yeni kurulan şirketlerin ticarî sicile kaydı, çalışanlar için sosyal katkılar, kurumlar vergisi, KDV, istatistikî ofislere veri bildirim, gümrük beyanları, çevre ile ilgili izinler ve raporlar, kamu ihaleleri duyurularıdır.

Kaynak: Avrupa Komisyonu, Common list of basic public services. https://ec.europa.eu/info/index_en. Erişim: 10.08.2019.

Yukarıdaki hizmetlerin tamamı henüz aktif olmasa da ilerleme kaydedilmiştir. 2012 yılı sonu itibarıyla 600'e yakın hizmet e-devlet kapısına entegre edilerek yaklaşık 14 milyon kayıtlı kullanıcıya ulaşılmıştır. Bütüncül bir kamu yönetiminin parçası olarak görülen e-devlet hizmetlerinde 2012 yılı itibarıyla yüzde 94,4'lük bir vatandaş memnuniyetine ulaşılmıştır (10. Kalkınma Planı, 2013:53). e-Devlet kullanımı ile ilgili durumu daha açıklayıcı bir yorum yapabilmek için 2006 ve 2019 yılları arasındaki değişimi inceleyecek olursak;

Tablo 3: e-Devlet Alanında Gelişmeler ve Hedefler

	2006	2012	2013	2018	2018*	2023
e-Devlet Hizmetlerini Kullanan Bireyler(%)¹	26,7 ²	45,1	48,0	65,0	45,6	70
e-Devlet Hizmetleri Memnuniyet Oranı(%)³	95,0 ⁴	94,4	97,5	98,0	90	95
e-Devlet Kapısı Kayıtlı Kullanıcı Sayısı(Milyon Kişi)	0,01	13,8	15,0	30,0	40,7	53
e-Devlet Kapısından Sunulan Hizmet Sayısı	22 ⁵	547	700	3.000	4.085	7.400

Kaynak: 2006 ve 2012 yılı verileri TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu) ve TÜRKSAT'a aittir. 2013 ve 2018 yılı verileri Onuncu Kalkınma Planı tahminleridir. 2018* yılı verileri Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile TÜİK'e aittir. 2023 yılı verileri On Birinci Kalkınma Planı tahminleridir.

(1) 16-74 yaş aralığında bulunan internet kullanıcıları içinde e-devlet hizmetlerinden yararlananların oranıdır.

(2) 2007 yılı verisidir.

(3) Memnun ve orta düzeyde memnun olanların toplam e-devlet kullanıcıları içerisindeki oranıdır.

(4) 2009 yılı verisidir.

(5) Aralık 2008 verisidir.

Türkiye'nin 10. Kalkınma Planı ; 2018 yılı için e-devlet hizmetlerini kullanan bireylerin oranının % 48'den % 65'e, kullanıcı sayısının 30 milyona, sunulan hizmet sayısının ise 700'den 3.000'lere ulaşması hedeflemiştir (T. C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), 2013: 54). 11. Kalkınma Planı verileri incelendiğinde; 2018 yılına ait e-devlet ile ilgili kullanıcı sayısının(16-74 yaş aralığında bulunan bireyler) % 45,6 olduğu, kayıtlı kullanıcı sayısının 41 milyona yaklaştığı ve sunulan hizmet sayısının ise 4.085 olduğu gözükmektedir. Kısaca, e-devlet ilk kurulduğundan 2018 yılına gelindiğinde kayıtlı kullanıcı sayısı 41 milyona yaklaşmış ve sunulan hizmet sayısı tahmin edilen rakamların üstünde 4.085 adet olmuştur.

Fakat, e-devlet ile ilgili kullanıcı sayısı her yıl artmasına rağmen 2013 yılından 2018 yılına gelindiğinde yaklaşık %3 azalmış, 2007 yılındaki memnuniyet oranı %95'lerden 2018 yılında %90'a düşmüştür. Yani hizmet sayısı artmasına rağmen kullanıcı sayısı azalmış ve memnuniyet düzeyi düşmüştür.

Günümüz itibarıyla 44 milyonu aşan kayıtlı kullanıcıya sahip olan sistem, 4.985 hizmete erişim sağlamakta ve 628 kuruma ait işlem yapılabilmektedir(www.turkiye.gov.tr/). Bu demek oluyor ki kullanıcı sayısı ve hizmete erişim 2018 verilerine göre artmış olmakla birlikte 2023 hedeflerine doğru ilerleme kaydedilmeye başlamıştır.

Türkiye'nin e-devlet konusunda değerlendirilmesi gereken ölçeklerden bir diğeri olarak sayabileceğimiz Birleşmiş Milletler e-Devlet Kalkınma Endeksi göre ise, 193 ülke arasında Türkiye'nin e-devlet gelişmişlik endeksleri şu şekildedir:

Tablo 4: BM e-Devlet Kalkınma Endeksi

e-Devlet Kalkınma Endeksi								
	2012		2014		2016		2018	
	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan
Danimarka	4	0,8889	16	0,8162	160	0,2582	1	0,9150
Avustralya	12	0,8390	2	0,9103	2	0,9143	2	0,9053
Güney Kore	1	0,9283	1	0,9462	3	0,8915	3	0,9010
Birleşik Krallık	3	0,8960	8	0,8695	1	0,9193	4	0,8999
İsveç	7	0,8599	14	0,8225	6	0,8704	5	0,8882
Çad	189	0,1092	189	0,1076	50	0,6454	190	0,1257
Güney Sudan	175	0,2239	185	0,1418	183	0,1791	191	0,1214
Nijer	188	0,1119	191	0,0946	192	0,0593	192	0,1095
Somali	190	0,0640	193	0,0139	193	0,0270	193	0,0566
Türkiye	80	0,5281	71	0,5443	68	0,5900	53	0,7112

Kaynak:TÜİK, 2018: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>.Erişim: 10.08.2019.

Tablo 5: BM e-Devlet Ölçümleme Raporu

Yıl	Ülke Sayısı	Sıra	e-Devlet Gelişmişlik Endeksi	Çevrimiçi Endeksi	Hizmet
2018	193	53	53(0.7112)	29 (0.8889)	
2016	193	68	68 (0.5900)	68 (0.6014)	
2014	193	71	71 (0,54428)	53 (0,55905)	
2012	193	80	80 (0,5281)	82 (0,4641)	

Kaynak: e-Devlet Portalı, 2018:

<http://www.edevlet.gov.tr/2018/07/21/2018-birlesmis-milletler-e-devlet-olcumleme-raporu-yayinlandi/>. Erişim Tarihi: 19.09.2019.

Bu endeks, bilgi iletişim alanındaki çeşitli altyapısal gelişmeler ve vatandaşların bilgi ve iletişim teknolojilerine uyumunu gösteren bir ölçme endeksidir. 2001 yılından itibaren yayınlanan rapor ise, 2008 yılından beri her iki yılda bir yayınlanmaya başlamıştır. Ülkeler toplamda 0 – 1 arasında bir puan almaktadır. Türkiye, e-Devlet Gelişmişlik Endeksi'nde bir önceki rapora göre 15 sıra yükselerek 53. sıraya yerleşmiştir.

e-Devlet Gelişmişlik Endeksi'nde ilk sıralarda yer alan ülkelerin 0.9-0.8 arasında endekse sahip oldukları göz önüne alındığında Türkiye'nin de artık orta düzeyi geçtiği söylenebilir.

3- e-Devlette Karşılaşılan Sorunlar ve Sayısal Uçurum

e-Devlet, dünyada ve Türkiye’de hızla gelişmeye devam ederken avantajlarının yanında birçok sorunla karşılaşmaktadır. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) bu konudaki sorunları şu şekilde sıralar; yasal ve düzenleyici engeller, mali engeller, teknolojik engeller, sayısal uçurum, vizyon ve plan eksikliği ile amaçların belirlenme sürecinde ortak hareket edilmemesi (OECD, 2003: 47-69). UNPAN(BM Kamu Yönetimi ve Maliyesi Çevrimiçi Ağ Kuruluşu) ise bu sorunları kurumsal zayıflıklar, insan hakları, düzenlemelerin finansmanı, yerel ve teknolojik çevre olarak belirlemiştir (Evans ve Yen, 2005:7). Bu sorunların neler olduğu kuruluşlar arasında değiştiği gibi araştırmacılar tarafından da değişik boyutlarda ele alınmıştır. Çünkü, bu sorunlar ülkelerin gelişmişlik durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir. Bunlara ek olarak bazı sorunlar hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde benzer olacak şekilde ortaya çıkabilmektedir (Şahin, 2008a: 157).

Bunlar; gizlilik, güvenlik, sayısal uçurum, ekonomik eşitsizlik, eğitim, erişebilirlik, öncelikleri belirleme, vatandaş bilinci ve güveni, yasal ve teknik altyapı, siyasi destek, bant genişliği, teknoloji uzmanı personel eksikliği, koordinasyon, ortak strateji ve standart eksikliği, kurum ihtiyaçlarının karmaşıklığı, yerel ve genel ağ yapılarının eksikliğidir (Çoban, 1996: 4; Yıldız, 2003a: 314-315; Aydın,2005: 302-305; OECD,2003:47- 69; Tecim,2002: 144-145; Adamali vd., 2006: 98-99). e-Devlet sorunları dünyada böyle algılanırken; ülkemizde de bahsi geçen problemlere yönelik çalışmalar mevcuttur. Alan yazında e-devlet sorunları özet olarak şu şekilde sıralanmaktadır (Kırışık ve Sezer, 2015; Demirhan, 2011; Naralan, 2008; Seferoğlu vd., 2011; Özsağır ve Küllük, 2003; Karkin, 2003; Yaramış, 2005; Gültekin, 2007):

1. Kurumlar arası iş birliğinin ve örgüt kültürünün tamamlanamamış olması,
2. Sayısal uçurum şeklinde sunulan, teknolojiye sahip olma ve kullanma eşitsizliği,
3. Teknik alt yapı ve nitelikli personel sayısı azlığı,
4. Bilgi güvenliğinin sağlanamaması,
5. Finansman sağlamada yaşanan zorluklar,
6. Bürokratik direnç ve sistemin maliyetinin yüksekliği,
7. Fiziki engellilerin erişimde yaşanan güçlükler,
8. Hukuki düzenlemelerde eksiklik ve aksaklıklardır.

Kurumların ve vatandaşların bilgi iletişim teknolojilerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve adaletsizliğe kısaca sayısal uçurum denilmektedir (Seferoğlu vd.,2011: 295). Kavram Türkçe ’de “sayısal uçurum, sayısal bölünme, sayısal eşitsizlik ve erişim uçurum”, İngilizcede ise “dijital gap, digital divide ve digital inequality” gibi kelimelerle ifade edilmektedir (TÜBİTAK,2002). Çalışmada kavram ‘sayısal uçurum’ olarak ifade edilecektir. Türkçede yaygın tek bir kullanım karşılığı olmayan kavram ilk olarak ABD’de 1980’li yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olma durumu olarak kendini gösteren eşitsizliğe denilmiştir (Şen ve Akdeniz, 2012: 54). Uluslararası İletişim Örgütü ise sayısal uçurumu şöyle ifade eder (Kwaku Kyem, 2010: 173) “*Sayısal uçurum terimi, 1990’ların ortasında enformasyon teknolojilerine ulaşımında yaşanan eşitsizlik sorunlarına işaret etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıçta bilgisayar ulaşımına işaret eden terim, teknolojinin gelişmesiyle internet erişimi, geniş bant erişimi ve şimdilerde enformasyon ve iletişim teknolojilerinin bütün üfkuna erişimi içine alan bir terime dönüşmüştür.*”

Sayısal uçurum sorununu diğer eşitsizliklerden (ekonomik, sosyal vs.) önemli kılan tarafı, bulunan eşitsizlikleri daha da ilerletebilecek olmasıdır. Bu konuda BM şe şekilde açıklama yapmıştır: “*Bilgi ve iletişim alanındaki fırsatlar, kaynaklar ve erişim dağılımında, gittikçe artan bir eşitsizlik yaşanmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında BİT(Bilgi İletişim Teknolojileri) ve onunla ilgili uçurum giderek büyümekte ve bilgi yoksulluğu olarak adlandırılan bir çeşit yeni yoksulluk türü ortaya çıkmaktadır.*” (Aktaran; Öztürk, 2002, 2). Sayısal uçurum artık sadece ekonomik kısıtlılığı ifade etmemekte aynı zamanda birçok nedeni ve boyutu da kapsamaktadır. Bunlar; cinsiyet, ebeveyn eğitim durumu, gelir, yaşanan yer ve

yaşanılan coğrafi bölge şeklindeki demografik değişkenlere göre bireylerin BİT'e erişim ve BİT okuryazarlığı düzeyi vs.

4-Dünyada Sayısal Uçurum

Dünya'da ve Türkiye'de sayısal uçurum düzeyi hangi kriterlere göre belirlenmektedir sorusu cevap bulması gereken önemli bir sorudur. Ölçüm göstergeleri tüm dünyada OECD ve ITU (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği) raporlarında öne çıkan faktörlere dayanmaktadır. OECD'nin 2001 yılında yayınladığı "Understanding Digital Divide" adlı çalışmasında sayısal uçurumun ölçümünde kullanılan göstergeleri sunmuştur (OECD, 2001: 5): kişisel bilgisayar sayısı, internete erişim olanağı, telefon hizmetleri ve televizyon hizmetleri. Ayrıca, bunlara ek olarak ITU bazı eklemeler yapmıştır.

Bunlar: Hane halkının internete erişim hızı, internette kalma süresi, kişisel bilgisayarların nitelikleri ve bireylerin e-okur-yazarlığıdır (ITU, 2002: 25). Görülmektedir ki, uluslararası sayısal uçurum ölçümlerinde kurumlar farklı değişkenler kullanmaktadır. Bunun sonucunda ölçümlerle ilgili fikir ayrılıkları artmaktadır (Öztürk, 2005: 114).

Gelişmekte olan ülkeler bir yandan gelişmiş ülkelerle bulunduğu konumda sayısal uçurumunu azaltmalı, bir yandan da kendisi içindeki bölgeler arası sayısal uçuruma engel olmalıdır.

Küresel sayısal uçurumu incelemek için birçok kurum araştırması mevcuttur. Fakat bazıları daha kabul görmüş bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Avrupa İstatistik Ofisine(Eurostat) ait raporlardır. Bu kuruma ait son raporda incelenen ülkelerde, evde internet erişimi olan hanelerin yüzdesi ortalamalarında düşük orana sahip olan Türkiye, aradaki farkı kapatmaya çok yaklaşmıştır.

Tablo 6: Avrupa İstatistik Ofisi Evde İnternet Erişimi Olan Hanelerin Yüzdesi(16-74 yaş arası)

	2011	2013	2015	2017	2018
AB(28 ülke)	73	79	83	87	89
İzlanda	93	96	-	98	99
Çek Cumhuriyeti	67	73	79	83	86
Hollanda	94	95	96	98	98
Norveç	92	94	97	97	96
Türkiye	-	49	70	81	84

Kaynak:Eurostat,2018,

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_ci_in_h&lang=en.Erişim Tarihi:25.09.2019

..

Avrupa İstatistik Ofisi'nden alınan bireylerin internet kullanımı istatistiğinde ise, Türkiye hane halkı internet erişimi yüzdesi genel olarak düşüktür.

Tablo 7: Avrupa İstatistik Ofisi Bireylerin İnternet Kullanımı Yüzdesi(16-74 yaş arası)

	2011	2013	2015	2017	2018
AB(28 ülke)	73	77	81	85	87
İzlanda	95	97	-	98	99
Çek Cumhuriyeti	73	76	83	85	87
Hollanda	92	94	94	96	95
Norveç	94	96	97	98	98
Türkiye	-	46	54	66	72

Kaynak: Eurostat, 2018:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_ci_ifp_iu&lang=en.

Erişim Tarihi: 25.09.2019.

Tablo 7’de görüldüğü üzere Türkiye hem AB 28 ülkesi ortalamasında hem de alınan bazı örnek ülkeler arasında en düşük yüzdeye sahiptir. Bu sayısal uçurumu olumsuz yönde etkileyen etmenler arasında en önemli sorunlardan bir tanesidir.

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Gelişmişlik Endeksi ise, BİT alanındaki gelişmeleri gözlemek ve ülkeler arasında karşılaştırma yapmak amacıyla 11 göstergeden hesaplanan kompozit bir endekstir. Üye ülkelerin talepleri doğrultusunda Uluslararası Telekomünikasyon Birliği tarafından 2008 yılında geliştirilmiş ve ilk kez 2009 yılında yayımlanmıştır. Yıllık olarak yayımlanmaktadır. Endeks 176 ülkeyi kapsamakta, 3 alt endeks ve bunları oluşturan 11 gösterge üzerinden hesaplanmaktadır.

Tablo 8: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişmişlik Endeksi Göstergeleri

BİT Erişimi	%	
1. 100 kişi başına düşen sabit telefon aboneliği	20	% 40
2. 100 kişi başına düşen mobil telefon aboneliği	20	
3. İnternet kullanıcı başına düşen uluslararası internet bant genişliği (bit/s)	20	
4. Bilgisayar kullanılan hane oranı (%)	20	
5. İnternet erişimine sahip hane oranı (%)	20	
BİT Kullanımı	%	}
6. İnternet kullanan birey oranı (%)	33	
7. 100 kişi başına düşen sabit genişbant internet aboneliği	33	
8. 100 kişi başına düşen kablosuz genişbant internet aboneliği	33	
BİT Yetenekleri	%	
9. Ortalama okullaşma yılı (Referans değer 15 yıl)	33	
10. Ortaöğretimde brüt okullaşma oranı (%)	33	
11. Yükseköğretimde brüt okullaşma oranı (%)	33	

Kaynak: TÜİK, 2017: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>, Erişim Tarihi: 25.09.2019

TÜİK’in son yayınladığı 176 ülkenin yer aldığı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişmişlik Endeksi’nde 2017 yılında ilk sırada İzlanda yer alırken, bu ülkeyi Güney Kore ve İsviçre takip etmektedir. Türkiye, 2017 yılında 6,08 endeks değeri ile 176 ülke arasında 67. sırada yer almaktadır. Yetenek ve erişim endeksi kısmi olarak yüksek olmasına rağmen kullanım endeksi beklenilenden daha düşüktür.

Tablo 9: UTB BİT Gelişmişlik Endeksi

2017								
	Genel Endeks		Erişim		Kullanım		Yetenek	
	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan
İzlanda	1	8,98	2	9,38	5	8,70	9	8,75
Güney Kore	2	8,85	7	8,85	4	8,71	2	9,15
İsviçre	3	8,74	8	8,85	2	8,88	31	8,21
Danimarka	4	8,71	14	8,39	1	8,94	6	8,87
Birleşik Krallık	5	8,65	4	9,15	7	8,38	33	8,17
Gine Bissau	173	1,48	165	2,43	173	0,36	173	1,82
Çad	174	1,27	173	2,01	171	0,49	176	1,37
Orta Afrika Cumhuriyeti	175	1,04	175	1,57	175	0,24	174	1,61

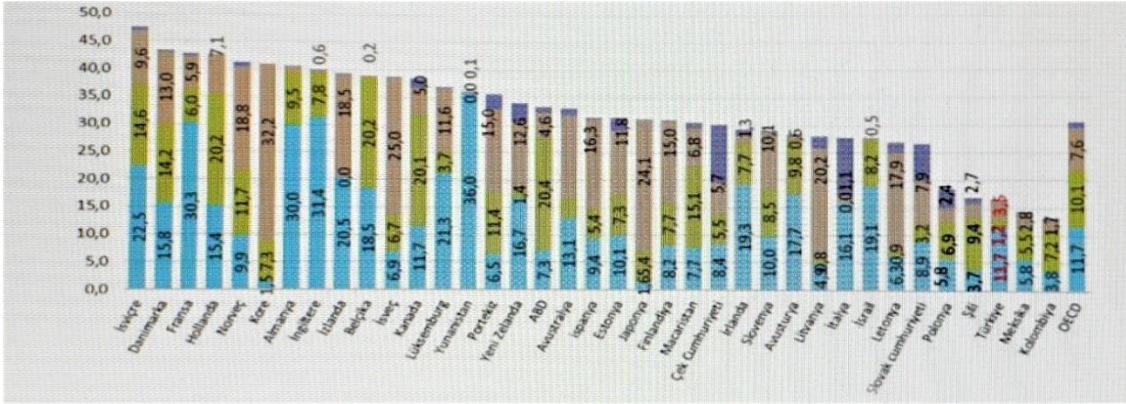
Eritre	176	0,96	176	1,38	176	0,04	172	1,97
Türkiye	67	6,08	78	6,30	73	4,92	40	7,97

Kaynak: TÜİK, 2017 :<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks>. Erişim Tarihi: 25.09.2019

Sayısal uçurumu daha net aktarabilmek için ülkelerin genişbant stratejileri önem arz etmektedir. ITU tarafından 2013 yılında yayınlanan bir rapora (ITU, 2013) göre ulusal genişbant stratejileri, kanun, politika belgesi, strateji dokümanı veya düzenleme şeklinde oluşturulabilmektedir.

Söz konusu rapor, ulusal genişbant stratejisi olan ülkelerdeki sabit genişbant penetrasyon oranının diğer ülkelere göre ortalama %2,5 mobil genişbant penetrasyon oranının ise %7,4 daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu yüzden ulusal genişbant stratejileri, ülkelerin genişbant altyapısını geliştirmesi için önemlidir. Genişbantın gelişimi için tek ya da doğru kabul edilebilecek bir yöntem yoktur. Birkaç örnek verilecek olursa; Güney Kore’de güçlü bir devlet katkısının bilişim ve sayısal sanayinin yapılandırılmasında etkisi büyük olmuştur. Ayrıca AB, genişbant internet hizmetlerinin yaygınlaşması için öncelikle kaliteli ve yüksek hızlı genişbant erişimi imkânının son kullanıcılara uygun koşullarla sunulması amacını destekleyecek hedefler, teşvikler ve rekabeti destekleyici uygulamalar geliştirmektedir(Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı,2017: 8-9).

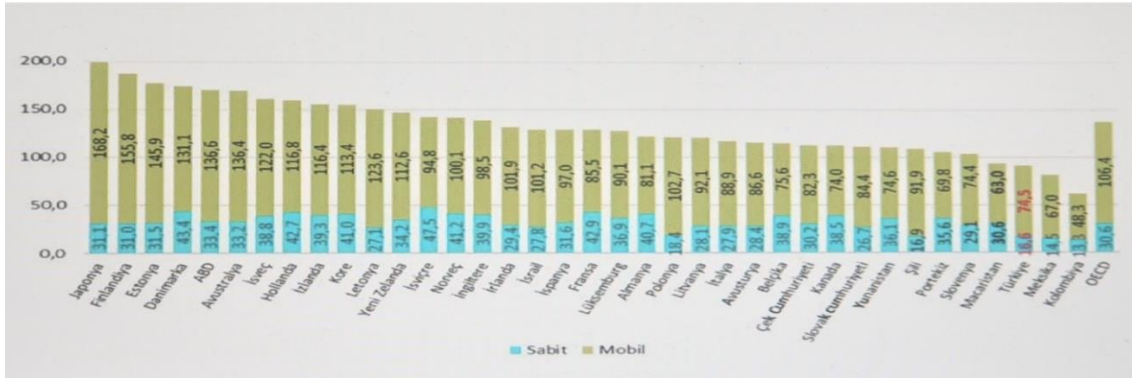
Şekil 1: OECD Ülkelerinde Sabit Genişbant İnternet Penetrasyon Oranları (%)

Kaynak: OECD Genişbant Portalı, BTK.(OECD ülkelerinin verileri Haziran 2018, Türkiye verileri ise Mart 2019 tarihlidir). Erişim Tarihi: 25.09.2019.

Şekil 1’de 2018 yılı sonundan itibaren Türkiye ve OECD ülkelerinde sabit genişbant internet penetrasyon oranları temel bağlantı teknolojileri gösterilmiştir. OECD genelinde ağırlıklı ortalama penetrasyon oranı xDSL için %11,7 kablo için %10,1 ve fiber için %7,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise sabit genişbant internet penetrasyonunun xDSL için %11,7 kablo için %1,2 ve fiber için %3,5 seviyesi ile OECD ortalamasında xDSL haricinde geride kalmıştır.

Şekil 2: OECD Sabit ve Mobil Genişbant Göstergeleri(%)

Kaynak: OECD Genişbant Portalı, BTK.(OECD ülkelerinin verileri Haziran 2018, Türkiye verileri ise Mart 2019 tarihlidir). Erişim Tarihi: 25.09.2019.

Şekil-2’de 2018 ve 2019 yılı verilerine göre OECD ülkeleri ve Türkiye’de nüfusa göre sabit ve mobil genişbant penetrasyon oranlarına yer verilmiştir. Türkiye’de nüfusa göre sabit genişbant penetrasyon oranı %16,6 iken OECD geneli penetrasyon oranı %30,6’dır. Mobil genişbant penetrasyon oranı Türkiye’de %74,5 iken OECD ortalaması %106,4’tür. Bu tabloda da Türkiye OECD ortalamasının çok daha altında kalmıştır(Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü, 2019: 50-51)

5- Türkiye’de Sayısal Uçurum

Bilgi toplumunun gereği olarak Türkiye, bilgi iletişim teknolojileri konusunda her geçen gün çabalarını arttırmakta olup sorumluluğunun da farkındadır. Bu çerçevede dijital ortamda sunulan kamusal hizmetlerin adil, eşit, tarafsız ve mümkün olduğu kadar ücretsiz verilmesi devletin temel hedefidir. Dijitalleşen toplumun yeni yoksulluk türü olan bilgi yoksulluğuna dünyada bir çözüm bulunamamıştır. Bu sebeple de devletin pozitif gayretleri vatandaşların kamusal hizmetleri web üzerinden eşit, adil ve tarafsız bir şekilde alması için yeterli değildir. e-Devlet çift taraflıdır. Hem kamu kurumları hem de vatandaşların e-okuryazarlık ve e-altyapı noktasında yeterli olması gerekir. E- hizmetleri alma, algılama, yorumlama ve BİT kullanma becerisi her iki taraf için elzemdir. Bu amaçla Türkiye’de sayısal uçurum konusu için bilgi teknolojileri araştırmaları incelenmiştir. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, 1997’de “Yetenek ve Kullanım Saptaması” adında ilk bilgi teknolojileri kullanımı saha araştırmasını yapmıştır. Bilgi Teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması(BTYKA2000) ise 2000’de yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucu, bilgisayara sahip olma oranı %6,5’den %12,3’e çıkmıştır(Şen ve Akdeniz, 2012: 65). Daha sonraki yıllar için yapılan araştırmalar 16-74 yaş aralığı olarak aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 10: TÜİK Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı, Erişimi ve Sahipliği

	2005	2010	2017	2018
Bilgisayar Kullanımı	87,8	92,3	97,2	59,6
İnternet Erişimi	80,4	90,9	95,9	-
Web Sitesi Sahipliği	48,2	52,5	72,9	-

Kaynak: TÜİK, 2018, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. Erişim tarihi: 26.09.2019

Tablo 10’da görünmektedir ki, 2005 yılından 2017 yılına kadar bilgisayar kullanımı sürekli artmış olsa da 2018 yılında yüksek bir düşüş yaşamıştır. Bunun nedenleri arasında gelişen teknoloji ile birlikte kişilerin telefonları tercih ediyor olması düşünülmektedir. İnternet erişimi ve web sitesi sahipliği de her geçen gün artmaya devam etmektedir.

Tablo 11: TÜİK Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı

	2005	2010	2015	2018
--	------	------	------	------

Bilgisayar Kullanımı (Toplam)	22,9	43,2	54,8	59,6
Erkek	30,0	53,4	64,0	68,6
Kadın	15,9	33,2	45,6	50,6
İnternet Kullanımı (Toplam)	17,6	41,6	55,9	72,9
Erkek	24,0	51,8	65,8	80,4
Kadın	11,1	31,7	46,1	65,5
Hanelerde İnternet erişimi	8,7	41,6	69,1	83,8

Kaynak: TÜİK, 2018 : <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, Erişim Tarihi: 25.09.2019.

Tablo 11’de görüldüğü üzere Türkiye geçilen yıllarda internet kullanım oranında önemli gelişmeler kaydetmiştir. 16-74 yaş grubu hane halkı bireylerin bilgisayar kullanımı 2005’den 2018 yılına kadar iki kattan fazla artmıştır. Erkek bilgisayar kullanım oranı, kadın bilgisayar kullanım oranından her sene yüksek seviyelerde seyretmiştir. 16-74 yaş grubu hane halkı internet kullanımı da 2005’den 2018 yılına kadar sürekli artmıştır. Erkeklerin kullanım üstünlüğü bu kategorilerde dikkat çekmektedir. 2019 yılı içerisindeki son verilerde, hanelerde internet erişimi oranı %89’lara yaklaşmış ve Türkiye her geçen gün bu alanda ilerlediğini tablodaki veriler ışığında göstermiştir.

Bir diğer araştırma da; TÜİK’in gerçekleştirdiği sabit telefon, cep telefonu ve internet abone sayısı sonuçlarıdır. 2010-2019 yılları verilerine bakıldığında Türkiye’de nerdeyse her geçen yıl sabit telefon abone sayısı azalmaktadır. Ancak, cep telefonu abone sayısı ile internet abone sayısı sürekli artmıştır. 2018 sonu ile Türkiye nüfusu 82.003.882’tir. İnternet abone sayısı her ne kadar 74.500.089 olsa da bilgi iletişim teknolojilerine erişme istenilen düzeyde değildir.

Tablo 12: Türkiye Sabit Telefon, Cep Telefonu ve İnternet Abone Sayıları

	Sabit Telefon Abone Sayısı	Cep Telefonu Abone Sayısı	İnternet Abone Sayısı
2010	16 201 466	61 769 635	14 443 644
2011	15 210 846	65 321 745	22 371 441
2012	13 859 672	67 680 547	27 649 055
2013	13 551 705	69 661 108	32 613 930
2014	12 528 865	71 888 416	41 272 940
2015	11 493 057	73 639 261	48 617 291
2016	11 077 559	75 061 699	62 280 191
2017	11 308 444	77 800 170	68 869 578
2018	11 633 461	80 117 999	74 500 089
2019*	11 605 347	80 926 481	74 710 286

Kaynak: TÜİK, 2019 , <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>. Erişim Tarihi: 25.09.2019.

*2019 verisi Mart ayı sonu itibarıyla.

Türkiye’de sayısal uçurum konulu birçok araştırma olmasına rağmen resmi bir sayısal uçurumu bölgesel inceleyen araştırma maalesef yoktur. Fakat incelenen çalışmalardan birinde Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’nun (BTK) paylaştığı yıllık il istatistikleri ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) hazırladığı Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’ndaki verilerden faydalanılarak Türkiye’nin bölgeler arası BGE’(Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişme Endeksi) si hesaplanmış araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırmada Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olarak İstatistik Bölge Birimleri Sınıflamasına(İBBS) göre alanını on iki bölgeye

ayırmıştır. Bunlar: İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dur.

Tablo 13: Türkiye 2015 Bölgeler arası BGE Sonuçları

	Bölge	Skor
TR1	İstanbul	6,587
TR5	Batı Anadolu	5,850
TR4	Doğu Marmara	5,659
TR2	Batı Marmara	5,467
TR3	Ege	5,462
TR9	Doğu Karadeniz	4,704
TR7	Orta Anadolu	4,700
TR6	Akdeniz	4,651
TR8	Batı Karadeniz	4,615
TRA	Kuzey Doğu Anadolu	3,852
TRB	Orta Doğu Anadolu	3,542
TRC	Güney Doğu Anadolu	3,324
	Türkiye Genel Skor	4,868

Bu araştırmada Uluslararası Telekom Birliği'nin ülkeler bazında BGE' yi hesaplamak için kullandığı yöntem seçilmiş ve her bölgeye ait 0-10 puan aralığındaki BGE hesaplanmıştır. En yüksek İstanbul, en düşük ise Güney Doğu Anadolu bölgesi çıkmıştır. ITU'nin 2012 'de "Enformasyon Toplumunu Ölçme" raporunu yayınlamış ve Türkiye için 4,6 olan bir oran belirtmiştir. Bu oran 4,8'e çok yakındır. Bu da yapılan çalışmada kullanılan verilerin incelenebilir olduğunu göstermiştir(Mardikyan vd., 2015: 47-48). Türkiye, on puan üzerinden değerlendirme yapılan bu çalışmada neredeyse yarısına yakın bir puanla bilgi ve iletişim teknolojilerinde ne kadar geride olduğunu görmüştür.

6- Sayısal Uçurumla Mücadele

Genel olarak e-devlet ve özellikle sayısal uçurumla alakalı sorunlara mücadele için yapılabilecek uygulamalar şunlardır (Yıldız, 2003b: 244; Seferoğlu vd., 2008: 19; TBD, 2001: 49-50):

- Devlet ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile bilgi ve iletişim teknolojilerinde adil ve eşit kullanım amacıyla bölgeler için gerekli eğitim çevreleri belirlenebilir ve vatandaşlara bu teknolojileri kullanımda becerilerinin artırılması makul ücretli ya da ücretsiz internet evleri ve gerekli kurslar ile burada vatandaşlara sağlanabilir.
- Ülkeye eşit olacak şekilde teknolojik altyapı oluşturulabilir.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri için öğretici olacak olan kişiler iyi eğitilmeli ve eğitimleri süreklilik içermelidir.

- Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Kurumu ortaklığı ile yeni bir oluşum sağlanabilir. Bu sayede maliyet azalacak ve hız artacaktır.
- Cinsiyet eşitsizliği ile ilgili açığı kapatmak adına erişim ve kullanımda kadınların daha ön plana çıkacağı politikalar geliştirilebilir.
- TÜİK araştırma verilerinde hane sayısı yerine bireylerin sahip olduğu bilgisayar, erişim vs. sayılarının verilmesi daha sağlıklı veriler bulunmasına yardımcı olabilir.
- Uluslararası ve ulusal sayısal uçurum için yeni önlemler bulunabilir.
- e-Devlet için gerekli olan teknolojiyi ithal etmek yerine üretimi için çalışmalar yapılabilir.
- Sayısal uçurumu önlemek için bu konuyu topluma daha çok anlatacak ortamlar oluşturulabilir ve bilgi alışverişi sağlanabilir.
- Devlet, iş dünyası sektörüne ait bazı kuralları kendi bünyesinde uygulanabilir hale getirebilir. Vatandaşa müşteri gözüyle bakmak, yapılan çalışmalarda ölçülen geri bildirimler ile daha iyi hale getirilebilir.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri kısıtlıları için gerekli önlemler alınabilir.

Sonuç

Günümüzde bilgi, bu zamana kadar ki gördüğü değer in altın çağını yaşamaktadır. Hızlı bilgisayar, hızlı telefon, hızlı uygulamalar artık dijital evrenin sihirbazı haline gelmiştir (Van Dijk, 2016: 297-300). Bilgi iletişim teknolojileri kullanma oranları dünyada adaletsiz bir şekilde hızla dağılmaya devam etmektedir. Bu sayısal uçurum hem uluslararası hem ulusal olarak halen engellenemeyen bir sorun olarak varlığını bahsedilen araştırmalarda göstermiştir. Sayısal uçurum için araştırma ve incelemenin sınırlı sayıda yapıyor olması net olarak sorunu tanımlamada ayrıca çözümünde zorluk çıkartmaktadır. Örneğin, Türkiye’de konuyla ilgili TÜİK’in araştırmalarından başka detaylı bir araştırma bulunmamaktadır.

e-Devlete erişim konusunda hane sayısı olarak Eurostat verilerinde Avrupa Birliği ortalamasına yakın olsak da bireysel internet kullanımı konusunda önemli bir açık söz konusu olduğu görülmüştür. Bu da bireysel olarak gelişim kaydetmemiz gerektiğini kanıtlamıştır. TÜİK tarafından yapılan Türkiye Bilgi Toplumu İstatistikleri’nde de internet aboneliği her ne kadar çok olsa da cep telefonu abone sayısı dokuz milyon daha fazla çıkmıştır. Ayrıca internet kullanan kişi sayısı bilgisayar kullanan kişi sayısından çok daha fazladır. Bu araştırma sonuçları gösteriyor ki cep telefonu kullanımına uygun politikalar daha demokratik ve katılımcı sonuçlara ulaştırılabilir.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’nun (BTK) paylaştığı yıllık il istatistikleri ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) hazırladığı Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’ndaki verilerden faydalanılarak yapılan araştırmada Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişme Endeksi (BGE) araştırma dahilindeki belirlenen bölgelerinde en yüksek İstanbul ve en düşük Güney Doğu Anadolu bölgesi olarak sonuç vermiştir. Bu da gelişmişlik, ekonomi, coğrafi şartlar anlamında geri kaldığı bilinen ve birçok proje ile diğer bölgeler arasında açığı kapatılmak istenen Güney Doğu Anadolu bölgesinin daha çok hizmet gerektiren bölge olarak çalışmaların artırılması gerektiğini göstermiştir. Ayrıca sayısal uçurum sadece bilgi ve iletişim teknolojilerini değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasi alanları da etkilediğine bir örnek oluşturmuştur. On puan üzerinden hesaplanan neredeyse beş puan olan Türkiye’nin önünde uzun bir yol olduğu görülmüştür. Unutulmamalıdır ki e-devlet bir proje değil, devamlı takip ve denetim isteyen bir oluşumdur.

Kaynakça

- Adamali, A., Caffer, J. O. and Safdar, Z. (2006). “Trends in Natural E-Strategies: A Review of 40 Countries”, 2006 Information and Communications for Development Global Trends and Policies, World Bank, Washington.
- Akurgal, A. (2003). Dünyada E-Devlet Uygulamaları, Sağlanan Yararlar ve Türkiye Elektronik

- Devlet Paneli. (Editör: Murat Erdal). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Arifoğlu, A. Körnes, A., Yazıcı, A., Akgül, K. ve Ayvalı, A. (2002). E-Devlet Yolunda Türkiye. Türkiye Bilişim Derneği. Ankara.
- Aydın, M. D. (2005). e- Avrupa+ ve Türkiye: Bilgi Teknolojileri Alanında Avrupa Birliği Kriterlerine Uyum, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 23(1). Ankara.
- Büke, A. (2002). Bilişim Çağında e-Devlet ve e- Türkiye, Enformasyon ve Dokümantasyon Müdürlüğü. İzmir.
- Çoban, H. (1996). “Hükümet Bilgi Sistemi Kurulmasının Önemi”, <http://inet-tr.org.tr/inetcomf2/coban.doc>. Erişim Tarihi: 03.08.2019.
- Delibaş, K. ve Akgül, Ali E. (2010). Dünyada ve Türkiye’de E-devlet Uygulamaları: Türkiye’de E-demokrasi ve E-katılım Potansiyellerinin Harekete Geçirilmesi. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. 13(1). 101–144.
- Demirhan, Y. (2011). Türk Kamu Yönetiminde E-devlet Politikası ve Yönetimi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara.
- DPT. (2006). Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010). Ankara.
- Evans, D. and Yen, D. C. (2005). E- government: An Analysis for Implementation: Framework for Understanding Cultural and Social Impact, Government Information Quarterly.
- Gökbunar, R. ve Baştan, S. (2004). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda E-devletle ilgili Yeni Gelişmeler: Tümlşik E-devlet Sistemlerine Doğru. D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi. 19(1).
- Gültekin, B. (2007). Türkiye’de E-devlet Uygulamaları ve Toplumsal Açılımları. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- ITU. (2002). World Telecommunication Development Report 2002: Reinventing Telecoms, International Telecommunication Union, ITU Publications, Geneva.
- İnce, M. (2001). Elektronik Devlet Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Yeni İmkanlar. DPT Yayını. Mayıs 2001.
- Karkın, N. (2003). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Değişim Süreci: E-devlet Uygulamaları ve Denizli Belediyesi Örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Kırçova, İ. (2003). E-Devlet Uygulamaları ve Ekonomiye Etkileri. Yayın No: 38. İstanbul. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Kırışık, F. ve Sezer, Ö. (2015). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) Kamu Politikası Oluşturma Sürecindeki Rolü. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 11(2).
- Kwaku Kyem, A., Peter. (2010). A New Development Opportunity Confronts Old Paradigms: Exploring the Multiplicity Theory to Combat the Global Digital Divide. ICTs and Sustainable Solutions for the Digital Divide içinde, hazırlayan Jacques Steyn ve Graeme Johanson. New York: Information Science Reference.
- Mardikyan, S., Atlı Ş. M. ve Toso, S. (2015). Türkiye’nin Bölgeleri Arasında Sayısal Uçurum. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi. 10(1).
- Naralan, A. (2008). E-devlet’e Etki Eden Faktörler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 12(2).
- Odabaş, Ç. (2002). Stratejik Yönetim ve E-devlet. Sayıştay Dergisi. 55.
- OECD. (2001). Understanding Digital Divide, OECD Publications, Paris. <http://www.oecd.org/pdf/M00002000/M00002444.pdf>. Erişim: 15.08.2019.
- OECD. (2003). e -Government Studies the e- Government Imperative. Onuncu Kalkınma Planı (2013). http://www.sbb.gov.tr/Lists/Kalkınma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf. Erişim Tarihi: 04.08.2018.
- Özsağır, A. ve Metin K. (2003). E-Devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyümeye

- Etkisi. II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Tebliğleri Bildiriler Kitabı. Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F Yayını. İzmit. 17-18 Mayıs.
- Öztürk, L. (2002). Dijital Uçurumun Küresel Boyutları. Ege Üniversitesi. Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(1).
- Öztürk, L. (2005). Türkiye’de Dijital Eşitsizlik: Tübitak -Bilten Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. (24).
- Seferoğlu, S. S., Avcı, Ü. ve Kalaycı, E. (2008). Sayısal uçurum: Türkiye'deki durum ve mücadelede uygulanabilecek politikalar. 25. Ulusal Bilişim Kurultayı, Bilişim'08 Bildiriler Kitabı (BTIE-2008). Türkiye Bilişim Derneği. Ankara.
- Seferoğlu, Süleyman S., Çelen, Fatma K. Ve Çelik, Aygül (2011). Türkiye’de E-devlet Uygulamalarında E- öğrenmenin Yeri . (Editörler: B.B. Demirci, G. T. Yamamoto ve U. Demiray). Türkiye’de E-öğrenme: Gelişmeler ve Uygulamalar II. Eskişehir. Bölüm 19.
- Sobacı, M. Z. (2012). E-Devlet: Kuramsal Bir Bakış. E-Devlet Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler (Editör: Mehmet Zahid Sobacı ve Mete Yıldız). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Şahin, A. (2007). Kamu Çalışanlarının E-Devleti Algılayış Biçimleri: Beklentiler ve Sorunlar. Kamu Yönetimi Yazıları.(Editör: Bilal Eryılmaz, M. Eken ve M. Şen). Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Şahin, A. (2008a). Kamu Kurumlarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımında Yaşanan Sorunlar: Konya Kaymakamlıkları Örneği. Amme İdaresi Dergisi. 41(1).
- Şahin, A. (2008b). Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve E-devlet. Çizgi Kitabevi. Konya.
- Şahin, A. (2016). Türk Kamu Yönetiminde Yapısal Dönüşüm ve E-devlet. Atlas Akademi. Konya.
- Şahin, A. ve Örselli, E. (2003). E-Devlet Anlayışı Sürecinde Türkiye. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (9).
- Şahin, A., Sevinç, İ. ve Özdil M. (2006). Türkiye’de E-devlet Uygulamaları ve Gelişim Aşamalarına Yönelik Bir Araştırma. 5th International Knowledge, Economy and Management Congress. Kocaeli.
- Şen, A. ve Akdeniz, S. (2012). Sayısal Uçurumla Başetmek: OECD Trendleri ve Türkiye. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi. 7(1).
- Tecim, V. (2002). “ Kamu Kurumlarında Etkin Yönetim İçin Bilişim Teknolojileri Sakarya Valiliği Bilişim Sistemleri Uygulaması”, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 17(1).
- TÜBİTAK. (2002). Bilgi toplumu politikaları üzerine bir değerlendirme: Dünya ve Türkiye. TÜBİTAK. Ankara.
- Ulusal E-devlet Stratejisi ve Eylem Planı (2016-2019).
<http://www.edevlet.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/2016-2019-Ulusal-e-Devlet-Stratejisi-ve-Eylem-Plani.pdf> , Erişim Tarihi: 04.08.2019.
- Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı (2017)
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171221M1-1.pdf>. Erişim Tarihi: 18.08.2019.
- VAN, D. J. (2016). Ağ Toplumu. Çeviren: Özlem Sakin. Kafka Epsilon Yayıncılık. İstanbul.
- Yarımış, S. (2005). Nevşehir İl Merkezinde Bulunan Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışanların E-devlet Uygulamalarına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.
- Yıldız, M. (2003a). “Elektronik e-Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme”, (Editör: Muhittin Acar ve Hüseyin Özgür). Çağdaş Kamu Yönetimi I, Nobel Yayın, Ankara.

Yıldız, M. (2003b). Yerel Yönetimlerde İnternet Uygulamaları ve E-Devlet. (Editör: Bekir Parlak, Hüseyin Özgür). Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler. Alfa Yayınları. İstanbul.

Türk Halk Kültüründe Bektaşılık ve Bektaşilikde Maneviyat ve
Eğitim (Rüfat Latif oğlu HÜSEYNZADE)

Türk Halk Kültüründe Bektaşılık ve Bektaşilikde Maneviyat ve Eğitim

Prof.dr Rüfat Latif oğlu HÜSEYNZADE
 Azerbaycan Devlet Pedaqoji Universitesi, Pedaqoji bölüm üyesi.
 E-mail: prof.rufat@mail.ru
 Tel. +99450 336 46 52

ÖZET

XIII yüzyıllık Anadolu, Azerbaycan ve Nahçıvanda yayılmış ortak türk kültürünün ve ümumtürk birliyinin yaranmasında islamiyyetin bu ülkelerde daha geniş yayılmasında Bektaşiliyin önemli yeri ve rolü büyük olmuştur. Bektaşilikde insanın kamilleşmesine büyük önem verilmiş ve kamilliye ulaşmağın yolları gösterilmiştir. Bu yollara emel edenlere “Mürşidi-kamil” derler ve ya “Ata” gibi mukaddes isime layik görülürdü. Hacı Bektaş Velinin en önemli eserlerinden biri “Mekalet”dir. Qurani-Kerimden kaynaklanan Yesevinin “Divan-i Hikmet”i, Ruminin “Mesnevi”si, Nizamının “Hemse”si, Füzulinin “Divan”ı maneviyyat alemi için nedirse Hacı Bektaş Velinin “Mekalet”i de odur. “Mekalet”e göre Allaha gidilen yol yaratılmışların sayı kadardır, ama, müdrikler bunlardan dörtünü seçmişler: 1)Şeriet (zahiri kanunlar); 2) Terikat (dahili yol); 3) Marifet (manevi zenginlik); 4) Hakikat (gerçeklik).

ABSTRACT

Bektashilik and Upbringing in Bektashilik .

This article is about the tribes that are one of the most ancient ones in Nakchivan, about their ways of life, about the rules of behaviour and in short about the most popular tribes Bektashi. In Bektashism, great importance has been given to the humanization and the ways of reaching it have been shown. Those who aspire to these roads would call them “Mürşidi-kamil ve or they would be deemed worthy of a sacred name such as“ Ata “. One of the most important works of Hacı Bektash Veli is “Mekalet”. According to “Mecalet”, the road to God is the number of creatures, but the examiners have chosen four of them: 1) Shari'ah (apparent laws); 2) Terikat (internal path); 3) Awareness; 4) Truth (reality).

METİN

Ümumtürk felsefi, edebi ve pedaqoji fikir tarihinde şahsiyyetin inkişafı, kendini kabullenmesi, manevi zenginliği problemlerinin öğrenilmesinde, XIII yüzyıllık Anadolu, Azerbaycan ve Nahçıvanda yayılmış ortak türk kültürünün ve ümumtürk birliyinin yaranmasında islamiyyetin bu ülkelerde daha geniş yayılmasında Bektaşiliyin önemli yeri ve rolü büyük olmuştur. Bektaşiliyin yaratıcısı Hacı Bektaş Veli, onun annesi Şeyx Ahmedin kızı Hatem Hatun, babası Seyid Sultan İbrahim Sani türk soyundandır. Bektaş kelimesi “Dost”, “Arkadaş”, “Bey”, “Bey dostu”(“Beydaş”) anlamını taşıyor. Bazı dipnota istinaden Hacı Bektaş Veli çok sevdiği Muhammed Peyqamber (s) efendimiz gibi 63 yıl (hicri 606-669; miladi 1209-1270) ömür

yaşamıştır. Bektaşiliğin esas anlamı insanın kendisini tanıması, zengin maneviyyata sahip olmasıdır.

Bektaşilikde insanın kamilleşmesine büyük önem verilmiş ve kamilliyeye ulaşmanın yolları gösterilmiştir. Bu yollara emel edenlere “Mürşidi-kamil” derler ve ya “Ata” gibi mukaddes isimlere layık görülürdü. Yesevilikde, Mövlevilikde ve Bektaşilikde bir birine benzer insana büyük sevgi ve muhabbet düşünceleri vardır: Yesevi diyor: “Sünnet imiş, kafir de olsa incitme sen”, Hacı Bektaş Veli böyle söylüyor: “İncinsen de incitme sen”. Mevlana Celaleddin Rumi ise söylüyor: “Gel, gel ne olursan ol yine gel; İster kafir, ister Mecusi, ister bütperest ol, yine gel. Bizim dergahımız ümitsizlik dergahı değildir; Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel.”

Hacı Bektaş Veli insanları ırkından, renginden, dininden, dilinden ötürü ayırt etmeden birlik ve beraberliğe çağırmıştır: “Bir olalım, iri olalım, diri olalım!” Bektaşî söylüyor ki, “Mal, mülk adamın düşmanıdır. Bu dünyada mal mülk toplamaktansa insanlara iyilik yap” Hacı Bektaş Veli insanlara daim iyilik etmeyi, ruhen zenginleşmeyi, iyi emel sahibi olmağı öğütlemiştir. O söylüyordu: “Benim üç dostum vardır. Ne zaman ki, ben ölürüm birisi evde kalır, birisi yolda kalır, birisi ise benimle beraber gelir. Evde kalan benim malımdır, yolda kalan benim yakınlarım ve ailemdir, benimle gelen yaptığım iyilikler ve emellerimdir”. Bu fikirler Bektaşî misralarında böyle ifade olunmuştur:

Malım mülküm , servetlerim - hepsi evde kaldı
Oğlum, kızım, akrabam, gitdiyim yolda kaldı
Dostlarımdan, birisi, benden hiç ayrılmadı
Allah için yaptığım iyilikler bende kaldı

İnsan her zaman hakikat bilgisini arar, öğrenmeye, okumaya can atar. Bunun en açık ve sarsıcı ifadesi de, “Oku!” emridir. Hangi meslekten olursa olsun insan, bilmeden, öğrenmeden akıl sahibi olamaz. Akıl ve iradeden yoksun bireyler, dinen de hukuken de sorumlu kabul edilmezler. Ahmet Yesevî’ye göre gerçek manada aklını kullanan kişi, neyi, nereden arayacağını iyi biliyor ve derin bilgi sahibi oluyor.

Bektaşiliğe göre “Akılla gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.” Bu bakımdan Bektaşilikte eğitim zamanı kişiye bilgi vermezden önce onun ahlakını, aklını, bilgi alanını, düşünce ve görüşünü genişletmek üzere iş görülüyordu. Bektaşiler buna “Kabını genişlendirme”, hazırlık devri derler. Bu merheleli, merdivenli eğitim sistemi idi. Kadim Nahçıvan’da, Nuh’un devrinde (Nuh’un mezarı da Nahçıvan’dadır ve üzerine bir türbe inşa edilmiştir) Gemikaya’da tarihte ilk defa olarak “Skala” adlı merheleli, merdivenli, dereceli eğitim ocağı kurulmuştur ki, bu bahiste daha I. asırda yaşamış Yunan filozofu İosif Flaviy ve XVII. asırda yaşamış Çek pedagoğu Y.A.Komenski yazmıştır. Nuh’un gemisi Nahçıvan’da Gemikaya’da meskunlaşmış ve geminin durduğu yere İSKELE denilmiştir. İskele’den Skala, Skul, Okul, Lekol, Şule, Şkola kelmeleri de türetilmiştir ki, bunların hepsi muhtelif dillerde mektep, okul, eğitim merkezi anlamındadır.

Hacı Bektaş Velinin en önemli eserlerinden biri “Mekalet”dir. Qurani-Kerimden kaynaklanan Yesevinin “Divan-i Hikmet”i, Ruminin “Mesnevi”si, Nizaminin “Hemse”si, Füzulinin “Divan”ı maneviyyat aleminin için nedirse Hacı Bektaş Velinin “Mekalet”i de odur. “Mekalet”e göre Allaha gidilen yol yaratılmışların sayı kadardır,

ama, müdrikler bunlardan dördünü seçmişler: 1)Şeriet (zahiri kanunlar); 2) Terikat (dahili yol); 3) Marifet (manevi zenginlik); 4)Hakikat (gerçeklik).

Bektaşî tekyelerinin giriş kapılarında herkesin görebileceği bir yere "EDEP" sözü yazılıp asılırdı. Bunun anlamı, burası edep-erkan merkezidir. Arapça bir kelime olan "edep" kelimesi "E, D, B" harflerinden meydana gelmiştir. Bu üç harf, "EL, DİL, BEL" kelimelerine dönüşmüştür. Yani "Eline, diline, beline sahip ol! " anlamına gelmektedir.

Eline sahip olmak; sana ait olmayan bir şeyi götürme, elinle kimseye kötülük etme, kimsenin malını çalma.

Diline sahip olmak; gözünle gördüğün herşeyi söyleme, dediğin fitne-fesat yaratabilir. Yalan söyleme, söyleyeceğini düşün öyle söyle. Ana diline saygı göster, onu öğren ve koru.

Beline sahip olmak ise nefesine hakim ol, helalin olmayana meyletme, kendi neslini ve soyunu koru. Bu fikirler Bektaşî misralarında böyle ifade olunmuştur:

**Haksızlığa uğramazsın, sahib isen eline
Belalara bulaşmazsan , hakim isen diline
Davasız derde düşmezsin, sağlam isen beline!**

Bu üç tavsiyeye uyan Bektaşîler kendilerinden her zaman emindirler. Her kesin kendinden emin olması toplumun birbirinden emin olmasına getirib çıkarır.

Hacı Bektaş Veli müşid ve veli münasebetlerine özel dikkat verilmesini öğütlemiştir. Onun bu konudaki bakış açısını doğrudan yansıtan değerli fikirleri “Vilayetname” ve “Makalat” eserinde ifade olunmuştur. Bektaşîliğin esas amacı insanın kendini tanıması, kendini terk etmesi, güzel edebe, zengin maneviyata, saf ahlaka sahip olmasıdır. Nasıl ki denilmiştir:

**Edeb bir tac imiş, nuru Huda’dan
Giy ol tacı, emin ol her beladan!**

Bektaşîlere göre, hayatta en önemli prensip “insan olma”, her yerde, her şartta dâhili ve harici paklığı korumaktır. Bektaşîlikte insanın kâmil insan olmasına hususi önem verilmiş ve kâmil bir şekilde yetişmenin şartları üzerinde durulmuştur. O şartları üzerlerinde taşıyanlar “Müşid-i kâmil” şeklinde adlandırılır veya “Ata” gibi kutsal ada layık görülürler.

Azerbaycanın Nahcivan şehrinde Zaviye mahallesinde Bektaşîlere mahsus Zaviye (زاویه) (“Künc”, “Guşe” menasını verir) camisi erken orta asırların değerli memarlık abidesi gibi şehrin merkezindedir. Zaviye Bektaşîlerin hem ibadet yeri, hem de telim merkezi olmuştur. Zaviyede telim, tahsil meselelerine geniş yer verildiğinden bura medrese de denilmiştir.

Nahçıvanda Bektaşîlere mahsus "Pirqemiş" denilen bir came de vardır ki, bu gün de çalışmaktadır. Bura aslında XVIII asrda yaşamış büyük mutassavvuf alim, övliyalar başçısı, müşit ve Şeyh olmuş Pir Hamuşun adı ile ilgili tekyedir. Şeyhin iki misralık şiiri bize melumdur:

"Şirindilli canım azdı düşdü mürşüd şavasına,
Gelib Merende tutuldu dinmez hamuş sevdasına"

Bektaşî ügeleri Pir Hamuş tekyesine toplaşar, zikr merasimleri, şiir, musiki, sem`a raksleri keçirer, dini ayinleri icra eder, Şeyhin meraklı, müdrük söhbet ve moizelerini dinlermişler. 2008 yılında 106 yaşında dünyasını deyişmiş babam – 80 yıl öyretmenlik yapmış, araştıрмаçı dr.doçent Latif Huseynzade bu yer hakkında hatiresinde söylerdi ki, burada bir vakıtlar kora okunan, besteli musiki ve sem`a raksleri icra edilerdi. Okunan şiirlerin birisinde böyle denilirdi:

**"Guşeyi helvet ne eceb çai imiş,
Sirri nehan onda hüveyda imiş".
(Yeni helvet guşesi ne iyi yer imiş
Gizli sirler orada aşikar imiş)**

Bu şiirden anlamak olur ki, tekyenin "Helvet"i, "Çilehana"sı da olmuş, çileye çekilenler burada tenhalığa, tekliye, helvete çekilmiş, kendisi ile baş-başa kalıb tefekkür, düşünce merhelesini keçmiş, her cür pisliklerden, kötülüklerden arınmış, paklanmış, iradesini möhkemletmiş, nefsini yenmiş ve zahidlik heyatına kadem koymuşlar.

SONUC

Bektaşılık 18 yuzilin sonlarında Azerbaycanın Nahçıvan bölgesinde geniş yayılmış ve bu gün de Nahçıvanda Bektaşî soyadını taşıyan kişiler vardır. Benim annem de Bektaşî soyadını taşımış ve Bektaşî dili ile desek şimdi dünyasını deyişmiştir. 18 yüz ilinde Anadoludan Nahçıvana köç etmiş Canan bey Bektaşın adına bağlı Nahçıvanda "Canan bey" çeşmesinin serin, tatlı suyu bu gün de akmaktadır.

Bugün Bektaşiler ailesi kollu-dallı, yeşil yapraklı, tatlı meyveli köklü bir ağac gibi aleme yayılmıştır. Bu soyadına şimdi Nahçıvan'dan başka Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde, Türkiye'de, Orta Asya'da, Arap ülkelerinde, Makedonya'da, Balkarlarda ve daha başka yerlerde rastlanmaktadır.

KAYNAK

- 1.A.Sezgin. Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik. İstanbul, 1991.
- 2.Mevlana Celaleddin Rumi. Mesnevi. Hazırlayan, Prof.Dr.Adnan Karaismailoğlu. Konya, 2008.
- 3.Hebibbəyli İ. Ə. Şarkın kapısında Nahçıvan. Nahçıvan Dövlət Universitesinin "İlmi eserleri". 1999, № 5
- 4.Hüseynzade R.L. Kadim ve erken orta asrlar dövründe Azerbaycanda terbiye, tehsil və pedaqoji fikir. Baku, 2007.

5. Flavius Josephus, William Whiston, Paul L. Maier - The new complete works of Josephus, Revised and expanded edition, Kregel Academic, 1999.

6. Komenski Y.A. Buyuk didaktika (Rusça). Moskva, 1999.

Kar ve Zarar Esaslı İki Finansal Modelin Türkiye'ye Uyumu:
Mudârebe ve Müşâreke (Mustafa Canbaz)

Kar ve Zarar Esaslı İki Finansal Modelin Türkiye'ye Uyumu: Mudârebe ve Müşâreke

Mustafa Canbaz¹

¹Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, E-mail:mcanbaz67@yahoo.com

Özet

Amaç; Konvansiyonel finansal sistemin hakim olduğu modern dünyanın önemli sorunlarından biri yüksek borçluluktur. Para ve finansal piyasaların geliştiği kapitalist ülkeler yanında halkı Müslüman olan bazı ülkelerinde benzer sorunu vardır. Halbuki, insanların borçlanmaksızın ihtiyaç ve yatırımlarını yardımlaşma ve ortaklıklar yoluyla karşılanmasını esas alan İslami anlayış gereği 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de faizsiz finansal kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumlar kendilerine referans olan 'kar ve zarar esaslı ticaret ortaklıkları' kapsamında fon kullandırmaları esastır. Ancak, 40 yıla yaklaşan dönemde fonlarının çok az kısmı bu yöntemlerle kullanılırken, konvansiyonel kredilendirmeye benzediği yönünde eleştirilen Murabaha öne çıkmış ve borçluluğu çoğaltan bir yönteme dönüşmüştür. Bu çalışmanın amacı, katılım bankaları olarak tanımlanan faizsiz, kar ve zarar esaslı bankacılığın temel finansal yöntemlerinden Mudârebe ve Müşâreke'nin neden uygulanmadığını araştırmaktır.

Yöntemi: Belirlenen amaç doğrultusunda faizsiz bankacılığın geçmiş faaliyet sonuçlarına göre fonlarının ne kadarının kar ve zarar ortaklığı yöntemine göre kullandıkları araştırılmıştır. Ardından, ortaya çıkan bu sonucun nedenleri ve yapılması gerekenler sektörde en az yirmi yıl boyunca yer alan uygulayıcılar ile yapılan 'görüşme' sonucu belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşülen kişiler içinde, altı katılım bankasından birinin yönetim kurulu üyesi, diğerlerinden ise halen genel müdür yardımcısı, şube müdürü, bölge müdürü ve yetkili konumunda çalışan 10 kişi ile bu kuruluşlardan emekli olan beş kişi yer almıştır. Bu kişilere fon kullandırmada Mudârebe, Müşâreke ve Murabaha yöntemlerinin kullanılma oranı ile kar ve zarar ortaklık modellerinin neden yeteri ölçüde uygulanmadığı ve çözüm önerilerinin ne olduğu soruları yöneltmiştir.

Bulgular; Özel finans kurumu (ÖFK) şeklinde faaliyete başlayan faizsiz finansal kurumlar 2005 sonrası Bankacılık Kanunu kapsamında 'katılım bankası' olarak devam etmişler, bütün faaliyet dönemleri boyunca fonların %80 ile 90'lık kısmı Murabaha yöntemiyle kullanıldığı görülmüştür. Katılım bankacılığına geçişte sadece unvan ve statü değişikliğiyle kalınmamış, yanı sıra ÖFK döneminde uygulanan İslami esaslı fon kullandırma sınıflandırmasından konvansiyonel esaslı kredi sınıflandırmasına geçilmiş, çalışan personel profilinde değişim ortaya çıkmış, sistemi yeterince bilmeyen diğer bankalardan yapılan geçişlerle İslami hassasiyet kaybolmuştur. Hatta, katılımcılardan biri bunu 'dünyevileştik' şeklinde ifade etmiştir. Operasyon bölümü personeline ortaya çıkan 'değer kaybı'nın, esasen üst yönetimlerin 'kar hırsı'nın bir sonucu olduğu, şubelerin ve servislerin önüne konulan hedeflerin tutturulması uğruna kurumların, kısa sürede sonuçlanan ve riski az olarak değerlendirilen Murabaha yöntemine odaklandığı, tüm katılımcıların ortak görüşü olarak belirmiştir. Yine katılımcıların ortak beyanı, 2000'li yılların başlarına kadar %90'lar düzeyindeki Murabaha yanında, 1990'lı yıllarda İcare (Leasing) yöntemi ile kısmen kar ve zarar ortaklığı yöntemleri yer almıştır. Katma Değer Vergisi avantajının kalkması ve operasyon sürecinin uzunluğu gibi nedenlerle Leasing yöntemini azaltan kurumlar katılım bankacılığı döneminde Murabaha'nın benzeri sayılan Teverruk yöntemine yönelmişlerdir. Ancak, Teverruk gerçek bir mal alış-verişi olmayıp, zor durumdaki müşteri adına Londra Metal Borsası'ndan satın alınan emtianın peşin satılarak bedelinin kendisine nakit ödenmesi işlemidir. Nakit ihtiyacı

karşılana müşteri karşılığında kuruma borcunu vadeli ödemektedir. Katılımcıların çoğunluğu, yöntemin ödeme gücünü çeken, borç vadesi bir hayli geçen işletme borçlarının takibe alınmadan bilançoda canlı tutulmasını sağladığını ifade etmiştir. Kurumlardan kullanılan fonların İslami esaslı sınıflandırılması temin edilememesine rağmen Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nden sağlanan verilerde ilk sırada %83'le Murabaha, ikinci sırada %9'le Teverriik, kar ve zarar ortaklığına dayalı yöntemlerse, sadece %3'ler dolayında görülmektedir. Şu var ki, katılımcıların çoğu kar ve zarar ortaklığı yöntemlerinin uzun süreli işler olduğu, bankalarınsa mevduatlarının kısa vadeli olduğu, yani kaynak sorunu olduğunu, son olarak güvenilir yatırımcı ortak bulmaktaki zorluğu ifade etmişlerdir. Sonuçta, bu sorun ve zorlukların katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan ayırtıran yanlarını giderek yok ettiği, bununsa sektör paylarını büyütmediği düşünülmektedir.

Sonuç: Kar ve zarar esaslı bankacılık, her kesimden insanın adeta peşini bir gölge gibi izleyen 'borçlu yaşamı' büyük oranda önleme kapasitesine sahip olmasına rağmen değişik nedenlerle konvansiyonel uygulamalara doğru yöneldikleri eleştirileri yapılmaktadır. Bu eleştirileri ortadan kaldıracak uygulamalar yerine, 1990'lara nazaran 2000'li yıllarda daha çok tartışmalı işlemler gündeme gelmiştir. Hakim iktisadi ve bankacılık anlayışının gölgesinde yürüyen bir faaliyet olarak kaldığı sürece tartışmalar sona ermeyeceği gibi bankacılık sektöründeki %5'lik payın artmasının çok zor olacağı görünmektedir. Halbuki, katılım bankacılığın temel referanslarını başta Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler olmak üzere bunlara dayalı diğer kaynaklar oluşturmaktadır. Bu kaynaklarda sıklıkla yardımlaşma, karz-ı hasen, sıkıntısındaki borçluya vade tanınması, nihayet sadaka sayılması gibi tavsiyeler yapılmakta ve borçluluktan kaçınılması istenmektedir. Bunun yerine mümkün oldukça özkaynakla ticaret yapma yöntemi ya da ortaklık öne çıkarılmaktadır. Ticari muamelelere yön verecek nitelikteki çok sayısındaki hükme uygun davranıldığında ticaretin ibadete dönüşeceği, iki Müslüman arasında yapılan ortaklıkta üçüncü ortağın Allah (C.C.) olduğu, rızkın ise onda dokuzunun ticarete olduğu bildirilmektedir. Böylece, katılım bankalarının sektörde %15'lere doğru büyümesinin kendi ilkelerine dönmesi ve girişimcileri teşvik eden alternatif yöntemlere yoğunlaşarak sağlanacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: katılım bankacılığı, fon kullanırma, kar ve zarar ortaklığı

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi Dilbiliminde Devrik Tümcenin
İncelenmesi Üzerine (Zilola Khudaybergenova)

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi Dilbiliminde Devrik Tümcenin İncelenmesi Üzerine

Prof.Dr.Zilola Khudaybergenova¹

¹ Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, E-mail: aloliz74@mail.ru, zhudaybergenova@bartin.edu.tr.

1. Giriş

Dilbilgisinin en büyük bölümlerinden biri olan tümcebilgisinin araştırma alanı merkezinden tümce, tümcenin öğeleri, yapısı ve çeşitleri gibi konular yer almaktadır. Herhangi bir dil için özgün bir yapıya sahip olan tümce, onun kuruluşu, sınıflandırılması ve çeşitlerinin incelenmesine ait bilimsel araştırmalar ve makaleler birçok dillerin dilbiliminde mevcuttur. Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi dilbiliminde de bu konular ele alınıp epeyce iyi incelenmiştir. Fakat, şimdiye kadar bu iki dilin kıyası sözdizimi konusuna nerdeyse değinilmemiştir. Yani tüm Türk lehçelerinin sözdizimine ait bazı konuların genel kapsamda karşılaştırılarak araştırıldığı halde çağdaş Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki tümceler ve onların sınıflandırılması konuları hala kıyaslanarak incelenmediği göze çarpmaktadır. Bu yüzden bu iki dil yapısını teşkil eden tümcenin kuruluşu, ana ve tamamlayıcı öğeleri, bu öğelerin ifade malzemeleri, tümce öğelerinin sıralanması gibi konularda mukayeseli araştırmaların yapılması önem arz eder. Türki diller ailesinin lehçeleri olan Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi, tabii ki, temelde birçok yönden benzerliklere sahiptir, bilhassa tümce öğelerinin sıralanmasında da ortaklıklar mevcuttur. Ama bu iki dildeki tümce öğelerin sıralanması konusuna türlü açıdan yaklaşmıştır ve bu özellikler farklı yorumlanmıştır. Özbek Türkçesinin Rus dilbilimi geleneği, Türkiye Türkçesi dilbilimin Fransız ve Alman dilbilimi geleneği etkisinde oluştuğu ve geliştiği böyle bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2. Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi Dilbilimindeki Tümcelerın Sınıflandırılması

Önce Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi dilbilimindeki tümcelerın tasniflerine ait yaklaşımları gözden geçirelim:

Türkiye Türkçesinde tümcelerın sınıflandırması problemine göz attığımız zaman bu sorununun çözümlemesinde genelde oy birliği izlense bile türlü kaynaklarda fikir ayrıcalıklarına rastlanmaktayız. Örneğin, M.Ergin tümce, tümce öğeleri, tümce çeşitlerini tanımlarken basit tümcenin yüklem soyuna göre iki çeşidini - isim tümce, fiil tümceyi ayırt etmiştir⁷⁰. T.Banguoğlu da basit tümcelerın iki ana çeşidi olarak aynı tümce çeşitlerini göstermiştir. Bu kaynakta tümce unsurlarının tümce içinde sıra değiştirmesi tümcenin özelliklerinden biri olarak kaydedilmekle birlikte bu durumun ayrı tümce çeşidi - devrik tümceyi oluşturması hakkındaki yaklaşımlar öne sürülmüştür. Aynı zamanda tümce öğelerinin sıra değişmesi çok kullanılsa bile devrik tümce konusu hala bahis konusu olduğu tespit edilmiştir⁷¹. R.Toparlı'ya göre, tümceler yapılarına, yüklemelerin soyuna, öğelerin dizilişine, anlamlarına göre çeşitlere ayrılır⁷². H.Dizdaroglu'nun kitabında tümceler yüklem cinsi, tümcelerın yapısı, bağlanışları, kuruluşları, anlamları bakımından sınıflandırılmıştır. Örneğin, tümce kuruluşuna göre beş çeşitlidir: düz, devrik, ayraç, kesik tümceler⁷³. Yani bu dilbilim adamı da Türkiye Türkçesinde devrik tümcenin mevcut olduğu düşüncesini savunmuştur. M.Hengirmen tümceleri anlam bakımından, yapı bakımından,

⁷⁰ Ergin M. Türk dili bilgisi. İstanbul: TDK, 1993. S.379.

⁷¹ Banguoğlu T. Türkçenin grameri. -Ankara:Türk tarih kurumu basım evi, 2004. S.531-538.

⁷² Toparlı R. Türk dili. -C.III. -Erzurum:Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, 1989.

⁷³ Dizdaroglu H. Tümcebilgisi. - Ankara: TDK, 1976. S. 164; Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. -Ankara: Engin, 1995. -S. 346-355.

yüklemine soyuna göre ve şekilleri bakımından tasnif etmiştir. Yanı sıra M.Hengirmen şekilleri bakımından tümcenin beş çeşidini dile getirmiştir: basit, soru, sıralı, devrik tümceler⁷⁴. Dolayısıyla bu kaynakta da artık devrik tümce tümcenin birer çeşidi statüsüne ulaşmıştır. Rus türkologlarının Türkiye Türkçesine ait araştırmalarında da farklı fikirler kaydedilmiştir. Mesala, A.Samoyloviç ve A.N.Kononov Türkiye Türkçesinin tümcebilgisiyle ilgili bazı düşüncelerini öne sürmüşler. Yani onların yapıtlarında basit tümcenin ancak bazı şekilleri dile getirilmiştir. Ancak düz ve devrik tümceler konusu ele alınmamıştır⁷⁵. A.N.Baskakov'un Türkiye Türkçesinin sözdizimiyle ilgili araştırmasında basit ve bileşik tümceler tüm ayrıntılarıyla irdelenmiştir⁷⁶. O bu konuda birçok başarıya ulaşmıştır. Ama tümcenin bazı özellikleri, çeşitleri incelenmemiştir, sözcüğü tümcenin anlam bakımından türlerini ayırt edilmemiştir. Bununla birlikte bilimadamı Türkiye Türkçesindeki tümce öğelerinin sıralanmasındaki değişimi “inversiya olayı” diye adlandırmıştır.

Özbek Türkçesi dilbiliminde ilk önce tümceler yapı bakımından basit ve bileşik tümcelere ayrılırlar⁷⁷. Türkiye Türkçesinde de aynı geleneğe riayet edilmekte olduğu görülür⁷⁸. Özbek Türkçesinde basit tümceler anlam bakımından dört çeşitlidir: haber, soru, buyruk, ünlem tümceleri⁷⁹. Duyarlılık anlatımına göre tümceler ikiye ayrılırlar⁸⁰: ünlem tümce ve ünlem olmayan tümce. Tümcede ifade edilen hükmün realiteyle ilişkisindeki modallığı gösterme bakımından olumlu ve olumsuz tümce ayırılmaktadır⁸¹. Basit tümce ikincil öğelerinin tümce yapısında katılması bakımından iki çeşitlidir: dağınık ve toplu tümce⁸². Basit tümceler birincil öğeler, yani özne ve yüklemine iştirakına göre iki temel öğeli ve bir temel öğeli tümcelere ayrılırlar. Bir temel öğeli tümceler de anlamlarına ve şekillerine göre birkaç türe bölünürler⁸³. Bunun yanısıra Özbek Türkçesi dilbiliminde tümceler yapısına göre basit, birleşik, karmaşık ve periyodlara da ayırma durumları mevcuttur⁸⁴. Karmaşık tümce, yapısında açıklayıcı tümce öğeleri mevcut olan tümcelerdir. Period, anlam bakımından birbirine yakın olan bir kaç tümcelerden oluşan bir paragraftır. Temelde Özbek Türkçesi dilbiliminde tümceler sınıflandırılmasında kriterler neredeyse birbirine örtüşmekte olup, ancak bazı ayrıcalıklar göze çarpar.

Yukarıda getirilen bilgilere göre Türkiye Türkçesi dilbiliminde tümceleri tasniflama konusu Özbek Türkçesi dilbiliminden farklı olduğu gözülür. Böyle ayrıcalıklardan biri de tümce öğelerinin tümce içindeki sıralanması sorunu sayılır. Önce belirttiğimiz gibi Türkiye Türkçesi dilbiliminde tümce öğelerinin sırasına göre kurallı (düz) ve devrik tümce ayırılmıştır. Rus türkologları değişik sıralı tümceleri inversiyaya uğramış tümce diye adlandırmışlardır. Özbek Türkçesinde tümce öğelerinin doğru ve aykırı sırası kullanıldığı kaydedilmektedir. Ancak Özbek Türkçesi dilbiliminde düz tümce ve devrik tümce ayırılmamıştır. Rus dilbilimi etkinden

⁷⁴ Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. -S.346-355.

⁷⁵ Kononov A.N. Grammatika turestkogo yazıka. -M.-L.: AN SSSR, 1941; A.Samoyloviç. Kratkaya uçebnaya grammatika sovremennogo osmansko-turectkogo yazıka. Leningrad: Ras. GAT: 1925.

⁷⁶ Baskakov A.N. Predlojeniye v sovremennaga turestkogo yazıka. -M.: Nauka, 1984. S. 78.

⁷⁷ G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Taşkent: Fen, 1986. S.48.

⁷⁸ Ergin M. Türk dili bilgisi. İstanbul: Bayrak, 1993. S. 382; Banguoğlu T. Türkçenin grameri. -Ankara:Türk tarih kurumu basım evi, 2004. S.523.

⁷⁹ O'zbek tili grammatikasi: İkki ciltlik. Taşkent: Fan, 1976. II C. S.99; Hozirgi o'zbek adabiy tili: İkki ciltlik. Taşkent: Fen, 1966. S.38-52.

⁸⁰ G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. S.64.

⁸¹ G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili.S.49.

⁸² G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili.S.74.

⁸³ O'zbek tili grammatikasi: İkki ciltlik. II C. S.98-99; Hozirgi o'zbek adabiy tili: İkki ciltlik. S.194.

G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili.S.67.

⁸⁴ O'zbek tili grammatikasi: İkki ciltlik. II C. S.184-201.

dolayı Özbek Türkçesindeki tümce öğeleri sıralanmasının değişimi “inversiya” (inversyon) terimiyle anlatılmıştır.

Dolayısıyla, Türkiye Türkçesi dilbiliminde devrik tümce diye adlandırılan tümce, şekli bakımından Özbek Türkçesi dilbiliminde “aykırı sıralı tümceye” – “inversiyaya uğramış tümce”ye uymaktadır.

3. Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinde Düz ve Devrik Tümce Özellikleri

Türkiye Türkçesinde yargı ögesi sonda olan tümceye düz tümce denilmektedir⁸⁵. Devrik tümce kuruluşça düz tümcenin karşıtıdır. Yüklemi sondan öne alınmış yargılı anlatıma devrik tümce denir. Devrik tümceler Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinde anlatımı güçlendirmek, söyleyişe özellik kazandırmak için kullanılır. Ancak Özbek Türkçesinde, yukarıda belirttiğimiz gibi, yüklemi öne alınmış tümceler son yıllarda daha yaygın kullanılmasına rağmen tümcenin bu çeşidi ayrıca gösterilmemiştir.

Dolayısıyla Türkiye Türkçesindeki ve Özbek Türkçesindeki tümce öğelerinin sıralanmasındaki ortak ve farklı özelliklerin kıyaslanarak araştırılması büyük önem arzeder. Ancak bu dillerdeki tümce öğelerinin sıralanmasını incelemek için önce tümce öğelerinin sınıflandırılması konusunu da ele almak gerekmektedir. Türkiye Türkçesinde tümce öğelerinin tasniflerinde de bakış açıları birbirine örtüşmektedir. Türkiye Türkçesinin sözdizimine ait kaynaklarda tümcenin ana öğeleri olarak özne ve yüklem, ikincil cümle öğeleri olarak nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci ayırte edilir. Bazı bilimsel kaynaklarda terimlerin değişik kullanıldığı görülür. Örneğin, T.Banguoğlu tam yapışlı basit fiil tümcesinde beş öge olduğunu kaydeder ve doğrudan sırası böyle olduğunu öne sürer: kimse (özne) - zarflama (belirteç tümleci) - isimleme (dolaylı tümleç) - nesne - yüklem⁸⁶. Özbek Türkçesi dilbiliminde de Türkiye Türkçesindeki gibi tümcenin temel öğeleri özne ve yüklem sayılır.

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki kurallı tümcelerde özne başta, yüklem sonda bulunur.

Örneğin:

Aradan seneler geçti(R.N.G.).

Mahbubaxon kulib turardi (Y.Sulayman).

Mahbubahan güliüyordu.

Bu tümcelerde *seneler*, *Mahbubaxon* özneleri *geçti*, *turardi* yüklemelerinden önce gelmiştir.

Türkiye Türkçesinde devrik tümcelerde bu sıralanma kolay değişebilir. Özbek Türkçesinde ise tümce öğelerinin aynı sıralanması değişebilse bile bu durum Türkiye Türkçesindeki gibi yaygın değildir. Bu yüzden Özbek Türkçesinde tümce öğelerinin sıra değiştirmesi, önce belirttiğimiz gibi tümcenin ayrı bir çeşidi olarak ayırt edilmemiştir.

Örneğin:

Baksana gelmişler arkadaşlar (R.N.G.).

Rosa o'yinga tushidi akang qarag'ay(Oybek).

⁸⁵ Dizdaroğlu H. Tümcebilgisi. -S.248.

⁸⁶ Banguoğlu T. Türkçenin grameri. S. 532.

Durmadan dans etmiş ağabeyin.

Görüldüğü gibi *arkadaşlar, akang qarag'ay – ağabeyin* özneleri yüklemelerden sonra yerleşmiş ve devrik tümceyi oluşturmuştur.

Türkiye Türkçesinde öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen ve geçişli eylemi tümleyen sözcüklere nesne denilmektedir⁸⁷. Türkiye Türkçesinde eylemin anlamını tümleyen, ad durum ekleri ve ilgeç alan sözcüklere tümleç denir. Türkiye Türkçesinde tümleçler üçe ayrılmaktadır: Dolaylı tümleç, ilgeç tümleci, belirteç tümleçleri⁸⁸. Türkiye Türkçesinde yüklem anlamını yönelme(yön), kalma(yer), çıkma (başlangıç) anlamı bakımından tümleyen tümce öğelerine dolaylı tümleç denilmektedir⁸⁹. Bu tümleçlerin tümü esasen yüklem olan veya herhangi tümce ögesi olan fiillerin anlamını tümlemeye yarar. Özbek Türkçesinde ikincil tümce öğelerinin nesneye kısmen uyan tümce ögesi “tümleç” diye adlandırılmaktadır. Yani Özbek Türkçesinde Türkiye Türkçesindeki nesne ve dolaylı tümleç bir araya getirilmiş, bir sözdizimi dilbiriminin çeşidi olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden Özbek Türkçesindeki tümleçler iki çeşitlidir: dolaysız tümleç (nesne) ve dolaylı tümleç⁹⁰. Dolaysız nesne şekil ve anlam bakımından Türkiye Türkçesindeki nesneye uymaktadır. Dolaylı tümleçler ise ancak şekil bakımından Türkiye Türkçesindeki dolaylı tümlece uyum göstermektedir. Örneğin, aşağıdaki tümcede iştirak eden zamirler Türkiye Türkçesinde, Özbek Türkçesinde dolaylı tümleç olarak betimlenir:

*Ali Riza Bey, bir kaç defa **ona** nasihat verdi(R.N.G.).*

*U faqat **menga** ishonadi(Y.S.).*

*O ancak **bana** inanır.*

Özbek Türkçesinde dolaylı tümleç *kime, neye, kimde, kimden* gibi sorulara cevap olduğu halde, *nereye, nereden, nerede* gibi sorulara yanıt olan tümce öğeleri yer belirteç tümleci sayılır. Çünkü dolaylı tümleç hareket, durum, nitelik ile obje arasındaki türlü gramer ilişkilerini bildirmek için kullanılır. Örneğin, aşağıdaki tümcedeki *İstanbul'dan, Shirinbuloqdan* kelimeleri Türkiye Türkçesinin dilbilgisi kurallarına göre dolaylı tümleç, Özbek Türkçesinin dilbilgisi kurallarına göre yer belirteç tümlecidir:

*Artık **İstanbul'dan** çıkmayı istemiyordu(R.N.G.).*

***Shirinbuloqdan** sovchilar kelishdi(Y.S.).*

***Şirinbulak'tan** görücüler geldiler.*

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinde nesne yüklem etkisini üzerine alan varlık ya da niteliği gösterdiği için yüklem olan veya herhangi tümce ögesi görevinde kullanılan fiilden önce gelir.

Örneğin:

*Sana **Çalığışu'nu** takdim edeyim(R.N.G.).*

⁸⁷ Dizdaroğlu H. Tümcebilgisi. -S.77.

⁸⁸ Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. -S.333.

⁸⁹ Dizdaroğlu H. Tümcebilgisi. S.95.

⁹⁰ Özbek tili grammatikasi: İkki ciltlik. II C. S.140; Hozirgi o'zbek adabiy tili: İkki ciltlik. S.110.

Nahot meni unutding? (Oybek)
Acaba beni unuttun mu?

Kıyaslanan dillerdeki nesnenin yüklemden sonra gelmesiyle devrik tümce yapılıdır. Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki bu şekildeki devrik cümleler yaygın olarak kullanılmaktadır.

Örneğin:

Bir köşeye at hepsini (R.N.G.).

Nima qilasan bunu? (O.H.)
Ne yapacaksın bunu?

Bu örneklerdeki *hepsini*, *bunu* nesnelere yüklemden sonra yerleşmiş ve böylesine devrik tümce yapılmıştır.

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki nesne ve tümleçlerin tümcedeki yeri yüklemden önce olduğu dile getirilmektedir. Tümleçlerin fiilden önce gelmesiyle yapılan tümceye kurallı tümce adı verilmektedir.

Örneğin:

Köşke bir alay misafir gelmişti(R.N.G.).

Bir joyga to'yga taklif qilishhti(A.Jamol).
Bir yere düğüne davet etmişler.

Bu cümlelerde *köşke*, *bir joyga - bir yere*, *to'yga - düğüne* yer belirteç tümleçleri yüklemden önce yerleşmiştir.

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki kaynaklardan toparlanan örneklerin tahlilinden tümleçlerin yüklemden sonra kullanılması durumlarının yaygın olduğu ortaya çıkmaktadır.

Örneğin:

Durunuz bakalım orada(R.N.G.).

Yoq, yoq, yoq, sen nima qilasan qishloqda?(Y.Sülaymon)
Hayır, hayır, hayır, sen ne yapacaksın köyde?

Bu tümcelerde *orada*, *qishloqda - köyde* yer belirteç tümleçlerin yüklemden sonra gelmesiyle devrik tümce oluşturulmuştur.

Türkiye Türkçesi dilbiliminde yüklem anlamını zaman, durum, nicelik, yer ilgisiyle sınırlayan, tamamlayan sözcüklere belirteç tümleci denir⁹¹. Özbek Türkçesinde de belirteç tümleci nerdeyse aynı şekilde tanımlanmıştır. Ancak şunu kaydetmeliyiz ki, Özbek Türkçesinde eylemin yapılış amacı, sebebini bildiren cümle öğeleri de belirteç tümlecin çeşitlerinden sayılır⁹². Yani Türkiye Türkçesi dilbiliminde yer, durum, nicelik, zaman anlamını taşıyan belirteç tümleçleri ayırılmamıştır. Özbek Türkçesindeyse yer, zaman, durum, nicelik, sebep, amaç belirteç tümleçleri olarak altı belirteç tümleci olduğu öne sürülmektedir. Aynı zamanda, Türkiye

⁹¹ Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. -S.341.

⁹² O'zbek tili grammatikasi: İkki ciltlik. II C. S.150-153;Hozirgi o'zbek adabiy tili: İkki ciltlik. S.147-149.

Türkçesi dilbiliminde ilgeçlerle kurulmuş tümleçlere ilgeç tümleci adı verilmektedir⁹³. Özbek Türkçesinde ise ilgeç tümleci ayırtdilmemiştir. **Bilan - ile, uchun - için, kabi - gibi, ko'ra - göre, qadar - kadar** gibi ilgeçlerle kurulan sözcük öbekleri anlam bakımından tümcenin tamamlayıcı öğelerinin diğer çeşitlerinden sayılır. Mesela, **bilan - ile** ilgeçliyle kurulan kelime öbeği yüklemden etkilenmiş olan varlıkları anlattığı zaman dolaylı tümleç sayılır:

Qarindoshlarim bilan hech birga yashay olmazdim. (Oybek)
Akrabalarimla bir türlü geçinemazdim.

Qarindoshlarim bilan – akrabalarimla kelime öbeği yüklemden anlaşılabilir hareketin yapılmasında vasite olan şahısları bildirmektedir.

Bilan - ile ilgeçli kelime öbeği fiilden anlaşılabilir hareketin, kılışın nasıl yapıldığını anlattığı zaman durum belirteç tümlecini oluşturduğu öne sürülmektedir.

Örneğin:

Otam qilichini chiqarib o'rnidan otilib turdi, qo'rquv bilan mening qolimdan tutdi. (Oybek)
Babam kılıcını çıkararak yerinden fırladı, telaşla beni kolumdan yakaladı.

Ziyahan labida tabassum, ko'zida tabassim bilan, yozning so'lim tongida endi ochila boshlagan atirgulday joziba bilan Darvishalidan ko'zini olmasdi(Y.S.).

Ziyahan dudağında tebessüm, gözünde parlayan tebessüm ile yazın güzel sabahında henüz açılmaya başlayan gül gibi cazibe ile Derviş Ali'ye bakıyordu.

Bu tümcelerdeki **bilan - ile** ilgeçliyle birlikte kullanılan kelime öbekleri yüklemden anlaşılabilir hareketin nasıl yapıldığı anlamını taşımaktadır.

Uchun - için ilgeci Özbek Türkçesinde sebep tümlecini oluşturduğu kaydedilir⁹⁴. Çünkü tümlecini bu çeşidi yüklem bildiren eylemin uygulama nedenini, sebebini ifade eder.

Örneğin:

Men boshqa qiladigan narsa topa olmaganim uchun kulishda davom etayotgan edim. (Oybek)

Ben yapacak başka şey bulmadığım için gülmekte devam ediyordum.

Shoir men uchun yozgan.

Shoir ben için yazmış(Y.S.)

Türkiye Türkçesinde ve Özbek Türkçesinde belirteç tümleçlerinin tümce içindeki yerleşmesi birbirine benzediği örneklerden belli olmaktadır, yani onların yüklemden önce yer aldığı sözkonusu dillerde belirtilmiştir.

Örneğin, aşağıdaki tümcelerde *sinsi sinsi* durum belirteç tümleci, *yarim saat chamasi-yaklaşik yarim saat* nicelik belirteç tümleci mevcuttur:

O meşhur "karga ile tilki" masalındaki gibi ağacın altında sinsi sinsi dolaşmaya başladı(R.N.G.).

⁹³ Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. S.339.

⁹⁴ Özbek tili grammatikası: İkki ciltlik. II C. S.150; Hozirgi o'zbek adabiy tili: İkki ciltlik. S.147.

Bu hal yarım saat chamasi davom etti(Sh.Bo'tayev).

Bu durum yaklaşıq yarım saat sürdü.

Dolayısıyla, Türkiye Türkçesinde ve Özbek Türkçesinde belirteç tümleçlerinin yüklemden önce gelmesiyle kurallı tümce meydana gelir. Yüklemden sonra yer alan belirteç tümleçleri ise devrik tümceyi kurmaktadır. Aşağıdaki tümcelere dikkat edelim. Birinci tümcede zaman belirteç tümleci, ikinci tümcede durum belirteç tümleci, üçüncü tümcede yer belirteç tümleci yüklemden sonra yerleşmiş ve devrik tümceyi oluşturmuştur:

Çocuk mu kalır bu saatte(E.Sav)?

İlk gördüğümde yüreğim hop etti böyle(E.S.).

Bizni ko'ralmaydiganlar suyunishadi-ku bunaqada(Y.S.).

Bizi beğenmeyenler memnun olacaklar böylece.

4.Sonuç

Türkiye Türkçesinde ve Özbek Türkçesindeki tümcelerin ve tümce öğelerinin sınıflandırılması ve tanımlanması, tümce öğelerinin sıralanması, düz ve devrik tümcelerin özellikleri konularını kıyaslayarak inceleme sonucu olarak saptadığımız noktalar aşağıdakileri içermektedir:

Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi dilbiliminde tümcelerin sınıflandırılmasında farkı yaklaşımlar olduğu görülür. Bu durumun nedeni Türkiye Türkçesi dilbiliminin oluşması ve gelişmesinde Fransız ve Alman dilbiliminin etkisinin olduğu, Özbek Türkçesi dilbiliminin oluşumunda ve gelişiminde Rus dilbilimi geleneklerinin agar bastığı ortadadır. Kıyaslanan dillerdeki farklı yaklaşımlardan biri de tümce öğelerinin sıralanmasına göre düz ve devrik tümcelerin ayırtedilmesinde görülür. Türkiye Türkçesinde sözkonusu tümce çeşitleri ayırtedilmişken Özbek Türkçesinde tümce öğelerinin yüklemden sonra yerleşmesi “inversiya” olarak tanımlanmıştır.

Tümcenin ana öğelerinin sınıflandırılmasındaki spesifik özellikleri birbirine örtüştüğü halde tamamlayıcı öğeler, bu dillerde farklı tasnif edildiği göze çarpmaktadır. Ama Türkiye Türkçesinde ve Özbek Türkçesindeki tümce öğelerinin tümce içindeki sıralanması benzer düzene sahiptir.

Türkiye Türkçesi dilbiliminde tümceler öğelerinin sıralanması bakımından iki çeşitli olduğu (kurallı ve devrik tümce) belirtilmiştir. Fakat Özbek Türkçesinde anlam ve şekiline göre bu tümce çeşitlerine uyum gösteren tümceler Türkiye Türkçesindeki gibi adlandırılmamış, tanımlanmamış olsa bile “inversiya” terimi ile iyice incelenmiştir.

Tümce öğeleri sağlam düzene sahip olan tümceler Türkiye Türkçesinde kurallı tümce diye adlandırılmıştır. Özbekçe'nin geleneksel gramerinde kurallı ve devrik tümceler ayırtedilmediyse bile toparlanan örnekler bu dilde de tümcenin aynı çeşitleri XX.-XXI. yüzyıldan itibaren yaygın kullandığını doğrular.

Türkiye Türkçesinde ve Özbek Türkçesinde tümce öğelerinin sırası değişerek kullanılabilir. Diğer tümce öğelerinin yüklemden sonra getirilmesiyle devrik tümce denilen tümce çeşidi oluşturulur. Yani devrik tümce anlam ve şekil bakımından sağlam olan kurallı tümcenin birer öğesinin yüklemden sonra kullanmasıyla yapılır.

Tümce ögelerinin herhangi sıra değişmesi devrik cümleyi oluşturmaz. Anlam ve şekil bakımından sağlam olan devrik cümle birer cümle ögesinin yüklemden sonra kullanılmasıyla yapılır.

5.Kaynaklar

- Banguoğlu T. Türkçenin grameri. -Ankara:Türk tarih kurumu basım evi, 2004.
- Baskakov A.N. Predlojeniye v sovremennaga turestkogo yazıka. -M.: Nauka, 1984.
- Dizdaroglu H. Tumcebilgisi.- Ankara: TDK, 1976.
- Ergin M. Türk dili bilgisi. Istanbul: TDK, 1993
- G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Taşkent: Fen, 1986.
- Hengirmen M. Türkçe dilbilgisi. -Ankara: Engin, 1995.
- Hozirgi o'zbek adabiy tili: İkki ciltlik. Taşkent: Fen, 1966..
- Kononov A.N. Grammatika turestkogo yazıka. -M.-L.: AN SSSR, 1941.
- O'zbek tili grammatikasi: İkki ciltlik. Taşkent: Fan, 1976. II C.
- Samoyloviç A. Kratkaya uçebnaya grammatika sovremennogo osmansko-turectkogo yazıka. Leningrad: Ras. GAT: 1925.
- Toparlı R. Türk dili. -C.III. -Erzurum:Fen Edebiyat Fakultesi Ofset Tesisleri, 1989.

Azerbaycanın Tarım Sanayi İşletmelerinde İhracat Ürün Üretimi
İçin Devlet Desteğinin Stratejik Yönleri (Hajiyeva Zulfiya ELMAN)

Azerbaycanın Tarım Sanayi İşletmelerinde İhracat Ürün Üretimi İçin Devlet Desteğinin Stratejik Yönleri

Strategic aspects of government support for export product production in agricultural industry facilities of Azerbaijan

Hajiyeva Zulfiya ELMAN

Sumgayıt, Azərbaycan Cumhuriyeti. Sumgayıt Devlet Üniversitesi, İşletme Organizasyonu ve Yönetimi
Bölümü Öğretmeni
Zulfiy.haciyeva.2015@mail.ru

ÖZET: Dayanıklı ve dinamik ekonomik kalkınma için önemli koşullardan biri, ulusal ekonominin dünya ekonomisine etkin entegrasyonudur. Azerbaycan'ın dünya ekonomisine etkili bir şekilde entegrasyonu sonucunda ulusal ekonomimiz, ulusal piyasalarımız ile ulusal çıkarlarımız doğrultusunda faydalanabilir. Ulusal kaynakların etkin kullanımı için mekanizma oluşturulduğunca, ülke ekonomisinin gelişmesine yardımcı olabilecek tüm araçlar aktif olarak harekete geçirilmektedir. Tarım endüstrisi de dahil olmak üzere ticari kuruluşlar, dünya pazarlarına ihracat potansiyelleriyle girmeye, rekabetçi üretim yaratmaya çalışıyorlar. Herhangi bir ülkedeki tarımsal sanayi işletmelerinin ihracat potansiyelini geliştirmek ve etkin bir şekilde gerçekleştirmek için önce ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanması gerekmektedir. Modern koşullarda, nüfusa gıda ve sanayi üretimi arzını artırmak, istihdamı artırmak, tarım sektöründe ihracata yönelik ürünleri artırmak ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak için sert önlemler alınması gerekmektedir. Aynı zamanda, kayda değer ilerleme devletin tarım politikasına bağlıdır. Bu bakımdan, Azerbaycan'da tarım sektörünün gelişiminin devlet düzenleme mekanizmasının değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi gereken alanların belirlenmesi önemlidir. Bütün bunlar makalenin temasının uygunluğunu göstermektedir.

Araştırmanın amacı ülkedeki tarımsal işletmelerin ihracata yönelik üretimini sağlamada devletin stratejik yönlerini incelemek ve değerlendirmektir. Araştırma sonucunda tarımsal sanayi işletmelerinin ihracata yönelik üretiminin artırılması gerekliliği haklı çıkarılmış, bu dönemde ortaya çıkabilecek sorunlar önerilmiş ve bu sorunların nasıl çözüleceği konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: tarım sektörü, tarım, ihracat, devlet düzenlemesi, yatırım, gıda, sübvansiyon, finans

ABSTRACT: One of the important conditions for durable and dynamic economic development is the effective integration of the national economy into the world economy. As a result of the effective integration of Azerbaijan into the world economy, our national economy can benefit in line with our national markets and national interests. As the mechanism for the effective use of national resources is established, all tools that can help the development of the country's economy are actively mobilized. Commercial organizations, including the agricultural industry, are attempting to enter world markets with export potential and create competitive production. In order to develop and effectively realize the export potential of agro-industrial enterprises in any country, economic development must first be ensured in the country. In modern conditions, strict measures are needed to increase the supply of food and industrial production to the population, increase employment, increase export-oriented products in the agricultural sector and ensure sustainable economic development. At the same time, considerable progress depends on the state's agricultural policy. In this regard, it is important to assess the state regulation mechanism of the development of the agricultural sector in Azerbaijan and to identify areas for improvement. All this shows the suitability of the article's theme.

The aim of the research is to examine and evaluate the strategic aspects of the state in ensuring the export-oriented production of agricultural holdings in the country. As a result of the research, the necessity of increasing the export production of agricultural industrial

enterprises was justified, the problems that may arise during this period were suggested and suggestions were made on how to solve these problems.

Keywords: *agricultural sector, agriculture, export, government regulation, investment, food, subsidy, finance*

ÖZET

Sürrekli gelişme anlayışının en önemli tezahürlerinden biri tarım sektörünün sürdürülebilir kalkınması konusunun incelenmesi ve onun nesnel gerekliliği ve oluşumu ile ilgili sorunların incelenmesidir. Bu sorunların çözümü büyük ölçüde devlet düzenlemesinin seviyesine bağlıdır. Bu nedenle, modern koşullarda tarım sektörünün karşılaştığı sorunların çözümü, tarım sektöründe sürdürülebilir kalkınmanın oluşumu, devletin önceliklerini ve ilgili stratejilerini belirleme ihtiyacı ve bu sektörün ihracat yöneliminin artması öncelikle yasal çerçevesinin iyileştirilmesini gerektirmektedir.

Tarım sektöründe ihracata yönelik ürün üretimi için devlet desteğinin ana yönleri

Devlet desteğinin stratejik yönlerinden biri, sektörün rekabet edebilirliğinin ve yatırım çekiciliğinin geliştirilmesinde önemli rol oynayan tarımın imtiyazlı koşullarla finanse edilmesidir. Çünkü yabancı ülkelerdeki tarımsal sübvansiyonlar, bu ülkelerdeki bu endüstrilerin üretim maliyetlerini düşürecek ve sonuç olarak, ürünlerinin rekabet gücünü artıracaktır. Açıkçası, hem devlet hem de ülke girişimcileri, tarım sektörünün sürdürülebilirliğini arttırmak için az miktarda finansal ve maddi kaynağa sahiptir. Bu, kaynakların en verimli kullanımı ilkesini ayırmayı gerektirir. Bu ilke, doğanın verdiği kuvvetlerin en iyi şekilde kullanılması, her bir bölgenin ve sanayinin, her bir bölgenin doğal ve iklim koşullarından ve potansiyel biyosistemden tam olarak faydalanmasına izin vererek, çiftçiliği tam olarak kullanmaksa gerçekleştirilebilir. Tarım sistemini teşvik etmek ve pazarın yapıcı işlevlerine uyarlamak da önemlidir. Genel olarak, hükümetin, tarımsal üretimin özgünlüğü göz önüne alındığında, daha etkili, birbiriyle ilişkili formlar ve düzenleme yöntemleri uygulama sorumluluğu vardır [5].

Bu açıdan, Azerbaycan'da ekonomik ve ekonomik olmayan araçlara dayalı tarım politikasının düzenlenmesi için mekanizmaların oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Maliye politikasının en etkili araçlarından biri olan devlet bütçesi tarım sektörünün gelişmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Devlet bütçesinin tarım sektörünün gelişimi üzerindeki etkisi, öncelikle bu sektörü geliştirmek için kullanılan bütçe fonlarından kaynaklanmaktadır. Ancak, bu aracı Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarım sektörünü düzenlemede kullanma olasılığı pek geniş değildir. Bunun temel nedeni, tarım sektörünün geliştirilmesi ve sürdürülmesi için devlet bütçesinden düşük bütçe tahsisleri olabilir [4].

Tarım sektörünün sürdürülebilir kalkınmasına ve ihracat potansiyeline tahsis edilen bilgi kaynaklarının tüm önemi karşısında, öncelik, küresel finansal kriz bağlamında etkin bir devlet düzenleme sistemi oluşturulması önceliğidir. Bu yönler, tarım sektörünün devlet düzenlemesinin işlevleri ve ilkeleri ile tanımlanmaktadır.

Bu alanlardan birincisi, Azerbaycan ve bölgelerinde adaptif tarımsal yoğunlaştırma sisteminin adaptasyonunun geliştirilmesi ve teşvik edilmesidir. Temel amacı, bölgesel biyosistemin sürdürülebilirliğini ve biyo-iklim koşullarının potansiyelini en üst düzeye çıkarmaktır. Tarım sektörünün sürdürülebilir kalkınması ve ihracat potansiyelinin artırılması için en az maliyetli yön budur.

Tarım sektörünün sürdürülebilir kalkınmasının ikinci öncelikli alanı ve devlet düzenlemelerinin ve ihracat potansiyelinin etkisinin etkisi, emtia üreticilerinin pazar ilişkilerine adapte olması için koşulların yaratılmasıdır. Bu amaçla, tarımsal işletme yapılarını, merkezi ve bölgesel organların devlet düzenleme mekanizmalarının tüm metotları, yöntemleri ve araçları aracılığıyla yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası pazarlar için rekabetçi mallar üretmek üzere yönlendirmek gerekir. Devlet, rasyonel yerleştirmeyi ve tarımsal üretimin uzmanlaşmasını kolaylaştırmak için bu yönde hareket etmelidir.

Tarım sektörünün sürdürülebilir kalkınmasının ve devletin düzenlenmesi ve ihracat potansiyelinin desteklenmesinin üçüncü stratejik yönü, tarım sektörünün doğal ve iklimsel

potansiyeler ve pazar ilişkilerine adapte edilmesi için istikrarlı bir lojistik desteğin oluşturulmasıdır [3].

Devlet sübvansiyonları ve tarım sektörüne tahsis edilen sübvansiyonlar da bu sektörün gelişimi için önemlidir. Tarım sektöründe sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için sürdürülebilir sübvansiyonlar olmadan ulaşılmalarının imkansız olduğu belirtilmelidir.

Genel olarak, devlet bütçesi tarımsal üreticileri teşvik etmek için tarım sektörüne sübvansiyonlar sağlamaktadır.

Ülkenin tarımsal ihracat potansiyelini artırmak için, 16 Nisan 2014 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararının “Tarımsal yönetimi iyileştirme ve kurumsal reformları hızlandırmaya yönelik tedbirler üzerine” önemli olduğunu belirtmek önemlidir. Start verilmiştir. Bu tür teknolojik parklardan biri, ülkedeki en büyük ikinci işletme olan ve 15 Kasım 2014 tarihinde kurulan Şamkir Agropark Lojistik Merkezi'dir. Teknopark'ın açılışı 20 Ağustos 2017 tarihinde gerçekleşmiştir. Gönüllü köy alanında 604 hektar, Ceyranchol bölgesinde 8.000 hektar olmak üzere 8 bin 604 hektar arsa tahsis edilmiştir.

Agropark, ülkenin tarımsal ihracat ürünlerinin hacminin ve coğrafi genişlemesinin artırılmasında, ulusal markalar yaratılmasında, tarımsal işletmelerin entegrasyonunun genişletilmesinde ve yeni işler yaratılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Agropark'ın faaliyeti temel olarak modern üretim, lojistik ve satış teknolojilerine dayanmaktadır. Gelecekte, Şamkir Agropark, Azerbaycan'ın batı bölgesinin ihracat potansiyelini arttırmada, Made in Azerbaijan markası altında yerel ürünlerin zamanında teslim edilmesini ve yurtdışındaki kilit müşterilere zamanında teslimatını sağlamada önemli bir rol oynayacaktır [8].

Ceyranchol'da kurulacak bahçe ürünlerinin Şamkir Agropark'ın Lojistik Merkezinde işlenmesi ve bu ürünlerin satış ve ihracatının yapılması planlanmaktadır. Agropark'ın Gönüllü Köyü, 100 hektar sanayi bölgesi, 60 hektar yeşil alan, 200 hektar sera, 274 hektar yoğun bahçecilik, 25 hektar bahçecilik ve 5 hektar arıcılık için tasarlanmıştır. Agropark'ta işletmelerin ihracat işlemlerine ilişkin prosedürleri basitleştirmek ve hızlandırmak için tek adresli bir mağaza sistemi kuruldu. Agropark'taki tüm bu faaliyetler, ülkenin gayri safi yurtiçi hasıla ve ihracata yönelik üretimdeki tarım payının artmasına katkıda bulunacaktır.

Şamkir Agropark ile Türkiye'de Unitec ve Isolcell, İtalya, Maf Rhoda ve Beta da dahil olmak üzere birçok gelişmiş ülkede anlaşmalar imzalandı [6, 7].

Ülkemizin diğer tarımsal sanayi işletmeleri de Şamkir Agropark'ın deneyimini kullanarak ihracata yönelik ürünlerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından Kararnamesi ile geliştirilen “Azerbaycan - 2020: Geleceğin Vizyonu” Gelişim Kavramı bu alanda ekonomik performansın geliştirilmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu kavram, tarım sektöründe ve ülkedeki tüm sektörlerde gerçekleştirilmesi gereken öncelikli hedefleri özetlemektedir. 2014-2017 döneminde yoğun yöntemlerin önceliği büyük ölçüde sağlanmıştır.

İhracat potansiyelini artırma açısından bakıldığında, 6 Aralık 2016 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı ile onaylanan Azerbaycan Cumhuriyeti Tarımsal Ürünlerin Üretimi ve İşlenmesi Stratejik Yol Haritasının geliştirilmesi de önemli olacaktır. Bu Stratejik Yol Haritası, ülkenin 2020 yılına kadar olan tarımsal gelişimine, 2025 yılına kadar uzun vadeli bir vizyona ve 2025'ten sonraki bir döneme ilişkin bir vizyona sahiptir. Bu aynı zamanda, devletin orta ve uzun vadeli stratejik gelişim hedeflerine ulaşmak için ardışık aşamalarda uygulanacak açık bir yol haritasına sahip olduğu anlamına gelir.

İhracat Promosyonu ve Tarım ve İşleme Sanayi Ürünleri Desteği.

Tablo

Etkinliğin adı	Ana icracı	Diğer Yürütücüler / Önerilen	Sonucun göstergeleri	Uygulama süresi
İhracat pazarlarının coğrafyasını genişletme ve geleneksel ihracat pazarlarındaki pozisyonları güçlendirmede yardım	Ekonomi Bakanlığı	Tarım bakanlığı	• 2020 yılına kadar ülkedeki tarımsal ürün ihracatında uzmanlaşmış 200 çiftçi;	2017–2020
“Made in Azerbaijan” markasının tanıtımı	Ekonomi Bakanlığı	Tarım bakanlığı	• Reel GSYİH'nın 2020 yılında doğrudan 90 milyon manat, doğrudan 35 milyon manat artırılması;	2017–2020
Çiftçileri potansiyel ihracat pazarları hakkında bilgilendirmek	Tarım bakanlığı	Ekonomi Bakanlığı	• Hem doğrudan hem de dolaylı olarak 5060 iş yaratılması.	2017–2020
Potansiyel ihracat yapan çiftçilerin belirlenmesi	Tarım bakanlığı	Ekonomi Bakanlığı		2017–2020
Sertifika sisteminin iyileştirilmesi, uluslararası standartların sağlanması	Devlet Standardizasyon, Metroloji ve Patent Komitesi	Tarım bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı		2018–2019
İhracat belgelerinin alınmasında yardım	Ekonomi Bakanlığı	Tarım bakanlığı, Devlet Gümrük Komitesi		2017–2020

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Zirai Ürünlerin Üretimi ve İşlenmesi Stratejik Yol Haritası Üzerine Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı. Bakü, 6 Aralık 2016

2016-2020 Stratejik Yol Haritasının uygulanması, ülkedeki sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayanan rekabetçi bir tarımsal üretim ve işleme sektörünün oluşturulmasında başarılı bir ortamın oluşturulması için önemli olan 9 stratejik hedefin uygulanmasını öngörmektedir.

Bu stratejik hedefler, değer zincirleri arasında tarımsal üretim potansiyelini arttırmak, tarım makineleri pazarını geliştirmek ve finans dahil gıda kaynaklarının kullanımını arttırmak, gıda güvenliğini güçlendirmek, pazar altyapısını teşvik etmek ve üreticilerin pazarlara erişimini kolaylaştırmaktır. - İnovasyon ve eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve danışmanlık ve bilgi hizmetlerinin geliştirilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için mekanizmaların oluşturulması, tarım sektöründe iş ortamının iyileştirilmesi ve kırsal geçim kaynaklarının iyileştirilmesi. Stratejik Yol Haritasının uygulanması sonucunda, tarımın genel rekabet edebilirliği artacak, tarımsal ürün üretimi ve tarımsal işleme ürünleri genişletilecektir. Bu önceliğin bir parçası olarak, Azerbaycan'ın gerçek gayri safi yurtiçi hasılamın 2020 yılında doğrudan 220 milyon manat ve 230 milyon dolar dahil olmak üzere 450 milyon manat artacağı öngörülmektedir. Bu faaliyetlerin her biri için ayrı bir proje geliştirilecek ve finansal kaynaklara olan ihtiyaç belirlenecektir.

Ön tahminler, yardımcı önceliklerin yatırım gereklilikleri de dahil olmak üzere 440 milyon manat ya da daha yüksek bir yatırım yapılması gerektiğini ortaya koyuyor [1].

Genel olarak tarım reformlarının başlamasından bu yana kurulan yasal ve düzenleyici çerçeve, tarımın bir bütün olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yürütülen tarım politikasının hedefleri üzerine yapılan araştırmalara dayanarak, açık ekonomik sistemin koşulları altında, tarım politikasının aşağıdaki hedeflere ulaşmak amacıyla formüle edilmesi ve uygulanması gerektiği sonucuna varılabilir:

1. Tarımsal ürünlerin üretimi ve işlenmesi alanında ülkenin potansiyelinin özel şartlar kapsamında verimli kullanılması ve bu potansiyelin sürekli olarak güçlendirilmesi.
2. Tarımsal ürünlere olan iç talebi tamamen karşılayın ve ihracat potansiyelini artırın.
3. Tarımsal üretim ve işlemenin gelişmesini sağlamak, kırsal nüfusun yaşam standartlarını iyileştirmenin ve gelirlerini artırmanın anahtar araçlarından biridir.

4. Dünya tarım pazarında yararlı emtia değişimi sağlayabilen tarımsal üretim sektörlerinin gelişmesinin önceliği.

5. Tarımsal üretimin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin düzenlenmesi.

Bu hedeflerin başarılı bir şekilde uygulanmasının anahtarı, tarım politikasının amaçlarının ve bu amaçlara ulaşmak için spesifik politika önlemlerinin doğru tanımlanmasıdır.

Sonuç

Genel olarak, ihracata yönelik üretimin devlet düzenlemesi, ülkenin tarımsal potansiyelini güçlendirmek ve kullanım verimliliğini artırmak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu hedefe ulaşmak için aşağıdakilerin önemli bir görev olduğu düşünülmelidir:

- Ülkenin tarım sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüklerinin, temel olarak doğal faktörlere, modern teknolojilere dayalı rekabet avantajlarına, diğer bir deyişle ülkede rekabetçi bir tarım sektörüne dayanmasını sağlamak;

- Bu sektördeki yerel potansiyel, iç talep ve ülkenin uluslararası iş bölümündeki karşılaştırmalı üstünlükleri göz önünde bulundurularak, Azerbaycan'ın tarımsal üretiminin yapısı iyileştirilmelidir. Tarımsal üreticilerin makine, makine ve teçhizat ile maden gübreleri ve böcek ilaçları ile tedarikini arttırmak, tarım sektörünün rekabet edebilirliğinin artırılmasında kilit konulardan biridir.

Sonuç olarak, ihracata yönelik ürünlerin uygulanmasında devlet düzenlemesinin tüm önlemlerine baktığımızda, bu önlemlerin daha idari ve düzenleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, modern düzenleyici önlemler, ekonomik bir ortam yaratma açısından önemlidir. Bu nedenle, doğrudan düzenleyici önlemlere ek olarak, daha dolaylı düzenleyici önlemlere öncelik verilmesi daha önemli olabilir.

Kullanılmış KAYNAKLAR

1. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararı “Azerbaycan Cumhuriyeti Tarımsal Ürünlerin Üretimi ve İşlenmesi Stratejik Yol Haritası”. Bakü, 6 Aralık 2016 177 sayfa

2. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanının tarım yönetimini iyileştirmeye ve kurumsal reformları hızlandırmaya yönelik tedbirler hakkında kararnamesi. Bakü, 16 Nisan 2014

3. Piyasa ekonomisinin devlet düzenlemesi: Ders kitabı i. Doktora, prof. İkinci Baskı, V. Kushli tarafından desteklenmiş ve revize edilmiştir. Rusça'dan Tercüme. Bakü: Ekonomi Üniversitesi Yayınları, 2008. 811 s.

4. Ahmedov AA, Hüseyin A.C. Devlet ekonomisinin düzenlenmesi esasları. Metodik yardımlar. Bakü: Ekonomi Üniversitesi Yayınları, 2011. 120 s.

5. Kuliyevev EA Tarım ekonomisi. Bakü: Kooperatif Yayınları, 2015. 320 s.

6. <http://www.respublica-news.az.Republican Gazetesi>. 09 Şubat 2016

7. <http://shamkiragropark.az/contact/28>

8. <http://www.bizimyol.info/news/43693.html>. “Yeni Bakış, Yeni Fırsatlar - Şamkir Agropark”, 17.01.2015

Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinin Eğitim Kalitesine Etkisi (SEVİNC KARİB KIZI
ALİYEVA)

Öğretmen-Öğrenci İlişkilerinin Eğitim Kalitesine Etkisi

SEVİNC KARİB KIZI ALİYEVA

*Bakı şehri, Nesimi rayonu, general-leytenant K.A. Kerimov adına
8 №-li tam orta okulun müdür yardımcısı*
E-mail: prof.rufat@mail.ru
Tel. +99450 336 46 52

ÖZET

Öğretme evrensel bir uğraştır. Herkes birbirine bir şeyler öğretir. Öğretme-Öğrenme sürecinin mükemmel etkili olabilmesi için öğretene ve öğrenene arasında çok özel bir ilişkinin kurulması gerekir. Öğretmenin söz konusu bağlantıları sağlayabilmesine yarayacak iletişim becerilerine sahip olması gerekmektedir.

METİN

Pedagoji denetimlerden malum oluyor ki, mükemmel , pedagoji esaslar yuzerunde kurulan ogreten orence iliskileri egitim kalitesine pozitif etkisini gosteriyo.

İyi öğretmen öğrencilerle ilişkilerde genel olarak çok kişi tarafından kabul edilmiş yaygın denetimlere dayanır. Misaller göstere bilerik:

1. İyi öğretmen sakindir, telaşlanmaz, sinirlenmez, soğuk kanlıdır.
2. İyi öğretmen ön yargılı ve yanlı değildir, öğrencilere eşit davranır.
3. İyi öğretmen her şeyden önce tutarlıdır. Değişmez, unutmaz, hata yapmaz.
4. İyi öğretmen çocukların verdiği her sorunun cevabını bilir.

Pedagoji esaslar yuzerinde kurulan ogreten -ogrenci iliskilerinde asagidaki kaydalare uymak gerekir:

1. Açıklık
2. Önemsemek
3. Birbirine ihtiyaç duymak
4. Bir-birinden ayrı olmak
5. İhtiyaçlarını karşılıklı olarak giderebilmek

Bu gösterilen özellikleri içerirse, iyi bir öğretmen-öğrenci ilişkisi kurulmuş demektir. Böyle olunca iki taraf da birbirlerine değer verdiklerini bilir, bir-birlerinin bireyselliğine, yaratıcılığına ve gelişmesine olanak tanır ve eğitimin kalitesi yükselmiş oluyor.

Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, öğretmenlerin öğrencilerin davranışlarını kabul edip etmemeleri çok önemlidir. Kabul çizgisi değişkendir ve üç sebebi vardır.

1. Öğretmendeki değişiklikler,
2. Öğrencideki değişiklikler
3. Durum ve çevredeki değişiklikler,

Öğrenci davranışların kabul edilebilir ve edilemez davranışlar arasındaki ayrım, ilişkilerde ortaya çıkacak meselelerin, öğretmenler tarafından halledilmesine yardımcı olacaktır. Fakat burada öğretmen-öğrenci ilişkisine ortaya çıkan sorunun kime ait olduğunun çözülmesi gerekir. Öğretmenler kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen, öğrencinin özel sorunları ile; doğrudan ilgilendiren sorunları ayırt etmelidir. Öğrencilerin okuldan kaynaklanan ya da kaynaklanmayan birçok sorunları da vardır ve bu sorunlarla baş etmeye çalışırlar.

Öğretmenler, sorun ortaya çıkınca, sorunları nasıl etkili bir biçimde tepki göstereceklerini bilemediklerinden yardımcı olamazlar. Öğretmen, öğrencinin davranışının kabul edilemez olduğu mesajını verir, onun değişmesini, sanki sorunu yokmuş gibi davranmasını ve sorunu ne olursa olsun onu bir kenara bırakmasını ister. Öğretmenin bu yaklaşım diline "**Kabul etmeme dili**" denir.

Kabul Etmeme Dili = İletişimin On İki Engeli

Bunlar öğrencinin öğrenmesini engelleyen sorunları çözmesinde gerekli olan iki yönlü iletişimi yavaşlatır, engeller ya da bütünüyle yok eder.

1. Emir vermek yönlendirmek,
2. Uyarmak gözdağı vermek,
3. Ahlak dersi vermek,
4. Öğüt vermek, çözüm ve öneri getirmek,
5. Öğretme, nutuk çekmek, mantıklı düşünceler önermek,
6. Yargılamak, eleştirmek, suçlamak, aynı düşüncede olmamak,
7. Ad takmak, alay etmek,
8. Yorumlamak, analiz etmek, tanı koymak,
9. Övmek, aynı düşüncede olmak, olumlu değerlendirme yapmak,
10. Güven vermek, desteklemek, avutmak, duygularını paylaşmak,
11. Soru sormak, sınamak, sorguya çekmek, çapraz sorgulamak,
12. Sözünden dönmek, oyalamak, alay etmek, şakacı davranmak, konuyu saptırmak.

Her ne kadar öğretmenler, kabul etmeme dili kavramını (12 Engel) öğrencilerle kurdukları iletişim alışkanlıklarını çözümlenme ve değiştirmede çok yararlı bir araç olarak görüyorlarsa da, şüphelerini üç temel soru üzerinde yoğunlaştırırlar:

1. Gerçekleri söylemenin, öğüt vermenin ve açıklamanın nesi yanlış? (Öğretmenin asıl vazifesi bu değil mi?)
2. Övmek ve değerlendirmek neden engel olsun? (Övme iyi davranışları pekiştirir)
3. Soru sormak neden etkisiz kabul ediliyor? (Çünkü bu öğretilerde en değerli yollardan)

Kabul Dili Neden Güçlüdür?

"12 Engel" kabul etmeme dilidir, çünkü sorunu olan kişiye, değişmesi gerektiği, sorunlu olmanın kabul edilemeyeceğini ve sorunlu kişide bir sorun bulunduğunu iletir.

Bir kişi, başka birini içtenlikle kabul eder ve iletebilirse, o kişide yardım etme yeteneği var demektir. Başkalarını oldukları gibi kabul etmek, ilişkileri kuvvetlendirmede önemli bir etkidir.

Kabul, küçücük tohumları bile en güzel çiçeğe dönüştürebilecek verimli bir toprak gibidir.

Burada asıl iş tohumdadır. Genç insan da kendi organizmasında bir gelişme yeteneği taşır. Kabul, gencin gizli gücünün ortaya çıkmasına imkan sağlar. Kabul, çocukları açar, onları, duygularını ve sorunlarını paylaşmak için yüreklendirir.

Öğretmenler bir kişiye yardım etmenin yolunun hiç bir şey yapmaksızın yalnızca orada olmak olduğunu öğrenince şaşırır ve inanmazlar. Usta danışmanlar başarılarını temelini, kişiyi konuşmaya başlatmak ve onu dinleyerek yolunu açmak olduğunu söylerler.

Öğretmen öğrenci ilişkilerinde etkin dinleme eğitiminin aklitesine pozitif etki gösteriyor

1. Öğretmen, öğrencinin kendi sorunlarını çözebileceğine kesinlikle inanmalıdır.
2. Öğretmen, öğrencinin dile getirdiği duygu ve düşüncelerini, bir öğrencide olması gereken düşünceler saysa bile gerçekten kabul edilmelidir.
3. Öğretmen, duyguların genelde geçici ve anlık olduğunu bilmelidir.
4. Öğretmenler, öğrenciye sorunlarında yardımcı olmayı istemeli ve bunun için zaman ayırmalı.
5. Öğretmen, sorunu olan öğrenci ile birlikte olmalı ama kendi kimliğini korumalıdır.
6. Öğretmenler, öğrencilerin sorunlarını paylaşmak ve konuya başlamak için zorlanabileceklerini bilmelidir.
7. Öğretmenler, öğrencilerin sorunlarının gizliliğine saygı duymalıdır.

Etkin Dinlemede Zaman Kazanma Nedenleri:

1. Etkin dinleme öğrencilerin sorunları ile başa çıkabilmelerine ve onları çözümlenmelerine yardım eder.
2. Etkin dinleme sorunu çözmeye yardımcı olur.
3. Etkin dinleme sorunu çözümlenme ve çözme sorumluluğunu öğrencide bırakır.
4. Öğretmen kendilerini dinlerken düşünce, görüş ve duygularını ve kabul ettiğini görür, bu nedenle görüşlerini almaya hazır olurlar.
5. Etkin dinleme öğrenci ile öğretmen arasında da yakın ve anlamlı bir ilişkinin kurulmasını sağlar.

SONUC

Öğretmen öğrenci ilişkilerinin beş değişik türü vardır.

1. Emir vermek, yönlendirmek; "Çikleti hemen ağzından çıkar - buna avtokratik yaşama üsulu diye biliriz.
2. Uyarı vermek göz dağı vermek - buna da avtokratik vı ya avtoritar yaşama diye biliriz.
3. Ahlak dersi vermek; "4. Sınıf öğrencisi doğruyu yanlıştan ayırabilmeli -Buna nasihat yaşama dene biliriz
4. Öğretimi mantıklı yürütmek - mantıklı yaşama.
5. Öğüt vermek, çözüm getirmek; Yerinde olsam çalışmaya başladım- kaygılı yaşama.

Öğretmen - öğrenci ilişkilerinde üç önemli ölçü vardır:

- 1- Öğrencilerinin davranışını değiştirme ihtimali yüksektir.
- 2- Öğrenci ile ilgili çok az olumsuz değerlendirme içerir.
- 3- İletişimi zedelemes.

Bütün bu ieltişim üsulalarına emel etmek eğitim prosesinin kalitesine müsbet etki göstereceğine inanıyoruz

KAYNAKÇA

1. Rufat Latif oğlu Huseynzade. Eğitim ve öğretimde öğretmen-öğrenci ilişkileri. Adana, Türkiye, 1998.
2. İbrahim Ethem Başaran. Eğitime giriş. Ankara, 1991.

Şumerlerde Nuh Tufanı (Fahriye Telman kızı Hudiyeva)

Şumerlerde Nuh Tufanı

Fahriyye Telman kızı Hudiyeve
Baku, 149 №- li Ağdam tam orta okulunun tarih öğretmeni
E-Mail adresi: reraro61@mail.ru
Tel: .+994 507748297

ÖZET

Mezopotamya'da yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar sunucunda , orada bulunan tabletlerde Tevrat'ta yer alan pek çok hikâyenin orijinal olmadığı ve Tevrat'tan en az iki bin yıl önce Sümerler tarafından yazıya geçirilmiş olduğu ispatlanmıştır. Bu hikâyeler **Sümer** mitolojilerinden sırasıyla **Akad**, **Asur** ve **Babillere** geçmiş oradan da Tevrat'a, Kuran'a ve diğer kutsal kitaplara aktarılmıştır. Bu hikâyelerden birisi de **Nuh Tufanıdır**.

METİN

Nuh tufanı bahsi Şumer kaynaklarından sonra hem Tevrat, hem de Kur'an'da geçmektedir. Tevrat genelde olayları ayrıntılı olarak verir, hikaye şeklinde anlatır. Kur'an farklı olarak olayları "kıssa" (ders alınması gereken kısa hikâye) olarak verir. Nuh tufanı da her iki kutsal metinde bu farkla **geçmektedir**

Bir çok insanlarımız Gılgamış destanını bilir. "Gılgamış Destanı" 3.000 satırlık epik şiirden oluşmuştur. Destanın kahramanı Gılgamış Herkül'le yarışır güce sahip bir yarı tanrı olsa da birçok araştırmacı karakterin gerçekte Uruk şehrinin beşinci kralına dayandığını inanıyor. Tarihi Gılgamış'ın adı Kral Listesi'nde geçiyor ve MÖ 2700 dolaylarında yaşadığı düşünülüyor. İktidarına dair günümüze kalmış çok az kaynak bulunsa da arkeologlar Uruk'un devasa savunma surlarını inşa ettirdiğine ve tanrıça Ninlil tapınağını restore ettirdiğine ilişkin yazıtlar ele geçirdi. Tüm bunlar Gılgamış'ın, yaptıkları daha sonra destanlaştırılmış gerçek bir hükümdar olabileceğini gösteriyor.

Gılgamış Destanı'nın XI. Tableti, bir gemi yapması konusundaki Tanrı buyruğuna uyarak, evrensel yıkımdan kurtulan Utnapiştim'den söz eder. Akad dilinde yazılmış olan bu tablete göre (ki Gılgamış Destanı'nın son hikayesidir), insanların olağanüstü çoğalmaları nedeniyle çıkarttıkları büyük gürültüden rahatsız olan ve uyuyamayan tanrılar, bu kızgınlıkla bir tufan yaratıp bununla insanlığı yok etmek istemişler, ancak bilgelik tanrısı Enki kendi yarattıkları insanların bu şekilde ortadan kaldırılacak olmasına çok üzülerek Utnapiştim'e seslenir. Tanrıların meydana getireceği yıkıcı bir tufana karşı (teknik ayrıntıları birer birer belirttiği) bir gemi yapmasını buyurur. Yapımı 7 günde tamamlanan gemi için büyük şenlikler yapılır. Yağmur başlayınca Utnapiştim gemiye ailesi, sanatçılar ile evcil ve yaban hayvanları alarak 6 gün süren tufandan kurtulurlar.

Gılgamış destanına göre Tufan haber verilince **Kral Ziusudra** kendisine söylendiği gibi büyük bir gemi yapar. Daha sonra tufan başlar ve yedi gün boyunca sürer. Yedinci günün sonunda gemi, Nisir dağına oturur. Ziusudra yedi gün burada bekledikten sonra bir güvercin salar dışarı. Güvercin, konacak yer bulamayıp geri döner. Daha sonra bir kırlangıç gönderir ancak o da geri döner. Son olarak uçurduğu kuzgun geri dönmeyince yanındakilerle birlikte gemiyi terk eden Ziusudra, dışarı çıkıp Tanrılara kurbanlar ve içki sunar.

Sümerlilerce yazılan Gılgamış Destanı'nında Tufan hakkında çok ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Destan ile Tevrat ve Kuran arasındaki paralellik ve benzerlik çoktur. Tevrat'ta anlatılan Tufan destandakinin adeta bir kopyasıdır. Sadece adlar farklıdır. Kuranda ise daha çok ibret almak, örnek götürmek mansındadır.

KURAN'da Nuh Tufanı böyle anlatılıyor ki, bu da Gılgamış Destanında ifade olunmuştur: "Andolsun ki Nuhu kavmine gönderdik te, onların arasında bin seneden elli yıl eksik kaldı. Onlar zalim kimseler iken nihayet tufan onları yakaladı. Fakat Nuhu ve

gemi halkını kurtardık. Ve bu hadiseyi âlemler için bir ibret kıldık” (Ankebut: 14-15). Gilqamis Destanında da Nuhun 950 yıl yaşadığı yani 1000 seneden 50 yıl eksik yaşamıştır.

SONUC

Kuran da Hz. Nuhun gemisinin büyük tufandan sonra Cudi dağına oturduğu yazmaktadır. Hud suresinde Ey yeryüzü! Yur suyunu. Ey gök! Tut suyunu denildi. Su çekildi iş bitirildi. Gemi de Cudiye oturdu şeklinde anlatılır. Nahçıvanda Gemikayanın pik noktesi, en üst kalesi "Kapıcık" adlanır. Bu dünyaya açılan kapıdır. Ola bilsin ki, arapça Kaf-i Cudi (Yani Cudi dağı) Kapıcık kelmesinin pozulmuş şeklidir.

Sümer yazılı belgelerinde özellikle Gilqamis destanında birçok kelimelerin Türkçe olduğunun kanıtlandığını ünlü türk alimi Şumerolok İlmıyye Müezzez Çığ belirtmiştir. Dillerine göre bir yazı icat ederek her istediklerini yazacak duruma geldiklerinde ise daha önce buldukları büyük taşkınlıklardan kalan anıları da yazıya geçirdiler” diye konuştu.

Kaynak

1. Danny P. Jackson. Gilqamis destanı. Anakara, 2103
2. Hüseyinzade Rufat Latif oğlu. Kadim ve orta asrlarda eğitim. Baku, 2008.

Beden Eğitimi ve Sporun Örgütlenmesinde Yaptığı Çalışmalar:
Selim Sırrı Tarcan (Mehmet DALKILIÇ, Oruç Ali UĞUR)

Beden Eğitimi ve Sporun Örgütlenmesinde Yaptığı Çalışmalar: Selim Sırrı Tarcan

Mehmet DALKILIC
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Spor Bilimler Fakültesi,
Karaman, mehmetdalkilic@kmu.edu.tr

Oruç Ali UĞUR
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Karaman, orucaliugur@kmu.edu.tr

Özet:

Bu çalışmada ülkemizde beden eğitimi ve sporun yapılanmasında oldukça önemli katkıları olan Selim Sırrı Tarcan ve beden eğitimi ve sporun örgütlenmesine sunmuş olduğu katkılar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde değerlendirilen tarama modeli kapsamında, geçmişte olanların öğrenilmesi, anlaşılması ve açıklanması amacıyla alanyazın incelemesi sonucu edinilen makale ve tezlerin incelenerek yorumlandığı `tarihsel araştırma` yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen çalışmalar incelendiğinde Selim Sırrı Tarcanın Türkiyede Beden eğitimi ve sporun köyden kente gelişmesine oldukça büyük katkıları olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak ülkemizde beden eğitimi ve spor ile ilgili eğitim veren spor kurumları Selim Sırrı Tarcan ve Katkılarını anlatacak seminer, panel, konfrans vs. düzenleyebilir.

Abstract:

In this study, Selim Sırrı Tarcan, who made significant contributions to the structuring of physical education and sports in our country, and his contributions to the organization of physical education and sports were tried to be evaluated. In the research, within the scope of the screening model, which is evaluated within the qualitative research methods, the 'historical research' method, in which the articles and theses obtained as a result of the literature review, are analyzed and interpreted in order to learn, understand and explain what happened in the past. When the studies obtained are examined, it has been determined that Selim Sırrı Tarca has made great contributions to the development of physical education and sports from village to city in Turkey. As a result, seminars, panels, conferences, etc., which will tell about Selim Sırrı Tarcan and his contributions, the sports institutions that provide training on physical education and sports in our country. can edit.

Giriş

Başarının parametresinde, bulunduğu toplumun dinamikleri vardır. Toplumun tarihsel süreci, tarihten getirdiklerinin İyi değerlendirilmesi, gelişme İçin yeniliğe açık yöneticilerin bulunması, toplumun gelişmesi İçin bilinçlendirilmesi daha sonra da yeni olanakların yaratılması ve bu olanakların etkin kullanılması gerekir (Özer 2002).

1874-1957 yılları arasında yaşamış olan Selim Sırrı Tarcan sporcu, asker, gazeteci, beden eğitimi öğretmeni, araştırmacı, eğitimci, İdareci ve politikacı olarak hizmet ve faaliyetlerde bulunmuş çok yönlü bir şahsiyettir. Özellikle ülkemizde beden eğitimi düşüncesini, beden ve ruh birliğiyle sistemleştirmeyi gerçekleştirmiş İlk spor eğitimcisi, aynı zamanda Beden Eğitimi öğretmenliği mesleğinin kurucusudur (Çapan 1999). Türkiye'de beden eğitimi ve sporun bilimsel manada yayılmasında, gelişmesinde ve kurumsallaşmasındaki öncü kişilerden Selim Sırrı Tarcan, beden eğitimi ve sporda modern bir atılım yapabilmek için, batıdaki gelişmiş ülkelerin beden eğitimi ve spor anlayışlarını Cumhuriyet öncesi dönemde ülkemize getirmiş ve bu uğurda da bazı uygulamalar başlatmıştı (Güven 2002).

Kurtuluş savaşını destekleyen, milletin bağımsızlığı için çalışan ve Türk beden eğitimi ve spor tarihinde önemli yeri olan eğitimcilerimizdendir. Hayatının her döneminde beden eğitiminin, sporun, gün ışığına çıkması ve toplum tarafından benimsenmesi için çalışmış ve milletin bedence hareket halinde olması gerektiğine inanmıştır. Bu inançları ki, meydanlarda, okullarda cimnastiği yaymaya, kabul ettirmeye çalışmıştır (Bilge 1990). Onun beden eğitimi idealinde yüksek insani değerler yatar. Bu değerler toplumu oluşturan kadın ve erkek cinsleri için aynıdır ve eşittir. İnsani değerleri gözetmeyen, insan onuruna yakışmayan her türlü eylem ve etkinliklerden uzaktır. O, olimpiyat idealıyla, yıllarca Türk insanının uygar insanlar dünyasındaki yerini almasının savaşını vermiştir (Orhon 1997).

Şayet bugün Türk gençliği; koşuyor, sıçırıyor, yürüyor ve örgün eğitim kurumlarında beden eğitimi dersi, eğitimin ayrılmaz bir parçası, önemli bir öğesi olarak kabul ediliyorsa ve bunun sonucu olarak dünyadaki diğer uluslararası müsabakalara katılabiliyorsak, onlarla yarışabiliyorsak, bu çalışmalarda Selim Sırrı Tarcan'ın da emeği yadsınamayacak kadar büyüktür (Bilge 1990).

Bununla birlikte, çok yönlü kişiliği ve etkinlikleri ile başarılı olduğu kadar, ilginç de bir kişisel tarihe sahip olan Selim Sırrı Tarcan'ın günümüzde ne yazık ki adı ve kısmen beden eğitimi ile ilişkisi dışında, yaşam öyküsü pek bilinmemektedir. Bu nedenle çalışmamızda, Selim Sırrı Tarhan'ın ülkemizde beden eğitimi ve sporun yapılanmasında ne gibi katkıları olduğu değerlendirmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde çalışmanın Selim Sırrı Tarcan'ın hayatı ve ülkemizde beden eğitimi ve sporun örgütlenmesi hakkında alan yazına katkı sunacağı görülmektedir.

Beden Eğitimi ve Sporun Örgütlenmesinde Yaptığı Çalışmalar:

Okullara Beden Eğitimi Dersinin Girmesi:

Zamanın Maarif Nazırı Emrullah Efendi (1858-1914)'nin Selim Sırrı'yı İstanbul Vilayeti İnzimamı ile Bilumum Vilayeti Osmaniyye Mekteb-i Terbiye-i Bedeniyye Müfettişliği'ne ataması ile başlamıştır. Emrullah Efendi'nin Erkek Muallim mektebinde ıslahat yapmaları ile haftada iki defa beden terbiyesi dersleri ortaya çıkar (Çapan 1999). Okullarımıza beden eğitimi derslerinin bilimsel ve metodik olarak girmesine öncülük etmiştir (Şakar 1990). Hem müfettişlik yapan Sırrı hem de muallimlik yapmaya da devam etmiştir. Selim Sırrı beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek için birçok çalışmalar yapar. Önceleri medreseler ve kız öğretmen okullarına cimnastiği ders olarak koymayı amaçlar, beden eğitiminin ders olarak okul

programlarına konulması da Emrullah Efendi ile ünlü eğitimci Satı Beyin üstün gayretleri ile olmuştur. Emrullah Efendinin desteği ile Selim Sırrı zamanın Şeyhülislamını'da ikna ederek "Vaizler Medresesi'ne" cinnastik öğretmeni olarak atanır (Çapan 1999). Sene sonunda buradan yetişen öğretmen bayanları kız muallim mektepleri İle kız sultanilerine tayin ettiren Selim Sırrı programlarına da beden terbiyesi dersini koydurur (Güven 1997).

Beden Eğitimi Öğretmeni Yetiştirmedeki Çalışmaları:

"Terbiyevi bir cinnastik dersini idaresini orkestraya tespih edebiliriz Orkestrada kulağın gördüğü işi cinnastikte göz görüyor. En mükemmel orkestra şefi en küçük kusurları bile sazlar çalarken hissedenden ve düzelten olduğu gibi, adalelerin hareketlerinden hasıl olan orkestrayı İdare eden en mükemmel cinnastik muallim de mümareseler yapılırken en küçük hataşarı gözünden kaçırmayan muallimdir" (Tarcan 1932) diyerek aslında bu işin iyi yetişmiş elemanlarla mümkün olacağına inanan Selim Sırrı, geleceğin öğretmenlerini yetiştirmek üzere 1911 'de Maarif Okulları Genel Müfettişliğine atanınca aynı zamanda İstanbul Darülmuallimi'nin Beden Eğitimi Öğretmenliğini üstlenmiştir. Darülmuallimin'i Aliye'de cinnastik öğretmeni yetiştirmeye başlar (Arun 1997). Türkiye'de beden eğitimi ve spor öğretmenliğinin bir meslek haline gelmesi ancak Cumhuriyet döneminde mümkün olabilmektedir (Şakar 1990). 1923'te okunan "Hükümet Programı" nda "Bir TerbiyeİBedeniyyeDarülmuallimi" açılacak ibaresiyle Selim Sırrı'nın Beden Eğitimi yetiştirme konusundaki ideali ve çabası resmen hükümetin görevi haline gelmiştir. Selim Sırrı öğretmen yetiştirmek üzere İsveç'e 1925 yılında öğrencilerinden Nizamettin Kırşan ve Vildan Aşir'in gönderilmesini sağlamıştır (Arun 1997). Çapa'da "cinnastik salonu" yapılmış ve 1926'de burada "beden eğitimi öğretmeni yetiştirme kursu" açılması sağlanmıştır (Atabeyoğlu [t.y]). Hedefi tayin etmek İçin kursa öncelikle orta dereceli okullarda bir şekilde beden eğitimi öğretmenliği yapmakta olanlar, sonrada ilkokul öğretmenlerinden istekli ve yetenekli olanlar 3-46-9 aylık çalışmalarla beden eğitimi öğretmeni yetiştirme çabası başlamış ve bu kursta başarılı olan Zehra Alagöz İsveç'e öğrenime gönderilmiştir. Kurslar 1930'a kadar devam eder. Gazi Eğitim Enstitüsüne bir "beden eğitimi bölümü" eklenmesi ve İsveç'e gönderilen erkek öğrencilerin yurda dönüp burada öğretmenlik yapması İle de Beden Eğitimi Öğretmenliğinin bir meslek olması böylece başlamıştır (Arun 1997, Şakar 1990).

Açmış Olduğu Kurs ve Okullar:

Öncelikle 1908 yılında İstanbul'da bir Özel TerbiyeİBedeniyye mektebini açıyor. İstanbul'daki gençlere "İstanbul TerbiyeİBedeniyye Kulübü" nü kurduruyor. Buna günümüzdeki üniversite federasyonu'nun ilk oluşumunun başlangıcı da diyebiliriz (Güven, 1997). TerbiyeİBedeniyye kursları düzenler. 1925 tarihinde Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Maarif Vekilliği sırasında Beden Terbiyesi müfettişliğine atanan Selim Sırrı'nın özlemine duyduğu, Beden Eğitimi Bölümü 21 Ekim 1926 günü, Mustafa Necati'nin Maarif Vekilliği zamanında bir törenle öğretime açılmıştır (Çapan 1999). Ayrıca, Terbiyeİ Bedeniye Darülmuallimi açılmıştır. 1926'da Çapa kız öğretmen okulunda İlk kurs açılmıştır (Arun 1997). 1930 yılına kadar devam eden kurstan 148 erkek 63 bayan mezun olmuştur (Demirhan 1997). Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiyeİ Enstitüsü'nün Beden Eğitimi şubesi 5 Temmuz 1932 tarihin de açılır (Güven 1997).

Beden Eğitimi ve Sporunu Yaygınlaştırmak İçin Yaptığı Çalışmalar:

Kitap ve Makaleleri:

Selim Sırrı beden eğitimi ve sporu yaymak amacıyla birçok makale ve kitaplar yayınlamıştır. Bunların bazıları eski harflerle, bazıları da yeni harflerle yazılmış eserler olduğu görülmüştür (Çapan 1999).

Yeni Harflerle Yazılmış Kitapları: Beden terbiyesi; Oyun-Cİmnastik-Spor, Çelimsiz ve Anormal Çocuklar, Çocuklara Sağlık Öğütleri, Dost gözü İle Selim Sırrı Tarcan, Gençlerle Başbaşa Nasıl Mesut Olabilir, Halk Dansları ve Tarcan Zeybeği, Hatıralarım, Köy Mekteplerinde Beden Terbiyesi, Müziğin Dili, Olmuş Şeyler,

Radyo Konferansları I-II-III , Spor Pedagojisi, Şimalin Üç İrfan Diyarı, Türkler'de Beden İdmanları, Vakitsiz İhtiyarlanmanın Sebepleri Daima Genç Kalmanın Sırları, Yaşama Bilgisi, Yaşama Öğütleri, Yeni ve Eski Olimpiyatlar.

Yeni Harflerle Yazılmış Makaleleri: "İtalya'da Halk ve Gençlik Teşkilatı", "Spor Pedagojisi", "Antrenman Nedir?", "Spor Pedagojisi" (Çapan, 1999).

Ruhi Sel'in Selim Sırrı Tarcan Hakkındaki makalesinde belirttiği gibi, irili ufaklı 58 kitabı, 2520 makalesi bulunmaktadır (Orhon, 1997).

Sesli Konferansları ve Radyo Konferansları:

Mühendishane öğrenimi, Tarcan'ın yeni bir sevgisinin doğmasına neden olmuştur. Bu sevgi topluluklara seslenmek, bildiğini çok kişiye anlatmak, inandığına onları da İnanırmak sevgisidir. Bu yönü İle modern kültür yaşantımıza İlk konferansçı olarak giren Tarcan, İstibdat yıllarının ve anlayışsız üstlerin baskılarına karşın bu denemelerine Mühendishane sıralarında başlamış ve sürdürmüştür (Alpman, 1987).

İsveç'ten İstanbul'a dönünce İlk İşi konferanslara başlamak olmuştur. İlk konferansım Kadıköy'deki Fenerbahçe Stadında Şimal memleketleri hakkında bilgi vermek için düzenlemiştir. Ancak bu konferansa sadece yedi kişi gelir. İkinci konferansım Darülfünun'da vermeye karar verir, bu Konferansa da onbeş kişi gelir. Bu durum Tarcan'ın canım çok sıkır ve düşünmeye başlar. Ne yapmalı ki Konferansa daha çok kişi gelsin? Bir Fransız hatibin şu sözlerini hatırlar "Konferanslarda zevk İle faideyi birleştirmek lazımdır" sözlerini anımsar ve konferansların da fülüt ve fıkralarla konferanslarına renk katmayı düşünür. Darülfünun'da bunu gerçekleştirir. İsteddiği Kalabalığı burada yakalar, artık muvaffak olmuştur. Bu hal tam üç ay devam eder. Tarcan Mektebi Tıbbiye'ye davet edilir ve orada konferans verir. Konuyla ilgili verdiği bilinen bir konferans da eski Ankara'da olanıdır. Oraya İse 5 çarşafı kadın, gerisi erkek yaklaşık 100 kişi katılır. Konferanslarında; terbiye, mektep, sağlık, vücut güzelliği, açık hava, güneş, hareket ve memleket sevgisinden bahseder. Selim Sırrı yaşamı boyunca birçok konferanslara katılmıştır. Ayrıca incelemelerde görüldü ki 3 ciltlik radyo konferansları da bulunmaktadır (Tarcan, 1946 , Demirhan 1997).

İdman Şenlikleri:

Beden Eğitimi ve Spor hayatında büyük önemi bulunan ve 1928 yılında kutlanmaya başlanan "Timmastik Şenlikleri" İlk defa Tarcan'ın şahsi teşebbüsü ile 29 Nisan 1916'da Cuma günü Kadıköy Fenerbahçe Stadı'nda/İttihad Spor Kulübü'nün çayırı üzerinde tesis edildi (Tarcan 1946, Güven 2002) yurt dışında spor kitle hareketleri yapılmakta ve zaman zaman da halka gösterileri İzletilmekte İdi. Selim Sırrı'da böyle bir etkinliği bizde de gerçekleştirmek istiyordu. Avrupa'da yapılan "cimmastik şenlikleri" geleneğini ülkemizde de geleneksel hale getirerek öncülük etmek istiyordu. Tarcan'ın İsveç'den getirip bize uygun şekilde uyarladığı Gençlik Marşımız (Dağ Başım Duman Almış) İle 19161917 yıllarında bu şenlikler kutlandığı görüldü. Fakat I. Dünya Savaşının çıkması üzerine bu şenliklere ta ki 1928'e kadar ara verildiği görülmüştür (Güven 2002).

Dr. MiroşlavTryş'nın ve Selim Sırrı Tarcan'ın ortak hayallerinin ülkelerinde idman şenlikleri düzenlemek ve sağlıklarında bu hayallerini gerçekleştirmek arzusunda olduklarını Tarcan'ın Radyo konferanslarından anlamak mümkün. Ne yazık ki Tryş'a ülkesinde düzenlenen bu şenlikleri görme şansına sahip olamamış, Tarcan İse hayalini kurduğu bu şenlikleri sağlığın da hem düzenleme hem de görme imkanına sahip olmuş (Tarcan 1935).

Sonuç

Tarcan'ın çalışmaları incelendiğinde, günün koşullarında, Türkiye'de beden eğitimi ve spor gelişimine önemli katkılar getirdiği söylenebilir. Türkiye'de, beden eğitimi ve sporun gelişmesinde köyden kente, yediden yetmişe, kadından erkeğe, yarışmadan sağlık İçin spora, öğretmen yetiştirmeden eğitim programlarına, yazı yazmaktan konferanslara kadar birçok konuda kafa yormuş, söz sahibi Olmuş, bundan da ötesi düşündüklerini yaşama geçirmiş olan bu önemli şahsiyet tanınmalı ve bilinmelidir.

Kaynaklar

- Alpman, C. : "Selim Sırrı'yı Anarken" Selim Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri, Ted Yayınlan Ankara 1997, s.35-44
- Alpman, C. : "Selim Sırrı Tarcan" Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ankara 1987, s.465-486.
- Arun, C. : "Selim Sırrı'nın Bazı Özellikleri" Selim Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri, Ted Yayınlan Ankara 1997 , s.53-69.
- Atabeyoğlu, C : "Cumhuriyet Döneminde Spor Politikası", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 8, İletişim Yayınlan, [t.y.] S.M 87.
- Bilge, N. : "Beden Eğitimi ve Spora Önem Veren İlk Eğitimcilerimiz", Spor Bilimleri I. Ulusal Sempozyumu Bildirileri (15-16 Mart 1990) , Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Spor bilimleri ve Teknolojisi Bölümü Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s-83-87
- Çapan, Ş. : Türk Sporunda Selim Sırrı Tarcan, Ünyay Basımevi, 1. Baskı Muğla 1999, s.19-20-22-24-26-27-39-48-49-50

- Demirhan, G. : "Selim Sırrı Tarcan'ın Örgün ve Yaygın Eğitim Alanlarında Beden Eğitimi Katkısı", S.S.Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri, Ted Yayınlan, Ankara 1997, s-71-90-93-94.
- Güven, Ö. : "Selim Sırrı Tarcan", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999 s.609-610.
- Güven, Ö. : "Cimnastik Şenlikleri", Cimnastik Federasyonu Dergisi, Sayı:16, Ankara Ocak2002,s.7-13
- Güven, Ö. : "Selim Sırrı Tarcan'ın Yaşamı ve Hizmetlerine Toplu Bir Bakış" Selim Sırrı Tarcan'ın Yaşam ve Hizmetleri, Ted Yayınlan Ankara 1997, s. 12-64
- Orhon, A: "Tarcan'ın Beden Eğitimi ve Spor Anlayışı", Selim Sırrı Tarcan Yaşamı ve Hizmetleri, Ted Yayınlan, Ankara 1997, s.97-115.
- Özer, K: "Başarı ve Başarısızlık Üzerine", jimnastik Federasyonu Dergisi, Sayı: 16, Ocak 2002, s.4-5
- Şakar, F.: "1909'dan Bu Yana Tarihi Süreç İçinde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştirme", Spor Bilimleri I.Ulusal Sempozyumu Bildirileri, (15-16 Mart), Ankara 1990, s.78-82.

Pierre De Coubertin'in Kişiliği, Hayatı ve Olimpizm Anlayışı (Oruç Ali
UĞUR, Mehmet DALKILIÇ)

Pierre De Coubertin'in Kişiliği, Hayatı ve Olimpizm Anlayışı

Oruç Ali UĞUR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Karaman, orucaliugur@kmu.edu.tr

Mehmet DALKILIÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Spor Bilimler Fakültesi,
Karaman, mehmetdalkilic@kmu.edu.tr

Özet:

Bu araştırma da; Pierre de Coubertin'in Hayatı, Modern Olimpiyat Oyunlarının Doğuşu, Modern Olimpiyat Oyunlarının Amacı ve Olimpizm Anlayışı, ele alınmıştır. Çalışmanın yönteminde geçmiş olay ve olguların araştırılmasında kullanılan "tarihi yöntem" kullanılmıştır. Bu amaçla literatür taraması yapılmış ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Baron Pierre de Coubertin olimpiyatları sadece uluslararası spor karşılaşmaları olarak görmemiş aynı zamanda olimpiyat yoluyla gençliği karşılıklı anlayış ve dostluk ruhu içinde eğitmeyi, daha iyi ve daha barışsever bir dünya kurulmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Sonuç olarak, oyunları olimpizm felsefesine uygun bir şekilde devam ettirebilmek için Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve ülkelerin milli olimpiyat komiteleri daha hassas ve dikkatli olmalıdır.

Abstract

In this study; The Life of Pierre de Coubertin, The Birth of the Modern Olympic Games, The Purpose of the Modern Olympic Games and His Understanding of Olympism are discussed. In the method of the study, the "historical method" used in the research of past events and phenomena was used. For this purpose, a literature review was conducted and the findings were evaluated. Baron Pierre de Coubertin not only saw the Olympics as international sports events, but also aimed to educate the youth in the spirit of mutual understanding and friendship through the Olympics and to contribute to the establishment of a better and more peaceful world. As a result, the International Olympic Committee and the national Olympic committees of the countries should be more sensitive and careful in order to continue the games in accordance with the Olympic philosophy.

Giriş

Beden eğitimi ve sporun insanın bütünsel eğitiminde en uygun ara olarak kullanımı ilk olarak Eski Yunan toplumunda söz konusu olmuştur. Girit-Miken Çağı'nda (MÖ 1600-1200), savaş ve yarışmalardaki başarılarıyla şan ve şöret kazanmış soylu kahramanın yansıttığı ideal insan tipi, Arkaik Çağ (MÖ 800-500) aristokrasisinde savaşçı beceriler ve erkeksi fiziksel güzellik olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, Antik Yunan Klasik Çağı'nda (MÖ 500-300), halkın siyasi iktidara katılımını garanti altına alan Solon kanunları (MÖ 594) ve Kleistenes'in MÖ. 507'deki anayasa reformu ile Atina'nın gerçek anlamda demokratik hukuk devletine dönüşmesi, birey-devlet yakınlaşmasını ve sosyal bilinç, adalet ve ahlak anlayışlarının gelişmesini sağlamıştır. Bu çağda "iyi" insan (agathos) kavramı, fiziksel beceriler yanında, sosyal davranış

ve bilgeliği de kapsıyordu. Fiziksel güzellik (kalon) ise sadece dışsal bir görünüm değil, aynı zamanda ruhsal yapının bir yansımasıydı. Kim tüm bu nitelikleri uyumlu bir biçimde kendinde barındırıyorsa, ideal insan addediliyordu (26). Kral Likorgos'un tavsiyesi üzerine, M.Ö. 776'da Elid Hükümdarı Iphitos tarafından Tanrılar Tanrısı Zeus'un kutsal adına Mora Yarımadası'nın Batı sahillerinde Elide kentinin kutsal bölgesi Olemp'te dinsel bir anlam ve değer taşıyan büyük şenlikler düzenlenmişti. Mora Yarımadasında tam 1168 yıl devam etmiş bu kutsal spor bayramı, mutaasip bir Hıristiyanlık, Olimpiya'yı bir putperestlik müessesesi saymıştır. 426 yılında, İmparator Theodos 11, bütün putperest tapınaklarını yıktırırken, Olemp'deki muhteşem Zeus Tapınağı da yerle bir oldu (9).

Baron Coubertin, dünyadaki özellikle de Avrupa'daki savaşların durdurulması, Fransızların İngilizlere karşı aldığı mağlubiyetlerin ezikliğini aynı M.O. 776 yıllarında başlayan Yunan- Site devletlerinin arasındaki barışın sağlandığı gibi dostlukların ve barış ortamının oluşmasına çalışıyordu. Bu sebepten aynı Olimpiyat felsefesini tesis ederek, "tam amatör ruhla ve sportmence yarışmalar yapılmalı, çeşitli milletlerden insanlar, kültürler, örf ve adetler tanıtılmalı ve dünya savaşmaktan ziyade sevgi ve barış içinde olmalı" düşüncesini tesis etmeye çalışıyordu. Coubert'e göre, Olimpizm, bir sistem değil, düşünce yapısıdır. Çok çeşitli anlatım biçimine nüfuz edebilir ve tek başına hiçbir ırka ya da çağa mal edilemez (9).

Olimpiyat oyunları; 1500 yıl kadar yapılmamıştır.1892 yılında Paris'te toplanan spor konseyinde modern olimpiyatların kurucusu olarak kabul edilen Baron Pierre de Coubertin yapmış olduğu konuşmasında, milletler arası bir spor organizasyonunun düzenlenmesi fikriyle modern olimpiyat oyunlarının başlaması için mücadeleyi başlatmış oldu (17).

Daha sonra Coubertin o güne kadar kurulmuş olan sportif organizasyon eksperlerinin bir araya gelerek toplanmalarını sağladı. Hazırlık çalışmalarını ABD'li Prof. Slone ve İngiliz All Herbert ile beraber yaptı. Bu ekip amatör spor ve sporculuğun belirlenmesi üzerine bir tasarı hazırladı. Bu tasarıyı görüşmek üzere 16 Haziran 1894 yılında çoğunluğunun Fransız olduğu ekibin spor eksperinin iştirakiyle yapıldı. Eksperler Coubertin'i başkanlığa getirdi. 23 Haziranda ise nihai kararlar alındı. Coubertin'in esas amacı olimpiyat oyunlarının yapılmasını karar almaktı. Ancak konunun bütünün ortadan kaybolması tehlikesini önlemek için "amatör sporunun çözümlenmesi" olarak belirlenmiştir. Fakat toplantı, Coubertin'in isteği doğrultusunda olimpiyatların yeniden canlandırılması konusunda yoğunlaştırıldı. 23 Haziran 1894 de Fransa, büyük Britanya ABD, İtalya, İspanya, Yunanistan, Rusya ve Belçika'dan 79 delege ve beynelmilel olimpiyat komitesi kurularak olimpiyat oyunlarının 1896 dan itibaren yeniden yapılandırılmasına karar verdiler (10).

Antik çağda beden eğitimi ve spor insanın soylu, fiziksel güzellik erdemlilik ve iyi insan, ideal insan olarak addedilmek felsefesi ile gelişmiş ve M.Ö. 426'da Hıristiyanlığın baskısı ile duraklama dönemine girmiştir. Daha sonra Avrupa'daki akımların etkisinde kalan Coubertin, mücadelecı ve düşüncelerini gerçekleştirmek için mücadeleyi sonuna kadar anlayışla götürme karakteri olan bir insandı. Olimpizm felsefesini gerçekleştirmek, insanlığı bir ideal altında toplamak için girişilmede bulunmuştur.

Bu araştırma da; Pierre de Coubertin'in Olimpizm Anlayışı, Kişiliği ve Hayat Felsefesi Eğitimi ve Mesleki Çalışmaları Modern Olimpiyat Oyunlarının Doğuşu, Modern Olimpiyat Oyunlarının Amacı ele alınmıştır.

Baron Pierre De Coubertin'in

Baron Pierre De Coubertin'in Kişiliği, Hayatı, Çalışmaları

1 Ocak 1863 günü, Paris'de, Oudinot sokağında 20 numaradaki dört katlı, geniş bir bahçe içindeki evde doğan Pierre de Courbertin, büyük bir ailenin dördüncü çocuğuydu. Tanınmış bir ressam olan babası Charles Louis-Baron Fredy de COUBERTİN annesi Agatha Gabrielle ve iki erkek, bir kız kardeşiyle beraber asil, sanatsever, din-dar bir aile teşkil etmekteydiler (14). Ailesi Normandy kökenliydi, yaz aylarının çoğunu Normandy kentinde Chateaw De Mirville ailesinin yanında geçirirdi (27).

Ayrıca 16. Louis'e doğruyu söylediği için sürgüne gönderilen 1790'da ihtilâlcilere hakikatleri açıkladığı zaman giyotinle idam edilen Henri Louis de Fredy de Coubertin'in torunlarından olan Pierre, ailece kralcı olmakla beraber, o tarihte Fransa'da hakim olan Cumhuriyet'e ve ülkesine lâf söylenmesine asla müsaade etmezdi.

Çok iyi bir tahsil yapan COUBERTIN'in en büyük zevkleri; ata binmek, kürek çekmek, boks ve eskrim yapmak, piyano çalmak, seyahat hatıralarını, gördüklerini yazmaktı. Doğayı çok seven, spor yaparak vücudunu kuvvetlendirdiğine, ruhunu temizlediğine inanan Pierre, asil aile çocuklarının aksine her fırsatta halk ile köylü ve çiftçilerle temas kurmaya önem verirdi (14). Ailesi onun askerde kariyer yapmasını planlamıştı ama o bunu reddetti (27).

Coubertin ilkokula Paris'te Ecole Primare adlı bir okulda başlamıştır. Paris St. İgnace Jesuit Akademisinde Hümanizm okumuştur. Coubertin ailesinin onun için planlamış olduğu askeri kariyer ve kilise kariyeri fikirlerini reddederek, Paris'teki Ecole Libredes Sciences Politiques (Siyasi Bilimler Serbest Okulu)'e devam etmeyi tercih etmiştir (10).

1880'de diplomasını alan Coubertin'in seçeceği meslek aile içinde sorun oldu. Kendi yaşındaki asıl gençlerden çok farklıydı. "Asilliğin icapları" nı yapmayı pek sevmiyor, kulüplere, salonlara, at yarışlarına gitmek ona cazip gelmiyordu. Hareket ve doğa, yaşantısının temel prensipleriydi, sosyal düşünceli bir aristokrattı (14).

Dönemin siyasi koşullarında, ulusal birliğini Bismark'ın liderliğinde yeni gerçekleştirmekte olan Prusya, komşusu Fransa'yı 1870-71 savaşında mağlup ettiğinde Fransız halkı ve gençliği, uzunca süre üstünlük sağladıkları komşularına yenilmenin getirdiği aşağılanmayı yaşıyordu.

Almanların kesin zaferi Alsace-Lorraine bölgesinin ilhakı ve Versailles'da 18 Ocak 1871'de Alman İmparatorluğunun ilan edilmesiyle sona eren Fransız-Alman savaşı, sporcu olan Coubertin'in gençlik dönemini ciddi bir şekilde etkiledi (15).

Coubertin, o dönemlerde ülkesinin (Fransa) içinde bulunduğu politik ve ahlaki çöküntünün nedenini, skolastik Fransız eğitim sistemine bağlamaktaydı. Coubertin'e göre, bu durumun

düzeltilmesi için yeni bir sistem ve bu sistemin içinde spora çok büyük yer vermek gerekmektedir (19).

Coubertin, Thomas Arnold' u anlatan "Tom Brown'un Kolej Yılları" adlı kitabını defalarca okudu. Thomas Arnold Anglo-Sakson eğitim sisteminde reform yapan bir eğitimci idi. Gençliğin benliğini bulmasına, takım sporları ile yardım ediyordu. SPOR, SPOR, SPOR! İşte, Coubertin uğraşısını bulmuştu. EĞİTİM VE SPOR!

Coubertin, 1883 yılında 20 yaşında iken, incelemeler yapmak üzere İngiltere'ye gitti. Beaumont' daki koleje yerleşti. Aileden gelme bir serveti olduğundan, maddî imkânlarını kafasına koyduğu eğitim reformuna sarf etmekten çekinmiyordu (14).

Fransız gencinin; güçlü, cesur, kuvvetli, karakterli, kişilikli, iyi ahlaklı ve inançlarını sağlamlaştıran yeni bir eğitim sistemine ihtiyacı olduğunu düşünen Coubertin eğitimci olmaya karar verdi (25). Dr.Thomas Arnold'un eserlerini okumuşt u, okulun rekabetçi oyunları ve sporu mecburi kılan müfredatını çok tutuyordu(20). Çalışmaları sırasında takım sporlarının gençliğin benliğini bulmasında etkili olduğunu gözlemledi. Coubertin artık eğitimciliğinin yanında sporu yeni bir uğraş alanı olarak seçmiştir (25).

Arnold' un pedagojik esasları Coubertin için rehber oldu. Coubertin, Arnold için “ o sporda erkekçe eğitimin sürükleyici gücünü aramış, sporla insanı yalnız fiziksel yönden değil, moral ve sosyal yönden de eğitmenin mümkün olduğuna birinci planda inanmıştır.” demiştir.”

Coubertin, ülkesine döndükten sonra bütün hayatı boyunca Fransız pedagojisinin reformu için çalıştı. İnsanoğlunun entelektüel ve fiziki olarak ilerlemesi ve düzelmesinin spor sayesinde modern bir eğitim ve bunların getireceği manevi değerler sayesinde olacağına inanmıştı. Coubertin daha yetiştiği ilk zamanlarda “ kültür-fiziğin atletleri geliştiren ahlaki eğitimleri ve Hıristiyan formasyonları oluşturduğuna “ inanmıştı. 1902 yılında yaptığı bir konuşmada da “ sanayileşme ihtilali ve liberal kapitalist cemiyet için adaleleri kuvvetli, zihinleri ve karakterleri aşınmış insanlar yetiştiren bir spor dünyasının gerekliliğinden” söz ediyordu.

Pierre de Coubertin, Fransa' da pedagojik reformu gerçekleştirmek için ilk atılımı orta dereceli okullarda sporun ders olarak okutulmasını sağlamak oldu. Bu amaçlar konferanslar verdi. Çeşitli dergiler çıkardı ve yazılar yayınladı. Spor için fikir hareketini daha etkili oluşturmak ve sporu pratiğini okullara yerleştirmek için, içinde üniversitelerinde bulunduğu bir komite kurdu. Bu çalışmalar sonucu olarak da 1889' dan itibaren okullar arası beynelmilel yarışları başlatmış oldu. İkinci atılımı Dünya milletleri arasında din, dil, ırk ve sosyal sınır ayırımı gözetmeksizin bir araya gelebilecekleri ve barışçı temellere oturtulacak olan antik olimpiyatların devamı modern olimpiyat oyunlarının canlandırılarak yeniden tesisi girişimi olmuştur.

Coubertin' in fizik hareketlerinin Hıristiyan formasyonları geliştirdiğine dair inançları vardı. Bu görünüşünü daha olimpiyat oyunları fikrini atmadan önce dile getirmişti. Coubertin' in oyunların kuruluşunda amaçladığı ideallerden biride gençlikte spor yoluyla terbiyenin değiştirilmesi ahlaki ve dini değerlerinin disipline edilmesiydi (10).

Coubertin. İngiltere ve Amerika'ya yaptığı gezilerinin dönüşünde "Atletizm" ve "Atletik Sporlar" isimli dergileri çıkartmaya başladı. Daha sonra Fransa'da Racing Kulübü ve Atletizm ve Cemiyet derneklerini yönetmek üzere U.S.F.S.A. (Union des Societes François Spor Atlaetiquel Atletik Spor Kulüpleri Birliği) ismiyle kurulan teşkilatın genel sekreteri oldu. Çalışmalarını hızlandıran ve geliştiren Coubertin, artık sporu yalnız Fransa için değil, tüm dünya için düşünüyordu. Coubertin'in temel hedefi, gerileyen Fransız ulusunun kaderini

güçlü karakterlerle ve Şahsiyetlerle geliştirerek, gençliğinin dayanma gücüne rekabet ruhu ve atletik katılım sayesinde destek olma. Aynı zamanda Coubertin insanlar arasında var olan gerilimlerin ve düşmanlıkların rekabet ruhu sayesinde azaltılabileceğine inanıyordu (25).

1880'lerde, Coubertin, İngiliz eğitim sisteminin erdemlerini öven ve spor dallarına verdiği önemi vurgulayan bir dizi yazı ve konuşma yazmıştı (20). Coubertin Fransız asıllı oluşuna rağmen bir İngiliz hayranı olduğunu ve Olympia'dan çok Rugby ve Eton'a hac seferi düzenlediğini görüyoruz (3).

1887'de Pierre De Coubertin İngiliz eğitim sistemi üzerine bir konferans verdi, daha sonra bu konuya 1888'de yayınladığı bir kitapta daha derinden inceledi. Aynı yıl, Fransız Ayak yansı Toplulukları birliğini kurdu. 1888'de başka bir konferans verdi, başlığı şuydu: "Sürantrenmanın çareleri, Paris Liselerinin değişimi". 1889'da, o zamanın Fransa Halk Eğitim Bakanı Armand Fallieres, onu Beden Eğitimi üzerine bir kongreye katılması ve Amerika ile Kanada'daki üniversitelerde ve kolejlerde bir araştırma turu düzenlemesi için Boston'a gönderdi. Kafasında çoktan bir düşünce oluşmaya başlamıştı: sporun uygulanmasına yönelik ilgiyi uyandırmak için uluslararası yarışmalar düzenlemek düşüncesi (4).

Antik Olimpiyatların sona ermesinden tam 1500 yıl sonra, 25 Kasım 1892 Cuma günü, Sorbonne Üniversitesinin anfisinde Fransız Atletizm Sporları Kulüpleri Birliği USFSA'nın beşinci yıldönümünü kutlamak için toplanan Spor Konseyi'nde bu Birliğin Genel Sekreteri Baron Pierre de COUBERTİN, açış konuşmasının sonunu şöyle bağlıyordu:

"Antik Olimpiyatların modern bir tarzda yeniden yapılmasının karar altına alınmasını istiyorum. Bu nedenle de sporcularımızı başka memleketlere gönderelim ve onlardan da sporcularının yurdumuza gelmelerini isteyelim. Geleceğin, hakiki hür spor alışverişini kabul ettiğimiz ve Yunanlıların inhisarından çıkarıp, bütün dünyanın belli başlı şehirlerine mal edebildiğimiz gün Olimpiyat Oyunları ile barış davası yeni ve kuvvetli bir dost kazanacaktır."

Bu teklif alkışlarla karşılanmış ve toplantıda bulunan birçok yabancı spor uzmanı bunun büyük bir "Tarihi Spor Olayı" olacağını söylemişlerdi (14).

Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin doğuşu; 23 Haziran 1894 Cumartesi günü Amerika ve Avrupa'nın 12 ülkesinden gelen 79 yabancı, 2000 delege bu son yaptıkları toplantıda Modern Olimpiyat Oyunları'nın yapılmasını ve Baron Pierre de COBERTIN'in tezini oybirliği ile onayladılar. Böylece Olimpizm düşünce ve felsefesi ortaya çıktı. Bu toplantıda, "Comite International Olympique", (UOK) Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin kurulduğu açıklandı (14).

1894 kongresi Pierre De Coubertin için, Olimpiyat oyunları tarihiyle içinden çıkılmaz bir biçimde karışmış olan bir varlığın başlangıcını belirledi. Ancak, bu her şeye olan merakını gidermedi, kalemini de durdurmadı: tarih, politik ekonomi ve eğitim üzerine, makaleler, romanlar, hatta şiirler yazmaya devam etti. 1895'te evlendi ve iki çocuğa babalık etti, özel yaşantısı konusunda her zaman özenli davrandı. Aynı dönemde, demir yolu ve telgraf gibi büyük icatlar uzaklıkları azalttı, ve insanlık için yeni bir yaşam biçimi başladı; ırklar karıştı, birbirlerini tanımaya ve karşılaştırmaya başladılar. Birinin kahramanlığı diğerinin hedefi oldu. Evrensel sergiler, birbirinden uzak ülkelerin ürünlerini bir çatı altına topladı; edebi ve bilimsel kongreler çeşitli entelektüel insanları bir araya topladı. Sporcuların da aynı şeyi yapmayacağı düşünülemezdi, rekabet sporun temelindeydi ve bu gerçekleşti. İsviçre yabancı nişancıları Federal Yarışmalara davet etti; bisikletçiler Avrupa genelindeki velodromlarda yarışıyorlardı; İngiltere ve Birleşmiş Milletler suda ve karada birbirine meydan okuyordu; Roma ve Paris'ten gelen eskrimciler kılıç tokuşturuyordu, evrensellik ufak ufak spora sokuluyordu, daha fazla ilgi uyandırıyor ve hareket alanını genişletiyordu. Olimpiyat oyunlarının canlandırılması artık olanaklıydı. (4).

Uluslararası Olimpiyat Komitesi kurarak Olimpiyat oyunlarının 1896'dan itibaren yeniden yapılmasına karar vermişlerdir ve Kongre'de kabul gören ve bugün de geçerliliğini koruyan Olimpiyatların temel ilkeleri aşağıda yer aldığı şekilde sıralanmıştır (10).

1. Olimpiyatlar, eskiden olduğu gibi, 4 yılda bir yapılacaktır. Oyunlar iptal edilebilir, ancak başka yıla bırakılamaz. 2. Olimpiyatlar, Klasik Yunan'da olduğunun aksine, tüm dünya sporcularına açık olacak ve yarışma programında günün sporları yer alacaktır. 3. Yarışmalar yalnızca yetişkinler arasında düzenlenecektir. 4. Amatörlük kuralları kesinlikle uygulanacak ve maddi değerli ödüller yasak olacaktır. Komitenin, geçmişteki olumsuz davranışlarından dolayı sporcuları oyunlara kabul etmeme yetkisi de vardır. Sporcuların amatörlüğü Milli Olimpiyat Komitelerince onaylanacaktır. 5. Olimpiyat organizasyonu "gezici" olacak ve her Olimpiyat başka bir ülkede düzenlenecektir. Oyunlara katılma ve oyunların yapılacağı yer konusunda oyunların

milletlerarası niteliği korunacak, oyunlara bütün milletler çağırılacaktır. 6. Oyunların sportif muhtevası eski Yunan yarışma türlerinden değil, modern sporlardan oluşmaktadır. 7.

Yarışma programlarına spor türlerinden ancak, atletik sporlar, su sporları, buz pateni, eskrim, güreş, boks, binicilik, atış, jimnastik, bisiklet ve çayır oyunları gibi sporlar alınabilir. Beşli yarışlardan oluşan pentatlonda yarışmalara ilave edilebilir. 8. Oyunlarda, din, ırk ve politik etkinliklere yer verilmeyecektir. 9. Her Olimpiyat oyununun yapılacağı ülke ve şehri zamanında seçmek hakkı IOC'ye aittir. 10. Her ülkenin Olimpiyat oyunlarına katılabilmesi IOC'ye bağlı Milli Olimpiyat

Komitelerini kurmalarına bağlıdır. 11. Oyunların tarihçesinden dolayı bir saygı ifadesi olarak ilk Olimpiyat oyunlarının 1896 yılında Atina'da, ikincisinin ise Baron Pierre de Coubertin'nin anısına 1900 yılında Paris'te yapılmasına karar verilmiştir (21).

Böylece birincisinin 1896 yılında Atina'da düzenlenmesiyle başlayan ve her dört yılda bir dünyanın değişik şehirlerinde düzenlenmeye devam eden Olimpiyat Oyunları ile büyük düşünün gerçekleştiğini görmüş olan Baron Pierre de COUBERTİN, 1925 yılında Prag

Kongresi'nden sonra UOK Başkanlığı'ndan kendi arzusu ile istifa etti. Ömrünün geri kalan zamanını pedagojiye ve ilmi çalışmalara ve hatırasını yazmaya hasretti. Pierre de COUBERTIN, büyük bir İdealist, hümanist, tarihçi, reformcu, pedagoğ ve şairdi (14)

Coubertin 2 Eylül 1937 de Genevra'deki bir parkta kalp krizinden öldü Vasiyeti üzerine, kalbi bir kutu içine konarak Yunanistan'ın Olimpia Dağında tarihi Zeus Tapınağı'nın bulunduğu yerde mermer bir sütunun altına gömüldü. Dünya sporu bugün de, Lozan'dan onun şatosundan yönetilmektedir.

Coubertin, olimpiyatları gerçekleştirebilmek için büyük uğraşlar verdi ve bu uğurda kendi kişisel servetini harcamaktan çekinmedi. 1937'de öldüğü zaman hiç parası ve malı kalmamıştı. Dünya sporu bugün de, Lozan'dan onun şatosundan yönetilmektedir (2).

Yakınlarının, arkadaşlarının tüm çabalarına rağmen öldüğü 1937 tarihine kadar hiçbir yardım kabul etmemiştir. 1925 tarihinden ölümüne kadar hiçbir olimpiyat oyununa katılmamasındaki sebeplerden biri parasızlıktı. Hiç kimseden bir kuruş yardım almayacak kadar kişilik sahibi, onurlu ve idealistti.

Baron Pierre de COUBERTIN, çok yönlü bir insandı. Zamanının bütün fikir hareketlerini yakından tanımış, Cyrono de Bergerac'tan Friederich Nierzche ve John Ruskin'e kadar birbirinden çok farklı yazarları okumuş, derin bir tarih, felsefe, güzel sanatlar, edebiyat ve dini kültüre sahipti. Eski ve Yeni Dünya Medeniyetlerini yakından etüd etmişti. Coubertin'in dini inançları vardı. Ancak bu kendine Özgü bir dini inanış idi. Bütün bu değişik kaynaklardan, olimpizm ve olimpizm fikri için yararlandı. Ayrıca, zamanının bütün fikir akımlarının yakın takipçisi oldu. Evrensellik ve milliyetçilik kavramlarına birlikte sahip olan, samimi inançları olan bir insandı. Zamanında meydana gelen teknik gelişmelerle dünyanın ne kadar küçüldüğünü gören nadir insanlardandı. Avrupa kültürüne sahip Coubertin; samimi bir Sosyal Aristokrattı. Dünya insanların müşterek bir fikir etrafında toplanabileceğine ve toplanmasına bütün hayatı boyunca samimi inanç ve gayret gösterdi (14).

Bugün dünya insanı onu takdirle anıyor. Ama yaşadığı dönemde takdir edilmek şöyle dursun, düşmanca bir tavra da maruz kaldı. Hatta ona züppe diyenler bile oldu. Ne enteresandır ki tüm servetini uğruna harcadığı mücadelesi esnasında kendisine pek destek olmayan Fransızlar, ölümünden hemen sonra hatırasına ve misyonuna sahip çıkmak istedi. Ama Coubertin, çoktan uluslar arası bir kimlik kazanmış, yirminci yüzyılın ortasından önce çoktan "dünya vatandaşı" olmuştu bile (23).

4.3. Coubertinin Olimpizm Anlayışı

Coubertin her zaman bir eğitimci olarak görünmek istedi. Onun oyunları da içeren bütün projeleri aynı amacı güdüyordu, insanları eğitmek onun olimpizmi tanımlaması basit spor yarışmalarından çok daha üstün olan aşağıdaki prensip içeriyordu: 1. inancı olmak: yani daha yüksek standarttaki bir yaşam için ve mükemmellik için çabalamak, 2. kökeni tamamen demokratikçiliğe ve aynı zamanda ahlaki değerleri olan kahramanlığa dayanan bir üst tabakayı temsil etmek, 3. ateşkes yapmak, filozofik sanatların oyunlara katılmasını içeren güzelliği övmek. Bu prensipler olimpik oyunların içeriğinin basit yarışmalardan daha üstün olduğunu göstermektedir (27).

COUBERTIN, olimpizmin özerkliğinin, olimpizmin gelişmesi ve devamlılığını sağlamasındaki en önemli faktör olduğunu daha baştan itibaren görmüş ve her türlü politik, ekonomik ve sosyal müdahaleyi başından itibaren reddetmiştir. Bugüne kadar devam eden bu özerklik özelliğini temin edebilmek İçin Uluslararası Olimpiyat Komitesi üyelerinin kendi kendilerinin yenileme (cooption) esasını benimsemiştir. Bu özerk yapı ile olimpiyat fikrinin prensiplerini aynen korumak ve devam ettirmek mümkün olabilmıştır. Bu özerklik milli olimpiyat komitelerine de ulaşır. Bu şekilde tüm dünyada olimpiizm özerkliği ve özgür hareketi sağlanmış olmaktadır (14).

Olimpiyat oyunlarının yeniden canlandırılması, Pierre De Coubertin'in daha geniş amaçlarının temelindeki düşüncedydi, o bu amaçlarını şöyle özetliyordu:

"İnsanlar özgür olmalı, çocukları da öyle. Özgürlüğünü kullanmak ve bunun değerini anlamak öğretilmeli insana." (4).

Coubertin, 1901 yılında "Toplumun Eğitimi Hakkında Notlar"ında sanatın eğitim üzerindeki rolünü, bir "Güzellik Duygusu Eğitimi" olarak tanımlamıştır.

Coubertin, Yunan Sanatı ve Kültürü'nden fevkalade etkilenmiştir. 1913 yılında yazdığı "Sportif Psikoloji Üzerine Yazıları" nda, eski Yunan'da mevcut bulunan güzellik duygusunun, şu şekilde dile getirmiştir:

"Mimari yapı ile çevresi" ve "insan ile mimari yapı" arasında mevcut bulunan mutlak uyuma ve güzellik duygusuna dikkati çekmişti. Olimpik Hareketin basında, değişik kültür ve etnik özellikteki insanları ve ülkeleri, Olimpik Hareketin içine dahil etmek için İstanbul'a geldi. 1918 yılında sona eren I. Dünya Savaşından sonra, Almanya, Avusturya ile birlikte Osmanlı Devleti ve Olimpik Hareketten ihraç edildi. Osmanlı Devleti'nin yeniden üyeliği Coubertin'in kişisel gayretleri ile sağlanabildi. Genç Türkiye Cumhuriyeti 1924 Olimpiyat Oyunları'na bu şekilde katıldı. Coubertin, sıradan spor ve sporunun peşinde değildi. Onun aradığı ve yücelttiği "Olimpik Manada Spor ve Sporcu" idi.

Estetik ve Sanat, Coubertin'in bütün çalışmalarında etkili oldu. Olimpizm, spor ve eğitim konularında ona ışık tuttu (14).

Coubertin olimpiyatların sporu, sanat ve müzikle birleştirmesini istemiştir ve olimpiyatların yapıldığı şehirlerde özel sanatsal faaliyetlerin olmasını da desteklemiştir (12).

Olimpik manada spor ve sporcu şu şekilde tarif etmekteydi. Kas kuvvetini bilinçli irade ve zekâ ile birleştiren, kendini çekinmeden feda etmeyi göze alabilen, kendini her gün geçen ve bu özellikleri ile insanüstü nitelikteki sporunun icra ettiği spor hareketleri ilgisini çekmekte idi. Sıradan sporcu ve sporu görmeye bile tahammül yoktu.

"Spor, güzellik yaratmalıdır. Güzelliğin bir fırsatı olmalıdır. Spor güzellik yaratmaktadır. Çünkü spor yaşayan bir heykel olan sporcu yaratır. Güzellik fırsattır. Çünkü mimarisi ile sportif gösterisi ile sanat değerindeki sportif hareketleri, birer güzellik fırsattır." Sportif Pedagoji 1919 ifadesini kullanan Coubertin'in sıradan bir sporcu ve sportif hareket ile ilgili

yoktu Onun aradığı, ahlâki güzelliği ve sportif estetiği yaratan, her gün "CITIUS, FORTIUS, ALTIÜS" ulaşmayı amaçlayan sporcu, atletti (14).

Coubertin, “ Olimpiyat Oyunlarında önemli olan iştiraktır. Hayatta en önemli olan, her şeye rağmen kazanmak değildir. En önemli husus, iyi mücadele etmiş olmaktır. Bunu gereği gibi yaygınlaştırabilir, benimsetebilirsek, daha kuvvetli, daha cesur ve her şeyden önemlisi daha ahlaklı, daha cömert bir insanlık yaratmış olacağız” diyerek modern olimpiyat oyunlarının amacının ülkelerin bir araya gelerek, dostluk ve barış içerisinde her türlü siyasi ve ekonomik baskılardan uzak, ırk, dil ve din ayrımı olmaksızın yapılması olduğunu belirtmiştir. Coubertin’in bu sözleri modern olimpiyatların ve onun Olimpizm anlayışı olarak kabul edilmiştir (10).

Coubertin, Olimpiyat Oyunları’na katılacaklar için önemli bir ideolojik şart koydu. Sporu, yalnız kendi zevkleri, insanın bedeni, ruhi, akli ve ahlâki harmonisi için yapanlar katılabilecekti. Olimpiyat oyunları, bir kazanç ve kâr kapısı olamazdı Bu oyunlara katılan atletler, tüm güçleri ve sadakatleri ile yarışabilirlerdi. Fakat alacakları ödül, eski çağlarda zeytin dalı ile sembolize edildiği gibi yalnızca katılmanın zevki olacaktı.

Baron Perre de Coubertin’in Olimpizm anlayışı ve modern Olimpiyatların ilke ve prensipleri ilk olarak 1896’da Atina Olimpiyatlarında çiğnenmiştir. Yunanlılar maraton koşusunda atletleri Sypridon Louis’in altın madalya kazanması üzerine sporcularına para toplayarak ona ölünceye kadar yetecek gelir ve emlak vermişlerdir. Bu durum Coubertin’in olimpizm anlayışının en önemlisi” amatörlük ilkeleri” hiçe sayılmıştır (14). 1904 St. Louis Olimpiyat Oyunlarında spor adına çirkin gösteriler, oyunlar programa dahil edilmiştir. 1908 Londra olimpiyatlarında İngilizlerin Amerikan bayrağını stadyuma çekmemeleri çeşitli sürtüşmelere sebep olmuştur, oyunlar boyunca İngiliz hakemler Amerikalı sporcular taraflı davranmıştır. 1912 Stockholm oyunlarında Amerika’nın kızıl derili atleti Jim Thorpe ırkçılığa kurban edilip madalyaları elinden alınmıştır (11).

1.Dünya savaşı’ nın çıkmasına neden oldukları gerekçesiyle Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Milli Olimpiyat Komiteleri ile temsilcileri üyelikten çıkarılmış ve 1920 Ansver Olimpiyat Oyunlarına alınmamışlardır.

1924 yılında Paris Olimpiyat oyunlarında futbol karşılaşmalarına katılan ve final oynayan Uruguay ve Arjantin futbolcuları ile Çekoslovakya futbolcuları gizli profesyonellerdi. Olimpiyat Oyunlarının Olimpizm kurallarından uzaklaştığını gören Coubertin 1925 yılında Prag’da yapılan 8. Uluslararası Olimpiyat Komitesi toplantısında başkanlıktan çekilmiştir (13).

Sonuç

Coubertin 1892 yılından 1894 yılına kadar geçen süre içinde tasarladığı planı gerçekleştirmek amacıyla, dünyanın dört bir yanını dolaşarak, o güne kadar dünyada kurulmuş olan sportif organizasyon eksperlerini bir araya gelerek toplanmalarını sağladı (10). Coubertin, 10 Haziran 1894 yılında Sorbonne’un büyük amfi tiyatrosunu politikacıların, bürokratların, akademisyenlerin ve öğrencilerin yanı sıra Büyük Britanya, Amerika, İsveç, Belçika, Yunanistan, Rusya, İspanya ve İtalya’dan temsilcilerin de arasında olduğu 2000 kişi ile doldurulmuştur. Açılış oturumu “ Olimpiyat Oyunlarının Yeniden Kuruluşu Kongresi” olarak adlandırılmıştır. Bu kongrede 49 kurum ve 12 ülke temsil edilmiştir (14).

Coubertin, 1896 Atina Olimpiyat Oyunlarına değişik ülkelerden mümkün olduğunca çok sporunun iştirak etmesini arzulamıştı. Fakat Yunanistan'ın siyasal, mali sıkıntıları ve Yunan hükümetinin olimpiyatları düzenlemedeki ağır tutumu nedeniyle 1. Modern Olimpiyat Oyunlarına 13 ülkeden ancak 311 sporcu katılmıştır. Bu ülkeler; Yunanistan, Almanya, Fransa, İngiltere, Avusturya, Danimarka, İsveç, İsviçre, Macaristan, Bulgaristan, Şili, ABD, Avustralya olarak tarihe geçmişlerdir. 1896 Atina Olimpiyatlarına katılan sporcu sayısı en fazla olan ülke ABD ve Yunanistan gelmektedir. Atina Olimpiyat Oyunlarını, Atletizm, Bisiklet, Eskrim, Halter, Atıcılık, Güreş, Yüzme, Jimnastik ve Tenis branşları oluşturmuştur (10).

Coubertin estetik ve sanattan çok etkilenmiştir. Olimpizm, spor ve eğitim konularındaki anlayışının oluşmasında estetik ve sanatın büyük yeri vardır. Onun olimpizm anlayışının dört tane ilkesi vardır: Daha iyi bir yaşam idealinin peşinden koşmak, mükemmellik için çabalamak, insanlar arasında dört yılda bir şenliklerle kutlanacak bir ateşkes yaratmak ve oyunlara felsefi sanatların katılımıyla güzelliği ulaştırmaktır (11).

Sportif pedagojiyi yaratan sporla sanatı birleştiren Coubertin, spor pedagojisi ve evrensel tarih alanında eserler verdi. Coubertin, mücadeleci ve düşüncelerini gerçekleştirmek için mücadeleyi sonuna kadar anlayışla götürme karakteri olan bir insandı. Kendisi için en güzel spor “ bir fikir için mücadele” etmektir.

Kaynakça

- [1] ALPMAN, Cemal. (1972). Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi, 1. Baskı, G.S.B. Yayınları, İstanbul.
- [2] Arıpınar, Erdoğan. (1997). Olimpiyatlar, Morpa Spor Ansiklopedisi. Cilt 4, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- [3] Deford, Frank. (1996). Olimpiyatın Kökleri, Bilim ve Teknik, sayı.48, Ağustos, Ankara.
- [4] Doğu, Gazenfer. (2003). Spor Yönetimi ve Organizasyon. Spor Bilimlerine Giriş, (Editör:Nevzat Mirzeoğlu), Ankara:Bağırhan Yayinevi.
- [5] Erdemli A.(1996) İnsan, Spor ve Olimpizm (Spor Felsefesi Yazıları) Sarmal Yayın Evi, İstanbul
- [6] Erdem, Sinan, (1989)., “Olimpizm, Olimpik Hareket, Olimpiyat Oyunları, Olimpiyatların Sosyo-Ekonomik Etkinliği”, Türkiye ve Olimpiyat Paneli, 10 ocak 1989, Türkiye Amatör Spor Kulüpleri Konfederasyonu , yayın no.11, Ankara.
- [7] ERDEM, Sinan. (1991). “Olimpizm, Olimpik Hareketin Sosyal Yaşantımızda ve Dünya Sulhündeki Yeri”, Türk Alman Kültür Diyalogunda Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar, Editör: Atilla ERDEMLİ, Meya Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- [8] Fişek, K. (1985), 100 Soruda Türkiye Spor Tarihi, İstanbul.
- [9] Güçlü, Mehmet.(2001). “Olimpiyat Oyunları ve Spor Sponsorluğu”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 3. Ankara.

- [10] Karaküçük S (1986) Milletler Arası Politikadaki Önemi Açısından Olimpiyat Oyunları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- [11] Koryürek, C.(1996), Olimpiyat Tarihi, Klasik ve Modern Olimpiyatlar, İstanbul: Olimpiyatlarda Türkler, Arçelik Yayınları, s.8.
- [12] Maner, Çiğdem. (2004). “Koş Süreyya Koş Hera İçin Koş, Eski Yunanda Kadın Atletler”, Toplumsal Tarih, sayı.128, Ağustos, İstanbul.
- [13] Olimpik Hareket (1985) TMOK Yayını, Gül Matbaası,, İstanbul.
- [14] Olimpik Hareket (1988) TMOK Yayını, Hürriyet Gazetesi Matbaası, İstanbul.
- [15] Popüler Tarih, Olimpiyat Tarihinin Siyaset Cephesi. Ağustos 2004, sayı 48, İstanbul.
- [16] Sarıalp, Ruhi.,(1990). “Hümanizma Olarak Spor” Spor Bilimleri 1. Ulusal Sempozyumu Bildiriler, 15-16 Mart 1990, Hacettepe Üniversitesi . Ankara.
- [17] SEÇİLMİŞ, Korhan. (2004). Antik Zamandan Günümüze Olimpiyat Oyunları. İlpress Basım ve Yayım, İstanbul.
- [18] SEL, Ruhi. (1949). Olimpiyat Oyunları. Berksoy Basımevi, İstanbul.
- [19] Serdaroğlu S.M. (2002) Olimpiyat Tarihi Ve Türkiye'nin Olimpiyatlardaki Durumu Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi
- [20] Swaddling J (2000) Antik Olimpiyat Oyunları, (Çeviren Burçak Gürün) Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd.Şti., İstanbul
- [21] Şentürk, Figen. (2003). Tarihsel gelişim içinde olimpiyat tesislerinin incelenmesi ve Türkiye örneği ile karşılaştırılması, (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Kocaeli.
- [22] Temel Britannica (1992), Olimpiyat Oyunları, İstanbul: Hürriyet Ofset Matbaa, Cilt 13, S.17-19.
- [23] Üstel, Lütfi Can. (2005), Atina'dan Atina'ya 1896-2004, Morpa Küyütür Yayınları Ltd. Ş. İstanbul.
- [24] Voigt, Dieter., (1998). Spor Sosyolojisi, (Çeviren, Ayşe Atalay), Alkım Yayınları, İstanbul.
- [25] YAPICI, A. Korkut. (2000). Modern Olimpiyat Oyunlarında Atletizm Rekorlarını Hazırlayan Faktörler ve Gelişimi. (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- [26] Yıldırım, İ.(2005)., “Spor Yoluyla Erdemlilik Eğitiminin Tarihsel Görünümü”, Spor Eğitimi ve Performansının Felsefi Temelleri Sempozyumu, Celal Bayar Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, 08-09 Nisan 2005Manisa.
- [27] www.olympic.org/uk/passion/museum/permanent/coubertin/ 12,12,2006

Topics / Konular

Hukuk / Law

Anayasa Hukuku	Constitutional Law
Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku	Criminal and Criminal Procedure Law
Genel Kamu Hukuku	General Public Law
Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi	Philosophy and Sociology of Law
Hukuk Tarihi	History of Law
İdare Hukuku	Administrative Law
İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku	Labor and Social Security Law
Mali Hukuk	Financial Law
Medeni Hukuk	Civil Law
Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku	Civil Procedure and Bankruptcy Law
Milletlerarası Kamu Hukuku	International Public Law
Milletlerarası Özel Hukuk	International Private Law
Roma Hukuku	Rome Law
Ticaret Hukuku	Commercial law

İlahiyat / Theology

Felsefe ve Din Bilimleri	Philosophy and Religious Studies
İslam Tarihi ve Sanatları	Islamic History and Arts
Temel İslam Bilimleri	Basic Islamic Sciences

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler / Social, Human and Administrative Sciences

Açık ve Uzaktan Öğrenme

Arkeoloji

Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi

Avrupa Birliği

Bankacılık ve Sigortacılık

Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat

Beşeri ve İktisadi coğrafya

Bilgi ve Belge Yönetimi

Bölgesel Çalışmalar

Çağdaş Dünya Tarihi

Çocuk Gelişimi

Dilbilimi

Ekonometri

Erken Hıristiyan ve Bizans Sanatları

Eskiçağ Tarihi

Felsefe

Finans

Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji

Fiziki Coğrafya

Gazetecilik ve Medya Çalışmaları

Gelişim Psikolojisi

Open and Distance Learning

Archaeology

Atatürk's Principles and History of the Republic

European Union

Banking and Insurance

Western Art and Contemporary Art

Human and Economic Geography

Information and document management

Regional Studies

Contemporary World History

Child Development

Linguistics

Econometrics

Early Christian and Byzantine Arts

Ancient History

Philosophy

Finance

Physical Anthropology and Paleoanthropology

Physical Geography

Journalism and Media Studies

Developmental Psychology